

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

CZU: 343.13(043.3)

BOSTAN INA

**SANȚIUNEA – OBIECT AL RAPORTULUI JURIDIC DE
RĂSPUNDERE**

551.01 – TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

**Baltag Dumitru, doctor habilitat în drept,
profesor universitar, specialitatea 551.01.
Teoria generală a dreptului**

Autorul:

Ina Bostan

CHIȘINĂU, 2017

©BOSTAN INA, 2017

CUPRINS

ANNOTATION.....	5
АННОТАЦИЯ	6
LISTA ABREVIERILOR.....	7
INTRODUCERE	8
1. ANALIZA STUDIILOR ȘTIINȚIFICE CU PRIVIRE LA SANȚIUNEA JURIDICĂ.....	16
1.1. Fenomenul sancțiunii juridice în contextul cercetărilor științifice	16
1.2. Evaluarea studiilor științifice privind sancțiunea juridică prin prisma legăturilor ei funcționale, genetice cu alte fenomene sociale și juridice și identificarea problemelor de cercetare	24
1.3. Concluzii la capitolul 1	41
2. ABORDĂRI TEORETICE PRIVIND CONCEPTUL DE SANȚIUNE JURIDICĂ CA OBIECT AL RAPORTULUI JURIDIC DE RĂSPUNDERE.....	43
2.1. Conceptul raportului juridic de răspundere. Coraportul între noțiunile sancțiune, raport juridic de răspundere și răspundere juridică	43
2.2. Considerații generale asupra definiției sancțiunii juridice ca obiect al raportului juridic de răspundere	53
2.3. Evoluția sancțiunii juridice	62
2.4. Fundamentele sociale, morale și religioase ale sancțiunii juridice	75
2.5. Concluzii la capitolul 2	81
3. ANALIZA SISTEMICO - TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ A CARACTERELOR, SCOPULUI, FUNCȚIILOR, PRINCIPIILOR DE APLICARE ȘI EFICACITĂȚII SANȚIUNII JURIDICE.....	84
3.1. Analiza sistemică a caracterelor, scopului și funcțiilor sancțiunilor juridice	84
3.2. Clasificarea sancțiunilor juridice	98
3.3. Principiile aplicării sancțiunii juridice	106
3.4. Eficacitatea aplicării sancțiunilor juridice	117
3.5. Concluzii la capitolul 3	125
4. PARTICULARITĂȚILE SANȚIUNILOR ÎN CADRUL RAPORTURILOR DE RĂSPUNDERE CIVILĂ, PENALĂ, CONTRAVENȚIONALĂ ȘI DISCIPLINARĂ	128
4.1. Sancțiunea civilă în cadrul raportului de răspundere civilă	128
4.2. Sancțiunea penală în cadrul raportului de răspundere penală	139
4.3. Sancțiunea contravențională în cadrul raportului de răspundere contravențională	147
4.4. Sancțiunea disciplinară în cadrul raportului de răspundere în dreptul muncii	155
4.5. Concluzii la capitolul 4	162
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	165
BIBLIOGRAFIE	171
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	186
LISTA PUBLICAȚIILOR.....	187
CURRICULUM VITAE	188

ADNOTARE

Bostan Ina, „Sanctiunea – obiect al raportului juridic de raspundere”. Teză de doctor în drept; Specialitatea: 551.01 – Teoria Generală a Dreptului, Chișinău, 2017.

Structura tezei este următoarea: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 284 numiri, 170 pagini text de bază. Rezultatele obținute au fost publicate în 11 lucrări științifice, volumul total al publicațiilor la temă este de circa 4,3 c.a.

Cuvinte-cheie: sancțiune juridică, pedeapsă, constrângere de stat, răspundere juridică, normă juridică, normă socială, eficacitate juridică, ordine de drept.

Domeniul de studiu: Teoria generală a dreptului.

Scopul și obiectivele prezentei teze: Lucrarea își propune ca scop cercetarea complexă și multilaterală a conceptului sancțiunii juridice - ca obiect al raportului juridic de răspundere, prin determinarea naturii sale juridice, a conținutului, caracterelor, funcțiilor, scopului, principiilor de aplicare, eficacității sancțiunii, fapt ce va contribui la argumentarea științifică a acestui concept întru formularea recomandărilor de perfecționare a cadrului instituțional, juridic și normativ, în vederea reliefării aspectului acesteia.

Atingerea scopului propus presupune realizarea următoarelor *obiective*: examinarea doctrinei juridice și identificarea opiniilor și teoriilor existente privind sancțiunea juridică ca obiect al raportului de răspundere; fundamentarea teoretică a conceptului de raport juridic de răspundere și stabilirea legăturilor indisolubile între noțiunile de sancțiune juridică și raport juridic de răspundere; examinarea naturii juridice a sancțiunii prin studiul comparativ al definițiilor furnizate de doctrină și formularea unei noi definiții ale sancțiunii; cercetarea evoluției sancțiunii juridice și identificarea criteriilor ce diferențiază sancțiunea juridică de cea morală și religioasă; identificarea caracterelor, scopului și funcțiilor sancțiunii în cadrul raportului juridic de răspundere; identificarea și sistematizarea celor mai importante clasificări ale sancțiunilor juridice; identificarea și sistematizarea principiilor aplicării sancțiunilor juridice, precum și investigarea și elucidarea problemei eficienței sancțiunilor juridice; determinarea și stabilirea regimului juridic al sancțiunilor juridice, în cadrul diferitor raporturi de răspundere juridică; elaborarea propunerilor și recomandărilor ce vizează completarea doctrinei și perfecționarea legislației Republicii Moldova în această problemă.

Noutatea și originalitatea științifică a prezentei teze este determinată de scop și obiective, derivate din modalitatea de abordare a problemei, din însăși natura obiectului de cercetare. În primul rând, cercetarea efectuată se axează pe investigarea și identificarea studiilor și lucrărilor de specialitate, întru sistematizarea aparatului critic incident în această materie. În al doilea rând, noutatea derivă și în includerea în analiză a diferitor tipuri de sancțiuni, ceea ce permite o analiză complexă a sancțiunii, prin operațiuni de generalizare, abstractizare și sistematizare a trăsăturilor, funcțiilor, scopului sancțiunilor juridice ca obiect al raportului juridic de răspundere.

Problema științifică soluționată constă în elaborarea instrumentarului de identificare și fundamentare științifică a conceptului sancțiunii juridice – ca obiect al raportului juridic de răspundere, fapt care determină evidențierea acestuia în cadrul dimensiunii subiective de ansamblu a răspunderii juridice, iar prin consecință și dezvoltarea sistemului de reglementare a sa, considerent ce duce la clarificarea și perfecționarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a celor investigate, în vederea implementării ultimelor modificări și completări operate în cadrul acestui studiu.

Semnificația teoretică este determinată de noutatea sa științifică, actualitatea și concluziile generale formulate. Astfel, concluziile și recomandările enunțate în teză, vor permite dezvoltarea anumitor direcții în știință, legislație și practică. Aceasta, la rândul său, va determina revizuirea opiniei tradiționale cu privire la sancțiunea juridică.

Valoarea aplicativă a tezei constă în faptul că analizele științifice ce se desprind din teză, vor putea fi utilizate: în plan teoretico-științific, ca material suplimentar pentru o înțelegere mai complexă a fenomenului sancțiunii juridice în cadrul raportului de răspundere juridică; în plan didactico-științific - la predarea cursului de Teorie generală a dreptului; în plan normativ-legislativ - la realizarea procesului de legiferare ce vizează elaborarea și modificarea unor acte normative.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele principale ale tezei au fost prezentate și comunicate în cadrul mai multor conferințe internaționale și naționale, publicate în diverse reviste de specialitate, fapt ce a contribuit la îmbogățirea cadrului teoretic național. Concluziile generale și elementele de noutate și-au găsit implementarea în programa analitică a cursului de Teorie generală a dreptului la ULIM.

ANNOTATION

Bostan Ina, „Sanction - the object of the legal liability report”. Thesis for obtaining the scientific degree of doctor of law; Specialty 551.01 - The General Theory of Law, Chişinău, 2017.

The **thesis's structure** is the following: the introduction, four chapters, the general conclusions and recommendations, the bibliography consisting of 284 names, 170 pages of basic text. The obtained results have been published in 11 scientific works and the total volume of the publications is about 4,3 author sheets.

Key words: legal sanction, punishment, state constraint, legal liability, legal norm, social norm, legal effectiveness, law order.

The field of study: The general theory of law.

The thesis purpose and objectives: The paper has the *purpose* to make a complex and multilateral research about the legal sanction phenomenon as an object of the legal liability report, by determining the legal nature of the content, its characters, functions and purpose, which will contribute to the scientific demonstration of this concept, in order to formulate recommendations to improve the institutional, legal and regulatory framework, in order to highlight this aspect.

Achieving this goal involves the following *objectives*: examining the legal doctrine and identifying the existing theories and opinions regarding the legal sanction as the object of legal liability; theoretically justifying the concept of the legal liability report and setting indissoluble connections between the concepts of legal penalty and legal liability report; examining the legal nature of the sanction, through the comparative study of definitions provided by the doctrine and formulating a new legal concept of sanction; researching the development of legal sanction and identifying the criteria which distinguish the legal sanction from the social, moral and religious concerns; identifying the purpose and the character of the functions of the penalty under legal liability report; identifying the sanction's characters, goals and functions within the legal liability report; identifying and systematizing the most important classifications of legal sanctions; identifying and systematizing the principles of legal sanctions' applications, as well as investigating and clarifying the effectiveness of sanctions; determining and establishing the legal regime of legal penalties under the various reports of legal liability; elaborating the proposals and the recommendations aimed at improving the doctrine and the legislation of the Republic of Moldova in this issue.

The scientific novelty and originality of this thesis is determined by the purpose and the objectives derived from the method of approach to the problem, from the very nature of the object of research. Firstly, the research carried out focuses on investigation and identification of specialized studies and works, in order to formulate a critical apparatus in this matter. Secondly, the novelty derives from the inclusion in the analysis of various types of sanctions, which allow a comprehensive analysis of the sanction, through generalization and abstraction operations and systematization of the traits, the functions and the purpose of the legal sanctions as the object of the legal liability report.

The scientific resolved problem is to develop the scientific instruments for identifying and scientifically supporting the concept of legal sanction as the object of legal liability report, which determines its prominence within the subjective dimension overview of legal liability, and subsequently through the development of its regulatory system, the reason leading to clarification and further improvement for the theorists and practitioners in the legal field of the investigated things in order to implement the latest changes and additions that have been made in the context of this study.

The theoretical value is determined by its scientific novelty, modernity and general conclusions. Thus, the conclusions and recommendations set out in the paper will enable the development of certain directions in science, law, and practice. This, in turn, will result in a revision of the traditional opinion regarding the legal sanction.

The applied value of the thesis lies in the fact that the scientific theses which detach from the thesis will be used scientifically and theoretically, as additional material for a more complex understanding of the legal sanction phenomenon within the legal liability report; in the didactic-scientific plan, teaching the course of *The general theory of the law*; in the normative-legislative plan, to achieve the legislative process aiming at elaboration and amendment of some normative acts.

The implementation of the scientific results. The main results of the thesis were presented and communicated in several international and national conferences, published in various specialty magazines, the fact that has contributed to the enrichment of the national theoretical framework. The general conclusions and innovations have been implemented in the analytical program of the course of study *The general theory of law* at ULIM.

АННОТАЦИЯ

Бостан Инна, „Санкция как объект правоотношений юридической ответственности”. Кандидатская диссертация в области права; Специализация: 551.01 - Общая теория права, Кишинев, 2017.

Структура диссертации: введение, четыре главы, выводы и рекомендации, библиография из 284 наименований, 170 страниц основного текста. Результаты были опубликованы в 11 научных работах, общий объем публикаций по теме составляет около 4,3 а. л.

Ключевые слова: правовая санкция, наказание, государственное принуждение, юридическая ответственность, правовая норма, социальная норма, юридическая сила, правопорядок.

Область исследования: Общая теория права.

Цель и задачи данной работы: *Целью* работы является комплексное и разностороннее исследование понятия правовой санкции как предмета правоотношений ответственности путем определения ее правового характера, содержания, особенностей, функций и целей, что будет способствовать научному обоснованию данного понятия для разработки рекомендаций по улучшению институциональной, правовой и нормативной базы, с целью выявления ее проявлений.

Для достижения поставленных целей необходимо выполнить следующие *задачи*: изучить правовую доктрину и выявить существующие мнения и теории в отношении правовой санкции как предмета правоотношений ответственности; дать теоретическое обоснование понятию правоотношения ответственности и установить неразрывную связь между понятиями правовой санкции и правоотношения ответственности; исследовать правовой характер санкции посредством сравнительного изучения определений, приведенных доктриной, и сформулировать новое определение правовой санкции; исследовать эволюцию правовой санкции и определить критерии, отличающие правовую санкцию от социального, морального и религиозного; определить особенности, цели и функции санкции в рамках правоотношения ответственности; выявить и систематизировать наиболее важные классификации правовых санкций; выявить и систематизировать принципы применения правовых санкций, а также изучить и выяснить проблему эффективности правовых санкций; определить правовой статус юридических санкций в рамках различных правоотношений юридической ответственности; разработать предложения и рекомендации, направленные на дополнение доктрины и улучшение законодательства Республики Молдова по этому вопросу.

Научная новизна и оригинальность диссертации определяются целями и задачами, вытекающими из подхода к вопросу, из самого характера предмета исследования. Во-первых, проведенное исследование направлено на изучение и выявление специализированных научных работ для систематизации критических взглядов в этом вопросе. Во-вторых, новизна проявляется и во включении в анализ различных видов санкций, что позволяет осуществить комплексный анализ санкций посредством обобщения, абстракции и систематизации особенностей, функций, целей правовых санкций как предмета правоотношения ответственности.

Решенная научная проблема заключается в разработке инструментов для выявления и научного обоснования концепции правовой санкции как объекта правоотношения юридической ответственности, чем обусловлено ее выделение в рамках общего субъективного измерения юридической ответственности и также, как следствие, развитие системы ее регулирования, что приводит к уточнению и улучшению понимания исследованного вопроса для ученых и юристов-практиков в целях внедрения новейших изменений и дополнений, внесенных данной диссертацией.

Теоретическое значение определяется его научной новизной, своевременностью и сформулированными общими выводами. Таким образом, содержащиеся в диссертации выводы и рекомендации позволят развить определенные направления в науке, законодательстве и практике. Это, в свою очередь, приведет к пересмотру традиционного представления о правовой санкции.

Ценность работы в том, что научные тезисы, вытекающие из исследования, могут быть использованы: на научно-теоретическом уровне в качестве дополнительного материала для более полного понимания явления правовой санкции в рамках правоотношения юридической ответственности; на научно-дидактическом уровне, при преподавании курса общей теории права; на нормативно-правовом уровне, при осуществлении законодательного процесса, направленного на разработку и внесение изменений в некоторые нормативные акты.

Внедрение научных результатов. Основные результаты исследования были представлены на нескольких международных и национальных конференциях, были опубликованы в различных отраслевых печатных изданиях, что способствовало развитию национальной теоретической базы. Основные выводы и нововведения были применены в аналитической программе курса Общей теории права в университете ULIM (Международном Свободном Университете Молдовы).

LISTA ABREVIERILOR

R.Moldova - Republica Moldova

C.R.Moldova - Constituția Republicii Moldova

C. C. - Codul Civil

C. P. - Codul Penal

C. Contr. - Codul Contravențional

C. M. - Codul Muncii

C. F. – Codul Familiei

ULIM - Universitatea Liberă Internațională a Republicii Moldova

M O - Monitorul Oficial

Art.(art.) - articol

Alin.(alin.) - alineat

Lit.(lit.) - literă

Ed. - editura

Sect. - secțiunea

c.t. - coli de tipar

P. - pagina

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei investigate. Mereu prezentă și actuală în conștiința juridică, având rădăcini adânci în spațiul dreptului și nu numai, tema sancțiunii în particular și a răspunderii juridice, în general, își găsește o nouă consacrare în doctrina juridică și în actualul sistem legislativ. Acest lucru nu prezintă o noutate, căci aceste noțiuni nu au fost niciodată unele monotone. Cunoașterea și înțelegerea sensului noilor reglementări și curente în materia sancțiunii și al răspunderii juridice, nu poate să aibă ca punct de plecare, decât studiul sancțiunii, abordat prin prisma fenomenului răspunderii juridice. Ori, ținem să menționăm că, problema tragerii la răspundere și a aplicării constrângerii de stat, este strâns legată de sancțiunea juridică. Examinarea sancțiunilor în cadrul problemei răspunderii juridice ne poate oferi o prezentare mai obiectivă a sancțiunilor, deoarece sunt scoase în evidență multitudinea lor, rolul și valoarea în realizarea dreptului.

Considerăm că, soluționarea practică a problemelor legate de sancțiunile juridice nu poate fi realizată, fără o înțelegere teoretică a problemelor legate de acest concept. Abordarea modernă a definiției de sancțiune face necesară dezvoltarea de noi cercetări și clasificări, pentru aplicarea lor în practică.

În doctrină, subiectul sancțiunii juridice prezintă un interes deosebit. În ceea ce privește stadiul actual al cercetărilor științifice, aspecte referitoare la sancțiunea juridică au fost analizate în literatura de specialitate autohtonă și străină, atât în cadrul unor lucrări mai ample de tipul cursurilor universitare și al tratatelor, cât și în cadrul unor lucrări monografice sau al unor studii de specialitate privind aspectele punctuale ale sancțiunii juridice. În raport cu stadiul actual al cercetării domeniului respectiv, astfel cum a fost evidențiat în denumirea tezei, rezultă o serie de aspecte care nu au fost deloc sau într-o măsură insuficientă, cercetate în literatura de specialitate.

Apropierea noastră de această instituție juridică nu se face cu intenția unei tratări exhaustive. Studiul vizat își propune o cercetare a fenomenului sancțiunii juridice, ca obiect al raportului juridic de răspundere, printr-o abordare generală și complexă, ținându-se cont de dimensiunea și importanța subiectului supus cercetării. Ori, importanța studierii sancțiunii juridice rezultă din necesitatea de a-i determina orientările de dezvoltare, de a cunoaște principiile și modalitățile de aplicare, asigurându-se respectarea dreptului, în general și al drepturilor și libertăților fundamentale ale membrilor societății, în particular. De asemenea, cercetarea sancțiunilor juridice ar extinde înțelegerea noastră cu privire la importanța instituției răspunderii juridice și a normei de drept, precum și, la efectul aplicării sancțiunilor juridice asupra comportamentului membrilor societății.

Și nu în ultimul rând, *actualitatea temei* rezidă și în interesul crescut acordat, mai ales în ultimii ani, pentru dezvoltarea resorturilor și fațetelor sancțiunii juridice, interes venit mai ales din permanenta modificare a realității, care pune semne de întrebare și ridică probleme ce erau considerate ca definitiv soluționate. Progresul, în general, ne obligă la noi revalorificări și reconsiderări și în planul sancțiunii și răspunderii juridice. Conceptul de sancțiune este, în aceste condiții, un concept încărcat de noutate și covârșit de multiple perspective, pe care le poate oferi tratarea lui. Mai mult decât atât, în economia oricărui stat, sancțiunile își au locul bine determinat, având un rol fundamental în ansamblul de garanții juridice, destinate să asigure desfășurarea în condiții optime a actului de justiție, constituind un instrument, la îndemâna organelor statului, ce trebuie adaptat la fiecare situație specifică în caz de încălcare a normelor juridice.

Astfel, importanța sancțiunii juridice pentru ocrotirea și întărirea ordinii de drept, actualitatea ei la etapa contemporană de dezvoltare a gândirii juridice și necesitatea de cercetare teoretică au determinat alegerea temei prezentei teze. Utilizând analiza de conținut, printr-o cercetare documentară descriptivă, dar și de analiză a vastei literaturi de specialitate, prezentul studiu își propune să identifice conținutul conceptelor enunțate, cu prezentarea punctului propriu de vedere asupra problematicii.

Scopul și obiectivele tezei. Lucrarea își propune ca scop cercetarea complexă și multilaterală a conceptului sancțiunii juridice - ca obiect al raportului juridic de răspundere, prin determinarea naturii sale juridice, a conținutului, caracterelor, funcțiilor, scopului, principiilor de aplicare și eficacității sancțiunii, fapt ce va contribui la argumentarea științifică a acestui concept, întru formularea recomandărilor de perfecționare a cadrului instituțional, juridic și normativ, în vederea reliefării aspectului acesteia.

Practic, în cercetarea propriu-zisă, toată documentarea pe care am realizat-o a cuprins două linii mari: concepția doctrinei, pe de o parte și legislația, pe de altă parte; criteriile folosite au avut în vedere reprezentativitatea și relevanța acestora întru elucidarea naturii juridice a sancțiunii, ca obiect al raportului juridic de răspundere.

Atingerea scopului propus presupune realizarea următoarelor *obiective*:

- examinarea doctrinei juridice și identificarea opiniilor și teoriilor existente privind sancțiunea juridică ca obiect al raportului de răspundere;
- fundamentarea teoretică a conceptului de raport juridic de răspundere și stabilirea legăturilor indisolubile între noțiunile de sancțiune juridică și raport juridic de răspundere;
- examinarea naturii juridice a sancțiunii prin studiul comparativ al definițiilor furnizate de doctrină și formularea unei noi definiții ale sancțiunii juridice – ca obiect al raportului juridic de răspundere;

- studierea evoluției sancțiunii juridice și identificarea criteriilor ce diferențiază sancțiunea juridică de cea morală și cea religioasă;
- identificarea caracterelor, scopului și funcțiilor sancțiunii în cadrul raportului juridic de răspundere;
- identificarea și sistematizarea celor mai importante clasificări ale sancțiunilor juridice;
- identificarea și sistematizarea principiilor aplicării sancțiunilor juridice, precum și, investigarea și elucidarea problemei eficacității sancțiunilor juridice;
- determinarea și stabilirea regimului juridic al sancțiunilor juridice în cadrul diferitor raporturi de răspundere juridică;
- elaborarea propunerilor și recomandărilor ce vizează completarea doctrinei și perfecționarea legislației Republicii Moldova în această problemă.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute este determinată de scop și obiective, derivate din modalitatea de abordare a problemei, din însăși natura obiectului de cercetare. Astfel, teza constituie un prim studiu amplu al doctrinei juridice și a cadrului normativ privind sancțiunea juridică, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în vederea identificării fațetelor acestui concept și reconfigurării noțiunii de sancțiune – ca obiect al raportului juridic de răspundere. Tratând, în ansamblu, aspectele terminologice și evolutive, tipurile de sancțiuni juridice și aspectele conceptuale privind natura juridică a sancțiunii, precum și făcând o analiză profundă a aspectelor legate de aplicarea sancțiunilor în cadrul raportului juridic de răspundere, autorul înglobează în prezenta lucrare cele mai recente abordări, dezbateri și teze ce țin de problematica respectivă. Noutatea lucrării este marcată și de alte aspecte de cercetare științifică, precum:

- analiza stării și gradului de elaborare în știința juridică a conceptului și importanței sancțiunii juridice – ca obiect al raportului de răspundere juridică, cu evidențierea problemelor-cheie ale cercetării și argumentarea poziției personale privind aderarea la unele concepții sau expunerea unor noi soluții științifice;
- tema tezei și caracterul sarcinilor formulate în ea, au condiționat necesitatea abordării complexe a conceptului sancțiunii juridice – ca obiect al raportului juridic de răspundere, pentru a explica esența, precum și locul acestuia în cadrul raportului juridic de răspundere;
- în lucrare, de asemenea, s-a subliniat ambiguitatea definiției de sancțiune, s-a investigat natura ei juridică, inclusiv prin particularități, tipuri, principii, raportul cu răspunderea juridică, propunându-se o definiție proprie;
- de asemenea, s-a trasat și evidențiat o paralelă între sancțiune - ca element al normei juridice și sancțiune ca obiect al raportului juridic de răspundere, prin determinarea coraportului dintre ele;

- o noutate științifică prezintă și faptul că autorul a construit un model de utilizare a sancțiunilor, prin evidențierea și clasificarea principiilor de aplicare a sancțiunilor etc.

Astfel, în procesul de cercetare au fost obținute următoarele *rezultate*:

- a fost realizat un studiu complex al doctrinei și a cadrului normativ ce vizează sancțiunea ca obiect al raportului juridic de răspundere și sistematizat aparatul critic incident în această materie;
- a fost analizată fundamentarea teoretică a conceptului de raport juridic de răspundere;
- în urma cercetărilor comparative a definițiilor furnizate de doctrină au fost înaintate propuneri de definire a sancțiunii ca obiect al raportului juridic de răspundere;
- a fost analizată sancțiunea juridică din punctul de vedere al evoluției sale istorice și sistematizate criteriile de delimitare a sancțiunilor juridice de cele ale sancțiunii morale și religioase;
- au fost identificate și sistematizate caracterele, scopul și funcțiile sancțiunii în cadrul raportului juridic de răspundere;
- au fost identificate cele mai importante clasificări ale sancțiunilor juridice cu propunerea de a îmbogăți literatura de specialitate cu noi clasificări;
- au fost identificate principiile aplicării sancțiunilor juridice, cu înaintarea propunerilor de clasificare a lor;
- au fost elucidate și sintetizate problemele juridice în ceea ce privește aspectul eficienței aplicării sancțiunilor juridice;
- a fost determinat și stabilit regimului juridic al sancțiunilor în cadrul diferitor raporturi de răspundere;
- au fost formulate concluzii teoretice și recomandări orientate spre completarea doctrinei și legislației Republicii Moldova în această problemă.

Problema științifică soluționată constă în elaborarea instrumentarului de identificare și fundamentare științifică a conceptului sancțiunii juridice – ca obiect al raportului juridic de răspundere, fapt care determină evidențierea acestuia în cadrul dimensiunii subiective de ansamblu a răspunderii juridice, iar prin consecință și dezvoltarea sistemului de reglementare a sa, considerent ce duce la clarificarea și perfecționarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a celor investigate, în vederea implementării ultimelor modificări și completări operate în cadrul acestui studiu.

Importanța teoretică a lucrării este determinată de noutatea sa științifică, actualitatea și concluziile generale formulate. Astfel, importanța tezei rezidă și în modul de analiză a temei, precum și, abordarea și explicarea, dintr-o perspectivă diferită, a conceptului de sancțiune juridică. Concluziile și recomandările enunțate în teză, vor permite dezvoltarea anumitor direcții

în știință, legislație și practică. Aceasta, la rândul său, va determina revizuirea opiniei tradiționale cu privire la sancțiunea juridică.

Valoarea aplicativă a prezentei teze. Analizele, concluziile și recomandările cuprinse în conținutul tezei ce țin de chestiunile de înțelegere a termenilor de sancțiune, raport juridic de răspundere, a raportului dintre ele, crează o anumită bază teoretică și practică, ce va constitui un instrument de lucru util practicienilor, având posibilitatea de a contribui la schimbarea opticii cu privire la sancțiune ca obiect al raportului juridic de răspundere.

Implementarea rezultatelor obținute:

- în plan teoretico-științific, ca material suplimentar pentru o înțelegere mai complexă a fenomenului sancțiunii juridice în cadrul raportului de răspundere juridică;
- în plan didactico-științific, la predarea cursului de Teorie generală a dreptului;
- în plan normativ-legislativ, la realizarea procesului de legiferare ce vizează elaborarea și modificarea unor acte normative.

Aprobarea rezultatelor tezei. Rezultatele cercetării sancțiunii juridice, ca obiect al raportului juridic de răspundere, au fost cuprinse în diverse publicații, fiind expuse și aprobate în cadrul conferințelor științifice naționale și internaționale, cele mai importante fiind următoarele:

1. Bostan Ina. Natura juridică a sancțiunii. În: Universitas Europaea XXI: Știința universitară în contextul integrării europene — Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică, Chișinău: ULIM, 2013, pag. 244-248 (0,3 c.a.)
2. Bostan Ina, Legal sanction in the social punishment system. În: Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship 6th edition, Bucharest: Publishing House, 2013, pag. 257-262 (0,4 c.a.)
3. Bostan Ina, The evolution of the legal sanction in some ancient state entities. În: Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship 9th edition, Bucharest: Publishing House, 2016, pag. 848-863 (0,4 c.a.)

Sumarul compartimentelor tezei. Teza de doctor intitulată „Sancțiunea juridică – obiect al raportului juridic de răspundere” reprezintă o analiză a unui concept deosebit de important din sfera juridică. Lucrarea este structurată în patru capitole, divizate în subcapitole, fiecare din acestea reprezentând o cercetare a acestei instituții din perspectivă juridică, istorică, sociologică, psihologică etc., prin prisma multitudinii de concepte cu care interferează și din perspectiva contemporaneității și a încercărilor la care aceasta este supusă în contextul actual.

Astfel, lucrarea debutează cu o introducere, care cuprinde prezentarea generală a problemei cercetate, importanța teoretică a tezei, scopul, obiectivele, rezultatele cercetării, noutatea științifică, precum și, valoarea aplicativă și aprobarea rezultatelor tezei. Teza de doctorat, cuprinde, de asemenea, lista bibliografiei utilizate, adnotarea și lista abrevierilor utilizate în teză.

În Capitolul 1 - **„Analiza studiilor științifice cu privire la sancțiunea juridică”** se face o analiză detaliată a sancțiunii reflectată în lucrările doctrinarilor autohtoni, ruși, români și din alte state.

O atenție deosebită este acordată analizei lucrărilor cercetătorilor din domeniu, care au contribuit în mare măsură, chiar și tangențial, la cercetarea conceptelor de sancțiune juridică, răspundere juridică și a altor probleme actuale legate de tema tezei. Astfel, aspecte referitoare la sancțiunea juridică au fost analizate, atât în literatura juridică străină, cât și în cea autohtonă, fie în cadrul unor lucrări complexe, cum sunt tratatele și cursurile universitare, cât și în cadrul unor monografii și articole științifice de specialitate privind aspecte punctuale ale sancțiunii.

În scopul elucidării complexe a temei abordate s-a efectuat o retrospectivă a acestor manifestări doctrinare, care ne-au influențat în procesul demarat. Aceste studii ne-au oferit posibilitatea de a ne forma o concepție clară asupra subiectului ales spre cercetare și de a ne trasa scopul și obiectivele cercetării.

În Capitolul 2 - **„Abordări teoretice privind conceptul de sancțiune juridică”** am efectuat cercetarea, pornind de la definirea conceptului de „răspundere juridică” și al celui de „raport juridic de răspundere” și la diferențierea acestora de cel de „sancțiune juridică” cu care de multe ori sunt confundate.

Tot în acest capitol, am făcut o comparație a definițiilor sancțiunii sugerate de doctrină și din multitudinea lor, am formulat o definiție proprie ce considerăm că reflectă, în mod obiectiv, realitatea legăturii dintre sancțiune și raportul juridic de răspundere.

De asemenea, ne-am propus de a face o incursiune succintă prin toate perioadele de dezvoltare ale societății umane, pentru a elucida parcursul evoluției sancțiunii juridice.

Nu s-a putut trece cu vederea nici problema dedicată studiului sancțiunilor sociale și a raportului lor cu sancțiunile juridice. Așadar, și normele sociale conțin reguli adresate conduitei indivizilor, descriind și detaliind modalitățile în care valorile trebuie concretizate în comportamente legitime și acceptate de societate. Prin urmare, nerespectarea normelor și valorilor sociale antrenează o reacție a mediului social, reacție concretizată într-o serie de sancțiuni, întemeiate pe constrângerea și presiunea socială, pe care comunitatea o exercită împotriva conduitelor nonconformiste sau deviante.

Capitolul 3 **„Aplicarea sancțiunilor: particularitățile și tendințele principale ale teoriei și practicii juridice contemporane”** începe cu abordarea problemelor general teoretice ale sancțiunii. Discuțiile referitoare la justificarea, scopul și funcțiile sancțiunii sunt purtate în două planuri distincte: doctrina, pe de o parte și legislația, pe cealaltă parte.

În justificarea sancțiunii, o importanță deosebită o au caracteristicile ei. Literatura de specialitate atribuie sancțiunii următoarele caractere: caracterul represiv-aflictiv, caracterul legal,

caracterul preventiv, caracterul educativ și caracterul reparatoriu. În urma acestor analize ale caracterelor sancțiunilor juridice, putem remarca faptul că, în raport cu felul sancțiunii, unele dintre aceste caractere se manifestă cu evidență, în timp ce altele sunt estompate.

Ținem să menționăm că, întreg sistemul legislativ al R.Moldova urmărește un scop bine determinat, și anume, acela de a preîntâmpina comiterea de fapte ilicite. Însă, atingerea acestui scop, se poate realiza prin evidențierea funcțiilor sancțiunii. În ceea ce privește problematica funcțiilor sancțiunii juridice, în raport cu tipul și esența sancțiunii, doctrina face distincție între diferite funcții. Astfel, doctrina penală contemporană, atribuie sancțiunilor de drept penal (pedepselor) funcția de constrângere, funcția de reeducare, funcția de exemplaritate și funcția de eliminare. În materie civilă și administrativă, doctrina atribuie sancțiunii trei funcții: sancționatorie, reparatorie, educativ – preventivă. Identificarea acestor funcții este, doar în parte, rodul doctrinei, căci, uneori, funcțiile sancțiunii sunt fixate prin norme legale.

De asemenea, ținem să menționăm că, procesul de cercetare a oricărui obiect din lumea materială ține de clasificarea lui, delimitarea tipurilor, grupurilor, claselor acestuia, etc. În scopul elaborării clasificării sancțiunilor juridice trebuie de selectat criteriul – particularitatea principală a sancțiunilor, conform căruia ele pot fi combinate în grupuri. Doctrina juridică conține o serie de criterii, care stau la baza identificării diverselor tipuri de sancțiuni.

În doctrină nu există, la fel, nicio opinie comună referitoare la principiile aplicării sancțiunilor juridice. Însă, cercetarea lor în cadrul acestei teme este foarte importantă, deoarece principiile de aplicare a sancțiunilor oferă o caracteristică generalizată, în așa fel, contribuie la cunoașterea esenței și conținutului reglementării juridice a unor sau a altor domenii din viața socială, din activitatea de stat și ușurează cunoașterea sancțiunilor juridice.

O problemă care s-a dovedit cel mai puțin tratată de către doctrinari, dar de o importanță colosală pentru domeniul cercetării, pe care am atins-o în acest capitol, se referă la eficiența sancțiunii. Ori, nu se poate vorbi despre funcții și scopuri, fără a atinge subiectul eficienței aplicării sancțiunilor juridice. Sancțiunile pot fi considerate eficiente: în primul rând, dacă asigură respectarea legislației; în al doilea rând, dacă reflectă în mod adecvat gravitatea încălcării și nu depășesc ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor urmărite și cu efect disuasiv, dacă sunt suficient de severe pentru a împiedica autorii încălcării legislației să repete aceeași faptă ilicită, precum și, alți posibili autori de la a comite fapte similare.

În Capitolul 4 „**Regimul juridic al sancțiunilor în cadrul diferitor raporturi de răspundere juridică**” am abordat problema supusă cercetării prin analiza teoretico-practică a diferitor tipuri de sancțiuni în cadrul diferitor tipuri de raporturi de răspundere.

Dacă este să facem o analiză succintă, putem concluziona că *sancțiunile civile* constau în luarea unor măsuri dezavantajoase contra celor care au încălcat raporturile juridice civile,

respectiv drepturile patrimoniale sau personal-nepatrimoniale. Aici, ținem să menționăm că, în literatura de specialitate s-a subliniat importanța distincției existente între sancțiunile civile propriu-zise și pedepsele civile, primele considerându-se având cu precădere un rol reparator, iar secundele, o funcție, în principal, cu caracter reprimator. Astfel, se arată că sancțiunile civile, propriu-zise vizează direct patrimoniul persoanei sancționate (revocarea actului fraudulos, anularea actului juridic, rezoluțiunea actului juridic, plata unor despăgubiri etc.) fiind transmisibile și cesibile, în timp ce pedepsele civile (decăderea dintr-un drept subiectiv) vizează, în principal, persoana subiectului, având un caracter personal, chiar dacă uneori este vizat și patrimoniul persoanei căreia i se aplică pedeapsa civilă.

Reglementarea *sancțiunilor penale* este importantă pentru întreaga sferă penală. Sancțiunile penale reprezintă consecințe ale încălcării normelor penale. Ele evoluează de la un deceniu la altul, de la o perioadă de dezvoltare istorică la alta, astfel încât pe baza principiilor unanim acceptate, într-o societate democratică conținutul, natura și durata sancțiunilor penale se schimbă cu altele, unele dispar definitiv (pedeapsa cu moartea), altele își schimbă conținutul (munca silnică - în munca în folosul comunității). Corespunzător acestor cerințe, în legislațiile penale, pe lângă pedepse considerate mult timp singurele sancțiuni de drept penal eficace în lupta împotriva infracționalității, au fost introduse și alte sancțiuni de drept penal cu rol preponderent preventiv, educativ.

Alături de infracțiune, contravenția este fapta ilicită care aduce atingere unor valori sociale generice, respectiv, prin săvârșirea unei contravenții se aduce atingere unor valori care interesează întreaga comunitate. Pornind de la conținutul noilor reglementări, putem afirma că, prin *sancțiune contravențională* se înțelege o măsură de constrângere sau de reeducare aplicată contravenientului, în scopul corectării comportamentului acestuia și al prevenirii de comitere a unor noi contravenții, atât de către contravenientul însuși, cât și de către alte persoane.

Și, în final, referitor la *sancțiunea disciplinară* putem spune că, ea reprezintă oportunitatea angajatorului de a pedepsi salariatul pentru orice acțiune comisă, în rezultatul neîndeplinirii corespunzătoare a atribuțiilor de muncă încredințate. Legislația muncii enumeră exhaustiv sancțiunile disciplinare, în scopul apărării drepturilor și intereselor legitime ale salariaților, la fel, indică procedura de aplicare a sancțiunilor disciplinare, precum și, efectele acestora.

1. ANALIZA STUDIILOR ȘTIINȚIFICE CU PRIVIRE LA SANCTIUNEA JURIDICĂ

1.1. Fenomenul sancțiunii juridice în contextul cercetărilor științifice

Ca ființă umană, omul intră în relații cu alți oameni încă de la naștere. Aceste relații se stabilesc și se desfășoară în conformitate cu anumite reguli de comportare, stabilite de colectivitatea în care trăiește, deci, de societate. De aici, concluzionăm că, în orice formă organizatorică socială există reguli de comportare, reguli ce sunt diferite în funcție de natura și conținutul lor: religioase, morale, etice, juridice, politice. Dreptul ca fenomen social are finalități complexe la nivel macro și micro-social referitoare la asigurarea coerenței, funcționalității și autoreglării sistemului social, în soluționarea conflictelor relațiilor interumane, în apărarea și promovarea valorilor sociale, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În acest sens, normele juridice orientează, stimulează, influențează și determină comportamente umane, intervenția sa normativă specifică, de natură imperativă, fiind asigurată la nevoie prin forța coercitivă a statului [41, p. 11].

Prin intermediul sistemului normativ de reguli, societatea caută să-și protejeze existența, să se apere împotriva celor care ar atenta la integritatea ei. Prin urmare, în situația nesocotirii comandamentelor normative impuse, societatea își asumă dreptul de a interveni, de a sancționa astfel comportamentele antisociale. Desigur că, societatea este interesată ca normele juridice să se respecte prin convingere, fără a se recurge la sancțiuni și constrângere. Pentru ca rezonanța socială a sancțiunii să fie maximă și ca aceasta să-și atingă scopul, adică eliminarea stării de insecuritate din societate și neîncrederea în drept, se sporește, astfel, efectul preventiv al aplicării acesteia.

Cercetarea oricărui fenomen juridic nu trebuie să poarte un caracter fragmentar separat, ci trebuie făcută, ținând cont de locul lui în fenomenele mai mari care-l absorb, cu depistarea legăturilor funcționale, genetice și cu alte fenomene sociale și juridice. Și aici, putem menționa că, examinarea sancțiunilor în cadrul problemei răspunderii juridice, ne poate lărgi diapazonul cunoștințelor și ne oferă o prezentare mai complexă a sancțiunilor, deoarece sunt scoase la iveală multitudinea lor, rolul, valoarea în realizarea dreptului.

Studierea sancțiunii juridice dezvoltă concepțiile noastre despre reglementarea comportamentului membrilor societății. Totodată, faptul că anume categoria de sancțiune atrage atenția savanților juriști, istorici, politologi, sociologi etc. este explicat, inclusiv, prin legătura reciprocă a problemei sancțiunilor, cu cercetarea fenomenului răspunderii juridice, constrângerii din partea statului. După cum menționa O. Leist cu câteva decenii în urmă, chestiunea cu privire

la sancțiune, într-o anumită măsură, se abordează, practic, în toate studiile consacrate dreptului, însă multe laturi ale acestei chestiuni nu au fost elucidate pe deplin nici până astăzi. În literatură nu există o părere unică în privința noțiunii, ca atare, de sancțiune [193, p. 9].

Mai mult decât atât, în enciclopedii, în dicționarele explicative ale limbii române și alte surse, prin termenul, sancțiune, sunt înțelese o mulțime de acțiuni și noțiuni. În așa fel, prin sancțiune se înțelege: măsură de constrângere (sancțiune prevăzută de lege pentru cei care încalcă dispozițiile ei); măsură de constrângere (de natură politică, economică sau militară) aplicată unui stat de către o organizație internațională pentru a reprima un act de violență sau posibilitatea unui asemenea act; penalizare (primită de un sportiv); măsură de influență; activitățile împotriva părții care a încălcat contractul, acordul; protecția inviolabilității legii etc.

Din punctul nostru de vedere, *una din cauzele semnificației multiple a termenului, sancțiune, este încercarea de a combina categoriile filosofice, sociale, psihologice și de alt gen cu cele juridice*. De asemenea, o cauză a lipsei interpretării unitare a termenului, sancțiune, este *insuficiența clarității raportului dintre categoriile și noțiunile teoriei generale a sancțiunilor și teoriilor sancțiunilor din științele juridice de ramură*.

Problema sancțiunilor juridice considerăm că, este tratată în teoria generală a dreptului. În materie de studii, dedicate totalmente problemei sancțiunii juridice - ca obiect al raportului de răspundere, în *ultimii cinci ani*, nici Republica Moldova și nici statele vecine totuși nu excelează, însă regăsim autori ce se preocupă de problematica dată, într-un context mai larg sau mai restrâns, și aici îi putem menționa pe autorii: D. Baltag (2010)[11]; Gh. Avornic(2016)[8]; N. Romandaș (2015)[25]; G. Boroi(2012) [28]; E. Comarnițaia(2012)[50]; I. Humă(2000)[102]; C. Ignătescu(2014)[103]; M. Ionescu (2011)[107]; I. Turcu (2011)[169]; C. Voicu (2013)[113]; Комаров C. (2012)[190] etc. Astfel, conceptul sancțiunilor și o serie de probleme legate de acest subiect, constituie încă obiectul discuțiilor multiple, în procesul căruia s-au depistat o serie de probleme examinate insuficient, atât în teoria generală a dreptului, cât și în științele de ramură.

Dacă este să ne întoarcem cu privirea în trecut, putem confirma că, juriștii, filosofii, sociologii din toată lumea, s-au preocupat de-a lungul timpului de cercetarea mai multor aspecte ale fenomenului sancțiunii. Au fost consacrate lucrări prețioase, care nu și-au pierdut nici până azi valoarea, ca surse de informații. Însă, unele probleme erau examinate în aceste lucrări, ținând cont de reprezentările politico-ideologice care au dominat acele timpuri, fapt care au condus la interpretări vagi ale faptelor, uneori chiar denaturând înțelegerea lor. Totuși, nu se poate să trecem cu vederea numele unor autori, în ale căror opere au fost relatate diverse aspecte ce țin de sancțiunea juridică. Aici putem menționa lucrările autorilor C. Beccaria[20], H. Grotius [91], Im. Kant[109], Gh. L. Montesquieu [123], M. Foucoult [84], G. del Vecchio [88], E. Speranția [156] etc. Spațiul redus, al prezentului studiu științific, nu ne permite să ne oprim în detaliu asupra

tuturor. Totuși, asupra unora din ele, ce prezintă o valoare colosală pentru înțelegerea fenomenului cercetat, ne vom expune.

Astfel, putem menționa că, unul dintre fondatorii școlii clasice a dreptului penal, precum Gh. Montesquieu, a înaintat unele idei despre umanizarea sancțiunilor penale din contul micșorării rolului de aplicare a represiunilor, punând problema despre faptul că, *prevenirea infracțiunilor trebuie să fie mai principală, decât, însăși, pedeapsa*. Mai mult decât atât, Montesquieu consideră că, *cea mai sensibilă parte a pedepsei nu este suferința fizică pe care o suportă persoana osândită, ci partea morală, și anume, faptul de a fi supus rușinii* [123, p. 115].

Prezintă interes și ideile marelui jurist – iluminist, C. Beccaria, idei ce au pregătit terenul studiului științific pentru timpurile de mai târziu și care a avut o rezonanță mare în societatea internațională. Mai mult decât atât, Cesare Beccaria a devenit fondatorul *teoriei moderne a sancțiunii juridice*, teorie care și-a păstrat și până astăzi esența sa teoretică, deși a suportat de-a lungul timpului transformări istorice și îmbunătățiri conceptuale. Una dintre ideile promovate de acest autor, constă în faptul că numai legile pot stabili pedepse pentru infracțiuni și această autoritate nu poate fi atribuită decât legiuitorului. Altă idee promovată de C. Beccaria este legată de clasificarea pedepselor în funcție de răul pricinuit unor sau altor interese. Dar, cel mai tratat subiect în lucrările sale este cel legat de scopul pedepsei. Aici autorul pune accent pe ideea că este mai bine să previi infracțiunile, decât să le pedepsești [20, p.16-65].

În concluzie, putem menționa că, ideile lui Beccaria au adus o rezonanță mare în societate și au pregătit terenul pentru marile schimbări ulterioare, proclamând idei care au depășit cu mult timpul în care el trăia.

Meritorii se prezintă și lucrările marelui jurist, sociolog, filosof, Eugeniu Speranția. E. Speranția admite că, *sancțiunea nu este numai o caracteristică definitorie a dreptului, ci și o însușire a tuturor sistemelor sau tipurilor de normativitate socială*. În concepția sa, sancțiunile juridice sunt auxiliare existenței și respectării normelor juridice; nu dreptul se explică prin sancțiune, ci sancțiunea, prin drept. Pentru Speranția, o normă juridică nu este respectată datorită sancțiunii cu care este dotată, ci ea este respectată grație „*condițiilor sufletești ale celui care se teme de pedeapsă ;...împrejurările când norma juridică e respectată sunt tocmai acelea în care sancțiunea nu se aplică*” [156, p. 376]. Așadar, autorul afirmă că, dreptul implică sancțiunea, dar nu o implică în mod exclusiv ci, numai ca pe unul dintre mijloacele posibile de presiune.

O altă personalitate, care merită remarcată, este ilustrul jurist și filosof român, unul dintre întemeietorii filosofiei dreptului, Mircea Djuvara [67,68,69,70]. În ceea ce-l privește pe Mircea Djuvara, în operele sale științifice, cercetătorul abordează sancțiunea juridică în calitate de element al dreptului pozitiv. Mircea Djuvara menționează că, sancțiunea reprezintă „*punerea forței organizate în stat în serviciul dreptului*” [67, p. 212]. Sancțiunea, ca și constrângerea în

general, „*derivă din esența dreptului, dar ele sunt numai accidentale și nu pot constitui această esență*”, ele nu trebuie să intre într-o definiție a dreptului [70, p. 304]. Tot, acesta, este cel care apreciază că „*dreptul nu constrânge de dragul constrângerii, ci în numele libertății valorilor, pe care le apără în societate*” [70, p. 304].

În evoluția sancțiunii juridice, în particular, și al răspunderii juridice, în general, pot fi determinate legități ce au guvernat și guvernează transformarea acestora. În prezenta lucrare, cercetările au fost canalizate în direcția analizei sistemice a fenomenului sancțiunii ca obiect al răspunderii juridice. Atenția a fost concentrată asupra aspectului teoretic al acestui fenomen, deoarece studierea fenomenului sancțiunii nu se poate realiza fără luarea în considerare a teoriilor și curentelor științifice, ce au abordat sancțiunea, în strânsă corelație cu natura omului, morala, religia, mediul, societatea și dreptul.

Dintre autorii din R Moldova, care mai mult sau mai puțin, au contribuit la înțelegerea fenomenului sancțiunii juridice, îi putem menționa pe: D. Baltag[10,11,12,13], Gh. Avornic [7,8], B. Negru[131], A. Bloșenco [21], E. Cojocaru [49], N. Romandaș [25, 151] etc.

Dintre lucrările relevante din această categorie, care dezvoltă subiectul sancțiunii, raportat la fenomenul răspunderii juridice, sunt cele ale prof. Dumitru Baltag. Din studiul acestor lucrări, putem conchide că, autorul leagă *sancțiunile juridice nu doar de constrângerea de stat, ci și de comportamentul ilicit*. Având în vedere cele relatate în aceste lucrări, nu putem să nu fim de acord cu afirmațiile că, sancțiunea rezultă din răspundere, este un derivat al răspunderii și este determinată tot de ea. Sau, că scopul principal al răspunderii este constrângerea de stat pentru executarea propriu-zisă a obligațiilor și nu de stabilire a obligațiilor suplimentare pe seama persoanei care a comis faptele ilegale. Dimpotrivă, răspunderea este un fel de punere în aplicare a sancțiunilor. Sancțiunea poate deriva din dispozițiile generale cu privire la protecția drepturilor încălcate. Acțiunea sancțiunilor este bazată pe puterea constrângerii de stat, care se manifestă în implicarea inevitabilă a făptuitorului împotriva voinței sale, la comiterea acțiunilor dezavantajoase pentru el și, ca urmare, la suportarea de greutate și grevări permise (susținute) de stat [12, p. 136-146].

Un alt autor, ale cărui lucrări merită atenție, sunt cele ale dlui Gheorghe Avornic [7,8]. Deoarece tema abordată în această lucrare este sancțiunea în cadrul raportului juridic de răspundere, la Gh. Avornic găsim ideea că, răspunderea juridică este un raport juridic special. Ea constă în obligația de a suporta sancțiunea prevăzută de lege ca urmare a comiterii unui fapt juridic imputabil[8, p. 738].

Boris Negru, în lucrările sale, analizează sancțiunea juridică - ca element al normei juridice și afirmă că „nu ne putem închipui o normă juridică care nu se adresează nimănui și nu concretizează faptul în ce condiții ea activează...în sfârșit, o normă nu poate exista și fără

sancțiuni”. Mai mult decât atât, dacă înțelegem sancțiunile juridice ca măsuri de asigurare a tuturor normelor juridice, atunci sancțiunea este un atribut (element) obligatoriu al normei juridice [130, p. 149].

Anterior, am evidențiat că, problema sancțiunii juridice a fost tratată mai complex de către specialiștii din diverse ramuri ale dreptului. Astfel, Victor Guțuleac tratează sancțiunea contravențională prin prisma sancțiunii juridice. În ceea ce privește trăsăturile caracteristice ale contravenției, este remarcabilă opinia cercetătorului, potrivit căreia sancțiunea contravențională, privită în cadrul general al sancțiunilor juridice, dispune de anumite trăsături caracteristice: este o formă de constrângere statală prevăzută de legea contravențională; se aplică numai în cazul comiterii cu vinovăție a unei fapte antisociale, stipulate în Codul Contravențional al R.M.; se aplică numai de organele abilitate prin legea contravențională; se aplică, de regulă, în mod extrajudiciar; aplicarea sancțiunii contravenționale nu atrage după sine consecințele antecedentului penal [93, p. 145].

Merită remarcat și aportul esențial al autorului, Ion Creangă, care abordează sancțiunea prin prisma raportului juridic de constrângere. I. Creangă consideră că, deși statul în acest raport juridic are prioritate, totuși el nu poate pedepsi direct persoana vinovată, deoarece dreptul de a sancționa nu se aplică automat, ci se cere pedepsirea pe calea unei proceduri speciale prevăzute de lege [62, p. 7]. Procedura de stabilire a sancțiunilor este desfășurată de către organele împuternicite, ca titulare de drepturi și obligații, având scopul de constatare și examinare a cazului contravențional și stabilire a pedepsei în așa mod, încât prin aceasta să se asigure ordinea de drept, precum și, apărarea drepturilor legitime ale persoanelor.

Și E. Cojocaru, abordând problema răspunderii juridice menționează că, răspunderea juridică este un atribut al comportamentului ilicit care atrage din partea statului aplicarea forței de constrângere și a sancțiunii [49, p. 34-35].

Autorii E. Boișteanu și N. Romandaș, de asemenea abordează problema sancțiunilor. Cercetătorii privesc sancțiunile disciplinare, ca fiind mijloace de constrângere prevăzute de lege, cu un pronunțat caracter educativ, având ca scop apărarea ordinii disciplinare, dezvoltarea spiritului de răspundere pentru îndeplinirea conștiințioasă a îndatoririlor de serviciu și respectarea normelor de comportare, precum și prevenirea producerii unor acte de indisciplină [25, p. 652].

Dacă este să ne îndreptăm privirea către autorii români, este cazul să amintim câteva nume notorii, ale căror lucrări monografice sunt poate cele mai complexe, în ceea ce privește studiul instituției sancțiunii și aici ne referim la autorii - Mihai Bădescu[18] și Lidia Barac [16,17].

De o complexitate profundă, M. Bădescu efectuează o radiografiere în profunzime a sancțiunii juridice din cele mai vechi timpuri și până la etapa actuală. Pe fond, efectuând o

analiză minuțioasă, M. Bădescu menționează că, sancțiunea nicidecum nu trebuie confundată cu constrângerea. Deși în multiple situații cele două noțiuni sunt utilizate ca sinonime, distincția se face necesară. Constrângerea – reprezentând utilizarea forței în serviciul dreptului – este doar o consecință posibilă a sancțiunii, susceptibilă uneori de a fi aplicată și în lipsa unei sancțiuni; tot așa unele sancțiuni sunt realizate în afara constrângerii[18, p. 12].

Nu putem să trecem cu vederea nici lucrările Lidiei Barac, consacrate domeniului analizat[16,17]. L. Barac este unul dintre puținii cercetători, care a privit sancțiunea *ca instituție de drept complexă, dându-i meritul pe care considerăm că trebuie să-l aibă, de rând cu celelalte instituții de realizare ale dreptului*. Autoarea definește sancțiunea drept instituția juridică, ce cuprinde un ansamblu de norme juridice care reglementează raporturile juridice prin intermediul cărora dreptul își găsește aplicarea propriu-zisă și prin care se asigură finalitatea acțiunii de tragere la răspundere juridică a tuturor celor care încalcă sau ignoră ordinea de drept, în scopul apărării societății civile și a individului împotriva atingerilor și vătămarilor aduse prin săvârșirea de acte ilicite, în vederea restabilirii drepturilor, intereselor și valorilor încălcate, cu perspectiva diminuării fenomenului antisocial și antiuman, spre menținerea și promovarea ordinii juridice și binelui public [17, p.231].

De asemenea, dintre autorii remarcabili, care au efectuat cercetări valoroase în domeniul răspunderii juridice, în general, și cel al sancțiunii, în particular, îi putem nominaliza pe M. Costin[56,57,58], I. Craiovan[59,60,61], N. Popa[142,143], G. Vrabie[175] etc. Dacă este să ne referim la cele mai actuale lucrări, aici putem menționa pe cele ale autorilor I. Humă[102], C. Ignătescu[103], M. F. Ionescu[107], C. Voicu[174] etc. Ne vom referi doar la unii autori, lucrările celorlalți autori vizați anterior, își vor găsi reflectarea la cercetarea celorlalte aspecte ale sancțiunii din teză.

Cercetătorul, care a adus contribuții deosebite la elucidarea conceptului sancțiunii este și prof. Ion Craiovan. Conform opiniei prof. I. Craiovan, sancțiunea juridică este stabilită în mod anticipat, uneori extrem de riguros în materia dreptului penal (*nulla poena sine lege*), ea fiind apartenență structurii logico-juridice a normei juridice, suportând însă în procesul aplicării dreptului o anumită individualizare; sancțiunea juridică este o expresie a constrângerii statale, aspect care înseamnă, de fiecare dată, aplicarea nemijlocită a constrângerii (*manu militari*); sancțiunea juridică are un caracter organizat, ea aplicându-se de către subiectele juridice competente conform unei proceduri; ea are un caracter istoric, cunoscând mutații evolutive de-a lungul istoriei, fiind în același timp o întruchipare valorică a ideii de justiție, în funcție de conștiința juridică a fiecărei epoci [61, p.316].

Dacă este să ne referim la Genoveva Vrabie, raportat la discuția asupra problemei cercetate, putem menționa că, autoarea privește răspunderea juridică drept un raport juridic

particularizat, pentru că nașterea lui nu este urmărită în mod voluntar de subiectul răspunderii și care nu aspiră să fie tras la răspundere, ci dimpotrivă, în toate cazurile speră să o evite. Autoarea, de asemenea, face distincție între răspunderea juridică și sancțiune, menționând că, deși, aceste două fenomene sunt asociate, ele totuși nu se confundă[175, p. 145].

Am menționat anterior, că problema sancțiunii juridice nu preocupă doar pe specialiștii juriști ci și pe istorici, filosofi, sociologi etc. Spre exemplu, sociologii Dan Banciu, Ion Vlăduț, Vladimir Guțu și Dumitru Guțu menționează că „sancțiunea include măsurile și mijloacele ce sunt adoptate față de indivizii care încalcă prescripțiile normative privitoare la acțiunile impuse, permise sau interzise” [15, p.57].

O contribuție deosebită la studiul sancțiunii juridice o au și lucrările cercetătorilor din Federația Rusă, dintre care menționăm: O. Leist [193,194], S. Alexeev [177,178], S. Bratusi[184], N. Malein[198], A. Malico [197], M. Marcenco [199], D. Lipinschii [195, 196] etc.

Autorul S. Alexeev privește sancțiunile juridice ca măsuri de constrângere de stat, însă d-lui atrage atenția asupra deosebirii sancțiunilor de alte măsuri de constrângere de stat: „acesta este grupul principal al măsurilor de constrângere de stat care se deosebesc de celelalte măsuri prin aceea că, se prezintă ca reacție a puterii de stat la faptul comportamentului ilegal, sunt îndreptate spre prevenirea încălcărilor și altui comportament ilegal, spre lichidarea urmărilor acestora, au legătură cu acțiunea asupra făptuitorului și, prin toate acestea, exprimă o apreciere specială a comportamentului ilegal, a situațiilor nelegitime” [177, p.329-330].

Cea mai complexă contribuție în elucidarea acestei realități juridice o are O. Leist. Autorul abordează sancțiunea juridică tot prin prisma măsurilor de constrângere de stat, care trebuie să fie aplicate în caz de încălcare a obligației juridice, cu scopul prevenirii încălcărilor dreptului, corectării și reeducării făptuitorului, înlăturării în toate cazurile posibile a daunelor cauzate relațiilor sociale prin acțiunea ilegală[193, p.7].

N. Malein, vede pedeapsa ca esență a răspunderii juridice. Autorul consideră că „esența răspunderii, indiciul ei inalienabil, constă în pedepsirea infractorului”[198, p.36].

V. Protasov, abordând această problemă, prezintă chiar o caracteristică multilaterală a sancțiunilor: „Sancțiunea este: al treilea element al normei juridice; elementul în care se conțin consecințele negative, măsurile de constrângere de stat; elementul îndreptat spre asigurarea acțiunii normale a dispoziției; elementul care intră în vigoare în caz de încălcare”[208, p.95].

Autorul D. Lipinschii este unul dintre cercetătorii, ale cărui lucrări au pus bazele conținutului pozitiv al răspunderii juridice. Mai mult decât atât, D. Lipinschii, efectuând o sinteză a teoriilor din doctrină, propune o teorie centralizatoare, conform căreia răspunderea are două forme de realizare: benevolă și coercitivă de stat[195,196].

Cercetătorul francez P. Pescatore, referindu-se la sancțiuni menționează că, ele sunt cele care fac ca dreptul să fie nu doar o ordine moral obligatorie, ci o ordine efectivă din punct de vedere social. Această funcție a sancțiunilor este în mod particular clară în cazul tuturor sancțiunilor care nu pot să aibă drept scop repararea pagubei cauzate și, mai ales, a sancțiunilor penale. Aceasta nu profită cu nimic persoanei lezate. Funcția lor este pur socială; ea constă în garantarea ordinii și a păcii prin faptul că ele forțează pe toți membrii societății să aibă o atitudine de respect față de prescripțiile legii. Dar sancțiunile sunt departe de a avea toate aceeași vigoare și de a conferi tuturor regulilor juridice același grad de eficacitate [254].

D. Baldwin, cercetător american, referindu-se la sancțiunile pozitive și cele negative, menționează că, între stimulare și constrângere există o legătură reglată. Deoarece, constrângerea, de regulă, este exprimată în concepția sancțiunilor negative, atunci stimularea poate fi exprimată în concepția sancțiunilor pozitive. Astfel, el privea sancțiunile pozitive ca remunerare reală sau promisă. Sancțiunile pozitive sunt prezente atunci, când are loc îmbunătățirea reală sau promisă a situației subiectului, în raport cu așteptările lui proprii. Aceste măsuri diferă de sancțiunile tradiționale, doar, prin faptul că sancțiunile negative sunt privarea reală sau amenințată în privința acelorași bunuri [266].

De asemenea, în opinia autorului olandez R. Kuper, în plan general, sociologic sancțiunile se examinează ca mijloace negative (pedeapsa) și mijloace pozitive (stimularea, aprobarea) de reglementare și control al comportamentului persoanei în situații social-importante, ca mijloace care asigură conduita confortabilă a membrilor societății, ca reacții ale grupului în privința comportamentului individului [244].

Din cercetarea și analiza literaturii de specialitate, putem *conchide* că, aspecte referitoare la sancțiunea juridică au fost analizate, atât în literatura juridică străină, cât și în cea autohtonă, fie în cadrul unor lucrări complexe, cum sunt tratatele și cursurile universitare, cât și în cadrul unor monografii și articole științifice de specialitate privind aspecte punctuale ale sancțiunii.

Astfel, lucrările din prima categorie alocă, de cele mai multe ori, un subcapitol distinct problematicii sancțiunii juridice. Întinderea și complexitatea demersului științific specific acestor lucrări, explică și spațiul limitat acordat sancțiunii juridice. Astfel, în cadrul acestor lucrări sancțiunea este cercetată ori ca element al normei juridice, ori în cadrul problematicii răspunderii juridice.

Cea de-a doua categorie de lucrări înglobează cercetările monografice efectuate în materia sancțiunii juridice. În sinteză, cu privire la lucrările monografice menționate, pot fi rezumate următoarele: obiectul de studiu al acestor lucrări este, de obicei, mai larg decât acela al prezentei cercetări, fiind avute în vedere ample analize de drept intern și comparat; deseori, aceste lucrări

tratează sancțiunea ca fiind al treilea element al normei juridice și, doar, tangențial fac referire și la aplicarea sancțiunii în cadrul raportului de răspundere juridică.

Rezumând, putem confirma cu certitudine, că multe dintre aspectele individuale ale acestei probleme sunt studiate în profunzime de autorii autohtoni și cei străini. Și deși, în ultimii ani, apar lucrări teoretice și științifice noi, dedicate studiului diferitor aspecte ale sancțiunii juridice, totuși multe din probleme nu sunt elucidate suficient și necesită o cercetare științifică suplimentară în continuare. Discutarea acestor probleme pot contribui la perfecționarea metodologiei de studiere a eficienței reglementărilor legale, la o utilizare mai largă în științele juridice a metodelor de analiză cantitativă, aprofundarea și extinderea studiilor relevante. Examinarea sancțiunilor ar extinde înțelegerea noastră cu privire la importanța instituțiilor răspunderii juridice și normei de drept, precum și, la efectul aplicării sancțiunilor juridice asupra comportamentului membrilor societății.

1.2. Evaluarea studiilor științifice privind sancțiunea juridică prin prisma legăturilor ei funcționale, genetice cu alte fenomene sociale și juridice și identificarea problemelor de cercetare

Literatura de specialitate abordează problema sancțiunii juridice, pe care o plasează, fie în contextul teoriei generale a dreptului, fie în cadrul disciplinelor juridice de ramură. Analizată ca o categorie de ramură, aparținând dreptului civil, penal, contravențional, disciplinar etc., sancțiunea juridică este amplu dezbătută și profund analizată sub aspectul particularităților prezentate, a condițiilor ce o însoțesc și a principiilor ce o guvernează. Însă, pentru știința teoriei generale a dreptului, elaborarea și stabilirea noțiunii unice a sancțiunii are o semnificație nu doar terminologică, ci și metodologică. Mai mult decât atât, fundamentarea acestui concept juridic, este și va fi determinată de marile transformări din societate, mai ales în spațiul european al ultimelor două secole, făcând referire, evident, și la reformele normative, reforme ce au marcat sistemul dreptului din Republica Moldova.

Lidia Barac menționează că, termenul „sancțiune”, frecvent utilizat în limbajul juridic, nu are întotdeauna un sens clar, univoc. Prin urmare, este necesar să distingem principalele sale accepțiuni, în directă relație cu funcțiile diferite pe care le îndeplinește sancțiunea, în general [16, p.75]

Pornind de la această idee, putem conchide că, literatura de specialitate ne oferă atât o interpretare îngustă, cât și una extinsă a termenului sancțiune [17, p. 218-219]. *Interpretarea îngustă* a termenului reiese din dreptul roman și se bazează pe faptul că, definiția teoretică generală a sancțiunii - pedeapsa - are la bază dezvoltarea sancțiunii, doar, în cadrul unui domeniu

de drept – și anume al dreptului penal. Astfel, în special, cei care înțeleg *sanctiunea ca consecințe nefavorabile pentru subiectul care a admis un comportament ilegal sau indicația asupra acelor consecințe nefavorabile, care pot și trebuie să survină pentru persoanele sau organele care au încălcat dispozițiile normelor de drept*. Aici, putem chiar să menționăm că, în literatura de specialitate termenul sancțiune și pedeapsă uneori sunt folosite ca sinonime. În dreptul penal, deseori, termenul *sanctiune* este înlocuit prin *pedeapsă*, totodată accentuând că acesta este specific numai dreptului penal. Normele de conduită însă au evoluat, perfecționându-se și adaptându-se stadiului dezvoltării sociale.

Cuvântul *pedeapsă* s-a transmis peste secole de la romani, care denumeau sancțiunea penală, *poena*. Termenul are însă o origine mai veche, deoarece romanii l-au preluat de la greci – *poini*, iar aceștia din urmă – din limba sanscrită: *koena*, care înseamnă verificare, socotire. Se spunea că, pedeapsa nu este decât moneda cu care se plătește fapta rea. Pentru a exprima ideea de pedeapsă, cronicile și pravilele Țărilor Române nu foloseau cuvântul „pedeapsă”. Acesta a fost introdus în limba română abia în secolul al XVIII-lea. În limba vremii se folosea cuvântul „certare” (în grecește însemna „învățătură”). De altfel, în școlile din Grecia Antică nu se percepea învățătura în lipsa pedepsei, astfel s-a ajuns să se folosească același cuvânt atât pentru o noțiune, cât și pentru alta [94, p. 4-9].

În vechime se aplicau unele pedepse corporale cu valori de sancțiune materială și cu sens de simbol. Izvorâte din necesitatea asigurării unor relații sociale, cu o anumită rezonanță etică sau materială, asemenea sancțiuni aminteau, în mod simbolic, fapta rea săvârșită și asigurau ispășirea menită în concepțiile magice ale epocii să-l purifice pe individ și, totodată, să fie un avertisment pentru toți cei care ar încerca să înfrângă poruncile legii [52, p. 77-78].

Cesare Beccaria definea sancțiunea penală ca fiind o măsură luată de societate în vederea propriei sale apărări și susținea ideea că, se justifică prin utilitatea sau necesitatea ei în sensul că, ea se aplică nu pentru că s-a săvârșit o infracțiune și nu neapărat în vederea ispășirii, ci pentru a se evita comiterea altor infracțiuni în viitor [20, p. 95]. Asemenea concepere este explicată prin particularitățile predecesoare ale reglementării juridice și particularitățile de influență juridică în general, care, la rândul său, sunt condiționate de o mulțime de factori: nivelul de dezvoltare social-economică, nivelul de dezvoltare a conștiinței juridice într-o societate concretă, obiceiurile formate, specificul sistemului juridic și mulți alți factori. Dacă apelăm la primele surse istorice ale dreptului, atunci observăm cu ușurință că, în toate secolele, în special, interdicții de săvârșire a anumitor fapte și sunt prevăzute sancțiunile respective. Asemenea sancțiuni sunt exprimate prin pedepse și țin de influența nefavorabilă a constrângerii de stat.

Importanța predominantă a interdicțiilor, ca tipuri specifice ale obligațiilor la primele etape de constituire a dreptului pozitiv, este condiționată de necesitățile primare ale societății de a le

elimina, a interzice fenomenele nedorite pentru ea. Desigur că, aceste necesități în procesul activității de legiferare capătă un caracter ambiguu, deoarece se interpretează prin activitatea subiectivă a unui grup de oameni, însă totuși exprimă tendința societății spre menținerea ordinii sociale. În așa fel, interdicțiile și alte obligații stabilite inițial de dreptul pozitiv au pus la baza înțelegerii sancțiunii concepția precum că, ele pot exista doar sub formă de măsuri de constrângere de stat și, în primul rând, a pedepsei.

În ceea ce-l privește pe Mircea Djuvara, sancțiunea juridică, în calitate de element al dreptului pozitiv, reprezintă „*punerea forței organizate de stat în serviciul dreptului*” [67, p. 212]. Sancțiunea, ca și constrângerea în general, „*derivă din esența dreptului, dar ele sunt numai accidentale și nu pot constitui această esență*”, ele nu trebuie să intre într-o definiție a dreptului [70, p. 304].

Sancțiunea reprezintă, și după părerea lui R. Vonică, punerea forței organizate de stat în serviciul dreptului. Forța individuală, prin care se încearcă realizarea unui drept, nu constituie o sancțiune juridică, decât dacă ea este organizată, autorizată sau comandată în mod direct de stat; de aceea se spune că, sancțiunea juridică este atributul statului [173, p. 517].

La ceea ce s-a expus anterior, la mulți cercetători ai acestui fenomen juridic, apare o întrebare, deloc nesemnificativă: cum este posibil să atentăm la libertatea altuia, pricinuind suferințe fizice și morale semenului, ca în cazul pedepsei, într-o manieră kantiană. Răspunsul îl găsim tot la M. Djuvara, care apreciază că, *dreptul nu constrânge de dragul constrângerii, ci în numele libertății valorilor, pe care le apără în societate* [70, p. 304]. *Dreptul este prin esență coercitibil, adică în caz de neobservare poate fi impus cu forța*, remarcă Giorgio del Vechio, pentru că, dreptul schițează o ierarhie de valori [88, p. 193].

Odată cu evoluția raporturilor juridice are loc complicarea metodelor de reglementare juridică, apar tipuri de norme juridice mai noi. Treptat, societatea a ajuns la situația, când în arsenalul mijloacelor de reglementare juridică și-au găsit locul, nu doar, normele juridice prohibitive și alte norme imperative, ci și cele de recomandare, de stimulare etc., însă interpretarea sancțiunilor a rămas neschimbată. Răspândirea tipurilor noi de norme juridice a condiționat apariția tipurilor noi de sancțiuni în activitatea practică și de aceea ***conceperea sancțiunilor, doar, ca pedepse și alte măsuri de constrângere de stat a condus la controverse și discuții în teoria generală a dreptului.***

Cel mai des, sancțiunea juridică este concepută ca, indicația legii asupra măsurilor de constrângere de stat ce trebuie aplicate față de cel care a încălcat norma juridică. Mai rar, sancțiuni sunt numite, însăși, măsurile de constrângere de stat, pedepsele, acțiunile aplicate față de cel ce încalcă norma juridică.

Gh. Boboș afirmă că *„sanctiunea, fie că se referă la persoana autorului faptei ilicite, la bunurile acestuia sau la valabilitatea unor acte juridice, reprezintă întotdeauna înfăptuirea constrângerii de stat, cu toate consecințele negative pe care statul le impune celui sancționat”* [24, p. 215].

S. Alexeev atrage atenția asupra deosebirii sancțiunilor de alte măsuri de constrângere de stat: *„acesta este grupul principal al măsurilor de constrângere de stat care se deosebesc de celelalte măsuri prin aceea, că se prezintă ca reacție a puterii de stat la faptul comportamentului ilegal, sunt îndreptate spre prevenirea încălcărilor și altui comportament ilegal, spre lichidarea urmărilor acestora, au legătură cu acțiunea asupra făptuitorului și, prin toate acestea, exprimă o apreciere specială a comportamentului ilegal, a situațiilor nelegitime”* [177, p.225-227].

B. Bazâlev înțelege sancțiunea ca *„consecința nefavorabilă a încălcării prevăzută de norma juridică respectivă, aplicată față de persoana care încalcă norma, de către organele competente”* [180, p. 33-38]. În corespundere cu această noțiune, la sancțiuni pot fi trecute doar acele consecințe nefavorabile, care sunt măsuri de constrângere, aplicate de organele de jurisdicție, pentru fapte ilicite probate.

Concepția sancțiunilor juridice legată de constrângerea de stat a fost elaborată și de ilustrul savant rus O. Leist. El menționează că: *„Sanctiunea juridică este stabilirea normativă a măsurilor de constrângere de stat, care trebuie să fie aplicate în caz de încălcare a obligației (interdicției) juridice, cu scopul prevenirii încălcărilor dreptului, corectării și reeducării făptuitorului, înlăturării în toate cazurile posibile a daunelor cauzate relațiilor sociale prin acțiunea ilegală”* [193, p.218-222].

S. Alexeev, sintetizând aceste curente, face o concluzie, care, considerăm, corespunde realității: *„În literatura juridică sancțiunile în acest domeniu al realității juridice sunt concepute, cel mai des, ca element al normei juridice. Între timp, sancțiunile sunt, în special, măsurile ca atare, „purătorii” reali ai acțiunii de constrângere de stat”*[177, p. 249].

Însă, după cum afirmă M. Djuvara, sancțiunea nu se explică numai prin constrângerea cu care e uneori investită în dreptul pozitiv. Ea are și un cuprins etic, fără de care adevăratul ei sens dispare [68, p.21].

Unul dintre puținii cercetători, care face legătura în mod direct dintre sancțiune și raportul juridic de răspundere, este autorul Dumitru Baltag. În definirea acestui concept, autorul leagă sancțiunile juridice nu doar de constrângerea de stat, ci și de comportamentul ilegal [12, p. 139].

Marele savant penalist român V. Dongoroz definește sancțiunea ca *„orice măsură pe care o normă de drept o statornicește drept consecință pentru cazul în care preceptul său va fi nesocotit, „este o consecință a neobservării preceptului, fiindcă rațiunea sa de a fi, decurge din presupunerea că, orice precept poate fi nesocotit”*. Pentru a decide, dacă o măsură este sau nu o

sanctiune juridică, trebuie examinat dacă „*acea măsură este corolarul unui precept impus de o regulă de drept și dacă aceea măsură intervine post factum, adică după ce s-a comis o încălcare a preceptului din acea regulă de drept*” [72, p.571].

Având în vedere cele relatate anterior, nu putem să nu fim de acord cu afirmațiile că, sancțiunea rezultă din răspundere, este un derivat al răspunderii și este determinată tot de ea. Sau, că scopul principal al răspunderii este constrângerea de stat pentru executarea propriu-zisă a obligațiilor, ci nu de stabilire a obligațiilor suplimentare pe seama persoanei care a comis faptele ilegale. Dimpotrivă, *răspunderea este un mijloc prin care se pune în aplicare sancțiunea*. Sancțiunea poate deriva din dispozițiile generale cu privire la protecția drepturilor încălcate. Acțiunea sancțiunilor este bazată pe puterea constrângerii de stat, care se manifestă în implicarea inevitabilă a făptuitorului, împotriva voinței sale, la comiterea acțiunilor dezavantajoase pentru el și, ca urmare, la suportarea de greutate și grevări permise (susținute) de stat. De exemplu, în ramura dreptului civil, coerciția răspunderii patrimoniale, constă în inevitabilitatea reparării prejudiciului (sau achitării penalităților), în coerciția obligației, ca atare, ce reiese în baza sancțiunii civile din fapta ilicită de care infractorul nu se poate elibera, altfel decât, prin executarea ei. Constrângerea de stat este prezentă și în cazul executării forțate de către persoana vinovată a obligației lui inițiale. Mai mult decât atât, executarea forțată a obligației inițiale deseori este o măsură mult mai grav și dificil executabilă pentru persoana obligată, decât măsura de răspundere – recuperarea daunelor.

Aici putem **conchide** că, vorbind despre conținutul răspunderii juridice, credem că sancțiunea trebuie înțeleasă atât *în plan larg*, cât și *în plan restrâns*. *În sensul larg al cuvântului, trebuie considerată sancțiune, orice consecință negativă care survine în urma tragerii la răspundere a delicventului. În acest caz, considerăm că, nu prezintă importanță caracterul și natura socială a acestor consecințe. În sens restrâns însă, sancțiunea trebuie înțeleasă ca o formă juridică de constrângere de stat, constrângere ale cărei forme și dimensiuni sunt stabilite de organele competente ale puterii de stat.*

Cel mai mare grup de definiții, expuse în doctrină, are legătură cu astfel de noțiuni, cum sunt încălcare a normei, constrângere, în ele se indică că, temei pentru aplicarea sancțiunilor este comiterea unei fapte contrare regulei de drept, fără încălcare, aplicarea lor nu se admite.

În ce privește legătura acestor tipuri de sancțiuni cu constrângerea de stat și urmările nefavorabile, această chestiune provoacă diverse păreri în literatura de specialitate. La rândul său, *interpretarea vastă* a termenului, sancțiune, este bazată pe faptul că, este posibilă examinarea sancțiunii atât pe plan negativ, cât și pe plan pozitiv, și anume, a sancțiunii ca măsură preventiv-educatională, ca stimulator al comportamentului legal etc.

De menționat că, problematica constrângerii de stat și a sancțiunii juridice în ultimul deceniu devine deosebit de actuală, au fost reconsiderate rolul și valoarea lor, ceea ce în mare parte este condiționat de schimbările social-economice și politice din societatea contemporană. Căci, anume constrângerea de stat este una din metodele de executare a funcțiilor de administrare de stat în diferite domenii ale vieții sociale (în același timp, din partea statului pot fi realizate diferite metode de influență asupra membrilor societății, cum sunt: constrângerea sau amenințarea de aplicare a acesteia; remunerarea sau alte stimulări; convingerea etc.).

Spre exemplu, în sens general, sociologic, constrângerea reprezintă o metodă de influență asupra comportamentului oamenilor cu scopul subordonării lor unei ordini anumite. O asemenea constrângere este specifică oricărei societăți. Deși, în opinia noastră și noțiunea de constrângere de stat totuși nu are o interpretare univocă. Astfel, de exemplu, cercetarea ei se reduce uneori la opiniile despre divizarea constrângerii de stat, în psihică și fizică.

Totodată, dreptul, având forța lui proprie, care se bazează pe conștientizarea de către indivizi a necesității realizării normelor de drept, pe alte norme sociale, în același timp, totuși, nu are nevoie de garanții suplimentare externe, surse de putere, adică de constrângerea de stat (respectiv, constrângerea de stat este unul din criteriile care permit de a desprinde normele de drept de celelalte norme: norma socială nu poate fi considerată normă de drept, dacă nu este sancționată de către stat, totodată nu oricare normă socială sancționată de stat este normă de drept).

În acest sens, suntem de părerea că, constrângerea de stat, la etapa contemporană de dezvoltare a statului poate fi examinată sub două aspecte. ***În primul rând, prin prisma caracterului forțat al dispozițiilor juridice ce nu depind de voința subiectului. Și în al doilea rând, prin prisma măsurii de constrângere, aplicate față de persoana care a încălcat norma juridică.***

De asemenea, putem defini constrângerea de stat și prin intermediul particularităților acesteia. Astfel, constrângerea de stat: este element al constrângerii sociale; se bazează pe drept; constă în acțiunea externă asupra conștiinței, voinței și conduitei subiectului; se exprimă în formă de diferite restricții juridice; necesită asigurare cu garanții speciale în scopul inevitabilității (iminenței) sale.

Cu alte cuvinte, constrângerea de stat reprezintă un tip al constrângerii sociale ce constă în influența externă fizică, psihică sau de alt gen a organelor împuternicite de stat, persoanelor cu funcții de răspundere, organizațiilor obștești asupra voinței, conștiinței și comportamentului subiecților, prin intermediul aplicării față de ei a măsurilor juridice nefavorabile. Cu toate acestea, ***sancțiunile juridice pot fi realizate și fără aplicarea măsurilor de constrângere de stat. În același timp, sancțiunea conține aprecierea juridică finală a încălcării, ceea ce nu putem***

spune despre toate tipurile de constrângere de stat, odată ce măsurile constrângerii de stat, în esența lor, sunt mai vaste decât sancțiunea, deoarece nu toate măsurile de constrângere sunt sancțiuni [34, p.244-248]. Aici, putem adăuga că, I. Craiovan și I. Ceterchi afirmă „cu toate că aparține domeniului general al constrângerii, totuși sancțiunea juridică nu este sinonimă noțiunii constrângerii etatice [41, p.40].

În doctrină, găsim păreri care privesc sancțiunile ca orice fel de consecințe nefavorabile și care sunt rezultatul încălcării normei juridice, unde constrângerea de stat nu este obligatorie. Astfel, B. Bazâlev examinează sancțiunea nu ca indicație asupra măsurilor de constrângere de stat, ci ca indicație la acele consecințe nefavorabile care pot și trebuie să survină în caz de încălcare a normelor de drept [180, p.33-38]. El pornește de la faptul că, nu orice sancțiune, cum ar fi, de exemplu, avertismentul sau nulitatea, presupune în mod obligatoriu măsuri de constrângere de stat. Dânsul își motivează opinia prin faptul că, multe sancțiuni se realizează fără aplicarea constrângerii de stat directe, precum și, eficiența sancțiunilor depinde de măsura în care ele sunt nefavorabile pentru cel ce încalcă legea.

Cu această poziție nu este de acord, însă, O. Leist. Autorul menționează că, compararea „sancțiunii ca - măsură de constrângere nemijlocită” și „sancțiunii - ca urmări nefavorabile”, la fel ca și îmbinarea acestor două noțiuni sunt greșite. Oricare sancțiune reprezintă o indicație la măsura de constrângere realizată de către organele de stat în caz de încălcare a normei de drept” [193, p.218-223]. Astfel, O. Leist înțelege sancțiunea ca indicație doar la măsura de constrângere de stat, izolând-o de consecințele nefavorabile.

Considerăm că, o asemenea abordare este incorectă. Sancțiunile ca măsuri de constrângere de stat și sancțiunile ca consecințe nefavorabile nu pot fi separate una de alta. ***Orice măsură de constrângere de stat, care este conținutul sancțiunii, trebuie să reprezinte consecințe nefavorabile. Dacă ne-am închipui că, toate consecințele încălcării normei juridice, sub formă de măsuri de constrângere de stat, nu vor fi nefavorabile pentru cei ce încalcă norma juridică, atunci sancțiunile, ca obiect al raportului juridic de răspundere, își vor pierde motivul existenței.***

Aici apare o altă întrebare, dacă separat de măsurile de constrângere de stat, există sancțiuni care pot fi determinate ca consecințe nefavorabile ale celor ce încalcă norma. La prima vedere se pare că, astfel de sancțiuni există: avertismentul, musturarea, repararea benevolă a pagubei, achitarea penalității și altele, însă, analizându-le, ne putem convinge de viceversa, deoarece trăsăturile caracteristice ale constrângerii pot fi găsite și în aceste cazuri. Spre exemplu, avertismentul, în primul rând, vine din partea statului sau a organelor competente, sau a persoanelor împuternicite, în al doilea rând, se reduce la influența asupra voinței, conștiinței și conduitei persoanei, în al treilea rând, aduce cu sine anumite restricții, deoarece persoana,

avertizată de mai multe ori, poate fi privată de careva drepturi speciale [46, art. 446 alin. (1) pct. b.].

Și în dreptul civil există o mulțime de sancțiuni, care se exercită fără aplicarea nemijlocită a constrângerii de stat, spre exemplu, achitarea benevolă a penalității. Acest fapt este condiționat de particularitatea dreptului civil, care poartă un caracter de dispoziție și constă, în special, din norme de drept civil permissive. Subiecții raporturilor juridice civile au posibilitatea să realizeze benevol sancțiunile juridice, deoarece imixtiunea nemijlocită a arbitrului sub formă de forța statului nu este o necesitate. De aceea, executarea benevolă a sancțiunilor duce la concluzia că, unele sancțiuni pot fi exprimate, doar, în consecințele nefavorabile pe care și le impune cel ce încalcă norma fără aplicarea constrângerii de stat.

Am putea fi de acord cu această concluzie cu condiția că, toți membrii societății dispun de o conștiință juridică de înaltă probitate și recuperează daunele cauzate benevol și conștient, nu din motivul că, în privința lor pot fi aplicate măsurile de constrângere, ci din propriile convingeri. Spre regret, în societatea contemporană, mulți oameni repară prejudiciul cauzat în mod benevol, nu ca urmare a dorințelor și voinței proprii, ci cu scopul de a evita aplicarea în privința lor a măsurilor de constrângere de stat, care pot fi aplicate în cazul refuzului de realizare benevolă a sancțiunilor. Astfel, prezența nemijlocită sau ascunsă a constrângerii de stat se manifestă în cadrul realizării unor sancțiuni, cum sunt: repararea prejudiciului, achitarea penalității și altele. Nu putem să nu ținem cont și de faptul că, subiecții raporturilor juridice civile pornesc din intenții personale privind realizarea benevolă a sancțiunilor, în majoritatea cazurilor, în legătură cu desfășurarea activității de antreprenariat, deoarece sunt cointeresați în păstrarea unei imagini bune, căci încălcând o dată condițiile contractului și nereparând daunele cauzate prin aceasta, data viitoare contractul cu acest partener nu va fi încheiat.

Diversitatea expusă a conținutului sancțiunilor juridice nu este completă, deoarece sancțiunile juridice sunt îndreptate nu doar spre protecția dreptului împotriva încălcărilor, ele sunt îndreptate spre asigurarea executării tuturor normelor juridice. Conținutul sancțiunilor poate fi exprimat și în recunoașterea nevalabilității faptelor (sancțiunile de nulitate). Executarea normelor juridice este asigurată prin diferite sancțiuni, inclusiv, prin sancțiunile de nulitate. Cu existența sancțiunilor de nulitate unii autori nu sunt de acord. Spre exemplu, O. Leist își întemeiază opinia prin următoarele argumente: *„În primul rând, așa-numitele „sancțiuni de nulitate” însoțesc acțiunile, care, deloc nu generează consecințe juridice și deja, în pofida acestui fapt, ele sunt ilegale; în al doilea rând, combaterea faptelor ilicite presupune o activitate sporită a organelor de stat, inclusiv, cele care aplică sancțiunile, îndreptată spre protecția ordinii de drept, iar în cazurile când nu sunt respectate formele, termenele, modul de înfăptuire*

a acțiunilor cu valoare juridică din partea organelor de stat respective este necesară, anume, abținerea de la atribuire a valorii juridice acestor acțiuni” [193, p.60-71].

În ce privește primul argument, precum că, sancțiunile de nulitate însoțesc acțiunile care „deloc nu generează consecințe juridice”, apare întrebarea, cu ce scop se fac aceste acțiuni, dacă nu pentru survenirea anumitor consecințe juridice? Al doilea argument este extrem de limitat în condițiile unui stat democratic, unde, în primul rând, rolul statului, în cadrul realizării sancțiunilor, nu trebuie să fie atât de direct și exclusiv. În al treilea rând, astfel de măsură, cum este abținerea organelor de stat de la atribuirea valorii juridice unor anumite acțiuni, este manifestarea constrângerii de stat, care se realizează împotriva voinței și este nefavorabilă pentru persoana față de care este aplicată.

Cel mai evident se manifestă prezența sancțiunilor de nulitate în domeniile procesuale de drept. Executarea normelor de procedură civilă și de procedură penală, doar, parțial este asigurată prin posibilitatea de aplicare a măsurilor de constrângere de stat directă, cum sunt: amenzile, executarea forțată a obligației. În majoritatea cazurilor, acest rol este executat prin: anularea actului ilegal, recunoașterea dovezii obținute cu încălcarea legii ca fiind lipsită de forță juridică și altele. Sancțiunile de nulitate asigură respectarea formei, termenelor, condițiilor de săvârșire a actelor cu valoare juridică, survenirii consecințelor juridice, adică sancțiunile de nulitate asigură realizarea anumitor reguli de conduită, care trebuie respectate, executate, aplicate, nu pentru realizarea formală a acestora, ci pentru acțiunile coordonate și ordonate ale participanților la raporturile juridice. Asemenea reguli de conduită nu sunt de importanță vitală, încălcarea lor nu poartă un pericol social sporit, de aceea aplicarea anumitor măsuri severe nu are sens, este suficient să fie recunoscută nevalabilitatea juridică a acestor acțiuni, adică să fie realizate sancțiunile de nulitate.

În *concluzie*, la definirea anumitor noțiuni, trebuie de evidențiat particularitățile esențiale ale fenomenului juridic, care se dezvăluie, ținând cont de legăturile reciproce și coordonarea fenomenelor juridice. Pentru soluționarea chestiunii privind faptul, dacă sunt sancțiuni măsurile care se reduc la recunoașterea nulității faptelor, putem delimita *particularitățile caracteristice sancțiunilor de nulitate*: în primul rând, ele toate sunt îndreptate spre asigurarea executării normelor juridice; în al doilea rând, se aplică în urma încălcării dispozițiilor normelor juridice; în al treilea rând, sunt nefavorabile, nedorite pentru persoana față de care sunt aplicate; în al patrulea rând, ele se realizează indiferent de dorința persoanei în privința căreia este îndreptată sancțiunea în cazul acțiunii directe sau indirecte a constrângerii de stat; în al cincilea rând, ele apreciază comportamentul.

În așa fel, *recunoașterea nevalabilității faptelor considerăm că, este sancțiune, ceea ce constituie temei pentru examinare în calitate de parte componentă importantă la exercitarea*

răspunderii juridice. Stabilind normele juridice, statul a stabilit și modul de executare, de respectare, de aplicare a lor, adică regulile suplimentare speciale de comportare, realizarea cărora este asigurată printr-un anumit tip de sancțiuni – sancțiunile de nulitate.

În literatura de specialitate mai întâlnim și ideea precum că, unele sancțiuni, fără obligații, nu au sens, precum obligațiile, fără sancțiuni, sunt fără putere. În mod normal, obligațiile juridice sunt respectate de oameni, nu doar în legătură cu asigurarea acestora cu sancțiuni juridice, ci și sub influența propriilor convingeri și altor factori care trebuie să stea la baza celor juridice. Comportamentul cuvenit al participanților relațiilor sociale este exprimat în obligațiile juridice care se reduc ori la executarea anumitor acțiuni, ori la abținerea de la ele (inacțiuni), ceea ce în mare măsură se asigură prin sancțiunile juridice (deși nu doar de ele, cum am menționat anterior).

M. Djuvara consideră că, *sancțiunea juridică este actul prin care în mod silit se obține executarea unei obligații ce nu se face de bună voie* [70, p. 210].

Asemenea sancțiuni au legătură nemijlocită cu obligațiile juridice, deoarece, de fapt, asemenea sancțiuni solicită executarea obligațiilor juridice. „*Obligația juridică este exprimată prin cerința unui comportament cuvenit, în sancțiune – modul de constrângere de stat pentru executarea (respectarea) acestei cerințe, amenințarea cu constrângere în caz de încălcare*” [198, p. 65-71].

În consecință, putem conchide că, ***indiferent de modul în care este prezentată natura sancțiunii, în literatura de specialitate, ele sunt caracterizate printr-o serie de particularități: reprezintă grupul de bază al măsurilor nefavorabile garantate de forța de constrângere a statului. Aceste măsuri se deosebesc de toate celelalte prin faptul că, ele se prezintă în calitate de reacție a puterii de stat la faptul încălcării normelor juridice, sunt îndreptate spre prevenirea ei*** [34, p.244-248].

Din toate concepțiile și curente pe care le-am expus anterior, putem spune cu certitudine că, studierea noțiunii de sancțiune a permis de a face **concluzia** că, de regulă, majoritatea juriștilor examinează sancțiunea: fie ca obiect al raportului juridic de răspundere, fie ca un element al normei juridice. V. Protasov prezintă, chiar, o caracteristică multilaterală a sancțiunilor: „Sancțiunea este: al treilea element al normei juridice; elementul în care se conțin consecințele negative, măsurile de constrângere de stat; elementul îndreptat spre asigurarea acțiunii normale a dispoziției; elementul care intră în vigoare, în caz de încălcare” [208, p. 34-37].

În ceea ce privește sancțiunea – element al normei juridice, se mai impun câteva precizări. Oricare ar fi cadrul legal, orice dispoziții juridice devin valabile, doar, cu condiția sancționării lor de către stat, însă aici trebuie de ținut cont de faptul că, într-un stat de drept, toate mijloacele de

asigurare de stat a normelor juridice, nu trebuie să se reducă, doar, la pedepse și alte măsuri de constrângere, măsurile de stimulare, de asemenea, sunt măsuri de asigurare de stat a unui șir de norme juridice.

Deseori, sancțiunile sunt examinate ca element al structurii logice a normelor juridice, de aceea a apărut întrebarea: este sau nu sancțiunea element obligatoriu al normei juridice?

Cunoaștem că structura oricărei norme juridice este compusă din elementele acesteia, însă caracterul acestor elemente, numărul lor, amplasarea și destinația, depind de tipul normelor juridice.

Majoritatea autorilor contemporani indică că norma de drept – regula de conduită este constituită din trei elemente constitutive. Cercetătorii, precum D. Baltag[11], G. Avornic [8], B. Negru [130], Lidia Barac[16], Nicolae Popa[142, 143], C. Ignătescu[103], C. Voicu și A. Voicu[174] etc., își exprimă opinia despre componența din trei elemente a structurii normelor juridice, ajungând la concluzia că, fiecare normă juridică stabilește drepturile și obligațiile participanților raporturilor juridice, circumstanțele în care se obțin drepturile și obligațiile concrete, precum și urmările pentru persoana obligată pentru neexecutarea cerințelor ei. De aici reiese că, norma juridică este compusă din trei elemente: ipotezele - ca indicatori ai condițiilor în care această normă de drept este aplicabilă; dispozițiile - ca expunere a regulei de conduită; sancțiunile - ca indicații la tipul și măsurile de pedepsire sau stimulare posibilă.

Structura formată din trei elemente are legătură cu înțelegerea esenței obiective a dreptului, ca sistem de norme generale obligatorii protejate prin sancțiune, realizate prin comportamentul obligatoriu al oamenilor (dispoziția) în anumite condiții. Fără aceste elemente norma nu poate exista.

O. Leist consideră că, norma nu poate fi de drept, nu poate avea caracter juridic, dacă nu conține sancțiunea în formă de indicație asupra măsurilor de constrângere de stat. Totodată, O. Leist atenționează asupra faptului că, realizarea normelor juridice este asigurată, nu doar, de forța de constrângere a statului, ci și de motivarea materială a acestor norme, corespunderea lor opiniilor morale și politice ale cetățenilor [194, p.49-59] etc.

Se crede că, structura tripartită a normei de drept are o mare importanță practică: „această abordare orientează legislatorul să proiecteze în lege o normă completă ... și organul ce aplică legea este orientat să facă o analiză aprofundată și cuprinzătoare a materialelor normative în toată amplitudinea lor...” [208, p. 33]. Conceptul structurii tripartite a normei juridice nu este recunoscut de toți specialiștii. Se menționează că, acest concept are prea puțin comun cu realitatea. Regulile care îndeplinesc modelul „ipoteză-dispoziție-sancțiune” [208, p. 186] pot fi găsite, doar, la etapa istorică inițială a dezvoltării dreptului. Existența conceptului criticat este

determinată de faptul că, „dreptul, în principiu, presupune asigurarea obligatorie a executării normelor juridice” [209, p. 186-187].

Ideea sancțiunii, ca atribut necesar al normei juridice, sub formă de indicație asupra măsurilor de constrângere de stat, a fost criticată din diferite poziții. Astfel, în literatura de specialitate există și părerea că, nu oricare normă de drept este asigurată de măsurile de protecție de stat și consideră că unele norme juridice nu dispun de sancțiunile proprii, ci sunt protejate prin intermediul sancțiunilor ce se conțin în alte norme sau cu ajutorul întregului sistem juridic, adică elementele obligatorii sunt doar ipoteza și dispoziția. Acest grup de autori își întemeiază opinia despre compoziția binomă a normei juridice, în conformitate cu care sancțiunea nu este element obligatoriu al acesteia. Ei pornesc de la faptul că, prima parte a normei juridice conține condițiile în care această normă funcționează, iar a doua – consecințele juridice care survin în corespundere cu aceste condiții. Adept al acestei teorii este A. Cerdanțev [219, p. 42-49], care indică că norma juridică este compusă nu din trei, ci din două elemente:

- condițiile de care norma leagă anumite consecințe juridice;
- consecințele juridice ca atare.

De asemenea, în opinia lui A. Cerdanțev, fiecare normă de drept, pentru a fi asigurată de forța de constrângere a statului, nu trebuie să conțină în mod obligatoriu sancțiunea în calitate de element structural. Totodată, unele norme reglementează relațiile sociale, prin stabilirea drepturilor și obligațiilor, altele – prin stabilirea măsurilor de constrângere față de cei ce încalcă normele juridice (de aceea dispoziția, aici, se numește, sancțiune), cele de-a treilea (norme-definiții, unele specializate) nu conțin nici una, nici alta [219, p. 44].

Ideea binomă a structurii normei juridice este susținută și de N. Korkunov, care, la sfârșitul secolului XIX, a scris că, fiecare normă juridică, evident, constă din două elemente: din definirea condițiilor de aplicare a regulii și expunerea regulii ca atare. Primul element, se numește ipoteză (presupunere), al doilea - dispoziție (ordin). Fiecare normă juridică poate fi exprimată sub forma „dacă – atunci” [192, p. 124-125]. Vorbind de ipoteză și dispoziție, N. Korkunov nu numai că nu excludea, ci, dimpotrivă, sugera necesitatea prezenței sancțiunilor. El a remarcat că normele juridice, ca reguli adresate voinței conștiente a omului, „pot fi nerespectate de acesta și de aceea pentru a le da putere, necesită asigurare specială pentru respectarea lor”. „Există necesitatea de a constrânge într-un fel oamenii la aplicarea normelor juridice, în caz contrar ele vor rămâne litere moarte. Mijloacele de constrângere, spre executarea normelor legale, sunt numite sancțiuni ale acestora” [192, p.133]. Concentrându-se pe necesitatea existenței sancțiunilor, savantul, însă, nu le considera parte componentă a structurii normei juridice.

O soluție de compromis, a elucidării problemei structurii logice a normei juridice, a fost propusă de O. Leist, care inițial examina sancțiunea ca un atribut obligatoriu al normei juridice.

În reflecțiile sale, el pornește de la faptul că, funcția dreptului, formele și metodele de influență asupra raporturilor sociale și comportamentului oamenilor deseori au legătură doar distantă sau indirectă, cu posibilitatea aplicării măsurilor de constrângere, normele juridice trebuie examinate din mai multe aspecte – nu doar din punct de vedere al asigurării (garantării) lor de către stat, ci și conform metodelor de influență asupra comportamentului oamenilor. O. Leist scrie: „Structura din trei elemente orientează legiferarea și practica aplicării legii către definirea concretă: cine, când și ce este obligat, ce drepturi are, care sancțiuni, pentru ce și față de cine sunt aplicabile” [194, p.58-60].

S. Bratusi, de asemenea afirmă că, anume norma de drept, ci nu articolul legii... trebuie să fie dotată cu sancțiune, deoarece fără ea se șterg limitele comportamentului posibil sau cuvenit. Norma fără sancțiune încetează de a fi măsură a comportamentului, deoarece încălcarea acestei măsuri, trecerea limitelor indicate, nu va atrage reacția necesară, condamnarea de către stat și constrângerea de stat, care asigură în ordine de „legătură inversă” reglementarea relațiilor încălcate [184, p. 64-65].

În ceea ce privește cercetătorii autohtoni și dl D. Baltag, și dl Gh. Avornic, și dl B. Negru susțin ideea structurii logice tripartite a normei juridice. D. Baltag menționează că „orice normă juridică, prescriind în mod necesar o conduită anume – dispoziție – trebuie să demonstreze, în același timp, ipoteza în care se aplică această conduită, precum și, consecințele nerespectării acestei conduite, adică sancțiunea” [11, p. 236].

În opinia noastră, putem menționa că, în legislația R Moldova, rareori, putem găsi norme „clasice” care ar conține toate cele trei elemente. Cele mai multe dintre normele legale sunt neuniforme ca structură, în legătură cu diversitatea existentă în orientarea obiectivă și specificul de ramură a normelor. Astfel, normele de reglementare vizează în mod direct stabilirea unei variante de comportament anumit prin furnizarea către participanții raporturilor a drepturilor subiective pozitive și impunerea lor a obligațiilor juridice pozitive. Normele specializate (normele-definiții, normele-principii) nu implică, în mod direct, apariția raporturilor juridice concrete. Însă, mult mai diverse sunt normele juridice tehnice, din care face parte un grup stabil de norme cu caracter obligatoriu, care sunt un tip special de norme de reglementare. Normele juridice tehnice sunt formate din ipoteze și dispoziții, indică asupra condițiilor de acțiune a normelor, precum și, asupra regulilor de conduită (prescriu cum trebuie să acționeze subiecții aflați în condițiile specificate în ipoteze). Normele de protecție stabilesc sancțiunile pentru încălcarea normelor juridice tehnice, care, în fond, sunt cuprinse în actele de ramură codificate.

Concluzionând, *putem afirma că analiza structurii normei juridice trebuie făcută sub două aspecte: structura **logico-juridică** a normei (ce conține în mod obligatoriu cele trei elemente) și structura **tehnic-legislativă** (cele trei elemente logice ale normei, rar, le găsim întrunite la un*

loc, într-un articol al actului normativ sau, chiar, în actul juridic normativ luat în ansamblu. Pentru a reproduce norma, în acest caz, este necesar, să luăm în considerare prevederile ce se conțin în mai multe articole ale actului normativ dat sau, în unele situații, chiar prevederile ce se conțin în alte acte normative).

De aceea, ideea precum că, norma juridică nu ar conține cele trei elemente, vine din simplul motiv că structura logico-juridică se confundă cu structura ei tehnico-legislativă, redată în articolele actului normativ. În acest sens, B. Negru afirmă că, „nu ne putem închipui o normă juridică care nu se adresează nimănui și nu concretizează faptul în ce condiții ea activează...în sfârșit, o normă nu poate exista și fără sancțiuni” [130, p. 149]. Mai mult decât atât, dacă înțelegem sancțiunile juridice ca măsuri de asigurare a tuturor normelor juridice, atunci sancțiunea este un atribut (element) obligatoriu al normei juridice. Discuția despre structura logică a normei de drept are un caracter mai degrabă teoretic, deoarece în nici un act normativ juridic legislatorul nu indică că el creează: ipoteza, dispoziția sau sancțiunea.

Toate faptele și concluziile expuse anterior, nu trebuie examinate ca fiind exhaustive și definitive, deoarece ele sunt corecte nu în privința tuturor sancțiunilor, ci doar în privința celor care țin de încălcarea dispoziției normei juridice. Însă, într-un stat de drept după cum s-a mai afirmat, trebuie să fie aplicate activ și sancțiunile de stimulare, deoarece în drept există norme juridice care nu sunt obligatorii pentru executare, ci sunt dezirabile. Sancțiunile de stimulare reprezintă consecințele realizării acestor norme juridice care motivează executarea lor [197, 266, 244 etc.].

Deși, în practica juridică eficiența măsurilor de stimulare rămâne limitată, nu trebuie să uităm de ele atunci când vorbim despre sancțiune. Din cele expuse reiese concluzia că, sancțiunile pot fi nu numai în formă de măsuri nefavorabile, nedorite pentru persoana care a încălcat dispoziția legală, ci și în formă de stimulare, pentru persoana care a executat dispoziția legală. Asemenea viziune este întemeiată și argumentată în literatura juridică. Astfel, S. Komarov examinează sancțiunea ca „*formă și măsură de pedeapsă (represie) posibilă pentru subiecții care nu au executat indicațiile dispoziției sau stimulare pentru săvârșirea acțiunilor recomandate*” [190, p.129-133].

La acest subiect, putem menționa că Gh. Avornic consideră că, definiția tradițională a sancțiunii juridice necesită a fi completată și modificată. Astfel, cercetătorul definește sancțiunea ca „parte sau element al normei juridice, care prevede survenirea consecințelor în rezultatul respectării sau nerespectării prevederilor dispoziției și ipotezei” [7, p. 244].

Meritorie se prezintă opinia cercetătorului D. Baltag, conform căreia sancțiunea juridică reprezintă o reacție a autorității normative la destinatarii dispozițiilor sale: *punitivă*, în anumite situații, *stimulatorie*, în alte situații, fapt care decurge din răspunderea juridică a subiectului

destinatar și poate viza persoana acestuia, patrimoniul ei ori actele juridice întocmite, fără respectarea legii și afectate de nulitate [12, p. 237].

S. Alexeev de asemenea a menționat că, măsura de stimulare reprezintă un factor de asigurare care, nu doar, că funcționează împreună cu măsurile de constrângere de stat și concurează cu ele, ci și deține o valoare dominantă în societate [177, p. 130].

Cu toate că, dacă este să vorbim despre investirea normelor juridice cu sancțiuni la nivel de legiferare, nu există necesitatea de a stabili sancțiuni de stimulare pentru fiecare caz de executare a normelor juridice, care conțin cerințe obișnuite. Însă, în unele cazuri, pentru atingerea unor rezultate mai importante pentru executarea normelor juridice ce conțin cerințe mai avansate, decât cele normale, în normă ar putea fi prevăzute și sancțiunile de stimulare.

Exemple ale sancțiunilor de stimulare în dreptul penal sunt: măsura prevăzută la articolul 91 C.P. al R. Moldova „*Liberarea condiționată înainte de termen*”, conform căreia condamnatul poate fi eliberat condiționat înainte de termen în temeiul comportamentului exemplar și atitudinea conștiincioasă față de munca îndeplinită; măsura prevăzută la articolul 92 al C.P. al R. Moldova „*Înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă*”, la aplicarea căreia se ține cont de respectarea regimului de către condamnat și de participarea acestuia în viața socială etc. [48, art. 92].

În dreptul muncii sancțiunile de stimulare sunt reglementate în articolul 203 C.M. al R. Moldova. Astfel, acest articol din C.M. prevede următoarele tipuri de stimulare: 1) aducerea de mulțumiri; 2) achitarea de prime; 3) cadouri de preț; 4) diplome de merit [47, art. 203].

D. Baldwin, politolog american, regretând despre abordarea slabă a acestei probleme, în anul 1972 a concluzionat că între stimulare și constrângere are loc o rudenie reglată. Deoarece, constrângerea, de regulă, este exprimată în concepția sancțiunilor negative, atunci stimularea din cauza asemănării ei cu constrângerea, poate fi exprimată în concepția sancțiunilor pozitive. Astfel, el privea sancțiunile pozitive ca remunerare reală sau promisă... Sancțiunile pozitive sunt prezente atunci, când are loc îmbunătățirea reală sau promisă a situației subiectului în raport cu așteptările lui proprii. Aceste măsuri diferă de sancțiunile tradiționale doar prin faptul că sancțiunile negative sunt privarea reală sau amenințată în privința acelorași bunuri [266].

De asemenea, în opinia cercetătorului olandez P. Kuper, în plan general, sociologic sancțiunile se examinează ca mijloace negative (pedeapsa) și mijloace pozitive (stimularea, aprobarea) de reglementare și control al comportamentului persoanei în situații social-importante, ca mijloace care asigură conduita confortabilă a membrilor societății, ca reacții ale grupului în privința comportamentului individului [244, p. 24].

După cum menționează L. Fridman, cuvântul sancțiune prevede ceva mai mult, decât pedeapsa, incluzând și stimularea în abordarea sa. Partea pozitivă a sancțiunilor (încurajarea,

stimularea) este mai puțin cunoscută, deoarece literatura ne sperie cu latura criminală... Însă stimularea este o componentă importantă a sistemului juridic [217, p. 172].

Existența sancțiunilor de stimulare este recunoscută și de către A. Maliko, ceea ce este confirmat în concluzia lui precum că: „*Încurajarea se prezintă în rolul de stimul la nivel de sancțiune, căci sancțiunile pot fi nu numai negative, ci și pozitive*” [197, p. 87].

Ori, în opinia cercetătoarei E. Satina, *sancțiunea se examinează ca element obligatoriu al normei juridice, care prevede tipul și măsurile de asigurare de stat a dispoziției normei juridice care conține aprecierea finală a comportamentului* [212, p. 22].

Cu toate acestea, dacă ținem cont că, sancțiunea prevede tipul și măsurile de asigurare de stat a dispoziției normei juridice, atunci, respectiv, toate sancțiunile sunt îndreptate spre asigurarea executării normelor de drept. Însă, în știința juridică există diferite tipuri de norme juridice: prohibitive, onerative, de împuternicire, permissive, stimulative și altele.

De aceea, dacă examinăm sancțiunile doar în legătură cu comportamentul ilegal, atunci trebuie să recunoaștem că sancțiunile sunt îndreptate spre asigurarea executării doar a normelor prohibitive și imperative, iar realizarea celorlalte norme nu este asigurată de nici un fel de sancțiuni. În acest sens, interpretarea îngustă a termenului sancțiune contravine realității, deoarece statul, uzând de puterea sa, utilizează diferite metode de asigurare a realizării diferitor norme juridice exprimate în sancțiuni.

Din ceea ce s-a discutat, putem deduce că sancțiunile de stimulare se caracterizează prin următoarele proprietăți: exprimă aprecierea pozitivă a societății și a statului; se aplică în temeiul comportamentului meritat; contribuie la realizarea mai activă a regulilor de conduită care nu sunt obligatorii, dar sunt dezirabile pentru societate, persoană și stat; sporesc autoritatea puterii de stat, ceea ce constituie un factor important.

După cum s-a putut observa, din cele menționate anterior, subiectul sancțiunii juridice a fost abordat în detaliu, atât în doctrina autohtonă, cât și în cea străină. Demersul științific al cercetării a evidențiat faptul că, expresia „sancțiune juridică” este susceptibilă de următoarele accepțiuni: element structural al normei juridice; element al raportului juridic de constrângere; instituție de drept.

În primul sens, sancțiunea juridică este elementul structural al normei juridice care prevede consecința încălcării dispoziției. În al doilea înțeles, prin sancțiune juridică se înțelege acea formă de sancțiune socială, care constă în transpunerea în realitate a elementului normei juridice, ce conține consecința încălcării dispoziției. În al treilea sens, prin sancțiune juridică se înțelege instituția alcătuită din ansamblul normelor juridice, care reglementează genurile și formele de consecințe ale încălcării dispozițiilor normelor juridice. [34, p. 244-248]

Autorul se raliază părerii cercetătorului D. Baltag, care menționează că din punct de vedere gnoseologic, trebuie să se diferențieze sancțiunea normei juridice ca element al structurii logice a acesteia, de sancțiunea în calitate de măsură de constrângere, aplicată celui ce încalcă legea, adică trebuie diferențiată sancțiunea, în sens formal de sancțiunea, în sens material.[12, p. 239]

Totuși, multe aspecte, ce țin de elucidarea complexă a conceptului sancțiunii – ca obiect al raportului juridic de răspundere, necesită cercetare în continuare. Mai mult decât atât, soluționarea practică a problemelor legate de aplicarea sancțiunilor juridice nu poate fi realizată fără conștientizarea și înțelegerea teoretică a problemelor legate de acest fenomen.

Ținând cont de cele expuse, putem formula scopul și obiectivele tezei, precum și problema științifică de cercetare și direcțiile de soluționare ale acesteia.

Astfel, lucrarea își propune ca scop cercetarea complexă și multilaterală a conceptului sancțiunii juridice - ca obiect al raportului juridic de răspundere, prin determinarea naturii sale juridice, a conținutului, caracterelor, funcțiilor, scopului, principiilor de aplicare, eficacității sancțiunii, fapt ce va contribui la argumentarea științifică a acestui concept, întru formularea recomandărilor de perfecționare a cadrului instituțional, juridic și normativ, în vederea reliefării aspectului acesteia.

Atingerea scopului propus presupune realizarea următoarelor *obiective*: examinarea doctrinei juridice și identificarea opiniilor și teoriilor existente privind sancțiunea juridică ca obiect al raportului de răspundere; fundamentarea teoretică a conceptului de raport juridic de răspundere și stabilirea legăturilor indisolubile între noțiunile de sancțiune juridică și raport juridic de răspundere; examinarea naturii juridice a sancțiunii prin studiul comparativ al definițiilor furnizate de doctrină și formularea unei noi definiții ale sancțiunii juridice – ca obiect al raportului juridic de răspundere; studierea evoluției sancțiunii juridice și identificarea criteriilor ce diferențiază sancțiunea juridică de cea morală și cea religioasă; identificarea caracterelor, scopului și funcțiilor sancțiunii în cadrul raportului juridic de răspundere; identificarea și sistematizarea celor mai importante clasificări ale sancțiunilor juridice; identificarea și sistematizarea principiilor aplicării sancțiunilor juridice, precum și investigarea și elucidarea problemei eficacității sancțiunilor juridice; determinarea și stabilirea regimului juridic al sancțiunilor juridice în cadrul diferitor raporturi de răspundere juridică; elaborarea propunerilor și recomandărilor ce vizează completarea doctrinei și perfecționarea legislației Republicii Moldova în această problemă.

Astfel, în procesul de cercetare au fost obținute următoarele *rezultate*: a fost realizat un studiu complex al doctrinei și a cadrului normativ ce vizează sancțiunea ca obiect al raportului juridic de răspundere și sistematizat aparatul critic incident în această materie; a fost analizată fundamentarea teoretică a conceptului de raport juridic de răspundere; în urma cercetărilor

comparative a definițiilor furnizate de doctrină au fost înaintate propuneri de definire a sancțiunii ca obiect al raportului juridic de răspundere; a fost analizată sancțiunea juridică din punctul de vedere al evoluției sale istorice și sistematizate criteriile de delimitare a sancțiunilor juridice de cele ale sancțiunii morale și religioase; au fost identificate și sistematizate caracterele, scopul și funcțiile sancțiunii în cadrul raportului juridic de răspundere; au fost identificate cele mai importante clasificări ale sancțiunilor juridice cu propunerea de a îmbogăți literatura de specialitate cu noi clasificări; au fost identificate principiile aplicării sancțiunilor juridice, cu înaintarea propunerilor de clasificare a lor; au fost elucidate și sintetizate problemele juridice în ceea ce privește aspectul eficienței aplicării sancțiunilor juridice; a fost determinat și stabilit regimul juridic al sancțiunilor în cadrul diferitor raporturi de răspundere; au fost formulate concluzii teoretice și recomandări orientate spre completarea doctrinei și legislației Republicii Moldova în această problemă.

Problema științifică soluționată constă în elaborarea instrumentarului de identificare și fundamentare științifică a conceptului sancțiunii juridice – ca obiect al raportului juridic de răspundere, fapt care determină evidențierea acestuia în cadrul dimensiunii subiective de ansamblu a răspunderii juridice, iar prin consecință și dezvoltarea sistemului de reglementare a sa, considerent ce duce la clarificarea și perfecționarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a celor investigate, în vederea implementării ultimelor modificări și completări operate în cadrul acestui studiu.

Valoarea teoretică a lucrării este determinată de noutatea sa științifică, actualitatea și concluziile generale formulate. Astfel, importanța tezei rezidă și în modul de analiză a temei, precum și abordarea și explicarea, dintr-o perspectivă diferită, a conceptului de sancțiune juridică. Concluziile și recomandările privind natura juridică, caracterele, scopul, funcțiile, clasificările, principiile, eficiența aplicării sancțiunilor juridice, vin să completeze fundamentele teoretice ale acestui concept juridic. Concomitent, caracterul novator al rezultatelor obținute este determinat și de faptul că teza de față reprezintă una din primele cercetări din Republica Moldova ce abordează o problemă atât de vastă și complexă, cum este sancțiunea juridică – cercetată prin prisma teoretico-științifică a tuturor ramurilor sistemului de drept din țara noastră.

1.3. Concluzii la capitolul 1

În urma cercetării efectuate și generalizând materia despre conceptul de sancțiune juridică, ne permitem să facem următoarele concluzii.

În ceea ce privește gradul de studiere a temei de cercetare menționăm că, deși problematica analizei sancțiunii juridice concentrează o serie întreagă de lucrări de specialitate, modul de

abordare este unul punctual, lipsind o abordare globală și complexă a acestui fenomen. În aceste condiții, în cadrul temei de cercetare alese, ne-am propus să aprofundăm problematica analizei sancțiunii juridice – ca obiect al raportului juridic de răspundere, printr-o abordare unitară, pornind de la considerentul că, un astfel de demers, focalizat înspre înțelegerea conceptului sancțiunii în cadrul raportului de răspundere juridică, este esențial în vederea conștientizării și soluționării unor probleme practice de aplicare a sancțiunilor. Fără a avea pretenția că am disecat și epuizat întru totul acest subiect, avem convingerea că, va servi ca punct de plecare pentru alte cercetări și mai aprofundate în acest domeniu vast. Discuția asupra acestor probleme ar putea contribui la perfecționarea metodologiei de studiere a eficienței reglementărilor legale și ar extinde înțelegerea noastră cu privire la importanța instituțiilor răspunderii juridice și normei de drept, precum și la efectul aplicării sancțiunilor juridice asupra comportamentului membrilor societății.

Ținând cont de cele relatate, putem face următoarele *concluzii*, care caracterizează sancțiunile juridice: sunt un element obligatoriu al normei juridice, realizarea căruia este dependentă de executarea sau neexecutarea dispoziției normei juridice; sancțiunile sunt îndreptate spre asigurarea executării normelor juridice, menținerea legalității și ordinii de drept, în legătură cu care ele sunt un mijloc important de realizare a răspunderii juridice; ele se realizează sub formă de măsuri cu diferit conținut; nu orice măsuri, care asigură realizarea normelor juridice sunt sancțiuni, ci doar cele care conțin aprecierea finală a faptului din partea societății și statului.

De asemenea, în doctrină delimităm interpretarea îngustă și extinsă a termenului sancțiune. *Interpretarea îngustă* a termenului sancțiune se trage din dreptul roman și este bazată pe faptul că definiția teoretică generală a sancțiunii, dată de majoritatea cercetătorilor, se întemeiază pe dezvoltarea sancțiunii doar în cadrul unei ramuri a dreptului – și anume a dreptului penal.

Interpretarea extinsă a termenului sancțiune este bazată pe posibilitatea examinării sancțiunii atât sub aspect negativ, cât și sub aspect pozitiv și anume sancțiunea ca măsură preventiv-educativă, ca stimulator al comportamentului legal etc.

O altă concluzie care se impune, după studierea doctrinei juridice, este că sancțiunile juridice nu pot să existe în afara statului, însă nivelul de relații reciproce al lor este diferit și gradul de participare al statului la exercitarea sancțiunilor juridice este diferit. Unele sancțiuni sunt legate nemijlocit de activitatea de stat, aplicarea lor este strict reglementată de stat și ele pot fi realizate doar de către stat, prin intermediul organelor sale și persoanelor cu funcție de răspundere, cu respectarea strictă a legii. Alt grup de sancțiuni nu necesită amestecul activ al statului în exercitarea lor, mai concret, necesită aplicarea nemijlocită a forței statului doar în cazul în care realizarea acestor sancțiuni nu a avut loc în mod benevol.

2. ABORDĂRI TEORETICE PRIVIND CONCEPTUL DE SANCTIUNE JURIDICĂ CA OBIECT AL RAPORTULUI JURIDIC DE RĂSPUNDERE

2.1. Conceptul raportului juridic de răspundere. Coraportul între noțiunile sancțiune, raport juridic de răspundere și răspundere juridică

Folosind analiza de conținut, printr-o cercetare documentară descriptivă, dar și de analiză a literaturii de specialitate, prezenta cercetare își propune să identifice conținutul conceptului de raport juridic de răspundere și să stabilească legătura indisolubilă cu cea a conceptului de sancțiune juridică.

Aici, putem menționa că răspunderea juridică reprezintă în sine una dintre instituțiile fundamentale cercetate și utilizate de teoria dreptului și de științele juridice de ramură. Conținutul răspunderii juridice determină esența mecanismelor de apreciere a ei, rolul și locul ei în sistemul dreptului în general.

Sfera noțiunii de răspundere este foarte largă, toate acțiunile umane fiind susceptibile să genereze o formă sau alta de răspundere, deoarece normele de conduită conțin prescripții cu caracter reglator, prin care societatea își apără interesul său general [61, p. 15]. Aceste norme „fixează limitele în care sancțiunea și urmările ei posibile amenință afirmarea interesului său general” [4, p. 52].

Într-o societate cu regim democratic autoritatea dreptului și dominația legii sunt supreme, de necontestat. Omul este o ființă socială, iar dreptul este făurit în strânsă legătură cu această caracteristică umană. După cum subliniază prof. I. Humă „cunoașterea normelor de drept și, pe un plan mai cuprinzător, a fenomenului juridic, este și trebuie să fie mai mult decât reflectarea ca atare a fenomenalității juridice în conștiința insului, apropierea pur gnoseologică; poți astfel cunoaște dreptul și totuși să înfăptuiești non dreptul! Din perspectiva comportamentului uman dezirabil, cunoașterea autentică a dreptului este aceea care se continuă organic în acțiunea pozitivă de realizare a normativității juridice” [102, p. 5]. Mai mult decât atât, obligativitatea dreptului este atât de puternică, încât nimeni nu poate ignora normele de drept sub pretextul necunoașterii lor. „*Nemo censetur, ignorare legem*” (nimeni nu are voie să nu cunoască legea) este un precept formulat încă în dreptul roman, a cărui esență este că necunoașterea legii nu poate fi o scuză pentru absolvirea de răspundere și de aplicarea unei sancțiuni în cazul încălcării normelor de drept.

Sanctiunea ce se aplică în cazul încălcării normelor dreptului îmbracă, în principiu, o formă specială, fiind aplicată de organe special investite cu puterea de a judeca și decide prin

hotărâri, care, la nevoie, se aduc la îndeplinire prin forța aparatului coercitiv al statului. Nici o persoană, care a suferit o încălcare a drepturilor sale, nu își poate face singură dreptate.

Mulți cercetători identifică termenul „sanctiune” cu termenul „răspundere juridică”. Acest lucru este într-un anumit fel explicabil, deoarece soluționarea practică a problemei, despre sancțiunile pentru încălcări, nu poate fi înțeleasă și fără conștientizarea teoretică a problemelor răspunderii juridice. N. Babrova și T. Zrajevscia menționează că răspunderea juridică nu se limitează nici într-un caz la raporturile juridice de protecție, dar se răsfrânge asupra întregii sfere de acțiune a dreptului, și anume în această calitate contribuie la creșterea efectivității sale. Sanctiunea astfel, este o manifestare „extremă”, „finală”, „coagulantă” a răspunderii juridice, nu și unica sferă de manifestare a sa, în aceeași măsură în care posibilitatea constrângerii statale doar în cele din urmă stă în spatele fiecărei norme juridice [183, p. 8].

În opinia autorului, soluționarea problemei, despre corelația dintre răspunderea juridică și sancțiune, depinde de înțelegerea categoriei răspunderii juridice. Aproximarea de această instituție juridică nu se face cu intenția unei tratări exhaustive, ori acest demers se va concretiza doar în punctarea câtorva chestiuni relative ce țin de raportul juridic de răspundere.

Dacă ne adresăm la noțiunea de „răspundere juridică”, putem observa următoarele. La I. Alexeev găsim ideea, că termenul „răspundere” are mai multe înțelesuri. Chiar și în cadrul uneia și aceleiași științe, fie ea psihologie, sociologie sau drept, acest termen este folosit pentru caracterizarea diferitor fenomene și pentru descrierea diferitor laturi ale comportamentului subiecților [176, p. 82-83]. Termenul „răspundere” este un termen polisemantic și înseamnă atât „a răspunde de faptele sale”, cât și „a plăti la rândul său” [176, p. 142].

Dicționarul explicativ al limbii române definește răspunderea drept: faptul de a răspunde; obligația de a răspunde de îndeplinirea unei acțiuni, sarcini etc. [66, p. 891].

Dacă ne adresăm la vastul dicționar al lui V. Dali, atunci răspunderea „este obligația de a răspunde pentru ceva, obligația de a garanta pentru ceva, datoria de a raporta ceva” [186, p. 742].

Dicționarul explicativ online al limbii române definește răspunderea drept - consecință rezultată din neîndeplinirea unei obligații legale [281].

În doctrină s-a format un număr destul de mare de diverse modalități de interpretare a răspunderii juridice. D. Baltag, unind aceste modalități a ajuns la următoarele concluzii:

- răspunderea juridică este o sancțiune, o pedeapsă care prevede o măsură de constrângere a delincventului de către stat;
- obligația juridică a persoanei vinovate de săvârșirea unui delict să suporte sancțiunea;
- raport juridic, în cadrul căruia delincventul suportă o măsură de constrângere aplicată de stat [12, p. 118].

În opinia lui A. Meleshnikov și A. Nikitin, abordările multiple față de definiția noțiunii „răspundere”, în principiu, pot fi reduse la trei concepții de bază, care nu diferă în esență de abordarea anterioară: concepția răspunderii, percepută ca obligația delicventului de a suporta consecințele faptei ilicite nefavorabile pentru el; concepția răspunderii percepută ca aplicarea unei sancțiuni pentru o faptă ilegală; concepția răspunderii percepută ca un complex de consecințe nefavorabile ale unei fapte neconforme cu legea, inclusiv, obligația celui ce a încălcat, de a fi supus restricțiilor de drept și sancțiunilor care pot fi aplicate în privința lui [200, p. 13].

În opinia noastră, concepții ale răspunderii sunt cu mult mai multe. Cu toate acestea, științele juridice până în timpul de față nu dispun de o concepție unică a răspunderii.

În continuare, vom analiza răspunderea, prin prisma interpretărilor date de doctrină. În materie de studii dedicate fenomenului răspunderii juridice, regăsim cercetători ce se preocupă de problematica dată în contextul Teoriei Generale a Dreptului ca Gh. Avornic [7,8], B. Negru[130], I. Craiovan[59,60,61], I. Ceterchi [41,42], G. Vrabie [175], I. Humă [102], M. Ionescu [107], S. Bratusi[184], O. Leist [193,194], Gr. Fiodorov [216] etc. Totuși, contribuția cea mai complexă, dedicată fenomenului răspunderii juridice sub aspecte doctrinare, metodologice și practice aparține prof. D. Baltag[10,11,12,13].

Astfel rezumând, în literatura de specialitate avem atins diverse abordări teoretice ale fenomenului răspunderii juridice, care păstrează, în principiu, aceeași esență, răspunderea este o **sancțiune**, o **obligație** și un **raport juridic de răspundere**.

Instituție fundamentală a dreptului, răspunderea juridică este definită ca un raport juridic de constrângere al cărui obiect specific constă în sancțiunea juridică [60, p. 283; 139, p. 238; 146, p. 305-306]. I. Turcu și V. Deleanu afirmă că răspunderea juridică este consecința nerespectării legii, realizată prin aplicarea sancțiunilor legale [168, p. 7]. Această definiție se apropie, mult prea tare, de cea care definește răspunderea juridică prin prisma pedepsei. Mai mult decât atât, autorul N. Malein consideră că „... pedeapsa însăși este răspundere juridică” [198, p. 192]. În literatură mai sunt tentative de a defini răspunderea prin prisma pedepsei. În Marea Britanie, spre exemplu, majoritatea autorilor identifică noțiunea răspunderii cu cea de pedeapsă, care este definită drept măsură a impunerii statale, stabilită de organe special împuternicite în acest sens și care constă în anumite consecințe nefavorabile pentru persoana care a comis încălcarea [247, p. 397]. Considerăm că termenul pedeapsă nu reflectă esența răspunderii juridice pentru fapta ilicită. Mai mult decât atât, C.P. al R. Moldova delimitează aceste noțiuni cu exactitate, indicând denumirile capitolelor „Liberarea de pedeapsă penală” (Capitolul IX), „Liberarea de răspundere penală” (VI).

Prof. Gh. Avornic, prezentând diverse abordări pentru conceptul de răspundere juridică, menționează, în special, că „răspunderea juridică este o măsură de constrângere aplicată de către stat pentru comiterea unei fapte ilicite, exprimată prin aplicarea unor sancțiuni cu caracter material, organizațional sau de ordin personal” [7, p. 488-493; 8, p. 740]. Din această definiție, se desprinde ideea că în cazul conduitei ilicite survine răspunderea juridică, idee pe care o regăsim și la alți autori [12, p. 78-79; 218, p. 496-503].

A. Bloșenco subliniază faptul că nu toate sancțiunile sunt măsuri de răspundere, deoarece răspunderea juridică este un tip de sancțiune care se caracterizează prin trăsături specifice [21, p. 264].

Gh. Boboș, reprezentant al doctrinei române, definește, de asemenea, răspunderea juridică ca fiind un raport juridic de constrângere ce are ca obiect sancțiunea juridică [24, p. 264].

În literatura juridică franceză, problema răspunderii juridice este cercetată mai ales de specialiștii din domeniul dreptului civil. Astfel, Henry Lalou [246, p. 34-39] afirmă că din punct de vedere etimologic, cuvântul „responsabilitate” derivă din latinescul „spondeo”, care în contractul „verbis” din dreptul roman însemna „obligația solemnă a debitorului față de creditorul său de a-și îndeplini obligația asumată prin contract”. De aici, sensul ce urmează a fi atribuit noțiunii de responsabilitate, în general și celei de responsabilitate în dreptul civil, în special, este acela de obligație în reparațiune, obligație ce rezultă dintr-un delict sau dintr-un cvasidelict. Rene Savatier dă următoarea definiție răspunderii civile: „răspunderea civilă este obligația ce incumbă unei persoane de a repara paguba cauzată alteia prin fapta sa sau prin fapta persoanelor sau lucrurilor ce depind de această persoană” [260, p. 15].

Datorită faptului că obligația de reparare a prejudiciului cauzat printr-o faptă ilicită civilă este în realitate o sancțiune civilă, înseamnă că în acest mod de abordare, răspunderea civilă este privită ca o obligație a autorului faptei ilicite civile de a suporta o sancțiune civilă. Se identifică în acest mod răspunderea cu sancțiunea. Dar, răspunderea și sancțiunea nu pot fi identificate. Ele sunt două fațete ale aceluiași fenomen social. Sancțiunea nu vizează decât un aspect al răspunderii: reacția societății. Răspunderea juridică formează cadrul juridic de realizare pentru sancțiune [19, p. 42].

La ceea ce am expus anterior, putem menționa că această interpretare a esenței răspunderii juridice a suportat în literatura științifică și o anumită critică. Obiecția, la care se reduce ea, constă în faptul că, din punct de vedere teoretic și practic, cele mai importante proprietăți ale răspunderii juridice nu pot fi limitate la o măsură de pedeapsă stabilită în normele de drept. Reprezentatul doctrinei ruse E. Cernâh, menționează la acest subiect că „Pedeapsa, este un element esențial în structura mecanismului răspunderii juridice, dar nici pe departe nu este unicul” [220, p. 559]. N. Bobrova și T. Zrajevskaja consideră că, „*noțiunea de răspundere*

juridică este mult mai complexă decât noțiunea de sancțiune pentru o faptă ilicită. Dacă aceste noțiuni ar fi univoce, atunci nu ar exista necesitatea de a defini noțiunea de răspundere juridică. Totul ar fi fost foarte simplu: răspunderea – aplicarea sancțiunii, trecerea sancțiunii din starea statică în cea dinamică” [183, p. 19-23].

Într-adevăr, răspunderea juridică a unei persoane concrete poate să apară, să se dezvolte și să fie aplicată, dar aceasta încă nu va însemna că toate se vor termina cu aplicarea sancțiunii. Dar, totuși trebuie să constatăm că direcția examinată a modalității de a înțelege răspunderea juridică este întemeiată pe proprietatea ei cea mai stabilă și obligatorie - faptul că răspunderea este exprimată în sancțiunile prevăzute în normele de drept.

Dacă este să concluzionăm asupra celor reflectate, ne raliem opiniei exprimate de D. Baltag, care menționează că răspunderea juridică nu se rezumă doar la pedeapsă sau realizare a sancțiunii, odată ce poate exista fără realizarea sancțiunii și pedepsei, însă pedeapsa și realizarea sancțiunii întotdeauna sunt bazate pe răspundere și nu pot exista fără ea [12, p.125]. Acestea sunt componente importante ale conținutului răspunderii, dar nu sunt unicele. Deseori, aplicarea pedepsei nu este obligatorie pentru răspunderea juridică, deoarece răspunderea juridică e posibilă și fără pedeapsă [12, p.126].

De asemenea, în literatură există și concepția de răspundere juridică ca o obligație juridică specială. Găsim această idee în lucrările lui Gh. Avornic [8], C. Oprișan [135], V. Tarhon[167], I. Iovănaș [109], C. Voicu [174] V. Guțuleac [93], S.S. Alexeev [177, 178] etc. Adepții acestei poziții consideră că, răspunderea juridică presupune necesitatea sau obligația de a răspunde pentru acțiunile ilegale. Acest fapt, face diferența principală dintre răspunderea juridică și obligațiile juridice generale, care reprezintă partea pozitivă a raporturilor juridice. De exemplu, în doctrina rusă, S.S. Alexeev scrie: „Răspunderea juridică este obligația persoanei de a suporta măsurile de constrângere statale pentru delictul comis“ [178, p. 371].

În acest sens, este și definiția răspunderii juridice formulată de profesorul Mircea Costin: complexul de drepturi și obligații conexe, care potrivit legii se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și a îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept [56, p. 115]. Această definiție, pune în lumină două aspecte: complexul de drepturi și obligații prin care se definește categoria răspunderii juridice reprezintă reacția societății, exprimată prin stat, față de persoanele a căror conduită contravine ordinii de drept; indiferent de forma pe care o îmbracă, răspunderea juridică pune întotdeauna față în față statul și autorul fetei ilicite.

Autorul M. Ionescu, de asemenea, definește răspunderea juridică ca fiind cea formă a răspunderii sociale, constând într-un complex de drepturi și obligații conexe care, în

conformitate cu legea, se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat prin aplicarea sancțiunilor juridice cu scopul de a asigura restabilirea ordinii de drept [107, p. 124].

Deși, în contextul acestor noțiuni de răspundere juridică este subliniat caracterul său de constrângere, în ele nu se spune nimic despre prevenirea faptelor ilicite. În acest sens, cercetătorul I. Craiovan, invocând caracterul represiv și educațional al dreptului care urmăresc evidențierea „capacității acestuia de a antrena o reacție colectivă constrângătoare, față de cel ce violează norma de drept și a cărei anticipare este în măsură să inducă respect și conformare din partea membrilor societății care nu vor să atragă asupra lor sancțiuni juridice“ [61, p. 29-30].

În literatura juridică românească, de asemenea au existat preocupări în același sens. Astfel, V. Tarhon, studiind răspunderea materială și patrimonială, definește răspunderea ca obligare a celui ce a cauzat din vina sa un prejudiciu la repararea acestuia [166, p. 13].

I. Iovănaș înțelege răspunderea juridică ca pe „o expresie a condamnării de către stat a unei conduite ilicite, care constă într-o obligație de a suporta o privațiune“ [108, p. 4].

A. Băieșu și S. Baieș definesc răspunderea civilă ca fiind o formă a constrângerii de stat, care constă în delegarea oricărei persoane de a repara prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa ilicită, prevăzută de lege sau de contract [9, p. 49].

Prof. V. Guțuleac, alături de definiția răspunderii juridice ca constrângere statală (sancțiune, pedeapsă) mai evidențiază și obligația contravenientului de a suporta sancțiunea [93, p. 230].

În special, dacă este să facem o **concluzie** asupra acestor definiții, putem confirma că majoritatea lor se referă la faptul că:

- răspunderea juridică derivă din obligațiile nemijlocite ale subiecților dreptului și este condiționată de nerespectarea obligațiilor nemijlocite sau de abuzul de drepturi;
- există o legătură indisolubilă a răspunderii juridice cu condamnarea publică și de stat al celui ce încalcă regulile de conduită;
- răspunderea juridică este echivalată uneori cu sancțiunile juridice, care prevăd diferite forme ale constrângerii de stat și publice, condiționată de ilegalitatea săvârșită;
- suportarea consecințelor nefavorabile ale faptei ilegale ce țin de privațiuni cu caracter material și moral inclusiv restricționarea lui în acțiuni și privarea de anumite bunuri, aflarea delicventului în statutul juridic de condamnare din partea statului și societății;
- introducerea în instituția răspunderii juridice a persoanei concrete, ținând cont de latura obiectivă (necesității externe în raport cu subiectul de drept) și subiectivă (atitudinii interioare a delicventului față de necesitatea de răspundere prevăzută de drept) ca condiție de îndeplinire a funcțiilor sale de ocrotire a dreptului, de educație și de reprimare etc.

Din cele expuse anterior, de asemenea, se poate de constatat faptul că majoritatea adeptilor opiniilor menționate mai sus, examinează răspunderea juridică pe plan retrospectiv, ca ceva care a survenit pentru subiect pentru ceva comis de el.

Interpretarea răspunderii juridice, ca o varietate de obligațiuni juridice, a căror caracter constă în obligația făptuitorului de a suporta reacția negativă a statului, exprimată în măsura respectivă de constrângere, este suficient de întemeiată și importantă sub aspect teoretic și practic, întocmai ca și prima variantă de interpretare. Cu atât mai mult cu cât aceste două variante nu trebuie puse în opoziție, pentru că ele constituie manifestarea aceluiași fenomen — răspunderea juridică - prezentate la niveluri diferite de reglementare juridică. *Dacă răspunderea juridică în calitate de sancțiune este un domeniu al dreptului obiectiv, atunci răspunderea înțeleasă prin prisma obligațiilor juridice este deja domeniul dreptului subiectiv.* De aceea, în cazul din urmă, ea este cercetată preponderent în sistemul categoriilor dreptului subiectiv și este exprimată prin noțiunea de obligație juridică [10, p. 17-31]. Mai mult decât atât, pentru apariția responsabilității juridice este suficientă intrarea în vigoare a normei juridice, care stimulează comportamentul legal al persoanei, contribuie la obligația benevolă de a o respecta, de a o implementa. Cercetarea conceptului responsabilității, definirea rolului social și locului ei în mecanismul de reglementare juridică se bazează, în primul rând, pe normele Constituției Republicii Moldova ca Lege supremă a statului nostru. În acest sens, responsabilitatea trebuie examinată ca executare benevolă a obligațiilor juridice, sentimentul de datorie juridică, activitatea energetică îndreptată spre atingerea anumitor rezultate pozitive în prezent și în viitor, perceperea capacității de a acționa conform principiilor dreptului, a executa cerințele lui.

Generalizând opiniile expuse mai sus, suntem de acord cu opinia prof. D. Baltag, care menționează că răspunderea juridică reprezintă o categorie prin care este desemnată obligația subiectului de drept responsabil de a suporta consecințele nerespectării unei norme juridice, adică a unei pedepse, a unei sancțiuni, în vederea restabilirii ordinii de drept în societate [10, p. 17-31].

Cercetările răspunderii juridice, sub aspectul obligației de a suporta consecințe negative, au condus în mod logic la formarea unui nou curent în studiul ei. Esența acestui curent constă în faptul că, obligația juridică de a suporta consecințele negative este legată de dreptul statului de a aplica sancțiuni persoanei vinovate de comiterea faptei ilicite. *Prezența unei legături între obligativitatea celui ce a încălcat norma de a suporta consecințele negative pentru fapta comisă și dreptul statului de a aplica vinovatului o sancțiune concretă, ne dă posibilitate să vedem în răspunderea juridică un raport juridic special de constrângere.*

Și aici trecem la o altă interpretare a răspunderii juridice, care prevede că răspunderea juridică reprezintă raportul juridic apărut din fapta ilicită între stat, în persoana organelor

speciale, și făptuitor, căruia i se impune obligația de a suporta privațiunile respective și consecințele nefavorabile, pentru săvârșirea faptei ilicite, pentru încălcarea exigențelor conținute în normele dreptului.

Gh. Avornic, în noul său tratat, menționează că „răspunderea juridică este un raport statornicit de lege, de norma juridică, între autorul încălcării normei juridice și stat, reprezentat prin agenții autorității, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice. Conținutul acestui raport este complex, fiind format, în esență, din dreptul statului ca reprezentant al societății, de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice persoanelor care încalcă prevederile legale și obligația acestor persoane de a se supune sancțiunilor legale, în vederea restabilirii ordinii de drept [8, p.740]. Autorul raportează noțiunea de răspundere la cea de raport, tocmai datorită faptului că raportul juridic poate lua naștere și din fapte ilicite [7, p. 605].

Astfel, Gh. Avornic menționează că răspunderea juridică este un raport juridic special, ce constă în obligația de a suporta sancțiunea prevăzută de lege ca urmare a unui fapt juridic imputabil. Această obligație, însă se încadrează într-un conținut complex, completat de drepturile corespunzătoare, conexe și corelative ei [7, p. 488].

Și I. Craiovan a remarcat că raportul juridic de răspundere este unul complex, fiind format, în esență, din dreptul statului ca reprezentant al societății de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice persoanelor, care încalcă prevederile legale și obligația acestor persoane de a se supune sancțiunilor legale în vederea restabilirii ordinii de drept [61, p. 283].

Prof. B. Negru, detașează chiar și câteva trăsături specifice respectivului raport, și anume că aplicarea pedepsei se face în numele statului și are drept scop atât restabilirea ordinii încălcate, prin fapta ilicită, cât și consolidarea legalității [130, p. 468].

G. Vrabie definește răspunderea juridică ca fiind un raport juridic, al cărui conținut trebuie să cuprindă nu numai obligații, ci și drepturi și nașterea lui nu este urmărită în mod voluntar de subiectul răspunderii care nu aspiră să fie tras la răspundere, ci, dimpotrivă, în toate cazurile speră să o evite [175, p. 145].

Această opinie o găsim și la reprezentantul doctrinei ruse, S. Komarov, care consideră că răspunderea juridică este executarea de către infractor a obligațiilor în baza constrângerii de stat, raport juridic care apare între stat și persoană, căreia i se incumbă obligația de a suporta consecințele nefavorabile și privațiunile pentru săvârșirea faptei ilicite [190, p. 266 -268].

În legătură cu aceasta, putem menționa că, *răspunderea juridică ca raport juridic care ia naștere dintr-o faptă ilicită reprezintă, pe de o parte – dreptul organelor de stat competente de a cere restabilirea raportului social încălcat prin aplicarea măsurilor de influență de stat asupra delicventului vinovat și, pe de altă parte – obligația persoanei vinovate de a conforma*

comportamentul său acestor cerințe. Respectiv, trebuie să examinăm răspunderea juridică în calitate de varietate a obligației, în care purtătorul unei asemenea obligații - un subiect concret este responsabil (obligat) în fața altui subiect concret.

În așa fel, ***conținutul răspunderii juridice ca raport juridic, reprezintă acțiunile efective ale părților de realizare a drepturilor și obligațiilor sale subiective.*** Și anume, acțiunile organelor de stat competente pentru cercetarea faptei ilegale, determinarea, concretizarea și realizarea măsurilor de influență în privința delicventului. Însă, raportul răspunderii juridice poate înceta înainte de realizarea sancțiunii în cazurile prevăzute expres de legislație. La rândul său, din partea subiectului faptei ilicite, acestea vor fi acțiunile: de lichidare a urmărilor acțiunilor ilegale, spre exemplu, recuperarea prejudiciului material; de executare a obligațiilor juridice impuse pentru fapta săvârșită, ca - achitarea amenzii; de acceptare a restricțiilor sau a privațiunilor de drepturi.

Respectiv, răspunderea juridică pentru o faptă ilegală constă nu doar în obligația de a fi supus măsurii de influență din partea organelor de stat sau în obligația de a suporta măsurile de influență a constrângerii de stat pentru acțiunea ilegală săvârșită, dar și în acțiunea ca atare a organelor de stat asupra persoanei care a încălcat legea. În fine, putem menționa că *drepturile și obligațiile subiective care reglementează toate acțiunile efective ale părților alcătuiesc forma juridică a răspunderii.*

D. Baltag, sintetizând opiniile mai multor cercetători, apreciază răspunderea juridică ca fiind un raport juridic în dinamică, care parcurge următoarele etape distincte: apariția răspunderii juridice; dezvoltarea răspunderii juridice; calificarea faptei ilicite și concretizarea răspunderii juridice; realizarea răspunderii juridice [12, p. 388].

Problema care rămâne de elucidat aici, este cea a momentului apariției răspunderii juridice. În știința juridică există trei viziuni asupra apariției răspunderii juridice, și anume: raportul juridic apare ca rezultat al faptei ilicite; raportul juridic apare în urma atragerii la răspundere a persoanei; raportul juridic apare ca rezultat al adoptării hotărârii de către organul competent sau de persoana care recunoaște faptul acțiunii ilicite comise de o persoană concretă [12, p. 388; 208, p. 86].

Răspunderea apare din momentul încălcării limitelor comportamentului stabilit de normă când, respectiv trece așa-numita etapă de formare, dezvoltare inițială. Cu toate acestea, subiectul încă până la încălcarea de către el a normelor de drept stabilite, era obligat să se abțină de la comiterea acțiunilor interzise, să-și îndeplinească datoria (inclusiv obligațiile juridice), într-un cuvânt, obligația de respectare a intereselor comune, a voinței comune, el, de asemenea, avea dreptul la un comportament social-activ. Prima etapă este exprimată într-un set de raporturi

procesuale ce au ca părți organele competente și făptuitorul, părți indicate expres de lege sau contract.

Etapă de concretizare include stabilirea tuturor circumstanțelor cauzei, alegerea normei potrivite. Doar răspunderea, ca raport juridic specific, nu poate apărea numai în baza faptului de comportare antisocială a persoanei, ci la rând cu întemeierea de fapt trebuie să existe și întemeierea juridică – norma de drept respectivă. Această etapă se finalizează prin alegerea unei sancțiuni adecvate, echitabile și proporționale pentru fapta ilicită concretă.

Și, în fine, etapa de realizare corespunde cu momentul din care începe aplicarea sancțiunilor (intrarea în vigoare a sentinței, hotărârii judecătorești etc.).

Realizarea acestor acțiuni este asigurată prin constrângerea de stat, prin cumulul de activități ale organelor specializate, activitatea cărora este reglementată de normele juridice. Respectiv, ca moment de încetare a răspunderii servește realizarea integrală a acesteia, spre exemplu, achitarea amenzii. Sau, de exemplu, în ce privește răspunderea juridică penală asemenea moment este achitarea sau reabilitarea.

Cu toate acestea, în calitate de parte componentă a normei juridice, sancțiunea este premisă, condiție prealabilă juridică pentru apariția răspunderii juridice, căci anume sancțiunile sub formă de măsuri concrete de constrângere juridică, care acționează asupra conștiinței și voinței celui ce încalcă norma sunt, anume, acele măsuri care restabilesc și asigură ordinea de drept.

La rândul său, determinând formele, tipul și limitele mijloacelor de acțiune asupra delicventului, sancțiunea juridică servește temei juridic pentru anumite acțiuni procesuale la etapa de realizare a răspunderii. În special, forma juridică principală în cadrul căreia organele competente ale statului aplică, în temeiul și în limitele sancțiunilor normelor juridice, diverse măsuri de constrângere este răspunderea juridică.

L. Barac, specialist de vază în problema dată, vine să contrazică părerile expuse anterior, constatând că răspunderea juridică nu poate fi redusă la o simplă „obligație“. Conținutul acestei instituții nu este suficient definit, nici prin asocierea sa la noțiunea de „raport juridic de constrângere“. Analizând diferitele forme ale răspunderii juridice în diferitele domenii ale dreptului, autoarea ajunge la concluzia că răspunderea juridică reprezintă mai mult decât un complex de drepturi și obligații corelative, iar raportul juridic de constrângere este de natură mai degrabă să înlesnească înțelegerea conținutului instituției, decât să-i definească esența [17, p. 39].

Ținând cont de cele menționate anterior, L. Barac consideră că răspunderea juridică ar putea fi definită ca fiind instituția ce cuprinde ansamblul normelor juridice care vizează raporturi ce se nasc în sfera activității desfășurate de autoritățile publice, în temeiul legii, împotriva tuturor

acelor care încalcă sau ignoră ordinea de drept în scopul asigurării respectării și promovării ordinii de drept și binelui public [17, p. 39-40]. Această definiție evidențiază, așadar, strânsa legătură dintre răspunderea juridică și sancțiunea juridică. Sancțiunea juridică reflectă legătura dintre fapta antisocială săvârșită și persoana care a săvârșit-o, ea vizează reacția societății față de cei care atentează la condițiile de existență ale acesteia, care încalcă ordinea juridică și pun în pericol conviețuirea umană [58, p. 31-32].

După cum menționează și I. Craiovan, între răspunderea juridică și sancțiunea juridică se instituie relații complexe. Astfel, sancțiunea juridică apare ca o premisă a instituției răspunderii juridice, deoarece răspunderea juridică are ca temei încălcarea normelor juridice dotate prin excelență cu sancțiuni juridice. În afară de aceasta, sancțiunea juridică constituie obiectul răspunderii juridice, ea aflându-se la capătul acesteia ca scop, ca finalitate, deși nu o substituie. Din această perspectivă, răspunderea juridică apare ca un cadru juridic de realizare și întrupare a sancțiunii juridice [61, p. 40].

În **concluzie**, putem menționa că executând funcția de ocrotire a dreptului, răspunderea juridică este un raport juridic în continuă dezvoltare. Între noțiunile de sancțiune și raport juridic de răspundere există, cum am arătat, legături, conexiuni, interferențe. Cu toate acestea, ele nu pot fi identice; rămân totuși noțiuni distincte în sensul că, raportul de răspundere juridică constituie cadrul juridic de realizare al sancțiunii. De asemenea, aplicarea sancțiunilor juridice reprezintă una din etapele raportului juridic de răspundere. În același timp, răspunderea juridică fără sancțiune juridică nu poate exista, deoarece sancțiunea, în caz de încălcare a normei, se aplică și se realizează prin raportul juridic de răspundere.

2.2. Considerații generale asupra definiției sancțiunii juridice ca obiect al raportului juridic de răspundere

În evoluția sancțiunii juridice ca obiect al raportului juridic de răspundere, pot fi determinate legități ce au guvernat și guvernează transformarea acestora. În prezenta lucrare, cercetările au fost canalizate în direcția analizei sistemice a fenomenului sancțiunii ca obiect al raportului juridic de răspundere. Atenția a fost concentrată asupra aspectului teoretic al acestui fenomen, deoarece studiarea fenomenului sancțiunii nu se poate realiza fără luarea în considerare a teoriilor și curentelor științifice ce au abordat sancțiunea, în strânsă corelație cu natura omului, morala, religia, mediul, societatea și dreptul.

Sancțiunile juridice au un rol important în realizarea răspunderii juridice, datorită faptului că, independent de tipul și eficiența lor, ele sunt îndreptate spre asigurarea realizării normelor juridice stabilite. E greu de închipuit fenomenul atragerii la răspundere juridică, fără existența

sancțiunilor juridice, deoarece este imposibil de a pune în vigoare normele juridice doar prin stabilirea unor anumite reguli de conduită, fără a stabili măsurile îndreptate spre asigurarea lor.

La început, ținem să menționăm că mulți cercetători, printre care și C. Opreșan, arată că termenul de sancțiune circulă în diverse formulări, dar conceptul ca atare „nu este încă elaborat pe plan teoretic, printre altele și datorită caracterului său neomogen, diversificării sale sub raportul regimului juridic și poli-funcționalității sale tehnice” [134, p. 11]. Și D. Baltag menționează că în literatură nu există o părere unică în privința noțiunii, ca atare, de sancțiune [12, p. 137].

Studiul analitic al lucrărilor menționate anterior, ne permite să concluzionăm că ele sunt consacrate, în mare parte, aspectelor aplicative ale problematicii. În ceea ce privește determinarea rolului și locului sancțiunii în sistemul raportului juridic de răspundere, problema este elucidată mai mult prin prisma referirii la sferele ramurilor de drept concrete, cum ar fi: sancțiunea penală, sancțiunea civilă, sancțiunea contravențională etc. Și totuși, după cum ne-am expus anterior, aspectul teoretic de drept al problemei sancțiunii în știința modernă este insuficient elucidată. De exemplu, actualmente nu există un studiu conceptual de ansamblu, consacrat special problemelor naturii juridice, genezei, evoluției, particularităților, scopului, eficacității aplicării acestui fenomen, în ceea ce privește raportul juridic de răspundere. Studiul de față vine să completeze această lacună.

Făcând analiza comparativă a lucrărilor în acest domeniu, putem să concluzionăm că unii autori înțeleg sancțiunile:

- ca indicație asupra măsurilor de constrângere (sau măsurile ca atare), care se aplică de organele de stat competente [68,89,178,193 etc.];

- alții privesc sancțiunile ca consecințe nefavorabile, care survin pentru persoana care a încălcat norma de drept [22, 72,180 etc.]. Totodată, unii adepți ai interpretării sancțiunilor ca consecințe nefavorabile, exclud aplicarea măsurilor de constrângere de stat în cazul când cel ce a încălcat norma, a executat benevol obligația sa neexecutată anterior;

- cei de-ai treilea dau noțiunii de sancțiune o interpretare extensivă. Spre exemplu, în Enciclopedia juridică în redacția prof. Tihomirov, noțiunea de „sancțiune” are câteva semnificații. În sensul larg, *sancțiunea este măsura de constrângere de stat pentru neexecutarea normelor de drept, reacția puterii de stat la faptul comiterii unei ilegalități*. Altă semnificație determină sancțiunea *ca o parte a normei juridice, în care sunt prevăzute consecințele juridice de stat ale comportamentului ilegal* [213, p.398-399].

Așadar, unul din obiectivele propuse și supuse analizei științifice este – definirea sancțiunii juridice ca obiect al raportului juridic de constrângere, prin prisma definițiilor furnizate de doctrină.

Astfel, Cesare Beccaria definea *pedeapsa ca fiind o măsură luată de societate în vederea propriei sale apărări* și susținea ideea că se justifică prin utilitatea sau necesitatea ei în sensul că ea se aplică, nu pentru că s-a săvârșit o infracțiune și nu neapărat în vederea ispășirii, ci pentru a se evita comiterea altor infracțiuni în viitor [20, p. 95]. Asemenea concepere este explicată prin particularitățile predecesoare ale reglementării juridice și particularitățile de influență juridică în general, care, la rândul său, sunt condiționate de o mulțime de factori: nivelul de dezvoltare social-economică, nivelul de dezvoltare a conștiinței juridice într-o societate concretă, obiceiurile formate, specificul sistemului juridic și mulți alți factori. Dacă apelăm la primele surse istorice ale dreptului, atunci observăm cu ușurință că în toate se conțin, în special, interdicții de săvârșire a anumitor fapte și sunt prevăzute sancțiunile respective. Asemenea sancțiuni sunt exprimate prin pedepse și țin de influența nefavorabilă a constrângerii de stat.

Eugeniu Speranția admite că sancțiunea nu este numai o caracteristică definitorie a dreptului, ci și o însușire a tuturor sistemelor sau tipurilor de normativitate socială, „iar definiția logică se face invocându-se numai diferența specifică” [157, p. 376]. În concepția sa, sancțiunile juridice sunt auxiliare existenței și respectării normelor juridice; nu dreptul se explică prin sancțiune, ci sancțiunea prin drept. Pentru Speranția, o normă juridică nu este respectată datorită sancțiunii cu care este dotată, ci ea este respectată grație „*condițiilor sufletești ale celui care se teme de pedeapsă ;...împrejurările când norma juridică e respectată sunt tocmai acelea în care sancțiunea nu se aplică*” [156, p. 376]. Așadar, dreptul implică sancțiunea, dar nu o implică în mod exclusiv ci, numai ca pe unul dintre mijloacele posibile de presiune.

În ceea ce-l privește pe Mircea Djuvara, sancțiunea juridică, în calitate de element al dreptului pozitiv, reprezintă „*punerea forței organizate în stat în serviciul dreptului*” [67, p. 212]. Sancțiunea, ca și constrângerea în general, „*derivă din esența dreptului, dar ele sunt numai accidentale și nu pot constitui această esență*”, ele nu trebuie să intre într-o definiție a dreptului [67, p. 304]. M. Djuvara, de asemenea, consideră că *sancțiunea juridică este actul prin care în mod silit se obține executarea unei obligații ce nu se face de bună voie* [70, p. 405].

Sancțiunea reprezintă, după părerea lui R. Vonică, *punerea forței organizate de stat în serviciul dreptului*. Forța individuală, prin care se încearcă realizarea unui drept, nu constituie o sancțiune juridică, decât dacă ea este organizată, autorizată sau comandată în mod direct de stat; de aceea se spune că sancțiunea juridică este atributul statului [173, p. 517].

Cel mai des, sancțiunea juridică este concepută ca indicația legii asupra măsurilor de constrângere de stat ce trebuie aplicate față de cel care a încălcat norma juridică. Mai rar, sancțiuni sunt numite însăși măsurile de constrângere de stat, pedepsele, acțiunile aplicate față de cel ce încalcă norma juridică. I. Alexeev vine cu o concluzie, care considerăm că corespunde realității: „*În literatura juridică sancțiunile în acest domeniu al realității juridice sunt concepute,*

cel mai des, ca element al normei juridice. Între timp, sancțiunile sunt, în special, măsurile ca atare, „purătorii” reali ai acțiunii de constrângere de stat” [176, p. 82-87].

Gh. Boboș afirmă că *„sancțiunea, fie că se referă la persoana autorului faptei ilicite, la bunurile acesteia sau la valabilitatea unor acte juridice, reprezintă întotdeauna înfăptuirea constrângerii de stat cu toate consecințele negative pe care statul le impune celui sancționat”* [22, p. 215].

Marele savant român, V. Dongoroz, definește sancțiunea ca *„orice măsură pe care o normă de drept o statornicește drept consecința pentru cazul în care preceptul său va fi nesocotit, „este o consecință a neobservării preceptului, fiindcă rațiunea sa de a fi, decurge din presupunerea că orice precept poate fi nesocotit”*. Pentru a decide, dacă o măsură este sau nu o sancțiune juridică, trebuie examinat dacă *„acea măsură este corolarul unui precept impus de o regulă de drept și dacă aceea măsură intervine post factum, adică după ce s-a comis o încălcare a preceptului din acea regulă de drept”* [72, p.571].

Conform opiniei prof. I Craiovan, sancțiunea juridică este stabilită în mod anticipat, uneori extrem de riguros, în materia dreptului penal (*nulla poena sine lege*), ea fiind apartenență structurii logico-juridice a normei juridice, suportând, însă, în procesul aplicării dreptului o anumită individualizare; sancțiunea juridică este o expresie a constrângerii statale, aspect care înseamnă, de fiecare dată, aplicarea nemijlocită a constrângerii (*manu militari*) [60, p.316].

Prof. Dumitru Baltag definește sancțiunea ca fiind *„consecința stabilirii unei răspunderi juridice a făptuitorului, rezultat al săvârșirii de către acesta a unei fapte ilicite determinate”* [12, p. 139]. În această definiție, autorul leagă sancțiunile juridice nu doar de constrângerea de stat, ci și de comportamentul ilegal. Astfel, sancțiunea este privită ca un element al raportului juridic de răspundere. Materializarea răspunderii, în scopul de apărare a legalității, condiție indispensabilă a existenței societății, se realizează în cadrul unui raport juridic de răspundere care se stabilește între stat, pe de o parte, și autorul încălcării unei norme juridice care reglementează un segment sau altul al vieții sociale, pe de altă parte. În plus, sancțiunea nu trebuie confundată cu constrângerea, deși în multe situații cele două noțiuni sunt utilizate ca sinonime, constrângerea reprezentând utilizarea forței în serviciul dreptului. Aplicarea sancțiunii juridice nu are ca rezultat numai restabilirea ordinii de drept încălcate prin fapta ilicită, ci și întărirea legalității. Sancțiunea apare astfel ca având un dublu rol: pe de o parte, educativ – preventiv, iar pe de altă parte, represiv. Această dublă acțiune a sancțiunii se manifestă în mod diferit în funcție de natura sa. Uneori pe primul plan apare aspectul educativ - preventiv, alteori aspectul represiv [12, 238].

Gh. Avornic definește sancțiunea ca *„partea sau elementul normei juridice care prevede survenirea consecințelor în rezultatul respectării sau nerespectării prevederilor dispoziției și ipotezei”*[8, p. 411].

B. Bazâlev înțelege sancțiunea ca „consecința nefavorabilă a încălcării prevăzută de norma juridică respectivă, aplicată față de persoana care încalcă norma de către organele competente” [180, p. 33-38].

O. Leist menționează că: „Sancțiunea juridică este stabilirea normativă a măsurilor de constrângere de stat, care trebuie să fie aplicate în caz de încălcare a obligației (interdicției) juridice, cu scopul prevenirii încălcărilor dreptului, corectării și reeducării făptuitorului, înlăturării în toate cazurile posibile a daunelor cauzate relațiilor sociale prin acțiunea ilegală” [193, p.7].

S. Alexeev, la fel, privește sancțiunile juridice ca măsuri de constrângere de stat, însă el atrage atenția asupra deosebirii sancțiunilor de alte măsuri de constrângere de stat: „acesta este grupul principal al măsurilor de constrângere de stat care se deosebesc de celelalte măsuri prin aceea, că se prezintă ca reacție a puterii de stat la faptul comportamentului ilegal, sunt îndreptate spre prevenirea încălcărilor și altui comportament ilegal, spre lichidarea urmărilor acestora, au legătură cu acțiunea asupra făptuitorului și, prin toate acestea, exprimă o apreciere specială a comportamentului ilegal, a situațiilor nelegitime” [177, p.259].

În opinia cercetătoarei E. Satina, sancțiunea se examinează ca element obligatoriu al normei juridice care prevede tipul și măsurile de asigurare de stat a dispoziției normei juridice, care conține aprecierea finală a comportamentului [212, p. 22].

După cum s-a specificat anterior, sancțiunile juridice reprezintă un aspect important al problemei atragerii la răspundere a făptuitorului, ele sunt îndreptate spre asigurarea executării normelor juridice. Problema sancțiunilor juridice trebuie examinată ținând cont de aceste legături, deoarece orice știință este concepută să dezvăluie proprietățile esențiale ale fenomenelor studiate, regularitatea existenței și dezvoltării, legăturile lor.

Aici, nu putem să nu fim de acord cu afirmațiile că, sancțiunea rezultă din răspundere, este un derivat al răspunderii și este determinată tot de ea. Sau, că scopul principal al răspunderii este constrângerea de stat pentru executarea propriu-zisă a obligațiilor, ci nu de stabilire a obligațiilor suplimentare pe seama persoanei care a comis faptele ilicite. Dimpotrivă, răspunderea este un fel de punere în aplicare a sancțiunilor. Sancțiunea poate deriva din dispozițiile generale cu privire la protecția drepturilor încălcate. Acțiunea sancțiunilor este bazată pe puterea constrângerii de stat, care se manifestă în implicarea inevitabilă a făptuitorului, împotriva voinței sale, la comiterea acțiunilor dezavantajoase pentru el și, ca urmare, la suportarea de greutăți și grevări permise (susținute) de stat.

În doctrină există și cercetători care au calificat sancțiunea la rangul de instituție juridică. Astfel, L. Barac definește sancțiunea „drept instituția juridică ce cuprinde un ansamblu de norme juridice ce reglementează raporturile juridice, prin intermediul cărora dreptul își găsește

aplicarea propriu-zisă și prin care se asigură finalitatea acțiunii de tragere la răspundere juridică a tuturor celor care încalcă sau ignoră ordinea de drept, în scopul apărării societății civile și a individului împotriva atingerilor și vătămarilor aduse prin săvârșirea de acte ilicite în vederea restabilirii drepturilor, intereselor și valorilor încălcate, cu perspectiva diminuării fenomenului antisocial și antiuman, spre menținerea și promovarea ordinii juridice și binelui public” [17, p.231]. L. Barac privește sancțiunea ca instituție de drept complexă, dându-i meritul pe care considerăm că trebuie să-l aibă, de rând cu celelalte instituții de realizare ale dreptului. De asemenea, consideră cercetătoarea că este de neconceput intervenția unei sancțiuni juridice în lipsa unei răspunderi juridice. Mai mult decât atât, instituția răspunderii juridice și-ar pierde eficiența, chiar rostul, în ipoteza absenței sancțiunii juridice [16, p.196]. Aici, putem afirma cu certitudine că sancțiunea este privită și ca element al raportului juridic de constrângere. Materializarea constrângerii, în scopul de apărare a legității, condiție indispensabilă a existenței societății, se realizează în cadrul unui raport juridic de răspundere care se stabilește între stat, pe de o parte, și autorul încălcării unei norme juridice, care reglementează un segment sau altul al vieții sociale, pe de altă parte. Astfel, scopul nemijlocit al aplicării sancțiunilor juridice constă în asigurarea executării dispozițiilor legale. În legătură cu atingerea acestui scop se soluționează și o serie de sarcini: sancționarea celui care încalcă norma de drept, restabilirea situației încălcate, recuperarea prejudiciului cauzat, asigurarea executării normelor juridice prin prevenirea încălcărilor ordinii stabilite și prin influența de intimidare asupra membrilor societății care, dacă nu ar exista posibilitatea de aplicare a măsurilor nefavorabile, ar putea încălca normele de drept etc.

Suntem de acord cu cele relatate de L. Barac, deoarece din cele tratate anterior, putem menționa că sancțiunea juridică nu este o simplă noțiune. Făcând parte din sfera complexelor de drept, sancțiunea este umplută cu conținut, *astfel ea are o organizare sistemică, principii proprii care o guvernează, finalități exacte și, de aceea, putem spune că este și o instituție juridică cu toate consecințele ce decurg din aceasta.*

Dacă este să vorbim despre conținutul raportului juridic de răspunde, credem că și la acest nivel sancțiunea trebuie înțeleasă atât *pe plan larg*, cât și *pe plan restrâns*. În *sensul larg al cuvântului*, trebuie considerată sancțiune, orice consecință negativă care survine în urma tragerii la răspundere a făptuitorului. În acest caz, considerăm că nu prezintă importanță caracterul și natura socială a acestor consecințe. În *sens restrâns însă*, sancțiunea trebuie înțeleasă ca o *formă juridică de constrângere de stat*, *constrângere ale cărei forme și dimensiuni sunt stabilite de organele competente ale puterii de stat*. Deci, realizarea sancțiunilor juridice într-un fel sau altul, este mediată de forța statului, statul, exercitând conducerea și coordonarea comportamentului oamenilor, utilizează toată diversitatea de sancțiuni juridice.

Dacă înțelegem sancționarea juridică ca atribuire de către stat a forței juridice normelor de drept, atunci trebuie de menționat că un rol esențial în acest context îl dețin sancțiunile juridice, care sunt mijloace importante de asigurare a realizării dreptului, a valabilității lui. Pentru Mircea Djuvara, „dreptul nu se confundă cu forța, iar forța nu poate explica dreptul; în același timp, sancțiunea desprinsă de drept nu înseamnă decât forță brutală, violentă” [234, p. 74]. Aceasta dovedește că dreptul întemeiază sancțiunea și nu sancțiunea dreptul. Deși, nu putem lăsa fără atenție rolul și valoarea altor factori, cum sunt: starea interioară a omului, convingerile lui personale, dispoziția, necesitățile sociale ale societății și altele, dreptul fără sancțiuni nu are un aspect definit, el este deschis și neprotejat împotriva neexecutării dispozițiilor normelor juridice. Sancțiunile juridice sunt îndreptate nu doar asupra menținerii legalității și ordinii de drept, dar și stimulează activitatea social-utilă, care depășește cerințele normale, creează condiții favorabile pentru satisfacerea intereselor personale și publice.

În consecință, la ceea ce s-a discutat, putem conchide că indiferent de modul în care este prezentată natura sancțiunii, în literatura de specialitate ele sunt caracterizate printr-o serie de particularități: *reprezintă grupul de bază al măsurilor nefavorabile garantate de forța de constrângere a statului. Aceste măsuri se deosebesc de toate celelalte prin faptul că ele se prezintă în calitate de reacție a puterii de stat la faptul încălcării normelor juridice, sunt îndreptate spre prevenirea ei.*

Din tot ceea ce s-a relatat pe parcursul acestei cercetări, putem spune cu certitudine că, studierea noțiunii de sancțiune a permis de a face concluzia că, de regulă, majoritatea cercetătorilor examinează sancțiunea fie ca element al raportului juridic de răspundere, fie ca un element al normei juridice.

În scopul elucidării coraportului între sancțiune – element al normei și sancțiune – obiect al raportului juridic de răspundere este necesar de a dezvălui premisele și elementele de structură a raportului juridic de răspundere.

Astfel, normele juridice definesc domeniul comportării posibile sau datorate în cadrul unor raporturi sociale asupra cărora statul are interesul să acționeze într-un anumit fel. Ele reprezintă premisa fundamentală a nașterii unui raport juridic. Într-adevăr, fără norma de drept nu putem vorbi de raport juridic, norma de drept definind capacitatea subiectelor de drept și stabilind, de asemenea, categoriile de fapte juridice, ca și efectele lor. Norma juridică, își găsește în raportul de drept, principalul său mijloc de realizare. Natura raportului juridic este determinată de natura regulii de drept care reglementează relația socială și, în ultimă analiză, de natura faptului juridic din care se naște, pe baza regulii de drept, un raport juridic. Dintr-un contract, de exemplu, se va naște întotdeauna un raport juridic civil, însă, dintr-o faptă ilicită se va naște desigur un raport de răspundere. În unele ramuri ale dreptului, cum ar fi dreptul penal sau dreptul contravențional se

vorbește, uneori, de existența a două categorii de raporturi juridice: raporturi juridice de conflict sau de răspundere și raporturi de conformare. Raportul juridic de conformare reprezintă adaptarea fie de bunăvoie, fie de teama sancțiunii a conduitei prescrise de normele juridice, iar **raportul juridic de răspundere** înseamnă relația în care se concretizează sancțiunea. Astfel, statul, în cazul încălcării normelor juridice de către subiectele de drept, trebuie să ia unele măsuri pentru a preveni aceste încălcări, dar, mai ales, atunci când asemenea fapte antisociale totuși s-au produs, să utilizeze toate mijloacele legale pentru a aplica sancțiunile, prevăzute în norme, pentru nerespectarea dispoziției normei. Într-adevăr, raportul juridic de răspundere este legat în mod organic de activitatea statului, reprezentat de organele sale abilitate cu atribuții legale în materia constatării încălcării normei, determinarea factorului răspunderii și a limitelor ei, precum și aplicarea constrângerii specifice cazului dat. Astfel, declanșarea răspunderii juridice provoacă urmări, unele chiar deosebit de grave prin natura și amploarea lor, constituind privațiuni de ordin material sau moral, ce pot duce la pierderea temporară a exercițiului său moral, ce pot duce la pierderea temporară a exercițiului unor drepturi, a libertății individului etc.

Astfel, prin concluzie putem menționa că, *raporturile juridice de răspundere* apar ca reacție a statului și a societății la conduita ilicită a subiectelor de drept. Ele servesc protejării ordinii normale, existente în societate, precum și sancționării persoanelor care săvârșesc acte ilicite. În cadrul raporturilor juridice de răspundere delicventul este tras la răspundere, el își execută sancțiunea, astfel în cadrul acestui tip de raporturi, domină funcția de apărare socială a dreptului împotriva faptelor ilicite.

După cum am menționat anterior, **răspunderea juridică** este un raport juridic instituit, de regulă, de către un organ competent de stat, în urma săvârșirii unei fapte ilicite, de către un făptuitor, cel din urmă fiind ținut să execute o sancțiune juridică corespunzătoare faptei săvârșite.

Raportul de răspundere juridică este constituit, ca și orice raport juridic, din: a) subiectele raportului; b) obiectul raportului; și c) conținutul raportului.

Astfel, *subiecte* ale raporturilor juridice de răspundere sunt, pe de o parte, persoana care a săvârșit fapta, iar pe de altă parte, organul de stat competent să aplice sancțiunea. Dar, posibilitatea statului de a aplica sancțiuni nu este aceeași în toate situațiile. În cazurile grave, când fapta ilicită aduce atingeri unor valori de importanță majoră pentru întreaga societate, statul ca reprezentant al societății, este obligat să intervină pentru a restabili ordinea juridică perturbată și a înlătura consecințele negative produse. Dacă, dimpotrivă, faptele ilicite lezează interesele de grup sau individuale, intervenția statului este condiționată și de atitudinea persoanei vătămate prin asemenea fapte. Aceasta însă, nu va putea acționa direct pentru a obține reparația și repunerea sa în situația anterioară săvârșirii faptei, întrucât potrivit unui principiu, cu rădăcini până în dreptul roman - *nimănui nu-i este permis să-și facă dreptate singur*. De aceea, persoana

vătămată printr-un fapt ilicit, poate apela la forța de constrângere, pentru realizarea dreptului la reparație, dar, în egală măsură, poate renunța.

Conținutul raportului juridic de răspundere este alcătuit dintr-un complex de drepturi și obligații corelative, ce revin celor două subiecte implicate în raportul juridic de răspundere. În așa fel, conținutul răspunderii juridice, ca raport juridic, reprezintă acțiunile efective ale părților de realizare a drepturilor și obligațiilor sale subiective. Și anume, acțiunile organelor de stat competente pentru cercetarea faptei ilicite, determinarea, concretizarea și realizarea măsurilor de influență în privința delicventului etc. La rândul său, din partea celui ce a săvârșit fapta ilicită, acțiunile vor consta în: lichidarea urmărilor acțiunilor ilegale, spre exemplu, recuperarea prejudiciului material; executarea obligațiilor juridice impuse pentru fapta ilicită săvârșită, de exemplu, achitarea amenzii; acceptarea restricțiilor sau privațiunilor de drepturi etc.

Adesea, este posibil ca latura obligațională să cadă mai accentuat pe un subiect, ceea ce nu influențează, însă, calitatea de raport juridic al răspunderii. În dreptul contravențional, de exemplu, contravenientul este obligat la o sancțiune bine individualizată și executată în condițiile legii. Tot astfel statul, ca subiect al raportului juridic de răspundere, are dreptul să aplice o sancțiune și să o pună în executare, dar aceasta implică și obligația corelativă de a aplica doar o sancțiune legală, proporțională cu pericolul social al faptei și de a asigura executarea ei corespunzătoare.

Respectiv, răspunderea juridică pentru fapta ilicită constă nu doar în obligația de a fi supus măsurii de influență din partea organelor de stat sau în obligația de a suporta măsurile de influență a constrângerii de stat pentru acțiunea ilegală săvârșită, dar și în acțiunea ca atare a organelor de stat asupra persoanei care a încălcat norma.

Și în fine, obiectul raportului juridic de răspundere constă în sancțiunea aplicată subiectului care a încălcat norma. Fie că se referă la persoana autorului faptei ilicite, la bunurile acestuia sau la valabilitatea unor acte juridice, sancțiunea juridică presupune constrângerea statală, cu toate consecințele negative ce decurg din ea.

Examinând toate abordările față de înțelegerea termenului sancțiune, propunem următoarea definiție a sancțiunii ca obiect al raportului juridic de răspundere, după cum urmează.

Astfel, ***sancțiunea ca obiect al raportului juridic de răspundere, constă în acele măsuri de constrângere nefavorabile aplicate subiectului care a săvârșit o faptă ilicită, la etapa de concretizare a răspunderii juridice, de către organele de stat împuternicite, cu scopul apărării persoanei și societății împotriva acestor fapte și de a restabili drepturile și interesele încălcate, spre menținerea și promovarea ordinii de drept.***

Concluzionând, putem menționa cu certitudine că, dacă privim sancțiunea în calitate de parte componentă a normei juridice, atunci ea reprezintă premisa, condiția prealabilă pentru

apariția răspunderii juridice, căci anume sancțiunile sub formă de măsuri concrete de constrângere juridică, care acționează asupra conștiinței și voinței celui ce încalcă normele sunt anume acele măsuri care restabilesc și asigură ordinea de drept. La rândul său, determinând formele, tipul și limitele mijloacelor de acțiune asupra celui ce încalcă norma, sancțiunea juridică servește ca temei juridic pentru anumite acțiuni procesuale la etapa de realizare a răspunderii.

Ținând cont de cele menționate, putem determina și conexiunile dintre răspunderea juridică și sancțiunea juridică. Aceste două noțiuni sunt distincte, deși între ele se instituie relații complexe. Astfel, după cum s-a menționat, în raport cu instituția răspunderii juridice, sancțiunile juridice apar ca o premisă. Răspunderea juridică nu apare decât dacă a avut loc încălcarea unor norme de drept care, prin excelență, sunt înzestrate cu sancțiuni. Pe de altă parte, sancțiunea juridică apare ca obiect al răspunderii juridice, ca scop final al acesteia. Așa privită, răspunderea juridică apare ca un cadru instituțional și juridic care asigură realizarea sancțiunilor juridice.

Astfel, dacă este să stabilim o interconexiune între norma juridică, fapta ilicită, sancțiunea juridică și răspunderea juridică atunci putem stabili că între ele există o strânsă interdependență, întrucât fapta ilicită, interzisă prin norma juridică, atrage, prin săvârșirea ei, răspunderea juridică, astfel fapta ilicită fiind unicul temei al răspunderii juridice, iar răspunderea juridică fără sancțiune ar fi lipsită de obiect. Corelația poate fi și inversă, întrucât aplicarea sancțiunii nu poate fi justificată decât de existența răspunderii juridice a făptuitorului, iar răspunderea juridică nu se poate întemeia decât pe săvârșirea unei fapte contrare normei juridice.

2.3. Evoluția sancțiunii juridice

Noțiunea de răspundere este indisolubil legată de aceea de sancțiune, aplicată ca urmare a încălcării unor norme sociale. Chiar dacă ea a căpătat un contur mai clar abia în cadrul civilizației romane, încă din cele mai îndepărtate epoci s-a aplicat principiul *nulla poena sine lege*, cu toate că normele de drept au luat ființă, în sensul lor clasic, în sânul unor societăți dezvoltate care au influențat sub aspectul culturii și educației întreaga lume antică – Grecia și, în mod deosebit, Roma Antică. Astfel, chiar dacă nu existau norme scrise pe baza cărora să se aplice sancțiuni pentru faptele antisociale comise de membrii comunității, celui vinovat i se aplicau sancțiuni stabilite de membrii acesteia. Primele măsuri relativ primitive de a sancționa persoanele certate cu legea, aplicate de către societate, constau în alungarea acestora din comunitate sau lovirea lor cu pietre, fără a fi vorba însă de norme de drept [231, p. 29]. Atunci când aplicarea sancțiunii a devenit un obicei, ea s-a transformat pentru comunitate în regulă de drept, aplicabilă obligatoriu.

Analiza noastră pornește de la „sancțiunile” aplicate la nivelul societății, urmărind o scurtă trecere în revistă a acestora în societatea antică, cea medievală și până la societatea modernă și cea contemporană.

Studiul conceptului de sancțiune juridică implică cu necesitate viziunea istorică legată de descifrarea originilor sale. Acceptând teza, potrivit căreia dreptul nu poate exprima decât nevoile sociale ale unei colectivități constituite în formă politică, este neîndoielnic faptul că dreptul apare în condiții social-istorice caracterizate prin diferențieri specifice societății politice.

La etapa dezvoltării omenirii, în care puterea socială nu era încă oficial organizată, cel vătămat în interesele sale, era silit să-și facă singur dreptate, răzbunându-se împotriva celui care i-a făcut rău. Însă, odată cu organizarea puterii sociale, tragerea la răspundere a celor care nesocoteau regulile de conviețuire, s-a considerat ca un organ social. Societatea s-a substituit astfel victimei, luându-i dreptul la răzbunare [91, p.487-488]. Trebuie menționat că răzbunarea încă mai reprezintă o formă a pedepsei în anumite societăți, unde practica răzbunării a fost de-a lungul timpului informal instituționalizată, în detrimentul normelor veritabile de drept penal [236, p.125-142].

Evoluția istorică a reacției sancționatoare sociale a însemnat un proces istoric sinuos și complex de la primele începuturi, în societate primitivă, ale reacției individuale, instinctive, violente și nelimitate, continuând cu răzbunarea, compoziția privată, legea talionului și intervenția din ce în ce mai accentuată a statului [12, p. 138]. În niciun caz – apreciază M. Djuvara – nu a putut exista sancțiunea juridică propriu-zisă, decât în cazul ideii de comunitate juridică, a cărei formă evoluată este statul de astăzi [69, p. 231].

În societățile antice, dreptul a apărut ca fiind în strânsă legătură cu religia și tocmai acesta este motivul pentru care Fustel de Coulanges a demonstrat în celebra sa lucrare „*La cité antique*” că „*dreptul nu a apărut dintr-o idee abstractă de justiție, ci a derivat din religie*”, fenomen care a determinat ca, pentru multă vreme, activitatea de judecată să fie monopolul preoților. Teologia s-a numărat printre primele discipline care au legitimat dreptul statului de a pedepsi, problema fiind atinsă de mulți teologi, cum ar fi *Th. d'Aquino, Molina Lessio, Lugo*, dar fără ca aceasta să devină obiectivul central al studiilor lor [152, p. 5-9].

Fie că este excesiv de aspră - trăsătură specifică procesului de formare și consolidare a statelor (Codul lui Hammurabi), fie că este considerată o creație a divinității (Legile lui Manu), sancțiunea juridică este aplicată pentru unele fapte săvârșite în disprețul Legii, având scopul de a înlătura dezechilibrul (nedreptatea) și de a restabili funcționarea normală a societății [18, p.6]. Cu toate acestea, chiar și după apariția statului, acesta recunoștea în unele situații dreptul indivizilor de a-și face singuri dreptate. Hugo Grotius menționează câteva exemple în acest sens. Astfel, în Codul lui Iustinian, o lege sub titlul *Quando liceat unicuique sine iudice se vindicare*

vel publicam devotionem (Când se îngăduie fiecăruia ca fără judecată să se răzbune pe sine sau să răzbune încălcarea credinței față de stat) îngăduia oricărei persoane să ucidă pe soldații ce jefuiesc. Această soluție, după cum rezultă din textul legii, era justificată pe un temei preventiv: știind că pot fi uciși fără judecată soldații se vor feri a jefui. O lege următoare, din același titlu, permitea oricui a exercita răzbunarea publică împotriva tâlharilor publici și a dezertorilor din armată [91, p. 488-489, 500].

Vom începe analiza cu cea mai veche perioadă, și anume cu **antichitatea**, deoarece după cum ne furnizează informația marii cercetători ai lumii, dreptul apare în Orientul antic. Așa cum subliniază și S. Moscati, „*pentru popoarele din Mesopotamia, dreptul constituia o categorie tipică fundamentală a gândirii, tinzând în mod firesc să traducă în norme obiceiurile; deci, încă un aspect al aceluia cult al ordinii care coincide cu existența socială*” [124, p. 74].

Pentru mesopotamieni, adevăratul legislator era divinitatea. Regele avea rolul doar să transmită oamenilor normele juridice. După cum afirmă M. Eliade, „Babilonianul face parte dintr-un univers unificat de omologii, el trăiește într-un oraș care constituie o *imago mundi*, ale carui temple *ziggurate* reprezintă „centre ale lumii” și, prin urmare, asigură comunicarea cu cerul și cu zeii. Babilonul era un Bab-ilani, o „Poarta a zeilor”, căci pe acolo zeii coborau pe pământ. Numeroase sanctuare se numeau „Legătura Cerului cu Pământul”. [125, p. 82]

Marea descoperire a dreptului babilonian este reprezentată de *Codul lui Hammurabi*. Acest Cod a făcut cunoscută structura ierarhică a societății babiloniene din epocă, care era formată, în linii mari, din trei pături: preoți și demnitari, oameni liberi, sclavi [158, p. 193-196]. În considerațiile de principiu, legislatorul din Babilon statuează faptul că legea trebuie să aducă bine poporului, trebuie să oprească pe cel tare de a vătăma pe cel slab [63, p. 11].

În privința sancțiunii - aspect care pentru noi prezintă interes - regimul lor era foarte aspru, caracteristic, de altfel, procesului de formare și consolidare a statelor. Sistemului sancțiunilor îi lipsește unitatea. Sancțiunea varia după condițiile sociale ale inculpatului sau a părții lezate. Ofensa adusă unei persoane din clasa inferioară era pedepsită mai puțin grav decât cea adusă unui membru din aceeași clasă: „*Dacă cineva a scos ochiul unui om liber, să se scoată și al lui*” (art. 196); „*Dacă el a spart ochiul sau osul unui mușkenn, să plătească o jumătate de mină de argint*” (art. 198) [18, p. 9].

Un aport al mesopotamienilor și, în general, al semiților, îl constituie Legea talionului. În unele cazuri, talionul păstrează forme specifice, cunoscut sub denumirea de talionul „*compensațiilor familiale*”. Art. 209 și 210 din Legea talionului prevăd că, în cazul în care cineva a pricinuit moartea fiicei unui om liber, drept pedeapsă va fi ucisă fiica delicventului [95, p. 78].

Talionul a fost treptat atenuat prin sistemul așa-ziselor compoziții voluntare; victima putea renunța la răzbunare în schimbul unui echivalent (metal, animal etc.). Aici „*avem începutul statului, care, ca garant al dreptului, ia răzbunarea privată și o înlocuiește cu pedeapsa judiciară*” [63, p. 26].

Pedeapsa cu moartea era prevăzută în situația săvârșirii unor fapte îndreptate împotriva patrimoniului. De exemplu: art. 6 - *furtul din patrimoniul regal sau al templelor*, art. 21 - *furtul săvârșit prin spargere sau cu ocazia unui incendiu* (art. 25). Pedeapsa capitală se aplica și în cazul adulterului femeii (art. 129), violul fetelor (art. 130), incestul (art. 154, 155, 157, 158), asasinarea bărbatului de către femeie (art. 153), părăsirea căminului conjugal de către soție al cărui soț a fost făcut prizonier (art. 133). Aceste din urmă sancțiuni aveau scopul de a încuraja familia patriarhală în curs de consolidare [95, p. 78].

Codul este dominat de ideea dreptății, dar dreptatea nu avea cum să fie decât așa cum apare în el. Mai puțin aplicată sclavilor, dreptatea este omniprezentă, pentru că Hammurabi o socotea ca o lege a firii. Nu este aceeași pentru toți oamenii, dar în măsură mai mare sau mai mică este a tuturor, în virtutea faptului că sunt oameni [63, p. 14].

Între culturile Antichității, **cultura indiană** nu poate fi comparată - ca extensiune, varietate și durată - decât cu cea chineză. „India și China - după cum afirmă O. Drîmba – sunt, de altfel, singurele țări mari care prezintă o neîntreruptă continuitate culturală fondată pe tradiții care urcă până în mileniul al III-lea î. Hr., tradiții prezente și azi” [77, p. 372].

Mai mult decât în oricare țară a Orientului Antic, în India noțiunea de drept și cea de cult se confundau. O normă religioasă devenea și o normă care reglementa juridic raporturile sociale. Aceste norme religioase, morale, juridice erau strânse în culegeri - fiecare culegere fiind redactată de o școală sau de o sectă brahmanică ce se bucura de o adevărată autoritate asupra adeptilor respectivi. Cea mai cunoscută dintre aceste culegeri este Codul sau Legile lui Manu, al cărui nucleu original a fost, probabil, o sutra din sec. V-VI î. Hr. Legile lui Manu constituie cel mai important cod de legi al Indiei antice, atribuit de tradiția hinduistă lui Manu, primul om. Codul conține amănunțite legi agrare, civile, penale, comerciale etc. Legile sunt necesare pentru că ele conțin sancțiuni, acestea fiind instrumentul cel mai important al regelui în îndeplinirea misiunii sale esențiale - dreptatea. „Pedeapsa cârmuiește omenirea și o protejează”, iar duhul pedepsei este considerat ca fiul lui Dumnezeu, ca un ocrotitor a tot ce este împlinitor al justiției [268].

Echilibrul social, atât de necesar coexistenței castelor, nu s-ar realiza fără o garanție a respectării datoriilor, care în „Legile lui Manu ” - este considerată a fi sancțiunea. Ea trebuie aplicată celor ce o merită, deoarece: „Dacă regele n-ar pedepsi fără încetare pe cei care merită a fi pedepsiți, cei tari ar frige pe cei slabi, cum se frig peștii în frigare” (VII, 20). Mai mult,

„pedeapsa este dreptatea” (VII, 18) și „dreptatea stă în a aplica pedeapsa conform legii” (IX, 249), ceea ce exprimă concepția că dreptul trebuie să fie legat de sancțiune. Identificarea dreptății cu sancțiunea nu înseamnă o asimilare a ei cu actul sancționării, ci cu consecințele acesteia: înlăturarea dezechilibrului (a nedreptății) și restabilirea funcționării normale prin îndeplinirea datoriilor de către fiecare. Neaplicarea sancțiunii are aceleași consecințe ca și pedepsirea unui nevinovat. Referitor la sancțiunile aplicate unor fapte săvârșite în disprețul celor prevăzute în Lege, constatăm că delictele și crimele erau atent cercetate și sever pedepsite. Căci „dacă este distrusă, justiția distruge; dacă e apărută, ea apără...justiția este singurul prieten care îți rămâne și după moarte...” (VIII, 15, 17) [63, p. 19-20].

În concluzie, putem afirma că „Legile lui Manu” afirmă mai explicit decât alte creații spirituale ale Orientului antic, dependența viziunii despre societate și drept, propunând o concepție unitară asupra omului, cosmosului și așezarea social-politică și juridică a societății.

Vechii egipteni considerau ordinea cosmică drept operă divină prin excelență și vedeau în orice schimbare riscul unei regresii în haos și, deci, triumful forțelor demonice. În concepția lor, ideea de dreptate umană presupune o stare de echilibru, o egalitate care trebuie respectată, un raport social [63, p. 16]. „*Echilibrul acestei țări constă în practicarea dreptății*”. Din acest motiv se afirmă ideea că, oricine încalcă ordinea trebuie sancționat: „*Pedepsește pe cel ce merită să fie pedepsit și nimeni nu va defăima dreptatea*” [52, p. 129].

În scrierea „*Învățătura lui Plath-hotep*” sunt lăudate violența și sancțiunile aspre care au rolul de a-i struni pe cei ce nesocotesc regulile de viață: „*Dă pedepse grele și osândește tare... căci dai astfel o pildă, împiedicând (în viitor) o faptă rea*” [52, p. 56]. Într-adevăr, în Egiptul antic sancțiunile par a fi fost foarte severe, mai ales în timpul Regatului Nou, când se credea că legile egiptene s-ar fi inspirat din Codul lui Hammurabi. Din această epocă, nu se cunosc legi egiptene codificate. Totuși se pare că nu erau norme abstracte ci aplicate la o anumită situație. „În Egiptul antic n-a apărut niciodată ideea de a reduce ordinea juridică la o codificare” [251, p. 156].

În societatea **greacă antică**, la început, au fost reliefate litigiile având la bază încălcarea drepturilor private și doar în perioada contemporană a lui Hesiod, fiind considerat cel mai vechi poet epic grec, după Homer, după circa 200 de ani, s-au creionat câteva noțiuni ce puteau fi considerate, cu dificultate, ca făcând parte din dreptul penal. S-a apreciat că în această epocă s-a realizat un progres deosebit, în măsura în care a fost menținută supremația apărării drepturilor civile în raport cu sancționarea infracțiunii – crimei – săvârșite ca o ofensă adusă ordinii sociale [223, p. 17].

Pentru prima dată, în această perioadă istorică, a fost prevăzută în materie penală intervenția statului pentru sancțiuni extrem de severe în cazurile de omucidere, cazuri care până atunci fuseseră lăsate la latitudinea familiei lezate, aceasta apelând, de obicei, la *vendeta*.

Natura sancțiunilor aplicate varia ca și în Codul lui Hammurabi, în funcție de condiția socială a celor vinovați, putând fi vorba de pedepse pecuniare (amenzi, confiscarea averii), exilul temporar sau definitiv, pierderea drepturilor civile, închisoarea (nu se aplica cetățenilor) și supliciile, care se aplicau exclusiv sclavilor – jugul, însemnarea cu fierul roșu și tragerea pe roată. Trădătorii și profanatorii locurilor sacre erau condamnați la moarte, uciși cu pietre sau aruncați într-o prăpastie. În schimb, nu se cunoaște care era modul obișnuit de pedeapsă capitală. În această epocă, justiția ateniană avea evidente carențe: lipsa unui cod de legi, a unui corp juridic specializat, caracterul de clasă al sistemului care lăsa loc arbitrariului și exceselor. În pofida unor asemenea aspecte, această justiție înregistrase progrese indiscutabile, putând aminti în acest sens suprimarea legii talionului sau a pedepsei colective [18, p. 93].

Regimul juridic **chinez**, din cele mai vechi timpuri, a fost caracterizat de un sistem de represiune extrem de sever. Pedepsele erau barbare - ca în toate țările Asiei. Cea mai obișnuită - după cea mai neînsemnată (tăierea părului) - consta în lovituri de bici sau de baston (la început între 300 și 500, apoi, în sec. II. î. Hr. numărul a fost redus la 100). O altă sancțiune era mutilarea. Cele mai obișnuite mutilări erau însemnarea cu fierul roșu pe față, tăierea nasului, a urechilor, a limbii, castrarea și amputarea labelor picioarelor [76, p. 47].

Pedeapsa cu moartea exista în formele cele mai diferite: sugrumarea, decapitarea, ruperea corpului între două sau aruncarea vinovatului într-un cazan cu apă fiartă.

Regimul sancționator în China antică evidențiază câteva trăsături specifice: mai întâi, sancțiunile priveau exclusiv reprimarea crimelor, în afara codului penal, un cod civil nu exista; apoi, pedepsele erau extinse asupra întregii familii a vinovatului și uneori chiar asupra vecinilor săi. De exemplu, în caz de rebeliune, pedeapsa cu decapitarea privea atât pe vinovat, cât și pe rudele sale pe linie masculină, de la bunic până la nepoții de frate, iar rudele pe linie feminină deveneau sclave [18, p. 18].

Concepția juridică a **romanilor** a fost influențată de concepția lui Platon și de platonism, de gândirea stoicilor și mai ales de doctrina lui Aristotel. De altfel, și M. Villey apreciază că dacă comparăm dreptul roman cu alte sisteme juridice, el pare a se fi ivit în istorie ca aplicare a doctrinei aristotelice [263, p. 46].

Încă din timpurile cele mai vechi se constată și la romani, o conexiune intimă între religie și drept. Nu există o diferențiere între normele religioase (*fas*) și cele juridice (*fus*). Singura lege pe care o cunoșteau romanii primelor secole era *fus divinum*, legea bazată pe ideea că nicio

hotărâre privind guvernarea și viața civilă în general nu trebuie să contrasteze cu voința zeilor, cu ceea ce zeilor li se pare că este drept [75, p. 245].

La origine, normele juridice erau transmise pe cale orală, erau cunoscute doar de pontifi și erau aplicate de ei în mod arbitrar. Cu timpul, datorită conflictelor dintre *patricieni* și *plebei*, cei din urmă au cerut cu străduință ca obiceiurile, cutumele să fie codificate și publicate. În acest sens, în a 451 î.Hr. sunt compilate „*Legile celor XII Table*” de către o comisie de zece membri (*decemviri*). Aceste „Legi” au rămas, timp de câteva secole - trei sau patru, singurul izvor scris al dreptului roman [90, p. 132]. În Legea celor XII Table găsim formulate dispozițiile fundamentale care vor guverna dreptul roman până la sfârșitul Romei și chiar ulterior. În legile regale, pedeapsa cu moartea, foarte frecvent pronunțată, era concepută cu ceva consacrat zeilor: *sacer esto* alcătuiește o formulă care revine ca un refren teribil. Vinovatul de o infracțiune nu mai aparține comunității oamenilor, ci zeilor. Sancțiunea nu are deloc un caracter cu adevărat moral, ci reprezintă constatarea unui fapt religios. Moartea vinovatului și a tot ceea ce participă la întinarea săvârșită de el, constituie o măsură de apărare, nu o sancțiune morală.

Erau pedepsiți cu moartea cei care furau în timpul nopții și incendiatorii, debitorul solvabil care nu-și putea achita datoria după ce era întemnițat 60 de zile, cel care depunea mărturie falsă, precum și judecătorul acuzat de corupție. Pentru alte infracțiuni, pe lângă amenzi, se aplica și Legea talionului. Apelul la talion însă nu era decât o soluție disperată.

În prima perioadă a Republicii (secolele IV-III î.Hr.) la prevederile în vigoare ale Legii celor XII Table, se adaugă legile votate în adunările poporului pe centurii, totodată continuând să se exercite și autoritatea pontifilor în interpretarea legilor și în rezolvarea diferitelor chestiuni de drept. În general, prevederile dreptului roman, la această dată, urmăreau apărarea numai a proprietății cetățenilor romani (*jus quiritum*; *quiris* - „cetățean roman”) și numai reglementarea raporturilor dintre aceștia. A doua perioadă a Republicii (secolele II-I î.Hr.) a fost și epoca de intensă activitate de elaborare a dreptului roman; asupra acestuia s-au exercitat influențe atât ale dreptului grecesc și elenistic, cât și ale retoricii grecești și filosofiei elenistice [18, p. 28].

În prima perioadă a Imperiului (sec. I-II d.Hr.) sunt de luat în seamă legile date de Augustus, care urmăreau restabilirea moralei și restaurarea obiceiurilor strămoșești, prin consolidarea familiei și obligativitatea căsătoriei pentru senatori și cavaleri, prin măsuri în defavoarea celibatarilor și sancționarea aspră a adulterului. Deosebit de severe erau și măsurile legislative privind situația sclavilor. În ce privește inovațiile legislative ale secolului I d.Hr., de menționat este puterea de lege pe care o capătă în dreptul civil hotărârile Senatului (*constitutiones*) sau ale împăratului [18, p. 28].

Secolele următoare (îndeosebi III și IV) au însemnat epoca clasică a dreptului roman. În această perioadă se clarifică unele principii de bază (principiul bunei-credințe și cel al egalității -

aequitas): șeful familiei își pierde dreptul de a-și vinde copiii, devine radicală distincția drept civil - drept al popoarelor, apar manualele de drept și marii juriști - *Labeo, Capito, Proculus, Iulianus, Gaius* și prefecții pretorului *Papinianus, Paulus, Ulpianus* - precursorii momentului de culme a dreptului roman pe care, în secolul al V-lea l-a însemnat opera legislativă a lui Iustinian.

Civilizația și cultura **bizantină** s-au constituit ca o sinteză a tuturor elementelor politice, religioase, intelectuale ale lumii antice în declin: tradiție latină, elenism, creștinism, cultură orientală etc. [227; 230 ; 231]. În prima perioadă a istoriei sale (330-610) caracterul civilizației și culturii bizantine este prevalent latin. În Imperiul bizantin sursa dreptului era împăratul. El era judecătorul suprem, iar judecătorii pronunțau sentințe în numele său. Privitor la sancțiuni, în raport cu cele romane, cele bizantine capătă - sub influența doctrinelor stoice, neoplatonice (neoplatonice) și creștine - un caracter mai umanitar. Codul penal limitează pedeapsa cu moartea la cazurile de adulter, omucidere și practica vrăjitoriei, suprimă supliciul crucificării și interzice însemnarea cu fierul roșu a condamnaților la munca în mine. În sec. al VI-lea pedepsele maxime obișnuite erau: exilarea la marginea Imperiului (de obicei în Crimeea), confiscarea bunurilor, amenzile și internarea într-o mănăstire. Dreptul de azil într-o mănăstire fusese limitat de Iustinian la cazul datornicilor insolvabili - dar nu și la debitorii fiscului - și la sclavii maltratați de stăpânii lor.

În sec. al VIII-lea se introduc pedepse corporale - biciuirea și punerea în lanțuri. Pedeapsa capitală se aplică acum doar în caz de omucidere, trădare sau adulter. Adeseori pedeapsa cu moartea era înlocuită cu mutilarea (tăierea nasului, a limbii, a mâinilor, scoaterea ochilor) - acte de cruzime aplicate cele mai adeseori din răzbunări politice. Mutilarea - pe care victimele o preferau pedepsei capitale - era o măsură adoptată în multe țări din lumea orientală, unde asemenea orori erau, de secole, practici curențe. Suplicii se aplicau chiar și pentru simple contravenții membrilor corporațiilor constantinopolitane. Chiar și demnitari dintre cei mai înalți puteau fi biciuiți în public. Tortura se aplica rar - și numai sclavilor sau în unele cazuri de adulter, de fraude fiscale sau de crimă de *les-majestate*.

Dreptul **islamic** (*saria*) nu este reprezentat de un ansamblu sistematic de legi și de practici judiciare. Sfera sa de cuprindere este mult mai mare: prescripții etice, norme de comportare socială, de igienă și de ritual religios. *Saria* nu este legea, ci legea ideală: „*semnificația cuvântului nu se limitează la lege, la drept ci adeseori este mai amplă, apropiindu-se de sensul de – revelație*” [264].

Sistemul sancțiunilor nu avea o concepție de ansamblu, ci cuprindea reglementări bazate pe texte coranice sau pe hadit. De exemplu, rebeliunea și orice act care tulbura ordinea publică puteau fi pedepsite în mod cu totul arbitrar. Omuciderea sau rănirea voluntară dădeau familiei victimei dreptul la răzbunare conform „*legii talionului*”; dar - spre deosebire de obiceiul

consacrat în societatea arabă preislamică - *vendeta* putea lovi numai pe cel vinovat, nu și pe orice membru al familiei sau tribului său. Dreptul islamic căuta să înlocuiască *vendeta* prin plata unui preț de răscumpărare (*dijaj* - dar numai pentru primul omor, nu și în caz de recidivă, căci Coranul recomandă să fie bine în locul răului, promițând celui ce iartă fericirea raiului).

Remarcăm, pe de o parte, în legislația islamică, influența evidentă a preceptelor etico-religioase, iar pe de altă parte, rolul central în societatea islamică a dreptului și jurisprudenței.

Analizând evoluția sancțiunii în perioada antică, am ajuns la **concluzia** că sancțiunile juridice în acea perioadă erau destul de dure. Duritatea lor din acea perioadă sunt incomparabile cu sistemul sancționator al zilelor noastre, legile antichității nefăcând o distincție clară între categoriile de fapte sancționabile, ci, mai degrabă, departajând pedepsele aplicabile în funcție de clasa socială din care făcea parte cel care încălcase norma și victima sa [241, p. 86].

Dar, cea mai importantă realizare a acelei perioade, rezidă în înlocuirea treptată a principiului talionului, principiu ce a subzistat în aproape toate statele antice, cu sancțiuni reglementate juridic, consacrate în legi și coduri care au devenit, mai târziu, adevărate monumente juridice.

Evoluția dreptului de a pedepsi este rezumată elocvent de Traian Pop: „Au trebuit să treacă atâtea veacuri, ca prin atâtea modificațiuni, prefaceri, să ajungem de la reacțiunea pasională, instinctivă, exagerată, manifestată prin pedeapsa primitivă, la pedeapsa de azi. Pedepsei private îi succede pedeapsa religioasă și apoi pedeapsa etatică sau publică. Răzbunării private îi succede cea socială, colectivă. Răzbunarea se temperează prin talion și compoziție. Răzbunării private îi succede răzbunarea sau expiațiunea divină, iar acesteia expiațiunea juridică. Idei expiațiunii i se substituie ideea dreptății sau justiției. La ideea de justiție se alătură ideea de utilitate socială sau se substituie acesteia. La funcțiunile morale ale pedepsei se adaugă sau se substituie funcțiuni utilitare. Pedepsele de intimidare, barbare, crude se umanizează, se îndulcesc. Pedepselor corporale pozitive li se substituie pedepse negative, adică privative de libertate. Pedepsa, succesiv, ia și un alt caracter: natural, religios, etic, juridic, etico-juridic, social” [141, p. 232].

Evul mediu. Perioada evului mediu este caracterizată de un sistem sancționator extrem de aspru, unde barbarele probe judiciare cunoscute sub numele generic de „*judicata lui Dumnezeu*” sau „*ordaliile*” - probă a focului, a apei clocotite și a fierului încins, erau situate în loc de frunte în procesul administrării justiției. De altfel - cum remarcă istoricul francez, Marc Bloch, la această dată administrarea justiției nici nu era un lucru prea complicat, deoarece mijloacele de probă erau rudimentare, recursul la martori era puțin frecvent, funcția judecătorului se rezuma la primirea jurământului părților, la constatarea rezultatului ordaliei sau a duelului judiciar și la pronunțarea sentinței [224, p. 42].

În perioada evului mediu sancțiunile pentru faptele reprobabile erau de regulă administrate în public, în scopul înjosirii infractorului și al descurajării comiterii unor fapte similare – prevenție individuală și generală. Biciuirea, stâlpul infamiei, execuția publică etc. făceau parte dintr-un spectacol macabru, detenția având în special rolul de izolare a făptuitorilor în așteptarea pedepselor corporale aflictive. Închisorile se caracterizau în această epocă prin condiții inumane, mulți infractori pierzându-și viața în locurile în care erau închiși.

În privința sancțiunilor aplicate de către judecători, putem afirma că acestea erau emanate în urma unui „*judicium Dei*”. Pedepsa capitală era spânzurătoarea, aplicată delictelor grave pentru care nu se prevedea posibilitatea de despăgubire sau când vinovatul n-o putea plăti. Astfel, într-un capitular al lui Carol cel Mare se prevedeau mai multe situații în care se putea aplica pedeapsa capitală.

Împărații carolingieni au stabilit și alte sancțiuni corporale care nu puteau fi răscumpărate: amputarea mâinii pentru sperjur, pentru preotul care ar fi folosit mirul în scopuri magice sau pentru falsificatorii de bani. Alte delikte se sancționau cu scoaterea unui ochi sau cu tăierea nasului. Legea longobardă prevedea pentru hoți, fie însemnarea cu fierul roșu, fie închisoarea pe timp de 2 sau 3 ani - dar după ce hoțul plătise suma fixată ca despăgubire.

Închisoarea - în locul căreia era preferată de judecător pedeapsa corporală - era considerată ca un loc de detențiune a imputatului în vederea judecății sau în așteptarea execuției. În dreptul canonic însă pedeapsa cu închisoarea (de multe ori în mănăstire) era preferată pedepselor corporale.

În Evul mediu, Bisericii i se recunoștea o jurisdicție specială, care depindea de dreptul canonic. Clerul, de orice rang, avea privilegiul de a putea fi judecat numai de tribunalele bisericești, el putând să respingă competența unui tribunal laic. În afară de clerici, beneficiau de dreptul de a fi judecați de justiția ecleziastică vădulele, orfanii și cei plecați în cruciade.

Justiția ecleziastică privea atât cauze relative la actele rituale sacre, la bunurile Bisericii, la testamente, la dijma datorată Bisericii, cât și la cauze în materie penală: cazuri de sacrilegiu, adulter, infanticid, crime comise într-un loc sacru. Cazuri considerate crime contra credinței creștine (simonia - traficul cu lucruri considerate sacre, vrăjitoria și erezia) au dat naștere sinistrei Inchiziții recunoscută prin modalitățile proprii de represiune.

Cea mai severă sancțiune era *excomunicarea și abandonarea vinovatului puterii civile* - „*Ultra non habeat quod faciat pro suis demeritis ipsum, idcirco, eundum reliquimus brachio et iudicio saeculari*” - din moment ce Biserica nu-i mai poate pedepsi faptele, îl lăsa pe mâna puterii civile. Pedeapsa, ca o sancțiune legală era considerată întotdeauna ca ceva sever și dureros. Exista totuși o distincție esențială între sancțiunea ecleziastică și cea civilă. Pe când cea civilă urmărește sancțiunea ca un rezultat al încălcării legii, cealaltă urmărește corectarea

delincventului, astfel încât el era obligat să meargă la slujbe, să se împărtășească, să nu muncească, să nu înjure etc. Au existat și cazuri în care, datorită bătrâneții, a lipsei unui alt susținător al familiei, vinovatului să i se anuleze parțial sau complet sancțiunea, datorită milei inchiuzitorului. Astfel, închisoarea pe viață a fost redusă la o amendă foarte mare, participarea la o cruciadă a fost considerată pelerinaj, iar un pelerinaj mai scurt a devenit o vizită până la o mănăstire apropiată. Roma a cenzurat unii inchiuzitori pentru că au fost prea duri, însă niciodată pentru că fuseseră prea miloși.

Numărul de victime care a fost dat pe mâna puterii civile nu se poate nici măcar aproxima. Există totuși informații valoroase al unor anumite tribunale. La Palmiers, din 1324 până în 1381, din 24 de persoane condamnate, doar 5 au fost executate, iar la Toulouse, din 1308 până în 1323, doar 42 din 900 de oameni au întâlnit moartea la mâna puterii civile. Astfel, la Palmiers una din 13, iar la Toulouse una din 42 au fost arse pe rug, deși aceste locuri erau focare fierbinți de erzii [277]. Putem să mai adăugăm că aceasta a fost perioada cu cea mai intensă activitate a Inchiziției.

Multe sancțiuni din acea perioadă erau de ordin spiritual, sub forma unor penitențe canonice: abjurări, posturi îndelungate, îndeplinirea unor opere de binefacere, obiecte de cult dăruite unei biserici, pelerinaje la sanctuare mai apropiate sau mai îndepărtate. Alte penitențe aveau un caracter umilitor. Să asiste la slujbe desculț, cu o lumânare în mână, într-un colț al bisericii sau să poarte permanent cusut pe haină un semn distinctiv sau veșminte de formă și culori speciale.

Sancțiunile mai severe constau în amenzi, confiscarea bunurilor, demolarea completă a casei, interzicerea de a îndeplini anumite funcții în viața publică, pierderea drepturilor tatălui asupra copiilor, ale soțului asupra soției etc.

În sfârșit, pe scara gravității sancțiunilor, se situa închisoarea pe o durată de timp determinată sau pe viață și, sancțiunea cea mai gravă - arderea pe rug.

În concluzie, putem afirma că evul mediu, până la marea mișcare umanistă din sec. al XVIII-lea, s-a caracterizat prin severitatea excesivă a sancțiunilor, ele fiind preponderent corporale. Sancțiunile loveau nu numai pe infractor ci și pe rudele acestuia, ele erau aplicate în mod arbitrar, după bunul plac al judecătorilor.

Perioada Renașterii. Jules Michelet este cel dintâi care definește Renașterea ca pe o perioadă determinată a istoriei generale europene. Meritul lui Michelet constă în faptul de a fi acordat conceptului de renaștere o însemnătate universală și concret umană - chiar dacă a limitat această perioadă la secolul al XVI-lea, fără să-i extindă limitele temporale și fără să acorde italienilor paternitatea culturii și civilizației Renașterii [251].

În secolele Renașterii, barbarele probe judiciare medievale, cunoscute sub numele generic de „*judecata lui Dumnezeu*”, erau pe cale de dispariție. În schimb tortura continua să fie practică peste tot. Se distingea tortura „*pregătitoare*” - când era aplicată în scopul de a smulge victimei mărturisirea unei crime comise sau doar imputate și tortura „*prealabilă*” - când aplicarea ei constituia o agravare a pedepsei capitale, pe care condamnatul trebuie să o sufere înainte execuției.

Execuția capitală comună era prin spânzurătoare; spânzurătoarea din Paris de la colina Montfauco, de o sinistă celebritate, timp de cinci secole, putea expune mulțimii, simultan, până la 50 de cadavre lăsate pradă corbilor și câinilor. Gama supliciilor era de o varietate diabolică. În Franța, condamnatul era de obicei sugrumat înainte de a fi spânzurat în unele cazuri, i se tăiau înainte brațele sau limba. Ereticii erau de preferință arși de vii la „*focul purificator*”. Alți condamnați erau jupuiți de vii, trași în țeapă sau înecați. Falsificatorii de bani erau înecați de vii în apă clocotită [238, p. 248-252].

În Anglia - țara cu o populație de cinci milioane de locuitori — spre sfârșitul secolului al XVI-lea erau spânzurați anual circa 800 de condamnați și adeseori doar pentru o vină ca vrăjitoria, evadarea din închisoare, părăsirea câmpului de bătaie, transportarea de cai în Scoția, înlăturarea bornelor câmpului unui domeniu, jefuirea caselor, furt la drumul mare, falsificarea de bani, - în timp ce otrăvitorii erau scufundați într-un cazan cu plumb clocotit [18, p. 54].

În Italia, în secolele XV și XVI blasfemia era pedepsită cu expunerea la stâlpul infamiei, dar și cu tăierea limbii sau a brațelor ori scoaterea ochilor. La Milano, adulterul era pedepsit cu decapitarea. La Veneția și Genova se citează cazuri de sodomie pedepsite cu spânzurătoarea, decapitarea sau arderea pe rug. Sancționarea delictelor de les-majestate - cele care puneau în pericol existența statului, integritatea teritoriului, dar și numai criticarea guvernării sau ofensa adusă principelui și familiei sale - pornea de la tăierea unei mâini până la pedeapsa capitală prin sugrumarea cu cleștele înroșit sau prin sfășierea în patru bucăți.

Execuțiile capitale, torturile, mutilările, supliciile, aveau loc întotdeauna în public, pentru a servi tuturor drept avertisment.

Regimul de detenție era deosebit de sever. Sinistrele închisori medievale au continuat să funcționeze și în secolele Renașterii. Marile orașe aveau închisori speciale, care cu timpul și-au câștigat un trist renume. Majoritatea închisorilor erau însă carceri subterane, fără aer și lumină, în care mulți condamnați mureau asfixiați; sau, erau simple puțuri adânci chiar de 10 m. Uneori condamnații erau ținuti în cuști de lemn, cu lanțuri și ghiulele la picioare [18, p. 54].

Epoca modernă. Epoca modernă înscrie în istoria gândirii umane o accentuată preocupare pentru problematica socială, îndeosebi pentru cea politică și juridică. În această perioadă numeroși gânditori raționaliști se ridică împotriva legislației penale plină de cruzime și a lipsei

de umanitate a dreptului penal feudal, gânditori printre care se numără și Cesare Beccaria care, prin concepția sa, critică cruzimea abominabilă și inutilă bazată pe tortură și pe pedeapsa cu moartea, inumanitatea procedurilor și arbitrariul judecătorilor. Sub influența ideilor exprimate de Beccaria (jurist italian, anii 1738-1794), sistemul pedepselor s-a umanizat tot mai mult, manifestându-se chiar tendința de a se reduce excesiv pedepsele privative de libertate (*beccarism*) și de a elimina pedeapsa cu moartea (*abolitionism*).

Analizând evoluția sancțiunii juridice, putem conchide că aceasta, de la o etapă istorică la alta, a dobândit noi și noi dimensiuni, fapt ce vorbește și despre o evoluție a gândirii în acest sens. Dar, evoluția sancțiunii juridice nu se putea produce decât în contextul evoluției instituției răspunderii juridice în general, evoluție atât teoretică, cât și practică. Firește că răspunderea a existat încă din societatea arhaică în care individul lezat răspundea printr-o reacție imediată la violență, răspunzându-i-se fără proporții cu violență. Ideea de răzbunare, care rafinează violența, amânând-o un timp, este un stadiu evoluat față de violența instinctuală, această idee constituind premisa apariției ideii de justiție, „căci pentru un om primitiv, răzbunarea este un drept al lui, el înțelegând că are dreptul să facă un rău oricât de mare celui care, la rândul său i-ar fi făcut vreun rău: ideea însăși de răzbunare este astfel o idee juridică” [121, p. 222].

Un pas însemnat, în evoluția răspunderii juridice, l-a constituit stabilirea unei proporții nu numai între faptă și răsplată, dar și între intenție și pedeapsă, individualizându-se, astfel pedeapsa: „proporția morală determinată de circumstanțele agravante sau atenuante înlocuiește, astfel proporția fizică proclamată de legea talionului” [120, p. 262-263].

Tot prin evoluția societății s-a conturat și ideea că acela care și-a încălcat obligațiile elementare poate, în anumite condiții, să suporte o sancțiune care să-i permită să simtă propria lui decădere morală și să-i dea prilejul să-și corecteze conduita, ispășindu-și vinovăția prin executarea unei sancțiuni care să evite umilirea și violența fizică.

În **contemporaneitate**, legiurile au adoptat un cadru variat de sancțiuni, care să corespundă naturii atât de diferite a faptelor ilegale. Au devenit predominante sancțiunile privative de libertate (munca silnică, reclusiunea, detențiunea și închisoarea), iar sancțiunea amenzii, deși își avea originea în compoziția obligatorie din vremi îndepărtate, este mai rar aplicată fiind înlocuită, cel mai adesea, cu confiscarea averii [84, p. 250]. În această perioadă legislațiile, de asemenea, își sporesc cadrul sancțiunilor prin adăugarea unor sancțiuni mixte și prin stabilirea unor sancțiuni noi, precum: arestul la domiciliu, munca obligatorie, mustrarea etc.

Foucault avea să remarce că, începând cu secolul al XVIII-lea asistăm la un proces de desființare a torturilor, iar corpul condamnatului ca țintă principală asupra căruia era orientată pedeapsa dispare, după cum dispar și supliciile publice care însoțeau torturile, iar executarea pedepsei avea să devină partea cea mai ascunsă a procesului penal. Locul călăului este luat de o

serie de tehnicieni precum supraveghetori, medici, preoți, psihiatri, psihologi sau educatori care își vor axa demersurile asupra sufletului condamnatului [84, p. 210].

Resorturile, care au stat la originea acestei tranziții, au fost reprezentate de trecerea la o justiție mai subtilă, pe fondul avântului industrial și social ce avea să determine apariția unor metode de control și supraveghere mai eficiente. Disciplinarea devine cuvântul cheie, iar aceasta avea să se extindă la nivelul întregii societăți prin intermediul școlilor, unităților militare și fabricilor care apar în această perioadă. Tot Foucault, observă faptul că secolele XVIII-XIX sunt caracterizate și printr-o turnură în structura infracțiunilor comise, ținta infracțiunilor începând să devină bunurile, astfel încât crește numărul furturilor și tâlhăriilor, ceea ce determină revizuirea sistemului de sancțiuni și apariția ideii de pedeapsă, care să nu poată fi evitată. Astfel, vechea economie a excesului care caracteriza sancțiunea este înlocuită cu o economie a continuității și permanenței. La baza sancționării trebuie să stea raționalitatea economică, raționalitate care trebuie să prescrie tehnica potrivită de a sancționa și de a măsura sancțiunea. Pe acest fond, începe o perioadă de reflecție cu privire la crearea unui sistem mai eficient de sancționare [84, p. 210].

Un alt fenomen care a marcat evoluția sancțiunilor, a fost acela de civilizare a acestora, fenomen subsumat procesului mai larg al civilizării. Termenul de civilizare a sancțiunilor a fost introdus în știință de către sociologul, John Pratt (Pratt, 2002) [257, p.54]. Dar, procesul civilizării sancțiunilor, nu trebuie văzut ca fiind unul ireversibil, o serie de practici penale contemporane, dovedindu-ne fragilitatea acestui proces prin tendința din ce în ce mai evidentă de a recrea un cadru sancționator, bazat pe un set de sancțiuni, care pun accent pe crearea de emoții în rândul destinatarilor legii penale, aplicate într-un mod ostentativ, de natură a atrage atenția publicului.

În concluzie, putem menționa că dreptul de a sancționa, a pedepsi își găsește originea într-o construcție doctrinară lungă și plină de reticențe, pe parcursul căreia fiecare autor se străduiește să desfășoare concepția sa subiectivă despre fundamentul și funcțiile sancțiunii. Însă, dezbaterea privind sancțiunea, aplicată de autoritățile statale, este departe de a fi ajuns la un deznodământ. Istoria sancțiunii reprezintă o parte componentă a istoriei universale a dreptului și cu toate că fiecare perioadă istorică a adus cu sine noutăți în materie de sancțiuni totuși perioada contemporană este cea mai evoluată sub aspectul sancțiunii juridice.

2.4. Fundamentele sociale, morale și religioase ale sancțiunii juridice

Individul întotdeauna își duce existența în cadrul vieții sociale, iar viața socială cuprinde toate fenomenele care apar între oameni în oricare moment al existenței lor [224, p. 259].

Acțiunea umană se constituie, se desfășoară, se modifică, se oprește și se finalizează sub semnul inevitabil al responsabilității omului, configurată de spiritualitatea acestuia în care valorificarea este produs al gândirii, volițiunii și afectivității lui. Deoarece, este conștient de valorile și normele sociale, omul, luat în individualitatea personalității sale, rămâne singura ființă responsabilă de sine, de faptele sale. De aceea, activității umane îi sunt caracteristice o multitudine de dimensiuni. Cea mai importantă, din punctul nostru de vedere, este dimensiunea normativă. Aceasta impune individului un anumit model de comportament (politic, etic, moral, religios etc.) în conformitate cu anumite valori sociale. Diversitatea și complexitatea relațiilor sociale determină în mod inevitabil, o diversitate și a modurilor de reacție, de manifestare a dezaprobării ori a aprobării societății față de comportamentele conformiste ori neconformiste ale membrilor săi. Acțiunea umană impune respectarea anumitor norme, precum și subordonarea ei anumitor scopuri și interese potrivit unui sistem de principii și criterii. De aici și concluzia că dreptul nu poate exista în afara societății („*ubi societas, ibi ius*”), după cum nicio societate nu poate funcționa normal în absența dreptului („*ubi ius, ibi societas*”). Prin urmare, în orice societate există un „*corpus*”, mai mult sau mai puțin formalizat, articulat și ierarhizat de norme, reguli, obligații și practici sociale care reglementează normativ acțiunile, relațiile și comportamentele individuale și sociale [14, p. 7].

Așadar, normele sociale conțin reguli adresate conduitei indivizilor, descriind și detaliind modalitățile în care valorile trebuie concretizate în comportamente legitime și acceptate de societate. Orice normă presupune atât acceptarea, cât și suportarea, respectarea ei de către oameni [14, p. 79].

Unii cercetători [14, 257, 258] consideră că, membrii unui grup social acceptă și suportă normele și regulile de conduită din două motive: în primul rând, pentru că ele sunt însușite și acceptate în procesul socializării, indivizii dorind să se conformeze acestor norme, întrucât le consideră o parte din responsabilitatea lor socială, ceea ce le creează un sentiment de vinovăție atunci când nu le respectă; în al doilea rând, membrii unui grup se așteaptă unul de la celălalt la un comportament potrivit normelor grupului, iar atunci când se abat de la acest comportament ceilalți își manifestă dezacordul în diferite modalități. Aceste exprimări, de aprobare sau dezaprobare, manifestate de grupul social față de un anumit tip de comportament al individului, formează sistemul sancțiunilor sociale [257, p. 38].

Sancțiunea socială începe să acționeze în momentul în care controlul interiorizat devine ineficace, când individul pierde sentimentul interior al ceea ce este și al ceea ce nu este permis, devenind necesar să fie, în interesul grupului, adus la ordine de către ceilalți sau eliminat din grup [161, p. 185]. Prin urmare, nerespectarea normelor și valorilor sociale antrenează o reacție a mediului social, reacție concretizată într-o serie de sancțiuni întemeiate pe constrângerea și

presiunea socială, pe care comunitatea o exercită împotriva conduitelor nonconformiste sau deviante. Astfel, *sancțiunea socială* reprezintă, în esență, o „*reacție din partea societății sau a unui număr considerabil al membrilor săi față de un mod de comportament, prin care acesta este aprobat sau dezaprobat*” [258, p. 531].

Altă definiție originală, a sancțiunii sociale, este dată de ilustrii sociologi români M. Ralea și T. Herseni, care consideră că „sancțiunea este un act prin care opinia socială sau un for autorizat ia atitudine față de activitatea unei persoane sau a unui grup de persoane și se pronunță asupra valorii ei sociale” [148, p. 553].

În continuare, vom încerca să dăm o clasificare a sancțiunilor sociale, deoarece clasificarea sancțiunilor se prezintă drept un proces obiectiv necesar și logic, pentru cunoașterea esenței sancțiunilor, în general.

Unul dintre criteriile de sistematizare pe care-l considerăm cel mai important, îl constituie *domeniul de reglementare*, potrivit căruia sancțiunile se clasifică în: sancțiuni religioase, sancțiuni morale, sancțiuni etice, sancțiuni politice, sancțiuni juridice etc. Fiecare din aceste tipuri de sancțiuni sociale pot fi delimitate una față de alta, ținând cont de anumite criterii. Această problemă este soluționată prin răspunsul la următoarele întrebări: Cine prescrie conținutul sancțiunii?, În ce ordine se stabilește sancțiunea?, Cui îi este adresată sancțiunea și ce prevede ea (adică care este modul de realizare a ei)?

În această ordine de idei, ne propunem să examinăm subiectul pus în discuție. Doar că trebuie adăugat că, nu de fiecare dată, în răspunsurile la aceste întrebări poate fi indicată o astfel de deosebire care în parte, de sine stătător, ar fi suficientă pentru determinarea caracterului sancțiunii. Diferența se arată doar în ansamblul acestor particularități și de acest lucru trebuie de ținut cont întotdeauna, pentru a nu pierde claritatea înțelegerii.

În continuare, vom face o analiză succintă a celor mai importante sancțiuni sociale, făcând o comparație între ele pentru a identifica acele elemente ce le deosebesc de sancțiunile juridice.

În ceea ce privește sancțiunile religioase, particularitatea lor constă în faptul că în ele persoana religioasă, acceptând voința lui Dumnezeu sub formă de reguli de conduită, vede în Dumnezeu persoana care a stabilit aceste reguli. Ordinea stabilirii, constă în faptul că omul recunoaște, din anumite puncte de vedere, unele din experiențele sale emoționale ca fiind trimise de la Dumnezeu și încearcă să formuleze cele concepute în gânduri și le exprimă în bază de scripturi și tradiții, mărturisiri creștine, adunări ale credincioșilor (sinoduri), în sancțiunile pentru nerespectarea sau respectarea normelor cu caracter religios în privința celor care aparțin acestei confesii și acceptă doctrina. Totodată, conform doctrinei majorității confesiilor religioase, la ele pot adera și oamenii care personal nu au avut revelație, dar au credință, au acceptat-o de la alți oameni respectați pentru darul profeției și sfințenia lor. În așa fel, normele religioase, care

determină conținutul sancțiunii, se bazează în unele cazuri pe recunoașterea autorității altor oameni. Norma religioasă are sancțiunea proprie deosebită, după natura căreia, cel ce a încălcat prescriptul se simte, precum că stă în fața furiei Domnului, pedepsei sau stimulării.

În ceea ce privește sancțiunile morale, la stabilirea lor, omul este pus față-n față cu sine însuși și cu conștiința sa. Aici, apare necesitatea de a da răspuns la o altă întrebare: ce este *morală*? Deși, această întrebare se pune încă din Antichitate, încă nu există un consens între școlile filosofice.

Dicționarul explicativ ne dă câteva definiții. În una din ele, *morală* este privită ca ansamblul convingerilor, atitudinilor, deprinderilor reflectate și fixate în principii, norme, reguli, determinate istoric și social, care reglementează comportarea și raporturile indivizilor între ei, precum și dintre aceștia și colectivitate și a căror respectare se întemeiază pe conștiință și pe opinia publică, etică [276]. Într-o altă definiție, *morală* este definită ca ansamblul normelor de conviețuire, de comportare a oamenilor unii față de alții și față de colectivitate și a căror încălcare nu este sancționată de lege, ci de opinia publică, etică [280]. Șirul de definiții ar putea continua, dar dacă este să concluzionăm, am putea afirma totuși că *morală* este un fapt de conștiință și că marea majoritate a oamenilor asociază ideile de morală și moralitate cu anumite norme de bună purtare a individului în societate. Aici ținem să menționăm că multe dintre normele morale sunt astăzi, totodată, și norme religioase sau legale. Din acest motiv, este foarte greu de alcătuit o listă de norme *exclusiv* morale, pe care să nu le întâlnim decât în sfera moralității, după cum există foarte puține situații în care, prin ceea ce face, individul să fie și să acționeze *exclusiv* moral, fără nicio implicație de ordin vital, utilitar, economic, social, politic sau religios.

Așadar, dacă este să revenim la sancțiunile morale, prin analogie putem spune că asemenea sancțiuni se bazează pe convingerea proprie și liberă care trebuie să fie atinsă, gândită și formulată de fiecare din noi. Este clar, că asemenea convingere nimeni nu o poate împrumuta de la altcineva, chiar și o autoritate externă nu poate stabili sancțiunile morale, deoarece unica autoritate se prezintă a fi vocea conștiinței care există în adâncul sufletului oricărei persoane. Ori, restrângerea responsabilității morale, a fiecărei persoane, la respectarea legii nu este nici pe departe justificată și nici operațională în activitatea practică. Există nenumărate situații particulare și imprevizibile, cărora cadrul juridic nu le oferă nicio soluție concretă sau, cel mai adesea, le oferă un spațiu de decizii alternative, pe care fiecare dintre noi trebuie să le evalueze și din punct de vedere moral. Mai mult decât atât, unele persoane, fie ele fizice sau juridice - au renunțat cu totul a mai urmări ceea ce este moral, folosind în schimb ceea ce este legal, drept standard în luarea deciziilor. În acest sens, Maxwell, parafrazându-l pe dizidentul rus, Alexandr Soljenițan, spunea: „Toată viața mi-am petrecut-o într-o societate în care nu exista absolut deloc

supremația legii. Este o experiență teribilă. Dar, o societate în care supremația legii este singurul standard pentru comportamentul moral, este la fel de rea” [248, p. 12].

Dacă este să ne întoarcem la deosebirea dintre sancțiunile morale, cele religioase și cele juridice, în primul rând, putem menționa că sancțiunile juridice sunt stabilite nu de o autoritate internă, ci de una externă: ele se bazează nu pe voința Domnului și nu pe vocea conștiinței, ci pe dispoziția formulată de oameni și unește toți membrii societății într-un întreg. Sancțiunile juridice sunt stabilite și formulate de persoane special autorizate, adică nu de fiecare om pentru sine însuși; ele parcă vin dinafară, ne prescriu, ne interzic și ne permit diferite fapte, indiferent dacă noi suntem de acord sau nu. Sancțiunile juridice se bazează pe faptul că în societate există o autoritate comună pentru toți, adică unii din membrii uniunii sunt împuterniciți să compună, să expună în cuvinte și să aducă la cunoștință regulile de conduită obligatorii pentru toți, precum și să urmărească ca toți să se supună. Aceste reguli obțin forța de la autoritatea lor, iar autoritatea lor este bazată pe împuternicirea oferită.

Dispozițiile legale, ce se conțin în sancțiuni, orientează oamenii spre comportamentul cunoscut, indiferent de faptul dacă ei doresc sau nu să i se supună. Dacă sancțiunea juridică ordonează sau interzice ceva anumit, atunci acest ordin și această interdicție își păstrează toată valoarea sa și în cazul când există persoane care nu sunt de acord: ele oricum sunt obligate să se supună. Ea nu-și pierde valoarea și forța, deoarece nu depinde de recunoașterea benevolă și de convingerea internă a celor subordonați ei. Aceasta este diferența ei majoră de sancțiunile morale, bazate pe convingerea interioară și recunoașterea benevolă a omului. Clar lucru, că acel care a stabilit dispoziția legală în sancțiune, a fost convins de necesitatea și oportunitatea ei și, în cazuri excepționale, nu necesită acordul tuturor celor subordonați, ceea ce era caracteristic pentru statele nedemocratice. În lumea contemporană, sancțiunea poate avea valoarea sa regulatorie deplină, doar în cazul formulării și acceptării ei deschise, publice.

În ceea ce privește *subiectul* prescripțiilor juridice, el este întotdeauna circumscris în limitele grupurilor de „*supuși*” ai anumitor autorități instituționale. De exemplu, în calitate de cetățean al R.Moldova, am obligația legală de a plăti taxele și impozitele, pe care le datorez statului și, conform Codului nostru rutier, sunt obligat să circul cu automobilul pe partea dreaptă; atunci când călătoresc în Marea Britanie sunt însă obligat să respect legile britanice, să plătesc taxele englezești pentru anumite produse introduse în țara lor și dacă vreau să ajung cu bine la destinație, trebuie să circul pe partea stângă, oricât de nefiresc și de incomod mi s-ar părea. În schimb, subiectul normei morale este întotdeauna generic: nimeni nu are dreptul și nu e bine să fure, indiferent dacă este cetățean al R.Moldova, român, britanic sau chinez și oricare ar fi prevederile legale privind furtul din fiecare țară.

Deci, sancțiunea juridică se răsfrânge asupra tuturor membrilor societății, chiar și a celor ce nu sunt de acord. Fiecare sancțiune juridică, orice fel de dispoziții nu ar avea și ce nu ar interzice, impune o anumită legătură și asupra persoanelor care au stabilit-o prin puterea sa. Și anume, odată ce au stabilit-o, ei sunt obligați s-o respecte cu toate forțele, ei nu pot stabili o regulă nouă care ar contravine acesteia, până când nu vor anula sancțiunea valabilă; în final, ei nu pot permite nimănui să nu se supună normei, iar pe de altă parte, nu pot impune pe nimeni să se supună la ceva care nu este prevăzut în normele de drept sau nu este expus sub formă de imperativ legal. Iată care este diferența dintre drept și samavolnicie și dintre norma juridică și cerințele arbitrare.

Aplicarea sancțiunilor juridice se caracterizează și prin faptul că, până când persoana nu a manifestat exterior intențiile sau tentativele de a încălca sau de a respecta norma juridică și nu a comis niciun fel de fapte exterioare cărora normele juridice le conferă anumite consecințe (de exemplu, nu s-a prezentat cu autodenunțare, nu a prezentat informații importante), autoritatea care urmărește respectarea dreptului nu are temeiuri pentru aplicarea normei juridice respective. Deciziile morale și rea-voința au importanță numai în religie și moralitate, dar pentru aplicarea sancțiunilor este important doar faptul ce este depistat și ce nu este depistat în comportamentul extern.

Prin concluzie, putem afirma că sancțiunea juridică constă în faptul că persoana care încalcă norma de drept sau care o execută benevol poate aștepta consecințe negative sau pozitive care vor avea loc în viața externă. Sancțiunea juridică întotdeauna se realizează astfel, încât vin alte persoane împuternicite și-l impun pe cel care nu se supune să facă ceea ce nu dorește; ori îl constrâng să-și execute obligația, indicându-i asupra normei de drept pe care a încălcat-o sau asupra sancțiunilor de pedeapsă care-i pot fi aplicate (de exemplu, îl obligă să introducă penalitatea) sau execută această obligație din contul lui (de exemplu, vând o parte din bunurile lui și introduc penalitatea pentru el sau achită din banii obținuți datoriile lui); sau impun asupra lui sancțiuni de pedeapsă prin instanța de judecată.

Sancțiunea este privită deci ca o reacție naturală a societății împotriva membrilor săi, care o rănesc într-o valoare: în cele mai multe situații sancțiunea nu apare ca ceva obișnuit, ci mai degrabă este legată de ideea de rău, un „rău pe care statul îl aplică celui ce a înfrânt prescripțiunea sa”. În societățile moderne, asocierea sancțiunii juridice cu ideea de „rău”, este limitată, pentru că reacția societății poate fi nu numai negativă, dar și pozitivă. În legătură cu acest caz, prof. Nicolae Popa evidențiază ca, „în ambele ipostaze, dar mai ales în forma lor pozitivă, sancțiunile – care se bazează pe un sistem armonizat de valori și criterii de apreciere – constituie un puternic element de control social” [142, p. 164]. Prin intermediul acestui sistem normativ de reguli societatea caută să-și protejeze existența, să se apere împotriva celor care ar

atenta la integritatea ei. Prin urmare, în situația nerespectării prescripțiilor normative impuse, societatea își asumă dreptul de a interveni și de a sancționa comportamentele antisociale.

În **concluzie**, putem menționa că sancțiunea socială reprezintă, în esență, o reacție din partea societății sau a unui număr considerabil al membrilor săi față de un mod de comportament, prin care acesta este aprobat sau dezaprobat. Dacă este să generalizăm deosebirile sancțiunilor juridice de celelalte sancțiuni sociale, atunci ele diferă, în primul rând, prin autoritatea care le stabilește (în drept – autoritatea externă: alte persoane, determinate strict și împuternicite special), în al doilea rând, conform ordinii în care se stabilește regula (în morală, de exemplu – perceperea individuală și formularea vocii conștiinței date fiecăruia special; în drept – parcurgerea consecutivă a normei prin toate etapele de elaborare stabilite strict, la care participă multe persoane), în al treilea rând, după faptul cui îi este adresată dispoziția (în morală – persoana care a recunoscut benevol cerințele conștiinței; în drept – oricărui membru al societății indicat în norma de drept, indiferent de acordul și recunoașterea lui), în al patrulea rând, conform comportamentului care este prevăzut de normă (în morală – comportamentul intern exprimat și în faptele exterioare; în drept – comportamentul extern care, însă, poate conduce și la examinarea stării sufletești) și în final, în al cincilea rând, conform conținutului sancțiunii (în morală – remușcările de conștiință și sentimentul de vinovăție ori mândria pentru fapta sa; în drept – amenințarea sau aplicarea măsurilor de constrângere negative sau de stimulare).

În sensul cel mai general al termenului, orice sancțiune reprezintă fie o pedeapsă, fie o răsplată ca reacție a unui grup social la comportamentul individului, care fie se conformează, fie nu se conformează normelor. Sancțiunea deci este constituită din anumite modalități ce reprezintă aprobarea sau dezaprobarea față de un anumit mod de comportament. Așadar, nerespectarea normelor sociale, în general, și al celor juridice, în special, antrenează o reacție a societății care este concretizată într-o serie de sancțiuni difuze sau precise, organizate sau neorganizate și întemeiate pe constrângerea și presiunea pe care societatea o exercită împotriva conduitelor nonconformiste sau deviante [226, p. 257-262].

2.5. Concluzii la capitolul 2

În concluzie la acest capitol putem menționa că, în cercetările științifice este răspândită ideea, căreia se raliază și autorul, precum că, răspunderea juridică este un raport juridic ce apare între persoana care a săvârșit o faptă ilicită și stat (organele competente). Ca și orice raport juridic și raportul juridic de răspundere, ca structură, este format din trei elemente: obiect, subiect și conținut. Astfel, subiecte ale raportului sunt pe de o parte, cel ce a săvârșit fapta

ilicită, de cealaltă parte este statul, reprezentat de organele abilitate. Conținutul raportului de răspundere reiese din obligațiile incumbate delicventului și din obligațiile statului (organul competent) de a trage subiectul la răspundere juridică. Și, în final, obiect al raportului juridic de răspundere este sancțiunea juridică. Aici, apare o nouă **concluzie**, și anume că, între noțiunile de sancțiune și raport juridic de răspundere există legături, conexiuni, interferențe. Cu toate acestea, ele nu coincid întru totul, rămân două noțiuni distincte în sensul că, raportul de răspundere juridică constituie cadrul juridic de realizare al sancțiunii. De asemenea, aplicarea sancțiunilor juridice reprezintă una din etapele raportului juridic de răspundere. În același timp, răspunderea juridică fără sancțiune juridică nu poate exista, deoarece sancțiunea, în caz de încălcare a normei, se aplică și se realizează prin raportul juridic de răspundere.

Dacă este să stabilim o interconexiune între norma juridică, fapta ilicită, sancțiunea juridică și răspunderea juridică atunci putem stabili că între ele există o strânsă interdependență, întrucât fapta ilicită, interzisă prin norma juridică, atrage, prin săvârșirea ei, răspunderea juridică, astfel fapta ilicită fiind unicul temei al răspunderii juridice, iar răspunderea juridică fără sancțiune ar fi lipsită de obiect. Corelația poate fi și inversă, întrucât aplicarea sancțiunii nu poate fi justificată decât de existența răspunderii juridice a făptuitorului, iar răspunderea juridică nu se poate întemeia decât pe săvârșirea unei fapte contrare normei juridice.

Făcând analiza comparativă a lucrărilor în acest domeniu, putem de asemenea să concluzionăm că, unii autori înțeleg sancțiunile: ca indicație asupra măsurilor de constrângere (sau măsurile ca atare), care se aplică de organele de stat competente; alții privesc sancțiunile ca consecințe nefavorabile, care survin pentru persoana care a încălcat norma de drept. Totodată, unii adepți ai interpretării sancțiunilor ca consecințe nefavorabile, exclud aplicarea măsurilor de constrângere de stat în cazul când cel ce a încălcat norma, a executat benevol obligația sa neexecutată anterior. Autorul consideră că, aceste accepțiuni ale abordării sancțiunii nu trebuie puse în opoziție una față de alta, ori sancțiunea este umplută cu conținut, constituindu-se din acele consecințe nefavorabile garantate prin forța de constrângere a statului.

În consecință, putem conchide că, indiferent de modul în care este prezentată natura sancțiunii, în literatura de specialitate, ele sunt caracterizate printr-o serie de **particularități**: reprezintă grupul de bază al măsurilor nefavorabile garantate de forța de constrângere a statului. Aceste măsuri se deosebesc de toate celelalte prin faptul că, ele se prezintă în calitate de reacție a puterii de stat la faptul încălcării normelor juridice, sunt îndreptate spre prevenirea ei [34, p.244-248].

Examinând abordările expuse în doctrină, față de înțelegerea termenului sancțiune – ca obiect al raportului juridic de răspundere, autorul a încercat a da o definiție proprie sancțiunii. Astfel, *sancțiunea ca obiect al raportului juridic de răspundere, constă în acele măsuri de*

constrângere nefavorabile aplicate subiectului care a săvârșit o faptă ilicită, la etapa de concretizare a răspunderii juridice, de către organele de stat împuternicite, cu scopul apărării persoanei și societății împotriva acestor fapte și de a restabili drepturile și interesele încălcate, spre menținerea și promovarea ordinii de drept.

O altă concluzie care se impune este că, sancțiunea juridică reflectă legătura dintre fapta antisocială săvârșită și persoana care a săvârșit-o, ea vizează reacția societății față de cei care atentează la condițiile de existență ale acesteia, care încalcă ordinea juridică și pun în pericol conviețuirea umană.

În ceea ce privește evoluția sancțiunii juridice, putem spune că dezbaterea privind sancțiunea aplicată de autoritățile statale este departe de a fi ajuns la un deznodământ. Studiarea evoluției sancțiunii, din cele mai îndepărtate timpuri, ne-a permis să constatăm că istoria sancțiunii este un imens laborator de unde am putut extrage informații, cauze, consecințe, ca dovezi ale dezvoltării acestui concept pe toate palierele, în toată complexitatea sa. Studiind evoluția sancțiunii, am învățat să analizăm și să contemplăm funcționarea raportului de atragere la răspundere a persoanelor.

Dacă este să generalizăm deosebirile sancțiunilor juridice de celelalte sancțiuni sociale, putem spune cu certitudine că spre deosebire de sancțiunile morale, religioase, sancțiunea juridică este mai gravă, mai promptă și mai eficace, având și un caracter obligatoriu.

3. ANALIZA SISTEMICO - TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ A CARACTERELOR, SCOPULUI, FUNCȚIILOR, PRINCIPIILOR DE APLICARE ȘI EFICACITĂȚII SANȚIUNII JURIDICE

3.1. Analiza sistemică a caracterelor, scopului și funcțiilor sancțiunilor juridice

Dreptul, în destinele sale, este legat de cele mai înalte valori umane, valori ce sunt acoperite de noțiunile standard, ordine de drept și bine public. Finalitățile dreptului sunt legate nemijlocit de ordinea socială, morală, binele colectiv și progresul social.

Cu toate acestea, *procesul de aplicare propriu-zisă a dreptului, de realizare a acestuia nu poate fi desprins de ideea de sancțiune, de pedeapsă, de răspundere, căci răspunderea juridică și sancțiunea sunt, au fost și rămân veritabile instrumente pentru realizarea dreptului* [17, p. 213].

Societatea își organizează instrumentele de control social, prin care își asigură realizarea normelor, la nevoie prin restrângerea drepturilor și libertăților persoanei care a nesocotit aceste norme și constrângerea de a suporta consecințele faptelor sale.

Dreptul, ca cel mai eficient instrument al controlului social, care nu exclude însă alte modalități ale acestuia, caracterizat printr-o imperativitate specifică, implică în mod inerent o sancțiune specifică – sancțiunea juridică. Fundamentele filozofice și morale ale sancțiunii juridice, spune I. Craiovan, sunt co-substanțiale cu fundamentele dreptului însuși [59, p. 316]. În acest sens, M. Djuvara relevă că ideea de drept este o idee normativă, care cuprinde noțiunea „*să facem sau să nu facem anumite acte*”. Ideea aceasta de obligație rațională, necondiționată, cuprinsă în orice concepție de drept este ideea pe care se sprijină întregul concept de sancțiune. Dacă, într-adevăr, o faptă este dreaptă și trebuie să se întâmple, atunci suntem datori să întrebuițăm toate posibilitățile noastre practice în vederea realizării acestei dreptăți [70, p. 304].

În privința sancțiunii juridice - se prezintă posibilă delimitarea următoarelor forme de aplicare a ei:

- 1) Specificarea concretă a măsurilor de constrângere – alegerea lor de către organul competent în conformitate cu legea (aplicarea sancțiunii trebuie să fie bazată și pe un temei de drept și anume pe sancțiunea prevăzută în normă);
- 2) adoptarea de către organele competente a măsurilor care constituie conținutul acestui tip de sancțiune, ținând cont de fapta ilicită, persoana făptuitorului, circumstanțele cauzei etc.;
- 3) aplicarea sancțiunii – executarea de către făptuitor a tuturor cerințelor înaintate lui în corespundere cu măsura de constrângere aplicată;

4) controlul aplicării sancțiunii – controlul din partea organelor competente a executării măsurilor care constituie conținutul acestui tip de pedeapsă sau încurajare.

În acest sens, cercetarea sancțiunilor juridice nu ar fi deplină dacă nu am cerceta caracterele lor, deoarece doar prin ele se descoperă conținutul lor complex. Astfel, privită în cadrul general al fenomenului răspunderii juridice, sancțiunea juridică dispune de anumite trăsături definitorii.

Conform opiniei prof. I. Craiovan, sancțiunea juridică *este stabilită în mod anticipat*, uneori extrem de *riguros* în materia dreptului penal (*nulla poena sine lege*), ea aparținând structurii logico-juridice a normei juridice, suportând însă în procesul aplicării dreptului o anumită individualizare; sancțiunea juridică *este o expresie a constrângerii statale*, aspect care înseamnă, de fiecare dată, aplicarea nemijlocită a constrângerii (*manu militari*); sancțiunea juridică *are un caracter organizat*, ea aplicându-se de către subiectele juridice competente conform unei proceduri; ea *are un caracter istoric*, cunoscând mutații evolutive de-a lungul istoriei, fiind în același timp o întruchipare valorică a ideii de justiție în funcție de conștiința juridică a fiecărei epoci [61, p. 316].

Cercetând complexitatea sancțiunii juridice, M. Bădescu reține drept trăsături ale sancțiunii juridice: *caracterul represiv, legalitatea sancțiunilor, caracterul preventiv, caracterul educativ, sancțiunea juridică – atribut al statului*, iar ca funcții ale acesteia: *funcția sancționatorie, de constrângere, funcția educativ-preventivă, funcția de exemplaritate și de intimidare, funcția de eliminare* [18, p. 131].

Dacă este să analizăm aceste caractere, putem confirma cu certitudine că literatura de specialitate ne furnizează aceleași informații teoretice privind caracterele și funcțiile sancțiunii.

Astfel, caracterul *represiv* sau *represiv – aflictiv* relevă faptul că sancțiunea, fiind o formă de reacție socială, este și o retribuție dureroasă pentru fapta antisocială săvârșită. Nicio persoană nu e dispusă să accepte o sancțiune de bunăvoie, sancțiunea constituindu-se în suferință pentru cel nevoit să o suporte. Observăm așadar, că suferința ține de esența sancțiunii, indiferent de natura ei. Nu întâmplător penalistul Goleakov, citat de C. Stegăroiu, afirmă că, pedeapsa ce nu cauzează infractorului vreo suferință încetează de a mai fi pedeapsă [158, p. 253].

Acest caracter îl regăsim și la doctrinarii penaliști din R. Moldova. Ei afirmă că sancțiunea este o măsură coercitivă ce se concretizează într-o anumită privațiune sau restricție sau obligație silită impusă persoanei vinovate de comiterea faptei ilicite; este o măsură de constrângere, adică poartă un caracter forțat. Ea se aplică contrar voinței condamnatului. Restricțiile sau privațiunile, care sunt o consecință inevitabilă a unui tip de sancțiune, capătă o intensitate diferită în contextul executării diverselor tipuri de pedeapsă [36, p. 424].

Ca suferință, ea nu se reduce numai la lipsirea libertății, ci implică o totală modificare a vieții, modificare încărcată de incomodități și dureri din care izvorăsc numeroase suferințe fizice și morale [73, p. 35]. Astfel, se apreciază că „*totdeauna ideea de bază a sancțiunii a fost de a face pe infractor să simtă propria lui greșeală, propria lui decădere morală*” [67, p. 310].

Doru Pavel afirmă că „*prin înscrierea sa într-o prevedere legală, sancțiunea constituie amenințarea cu o suferință, iar aplicarea și executarea ei reprezintă realizarea acelei suferințe*” [73, p. 46].

În această ordine de idei, apare o întrebare firească: suferința provocată celui vinovat de încălcarea normei, va produce eficiență socială și individuală? Unii autori, chiar pun în discuție conținutul normelor penale și se întreabă dacă, într-adevăr, suferințele închisorii exercită o influență pozitivă asupra celui vinovat, mai ales în raport cu situația devastatoare prezentă în majoritatea penitenciarelor.

Considerăm că, indiferent de toate *relele pe care le provoacă* închisoarea, o soluție alternativă mai bună pentru delincvenții periculoși nu există, aceștia trebuie izolați de societate, pentru a-i feri pe oamenii corecți de eventualele lor practici, iar pe de altă parte, rigorile stricte ale acesteia îi fac pe unii eliberați să dea un pas înapoi când sunt pe punctul de a comite alte acte ilegale.

În acest sens, Wrightsman [265, p. 37] afirmă că deținerea infractorilor deosebit de periculoși în instituțiile speciale, asigură un înalt nivel de securizare psihologică a cetățenilor. Ca instituție, închisoarea are efect descurajator pentru potențialii delincvenți. Există opinii ce susțin că închisorile ar trebui desființate, dar majoritatea țărilor, probabil, vor menține detenția, alternând-o cu o gamă de opțiuni [262, p. 10]. Demne de amintit, în acest cadru, sunt eforturile unor state, precum Germania, Olanda, Elveția, de a constitui un sistem educațional complet desfășurat în închisori. În lumea contemporană, de altfel, *dreptul sancționator se îndepărtează de ideea sancțiunilor severe, iar în majoritatea statelor democratice se practică cu succes, obligarea la efectuarea unor munci în folosul comunității*. Această practică a preluat-o și Republica Moldova. Prin conținutul său dual-punitiv și educativ, munca neremunerată în folosul comunității prezintă un potențial imens pentru politicile penale ale sec. al XXI-lea. Dacă ne-am aștepta ca originea acestei pedepse să fie îndepărtată, vom constata cu surprindere că în Europa, cel puțin, aceasta a fost consacrată legislativ destul de târziu, la sfârșitul anilor '70. Consacrarea în practica instanțelor a fost și mai târzie, cele mai multe jurisdicții înregistrând o utilizare frecventă a acestei pedepse/obligații abia după câțiva ani de la adoptarea noii legislații. Chiar dacă se denumeste diferit (munca de interes general, pedeapsă în comunitate sau serviciu comunitar), munca neremunerată în folosul comunității reprezintă, de fapt, fie o pedeapsă principală (Marea Britanie, Cehia), fie o obligație de supraveghere (Suedia), fie o măsură

provizorie (Belgia). Excepție de la această regulă face Franța, unde „munca în interes general” poate fi atât pedeapsă principală, obligație de supraveghere, cât și pedeapsă complementară aplicată la infracțiuni rutiere. Scopul acestei sancțiuni este, în toate statele supuse analizei, de a înlesni reintegrarea socială a infractorilor, în special, a celor minori și tineri.

Deși, au avut momente diferite de consacrare legislativă a muncii neremunerate în folosul comunității (Suedia -1993, Franța – 1983, Belgia - 1965, Cehia -1996) cele mai multe state au urmat exemplul Marii Britanii, în ceea ce privește modul de aplicare și executare a acestei pedepse/obligații [128, p. 112]. Din această perspectivă a aplicării, se poate afirma că, munca neremunerată în folosul comunității, reprezintă apanajul sfârșitului de secol XX. În cele mai multe jurisdicții, această pedeapsă are acum o pondere de aprox. 25 % din totalul pedepselor aplicate de instanță. Tendința generală în Europa este de creștere a acestei ponderi în economia sancțiunilor aplicate de instanță.

Se consideră că, sancțiunea produce o suferință, chiar și atunci când vizează patrimoniul persoanei. Este vorba despre o suferință patrimonială cu efecte posibile asupra condițiilor de viață. Restrângerea acestor condiții creează incomodități, dificultăți, iar atașamentul puternic al omului pentru avutul său îl face să suporte cu durere orice mișcare a acestuia [73, p. 47].

Prin **concluzie**, în ceea ce privește acest caracter, putem spune că, indiferent de forma pe care o îmbracă sancțiunea juridică, ea produce anumite consecințe nefavorabile atât de ordin psihologic, cât și de ordin patrimonial și fiecare în parte sunt pasibile de a produce suferințe celui care este supus sancțiunii.

Caracterul legal (legalitatea sancțiunilor) potrivit căruia, făptuitorul va suporta numai sancțiunile prevăzute de lege, corespunzătoare faptei ilicite comise și numai în limitele prevăzute de lege, ceea ce a determinat pe unii autori să afirme existența și a unui caracter proporțional al sancțiunii [89, p. 2-14]. Cu referire la acest caracter, Cesare Beccaria, în teoria pedepsei, menționa că *numai legile pot stabili pedepsele privitoare la infracțiuni și că o pedeapsă care depășește limita fixată de lege înseamnă o pedeapsă justă, plus o altă pedeapsă* [20, p. 128].

Sancțiunea trebuie să fie dreaptă, altfel ea este ilegală, ea nu are sens rațional „, *decât aplicată unui număr relativ restrâns de cazuri față de mulțimea nenumărată de acte care constituie viața socială; ea nu trebuie niciodată generalizată, chiar fără a lua în considerare inconvenientele de fapt pe care le întâlnește această ipostază*” [235, p. 11-12].

„*Legalitatea, ridicată la rangul de virtute a unui sistem de drept, rămâne o formă rigidă și represivă în afara conexiunii cu echitatea, care asigură un minim de moralitate conținutului unui drept înscris în temporitate*” [123, p. 33].

Correspondența între sancțiune, natura faptei și prejudiciul cauzat se stabilește prin lege, care fixează atât natura sancțiunii, cât și cuantumul ei; rezultă, așadar, că judecătorii vor stabili

pedeapsa potrivit cuantumului determinat, fixat de lege: „*despre o individualizare judiciară a pedepselor nu poate fi vorba*”, „...*ne aflăm în plin domeniu al pedepselor determinate*” [64, p. 29].

Caracterul preventiv susține că, însăși reglementarea sancțiunii într-un caz concret, vizează o prevenție specială. Așa cum am subliniat, sancțiunea încorporată normei juridice nu reprezintă altceva decât un avertisment *ante factum*, ce trebuie luat în seamă de cei care sunt tentați să încalce regula de conduită cuprinsă în dispoziția normei.

Având în vedere acest caracter al sancțiunii, iarăși ne întoarcem la teoriile lui Cesare Beccaria, care este de părere că „*una dintre cele mai puternice frâne ale infracțiunilor nu este cruzimea pedepselor ci inevitabilitatea lor*” [20, p. 96].

Caracterul educativ al sancțiunii urmărește recuperarea socială a făptuitorului. „*Îndreptarea morală se obține prin însăși reacția propriei lui conștiințe: scopul pedepsei este atunci atins*” [68, p. 315-317]. Codul Penal al R. Moldova prevede că „*pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului*” [48, art. 61]. Deși, constrângerea prin sancțiune este determinată de săvârșirea contravenției și, deci, de eșecul procesului educativ față de contravenient, ea nu înseamnă suspendarea sau renunțarea la sistemele educative care funcționează în societate, ci continuarea acțiunii acestora cu mijloace specifice, printre care constrângerea ocupă un loc important [94, p. 4-9].

Și în privința acestei probleme există divergențe în privința efectului educativ pe care l-ar avea pedeapsa cu închisoarea, una din cele mai aspre sancțiuni în domeniul penal, asupra aceluia care ar intra într-un mediu format din infractori condamnați și care nu ar discuta decât despre faptele săvârșite, modul în care au comis respectivele fapte și despre cele pe care au intenția să le săvârșească după ce se vor elibera. La toate acestea, s-ar putea adăuga posibila comportare dură și a unui limbaj imperativ din partea personalului de bază al penitenciarului.

Într-o societate modernă, legea penală trebuie să prevadă diverse opțiuni punitive pentru cei care încalcă legislația. În majoritatea țărilor, pedeapsa închisorii a fost și este una dintre cele mai importante pedepse penale. Totodată, se știe că acest tip de pedeapsă are consecințe grave asupra infractorului. Privățiunea de libertate trebuie aplicată doar atunci când este strict necesară, și nu în alt fel. În ultimii ani, majoritatea țărilor occidentale au transferat, de la sistemul penitenciar la cel de probațiune, o parte semnificativă din totalul pedepselor înregistrate.

Din punct de vedere etimologic, termenul *probațiune* provine din latinescul *probatio* – perioadă de încercare. Condamnații, care în perioada de încercare își schimbau comportamentul, îndeplinind condițiile, obligațiile și restricțiile impuse, erau iertați și eliberați.

În toate țările europene serviciul de probațiune este o parte importantă a sistemului corecțional. Este cunoscut faptul că, probațiunea oferă posibilitatea de a sancționa și reduce

riscul de comitere a noilor infracțiuni cu sau fără folosirea penitenciarelor. Scopul serviciului de probațiune este de a învăța și ajuta infractorul să trăiască în comunitate fără a comite infracțiuni, lucru ce diferă esențial de penitenciare unde infractorul nu are contact cu comunitatea.

În ultimii ani probațiunea în Europa a dezvoltat noi categorii de sancțiuni și programe: de exemplu, programe pentru persoanele dependente de droguri, pentru conducătorii auto ce conduc în stare de ebrietate, monitorizarea și supravegherea electronică etc. Acest lucru demonstrează că probațiunea are posibilitatea de a adopta cercetări și tehnologii moderne și că are o abordare dinamică asupra conceptului de sancționare.

Nici în privința sancțiunii cu amenzi, caracterul educativ al acestora nu poate reprezenta o trăsătură caracteristică. Potrivit opiniei autorului, Doru Pavel, *„omul, atins în patrimoniul său, rămâne trist că acest patrimoniu i s-a micșorat, dar nu devine nici mai bun, nici mai înțelept și nici mai bine educat”* [73, p. 47].

Caracterul reparatoriu subliniază faptul că prin intermediul sancțiunii se urmărește restabilirea valorilor încălcate, reîntregirea patrimoniilor afectate deci compensări materiale și morale. Marea majoritate a sancțiunilor au scopul de a se restabili ordinea afectată și de a repune părțile în *status quo*-ul anterior.

În literatura de specialitate întâlnim și alte caractere ale sancțiunii, specifice ramurilor de drept concrete. Spre exemplu, la cercetătorii penaliști găsim stipulat că, sancțiunea este și o *măsură de constrângere statală*, adică ea se aplică numai de către stat prin intermediul organelor abilitate în acest scop. Deși, conflictul apărut în urma săvârșirii infracțiunii poate viza interese private, individuale, statul apare mereu ca un purtător al interesului public, care este negat într-un mod direct sau indirect în cadrul săvârșirii oricărei infracțiuni. Acest interes public, de ordin general, constă în garantarea respectării valorilor esențiale ale societății, care asigură însăși existența acesteia [36, p. 425]. Pedepsirea făptuitorului nu este la latitudinea oricui și nu poate fi lăsată pe seama maselor populare sau a unui grup restrâns ori al unei persoane. Statul, în numele societății, este garantul ordinii de drept și al liniștii publice, sens în care își crează instituții de specialitate care să vegheze la respectarea valorilor și normelor ocrotite prin lege.

Și în dreptul contravențional, V. Guțuleac menționează existența unui alt caracter al sancțiunii și anume: sancțiunea contravențională se aplică numai în cazul comiterii cu *vinovăție* a unei fapte antisociale, stipulate în C. Contr. al R.Moldova, adică nu există sancțiune fără contravenție [93, p. 145].

În **concluzie**, la acest subiect, am putea adăuga, chiar considerând că putem să-l atribuim ca un caracter al sancțiunii juridice și faptul că sancțiunea juridică se aplică făptuitorului doar în cazul *când sunt întrunite condițiile legale de răspundere juridică*.

O altă **concluzie** care se impune, ca urmare a cercetării caracterelor sancțiunilor juridice, este și remarcă că în raport cu felul și natura sancțiunii, unele dintre aceste caractere se manifestă în mod evident, în timp ce altele au un contur atenuat.

După cum am mai specificat, caracterele și funcțiile sancțiunii juridice fixează **scopul ei**. Acesta este legat de prevenirea săvârșirii de fapte ilicite, de ocrotirea ordinii sociale, de ocrotirea individului. Dar, nu întotdeauna sancțiunea a avut acest scop declarat. Scopul sancțiunii este strâns legat de evoluția sa. Astfel, prin sistemul și practica pedepselor, sancțiunea, în procesul evoluției sale, a urmărit trei scopuri: *expiatiunea, răzbunarea și intimidarea* [12, p.143].

Dacă este să ne întoarcem la contemporaneitate, sancțiunea este principalul mijloc de realizare a scopului legii, de aceea *scopul sancțiunii coincide cu scopul legii*. Legea apără împotriva faptelor ilicite suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, viața și sănătatea persoanei, drepturile și libertățile cetățenilor, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept. Cu alte cuvinte, apără sistemul și relațiile sociale de faptele socialmente periculoase, care subminează cele mai importante condiții de existență ale societății.

De aceea, pentru ca dreptul pozitiv să creeze o adevărată ordine juridică, el trebuie să fie eficient. Luând în considerare ansamblul sancțiunilor, putem astfel discerne dincolo de scopurile particulare ale fiecăreia în parte, un scop general: **asigurarea eficacității ordinii juridice**.

Orice sancțiune juridică tinde, în ultimă analiză, să asigure eficacitatea ordinii juridice. Chiar atunci când este aplicată într-un caz particular, sancțiunea vizează, înainte de toate, interesul general al societății. Violarea particulară a dreptului nu este altceva, decât ocazia de a aplica o sancțiune; bineînțeles, natura violării determină natura și gravitatea sancțiunii, dar, aplicând-o, autoritatea urmărește scopuri care depășesc cu mult considerațiile cazului individual. Este vorba, înainte de toate, de a asigura prin sancțiune o anumită disciplină socială care garantează, într-o manieră generală, respectul ordinii juridice. Astfel, în spatele sistemului juridic, există un al doilea sistem puternic dezvoltat, un sistem de garanții, pe care le numim sancțiuni. Toată lumea știe că el este acolo, gata să fie pus în mișcare, împotriva acelor care îndrăznesc să înfrângă ordinea juridică. „*Sancțiunile sunt cele care fac ca dreptul să fie nu doar o ordine moral obligatorie, ci o ordine efectivă din punct de vedere social. Această funcție a sancțiunilor este, în mod particular, clară în cazul tuturor sancțiunilor care nu pot să aibă drept scop repararea pagubei cauzate și mai ales a sancțiunilor penale. Aceasta nu profită cu nimic persoanei lezate. Funcția lor este pur socială; ea constă în garantarea ordinii și a păcii, prin faptul că ele forțează pe toți membrii societății să aibă o atitudine de respect față de prescripțiile legii. Dar, sancțiunile sunt departe de a avea toate aceleași vigoare și de a conferi tuturor regulilor juridice același grad de eficacitate*” [254, p. 400-401].

După cum s-a arătat în analizele precedente, o lungă perioadă de timp, reacția socială antiinfracțională a avut o esență eminamente represivă, popoarele antice dezvoltând sisteme legislative și instituționale, care răspundeau în bună măsură mai ales prin asprimea lor, scopurilor pentru care fuseseră create. Problema prevenirii ilicitului a fost abordată, în mod explicit, de filosoful grec Platon (427-347 î.e.n.), care a propus înlocuirea ideii *retributive* cu ideea de *utilitate socială* a pedepsei, potrivit căreia scopul sancțiunii trebuie să fie *prevenirea generală* (prin forța exemplului) și *prevenirea specială* (ca efect intimidant al pedepsei). Această idee, a fost preluată de filosoful Seneca într-o formulare rămasă celebră: „*Naum, ut ait Plato, nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur*” (Căci, după cum a spus Platon, niciun om înțelept nu pedepsește pentru că s-a greșit, ci pentru ca să nu se mai greșească). Discipol al lui Platon, marele gânditor antic, Aristotel (384-322 î.e.n.), în lucrările sale, a analizat problematica efectelor sărăciei, a mizeriei sociale. Astfel - spune autorul - *după cum omul în perfecțiunea sa este cea mai nobilă dintre ființe, în aceeași măsură, lipsit de lege și dreptate, este cea mai rea dintre toate* [6, p. 22]. De asemenea, Aristotel a evaluat importanța rolului preventiv al pedepsei, afirmând că o persoană comite o crimă atunci când nu se așteaptă la nicio pedeapsă, ori atunci când avantajele obținute din fapta prohibită precumpănesc în fața pedepsei [5, cap. 12].

În sec. al XVIII-lea, această concepție a influențat în mod decisiv filosofia iluministă și, prin intermediul ei, teoria școlii clasice de drept penal, fondată de Cesare Beccaria. În lucrările sale, C. Beccaria susține că omul este o ființă rațională care, trăind sub imperiul liberului său arbitru, trebuie să suporte consecințele faptelor sale. Din acest motiv, C. Beccaria e de părerea că *cu cât pedeapsa prevăzută de lege este mai severă, cu atât omul se va abține să comită actul incriminat și cu cât aplicarea legii este mai certă și mai rapidă, cu atât efectul preventiv va fi mai evident* [20, p. 126].

O dată cu trecerea timpului, imaginea clasică a prevenirii criminalității prin efectul intimidant al pedepsei a început, pe de o parte, să se estompeze, iar pe de altă parte, să devină mai complexă. Ea a fost estompată de teoriile doctrinei pozitivistă care considera că trebuie înlăturată imaginea clasică a omului rezonabil, rațional, stăpân pe actele sale și întotdeauna liber să aleagă între bine și rău. Doctrina pozitivistă propune și afirmă necesitatea luării unor măsuri de ordin social și economic, care să elimine sau să limiteze rolul factorilor care generează acest fenomen. În perioada interbelică și după cel de-al doilea război mondial, doctrina Școlii Apărării Sociale a susținut că protejarea societății împotriva crimei trebuie să fie realizată prin măsuri penale și extrapenale destinate să neutralizeze delincventul, fie prin eliminare, fie prin aplicarea de metode curative sau educative.

Activitatea de prevenire se realizează atât sub forma determinării condamnatului de a nu mai săvârși alte fapte ilicite (prevenție specială), prin adoptarea măsurilor educative și restrictive în perioada executării sancțiunii, cât și prin determinarea generală a oricărei alte persoane de a respecta legea pentru a nu fi obligată la aplicarea regimului sancționator (prevenție generală) și implicit la producerea unor suferințe fizice și morale rezultate din condamnare.

Din cele relatate, putem conchide că prevenția este cercetată în doctrină atât în sens strict, cât și în sens larg. Mai mult decât atât, în doctrină găsim păreri care pun în raport direct realizarea prevenției particulare, cu acțiunea asupra voinței și conștiinței tuturor subiecților răspunderii juridice și nu doar asupra celor predispuși să săvârșească fapte ilicite [12, p. 212].

În sens strict, prevenirea vizează mai ales acele comportamente care prezintă un grad de pericol social suficient de mare ca să necesite o reacție, prin mijloace de drept, împotriva făptuitorilor.

În sens larg, prevenirea se îndreaptă împotriva tuturor comportamentelor deviate care, prin acumularea și adâncirea unor procese socio-umane specifice, pot conduce la săvârșirea de fapte antisociale sancționate de lege.

Cercetând literatura de specialitate și aplicând analogia dreptului, putem afirma că acțiunea de prevenție generală a sancțiunii se realizează în două momente: o dată cu adoptarea unei legi, care prevede sistemul de sancțiuni, în partea generală, și sancțiunile corespunzătoare fiecărei fapte ilegale, în partea specială; o dată cu intrarea în vigoare a legii, prin aplicarea acesteia unui caz concret, când sancțiunea aplicată, în afară de acțiunea de prevenire exercitată asupra celui vinovat în cauză, acționează și asupra colectivității, în mod difuz, dar cu eficiența scontată de legiuitor.

Un alt scop al sancțiunii este **corectarea celui vinovat**, iar prin executarea ei se urmărește formarea unei atitudini corecte față de muncă, față de ordinea de drept și față de regulile de conviețuire socială. Spre exemplu, scopul va fi realizat, conform art. 52, alin. (2) din C. P. al R.Moldova, astfel încât, prin executarea pedepsei să nu se cauzeze suferințe fizice sau înjosirea persoanei condamnate. Sub influența măsurilor și metodelor de reeducare, fenomen complex în executarea pedepselor penale, se urmărește îndreptarea condamnatului, iar nu cauzarea unor suferințe fizice și nici să înjosească persoana condamnatului. Chiar dacă, prin executarea pedepsei condamnatul este supus unor restricții fizice sau morale totuși prin lege s-a impus regula ca persoanei condamnate să nu i se aplice „suferințe corporale” și nici să fie înjosită, în sensul expunerii la batjocură, dispreț sau degradare umană în perioada executării pedepsei penale. Prin corectarea condamnatului se urmărește conștientizarea de către acesta a celor săvârșite, reîntoarcerea și reîncadrarea lui în activitatea societății. *Prin sancționarea sa, el*

trebuie convins că respectarea legii este o necesitate și că el va putea evita aplicarea și executarea altor pedepse doar prin respectarea legii.

Scopul de corectare al celui ce a încălcat norma este strâns legată de funcția educativă a sancțiunii. Ori, funcția educativă este orientată nu doar către lumea interioară a infractorului, ci și a tuturor subiectelor cu capacitate delictuală. Dacă lumea interioară a infractorilor cere corectare, atunci lumea interioară a celorlalte subiecte necesită formarea și consolidarea valorilor, motivelor, orientărilor pozitive. De aceea, subiectului cu capacitate delictuală trebuie să i se formeze respectul față de lege [12, p. 212].

La subiectul abordat, este relevant a atinge și cadrul juridic internațional de reglementare a sancțiunilor (ținem să menționăm că ne vom referi, cu titlu de exemplu, la sancțiunile penale, deoarece spațiu de analiză pentru celelalte sancțiuni este insuficient și va forma subiect de analiză pentru o cercetare viitoare).

Astfel, cu titlul de exemplu, putem menționa - *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată la 10.12.1948 care prevede: interzicerea torturii și pedepselor sau tratamentelor crude, inumane ori degradante (art. 5); dreptul la egalitate a tuturor în fața legii (art.7); judecarea de un tribunal imparțial și independent (art. 10).

Convenția europeană de apărare a drepturilor omului, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, în vigoare din 3 septembrie 1953, revizuită prin mai multe protocoale, la art. 5 specifică că dispozițiile acestui document au valoare juridică superioară dispozițiilor dreptului intern, național, a căror respectare este asigurată de *Curtea Internațională pentru Drepturile Omului* și *Curtea Europeană pentru Drepturile Omului*.

Consiliul Economic și Social al Națiunilor Unite, prin Rezoluția 663C (XXIV) din 31 iulie 1957, a adoptat un ansamblu de norme minime privind tratamentul deținuților ce a statuat un set de principii și reguli referitoare la buna organizare a penitenciarelor, printre care se numără disciplina și pedepsele, mijloacele de constrângere, dreptul la informare, legătura cu lumea exterioară etc.

Consiliul de Miniștri ai Consiliului Europei la 12 februarie 1987 a adoptat *Recomandarea nr. R (87) privind Regulile europene pentru penitenciare* ce constituie o versiune europeană a *Ansamblului de reguli minime pentru tratamentul deținuților*. Aceasta cuprinde 100 de dispoziții referitoare la: principiile fundamentale, administrațiile instituțiilor penitenciare, personalul, obiectivele tratamentului și regimul de detenție, regulile aplicabile diverselor categorii de condamnați.

De asemenea, au fost adoptate o serie de norme de recomandare a Consiliului de Miniștri, din care amintim: *Recomandarea nr. R (82)17 referitoare la deținerea și tratamentul deținuților periculoși*, *Recomandarea nr. R (92) 16 referitoare la regulile europene asupra sancțiunilor*

aplicate în comunitate, Recomandarea 1257 referitoare la condițiile de detenție în statele membre ale Comunității Europene etc.

Astfel, reglementând drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, Constituția R. Moldova prevede următoarele: dreptul la viață și integritate fizică și psihică (art.24); dreptul la libertate individuală (art.25); dreptul la viață intimă, familială și privată (art.28); dreptul la proprietate privată (art.46) etc. În conformitate cu aceste prevederi ale Constituției R. Moldova, au fost adoptate o serie de legi și acte normative, care formează dreptul intern și reprezintă un important factor de reglementare normativă și integrare socială, din următoarele considerații practice: creează un sistem de drepturi, obligații și interdicții; stabilește norme de conduită pe care trebuie să le adopte indivizii în diferite circumstanțe, precum și stabilește sistemul de sancțiuni pentru cei ce încalcă normele de conduită.

Așa, după cum s-a observat din cele prezentate anterior, întregul sistem legislativ al R. Moldova urmărește un scop bine determinat și anume acela de a preîntâmpina comiterea de fapte ilicite. Însă, atingerea acestui scop, se poate realiza prin evidențierea **funcțiilor** sancțiunii. În ceea ce privește problematica funcțiilor sancțiunii juridice doctrina și, aici, distinge diferite asemenea funcții, în raport cu tipul și esența sancțiunii.

Astfel, doctrina penală contemporană atribuie sancțiunilor de drept penal funcția de constrângere, funcția de reeducare, funcția de exemplaritate și funcția de eliminare [39, p. 16-18].

În materie civilă și administrativă, doctrina atribuie sancțiunii trei funcții: sancționatorie, reparatorie, educativ – preventivă [85, p. 77; 157, p. 138].

Identificarea acestor funcții este, doar în parte, rodul doctrinei, căci, de multe ori, funcțiile sancțiunii sunt fixate prin norme legale.

În ceea ce privește *funcția sancționatorie, de constrângere*, această funcție a sancțiunilor juridice implică două aspecte: pe de o parte, orice sancțiune conține o suferință, iar pe de altă parte, pentru ca sancțiunea să fie executată se folosește constrângerea, întrucât, după cum am mai expus, nimeni nu este dispus să o execute de bună voie. Prin constrângere se înțelege utilizarea forței pentru aplicarea sancțiunii și nu sancțiunea însăși. Există situații în care sancționatul nu execută de bună voie sancțiunea primită prin hotărârea organului de aplicare și atunci intervine forța organizată a statului, care îl constrânge să o îndeplinească. Există însă și sancțiuni care nu antrenează constrângerea, spre exemplu, anularea unui act juridic, decăderea din drepturile părintești, desfacerea căsătoriei. Dreptul de coerciție reprezintă, pentru prof. Negulescu, o parte esențială a dreptului de poliție, el constând mai ales în întrebuintarea de mijloace de fapt realizate de forța publică [132, p. 367]. Constrângerea nu urmărește pedepsirea unui fapt săvârșit,

considerat de lege ca dăunător pentru societate, ci „*caută numai să înfrângă voința sau voințele care se opun măsurilor ordonate de autoritate, asigurând astfel, ordinea*” [132, p. 367].

Prin analogie, la ceea ce s-a discutat mai sus, putem adăuga și faptul că S. Alexeev consideră funcția principală, de bază a răspunderii juridice, funcția de sancționare, de reprimare și consideră că aceasta este îndreptată spre prevenirea generală și particulară a infracțiunilor, precum și are un „*rol esențial în educația, transformarea conștiinței oamenilor*” [178, p. 74].

Funcția educativ – preventivă este legată de împrejurarea că, conștiința ca faptă nu rămâne nesancționată, ci atrage inevitabil o sancțiune, este de natură a îndeplini o funcție educativă și, deci, o funcție socială de prevenire a producerii unor asemenea fapte. Ea se bazează, în același timp, pe aptitudinea sancțiunii de a exercita o acțiune specifică de reeducare a făptuitorului.

Mai mult decât atât, efectul preventiv al legilor depinde și de promptitudinea aplicării sancțiunii, deoarece cu cât momentul aplicării sancțiunii este mai apropiat de acela al săvârșirii faptei ilegale, cu atât, în mintea și sufletul făptuitorului, se asociază mai puternic fapta anti – socială și sancțiunea sa. „*Certitudinea unei sancțiuni, deși moderată, va face întotdeauna o impresie mai puternică decât frica produsă de alta mai grozavă, unită cu speranța impunității*” [20, p. 55].

Potrivit lui D. Pavel, rolul preventiv al sancțiunii trebuie analizat pe trei planuri: înainte de săvârșirea faptei antisociale; după săvârșirea faptei; după punerea în executare a sancțiunii.

a) În ceea ce privește rolul preventiv al sancțiunii, privit din prisma perioadei de dinaintea săvârșirii faptei, acesta este asigurat prin simpla stipulare a sancțiunii în norma juridică. În mod normal, cel ce se gândește să săvârșască o faptă cu încălcarea normelor de drept, ar trebui să se teamă de sancțiune și, prin urmare, să nu mai săvârșască fapta.

b) Între săvârșirea faptei și descoperirea făptuitorului, asistăm la o serie de noi atitudini și „frământări” ale acestuia. Prin săvârșirea faptei, amenințarea cu sancțiunea se transformă într-o perspectivă concretă, a cărei realizare depinde de anumite împrejurări. Făptuitorul trăiește, pe de o parte, cu spaima că va fi prins, dar, pe de altă parte, cu pornirea lăuntrică de a săvârși noi infracțiuni.

c) După aplicarea sancțiunii, rolul prevenției generale se realizează prin îndepărtarea infractorului, din mijlocul societății, pentru o perioadă de timp. Se poate afirma că, izolarea se constituie într-un act de prudență socială, un mod de prevenție temporară și specială. Din acest moment, există siguranța că pentru o perioadă de timp, autorul nu va mai săvârși nicio infracțiune [73, p. 39].

În concluzie se impun unele observații. Prin aplicarea sancțiunii, în principal, se urmăresc următoarele obiective: intimidarea celor tentați să comite acte antisociale, îndreptarea delincventului, împiedicarea recidivei, reinstaurare a ordinii de drept încălcate etc.

Funcția de exemplaritate și de intimidare este legată de împrejurarea că, aplicarea sancțiunii determină o influență pozitivă asupra membrilor societății asupra acelor predispuși a săvârși fapte ce vin în contradicție cu normele dreptului. O dată aplicată sancțiunea, este dată și ca exemplu și ca intimidare.

În ceea ce privește influența aplicării sancțiunii juridice unor indivizi care au încălcat normele de drept asupra altor indivizi tentați, la rândul lor, să comită acte ilicite, aceasta, se poate manifesta în două moduri: unora le poate însuflă propriul orgoliu și întări hotărârea de a săvârși fapta plănuită cu încredere, în capacitatea lor de a-și pregăti, în condiții optime tehnica și mijloacele avansate de săvârșire a faptelor și de a lua cele mai vigilente măsuri de precauție, pentru a nu fi descoperiți. Alora, din contră, le poate slăbi, chiar anihila, apetitul infracțional tocmai de teama suferințelor pe care sancțiunea le include și a sentimentului că, până la urmă, făptuitorul este prins și pedepsit. Acest al doilea tip de influență, pe care aplicarea sancțiunii îl poate avea, reprezintă exemplaritatea sancțiunii, o formă a prevenției generale.

Funcția reparatorie – prin aplicarea sancțiunii se urmărește repararea pagubei cauzate prin violarea dreptului, refacerea valorilor sociale încălcate prin săvârșirea faptei potrivnice normei de drept. Totuși, după cum am menționat și anterior, unele încălcări ale dreptului sunt ireparabile (leziunile corporale, spre exemplu), de unde și afirmația că funcția reparatorie a sancțiunii nu se poate explica întregului sistem sancționator, ideea de eficacitate a ordinii juridice, ca scop al sistemului sancționator rămânând primordială [71, p. 247].

Funcția de eliminare, atribuită pedepsei cu moartea sau pedepsei închisorii, asigură izolarea definitivă sau temporară a infractorului de mediul social, împiedicându-l de a mai săvârși noi fapte penale.

În literatura de specialitate mai întâlnim o clasificare a funcțiilor sancțiunii și anume: de retribuire, incapacitate, descurajare, reabilitare și reparare [241; 255].

Funcția de retribuire este strâns legată de principiul proporționalității sancțiunii, la baza acesteia aflându-se nu atât preocuparea că prin sancțiunea aplicată celui ce a încălcat norma să fie tras un semnal și pentru celelalte persoane cărora li se adresează legea, cât dorința ca cel care a încălcat legea să primească ceea ce merită. Tot legat de funcția de retribuire se află și principiul ca sancțiunea să fie proporțională cu gravitatea faptei, principiu care a stat la baza practicilor penale din Europa în secolul XIX.

Funcția de incapacitate urmărește să limiteze capacitatea fizică a unei persoane de a comite acte deviante sau criminale. Din această perspectivă, funcția menționată se focalizează pe eliminarea oportunității unui individ de a mai comite fapte ilicite, prin aplicarea unor constrângeri la nivel fizic. Astfel, se consideră că experiența acestei constrângeri poate fi de natură a descuraja, pe viitor, dorința unei persoane de a se implica în activități infracționale.

Referitor la *funcția de descurajare*, aceasta are la bază o concepție utilitaristă, apărută în perioada Iluminismului (exponent fiind și Cesare Beccaria), referitoare la comportamentul uman, în conformitate cu care, în acțiunile lor, oamenii urmăresc maximizarea plăcerii și minimizarea durerii [249, p. 59]. Din aceasta perspectivă, oamenii decid să apeleze la un comportament infracțional cu mai mare ușurință, atunci când beneficiile care pot fi obținute sunt mult mai substanțiale decât riscurile la care se expun și costurile aferente. Aceste riscuri, la care se pot expune, sunt reprezentate, de exemplu, de severitatea legii penale care exercită o acțiune de descurajare față de cei care doresc să încalce legea penală, dar și de promptitudinea/celeritatea represiunii penale.

Analizând conținutul acestor funcții, expuse de diferiți autori, *observăm* că între ele nu există o demarcație netă, ele fiind în raporturi de intercondiționare permanentă.

Prin **concluzie**, putem confirma cu certitudine că deși sistemul de sancțiuni comportă slăbiciuni și lacune, în ansamblu, el este suficient pentru a asigura o anumită disciplină în societate. Funcția lor este pur socială; ea constă în garantarea ordinii și a păcii, prin faptul că ele forțează pe toți membrii societății să aibă o atitudine de respect față de prescripțiile legii. Dar, sancțiunile sunt departe de a avea toate aceleași vigoare și de a conferi tuturor regulilor juridice același grad de eficacitate. Desigur, sancțiunile nu sunt un element definitoriu al juridicității, dar este cert că ele sunt un complement al acestuia, unul care asigură eficiența ordinii, atâta vreme cât acceptarea regulii nu este unanimă. Ele nu formează dreptul în ansamblu, dar sunt un mijloc de apărare a dreptului.

Trebuie menționat, totodată, că soluțiile naționale în problema luptei împotriva faptelor ilicite, nu depind doar de acuratețea concepției teoretice, de structurile, programele și metodele prin care se înlăpătează strategia națională de luptă împotriva lor, ci și de mijloacele materiale și financiare, pe care statul poate să le afecteze acestui scop. În consecință, eficacitatea soluțiilor adoptate pentru prevenirea și combaterea fenomenului ilicit, depinde de dezvoltarea social-economică a statului, de puterea reală a acestuia. În contextul marilor schimbări sociale și politice contemporane, al dezechilibrelor cu cauzalitate multiplă și al proceselor tensionate determinate de acestea, prevenirea și combaterea ilicitului nu poate fi evitată, indiferent câte dificultăți și inconveniente ar prezenta.

Mai putem adăuga că, în ceea ce privește direcția de acțiune a sancțiunilor, ele pot fi percepute de conștiința de masă într-un sens ca un fel de pedeapsă, răzbunare, iar în alt sens - ca instrument educațional. De menționat că, statornicirea oficial-legală a caracterelor, scopurilor și funcțiilor sancțiunilor juridice poate să nu coincidă cu concepția reală despre ele, formată în societate.

Tot ca și concluzie, putem menționa că sancțiunile juridice sunt prezentate, într-o formă sau alta, pe fiecare dintre nivelele de realitate juridică, fie că este vorba de nivelul elaborării normei, a celui de aplicare a ei sau, în final, nivelul conștiinței și comportamentului legal. Această abordare față de cercetarea conținutului și rolului sancțiunilor juridice sugerează că, din punct de vedere oficial-legal, înțelegerea reală a funcțiilor și scopurilor sancțiunilor, pot diferi semnificativ de rolul lor real. Destinația lor se poate extinde dincolo de prevenire, educație și reabilitare a stării încălcate. În acest sens, considerăm oportun să recomandăm ca pe viitor, la dezvoltarea subiectului sancțiunilor, să fie utilizate diferite metode de cercetare: sociologice, psihologice, statistice - pentru a obține o imagine mai exactă a acțiunii lor potențiale și a prognoza eficacitatea lor viitoare.

3.2. Clasificarea sancțiunilor juridice

După cum am mai menționat, problema tragerii la răspundere juridică, a aplicării constrângerii de stat, este strâns legată de sancțiunile juridice. Sancțiunile juridice au un rol important în exercitarea sancționării faptelor juridice ilicite, datorită faptului că, independent de tipul și eficiența lor, ele sunt îndreptate spre asigurarea realizării normelor juridice stabilite.

Procesul de cercetare a oricărui obiect din lumea materială ține de clasificarea lui, delimitarea tipurilor, grupurilor, claselor acestuia etc. Orice clasificare servește pentru aranjarea unui anumit volum de cunoștințe, de care dispune omul, la momentul dat. Astfel, clasificarea reprezintă un sistem de repartizare a unor fenomene, obiecte, noțiuni de același tip în clase, secțiuni etc. conform anumitor particularități comune.

Încercările de clasificare, de regulă, sunt temei pentru apariția teoriilor de științe generale, care combină cunoștințele practice și gândirea teoretică a subiectului. Totodată, clasificarea ca metodă de cercetare, la fel este unul din mijloacele cu ajutorul cărora se verifică temeinicia și confirmarea practică a concluziilor teoretice. De aceea, anume elaborarea științifică a clasificării fenomenelor juridice în general, a normelor de drept, precum și a elementelor acestora în parte, a sancțiunilor, permite cunoașterea mai aprofundată a esenței lor și a particularităților caracteristice, precum și ajută la descoperirea legăturilor funcționale ale lor cu alte fenomene.

Trebuie de menționat și acel fapt că, clasificarea este un instrument eficient pentru a face concluziile, a sistematiza cunoștințele acumulate într-un anumit domeniu, precum și a prognoza, a întemeia direcțiile cunoașterii ulterioare a fenomenelor cercetate.

La clasificarea sancțiunilor, în opinia noastră, trebuie de considerat că temei, pentru clasificare, trebuie să fie particularitățile și proprietățile principale ale fenomenului, care ar descoperi esența și conținutul obiectului cercetat, ar permite de a explica proprietățile și

caracteristicile lui cantitative. De asemenea, în scopul creării clasificării sancțiunilor juridice, trebuie de selectat criteriul – particularitatea principală a sancțiunilor, potrivit căruia ele pot fi combinate în grupuri. Doctrina juridică ne oferă o serie de asemenea criterii, care stau la baza identificării diverselor tipuri de sancțiuni, precum: natura lor, ramura de drept pe care o acoperă, scopul urmărit de legiuitor, gradul lor de determinare, rolul lor, regimul lor juridic etc.

Astfel, D. Baltag clasifică sancțiunile în dependență de criteriul ramurii de drept, al scopului urmărit de legiuitor, după gradul de determinare, natura lor, modul de reglementare, rolul lor, după efectele pe care le produce sancțiunea [11, p. 236-237; 12, p. 143-144].

Gh. Avornic ne furnizează următoarele criterii de clasificare a sancțiunilor, precum: natura lor și gradul lor de determinare [7, p. 245-246; 8, p. 412].

La B. Negru găsim ca criterii de clasificare: natura și gravitatea sancțiunilor, scopul urmărit și gradul de determinare [130, p. 151-152].

Gh. Boboș clasifică sancțiunile în dependență de natură și gradul lor de determinare [24, p. 193-194].

L. Barac clasifică sancțiunile în funcție de următoarele criterii: după natura lor, după ramura de drept pe care o acoperă, după rolul lor, după modul de reglementare, după efectele produse [17, p. 240].

Cercetătoarea, E. Satina clasifică sancțiunile în funcție de caracterul faptei care a avut ca urmare aplicarea lor, exprimat în aprecierea finală respectivă care se conține în sancțiune [212, p. 20-22]. Acest șir ar putea continua, având la bază aproximativ aceleași criterii de clasificare.

Concluzionând, admitem că este posibilă delimitarea următoarelor criterii de clasificare a sancțiunilor juridice:

- după ramura de drept pe care o acoperă [12, p. 143; 204, p. 61];
- după natura lor [8, p. 412; 24, p. 193-194; 130, p. 151];
- după modul lor de reglementare [17, p. 240];
- în funcție de efectul consecințelor [12, p. 144];
- în funcție de gradul de determinare [8, 412; 12, p. 143; 24, p. 193-194];
- în funcție de caracterul faptei care a avut ca urmare aplicarea sancțiunilor, exprimat în aprecierea finală respectivă care se conține în sancțiune [212, p. 20-22];
- potrivit competenței de aplicare [50, p. 72-73] etc.

Astfel, conform **ramurii de drept în care intervin sau pe care o acoperă**, sancțiunile juridice pot fi împărțite în sancțiuni constituționale, penale, administrative, disciplinare, civile, fiscale, bancare, familiale etc. Această delimitare ține de caracterul specific al raporturilor reglementate de sancțiunile normelor anumitor ramuri ale dreptului. În literatura juridică, destul

de mult timp, a dominat punctul de vedere, precum că anume această clasificare evidențiază cel mai bine particularitatea esențială a sancțiunilor juridice.

Însă, după cum corect a menționat O. Leist, această divizare reprezintă doar lista acelor sancțiuni de ramură, care se aplică mai des decât altele. În baza acestei liste nu putem explica din ce cauză o sancțiunea civilă, cum ar fi, spre exemplu, o sancțiune patrimonială, poate fi aplicată concomitent cu oricare alta din celelalte tipuri. Această clasificare, de asemenea, nu explică și perspectivele de dezvoltare a sistemului de sancțiuni. Tot, O. Leist menționează că, *„această clasificare nu poate fi o clasificare exhaustivă și de bază, cel puțin din motivul că modul de protecție al normei juridice împotriva încălcărilor, depinde nu doar de apartenența ei de ramură, ci și de caracterul încălcării”* [193, p. 61]. Și dl D. Baltag numește această clasificare ca fiind una „banală”, din considerentul că o normă cu dispoziție civilă nu poate avea decât o sancțiune civilă etc. [11, p. 236]. Ea este de asemenea limitată, deoarece nu conține informații despre aprecierea faptei și, principalul – nu corespunde înțelegerii obiective a sancțiunilor juridice în condițiile dezvoltării contemporane a societății și statului, nu cuprinde toate tipurile de sancțiuni, spre exemplu, sancțiunile de stimulare, sancțiunile de nulitate și altele. În special, în limitele clasificării de ramură, este greu de trasat diferența dintre sancțiunile de diferit tip care există într-o ramură juridică. Totodată, sunt posibile situațiile când aceleași sancțiuni se utilizează în diferite ramuri ale dreptului, de exemplu, amenda în dreptul administrativ și penal etc.

În opinia noastră, clasificarea de ramură a sancțiunilor reprezintă doar o listă detaliată a acelor sancțiuni de ramură, care se aplică mai des decât altele și nu este perfectă. De aceea, după cum a devenit clar între timp, numai obiectul de reglementare juridică nu este suficient pentru diferențierea ramurilor de drept, ceea ce a avut legătură cu faptul că normele deseori pot reglementa unele și aceleași raporturi juridice (spre exemplu, de protecție a patrimoniului), dar și se pot referi la diferite ramuri de drept (dreptul civil sau penal etc.). De asemenea, a apărut necesitatea de a clasifica sancțiunile juridice și în funcție de alte criterii cum ar fi: metoda de reglementare juridică, modurile de reglementare a activității subiecților dreptului sau în funcție de caracterul consecințelor.

Un alt criteriu de clasificare pe care ni-l furnizează doctrina este, după **natura lor**. Conform acestui criteriu sancțiunile se clasifică în: patrimoniale și nepatrimoniale [7, p. 17; 12, p. 143]. Desigur că cele patrimoniale vizează patrimoniul persoanei, iar cele nepatrimoniale se referă la persoană - ca subiect al răspunderii, precum și la drepturile sale, ca de exemplu: privarea de libertate, decăderea din drepturi etc.

După **rolul lor** [12, p. 144] avem: sancțiuni cu *efect reprimator* - sarcina cărora este prevenirea generală și particulară a faptelor ilicite, corecția și reeducarea infractorului și

sancțiuni cu *efect reparator* sau sancțiuni *de restabilire a dreptului* îndreptate spre înlăturarea prejudiciului nemijlocit cauzat ordinii de drept, spre executarea obligațiilor neîndeplinite, restabilirea drepturilor încălcate. La primul tip de sancțiuni se referă: sancțiunile civile, financiare, disciplinare etc., la al doilea – cele penale și contravenționale. Partea pozitivă a acestei clasificări constă în faptul că împărțirea sancțiunilor, în sancțiuni de reprimare și sancțiuni de restabilire a dreptului, se încadrează în clasificarea de ramură, deoarece toate sancțiunile de ramură își găsesc locul în ea. Totodată sancțiunile de ramură se unesc în anumite grupuri care posedă calități, particularități comune etc.

Cu toate acestea, o asemenea împărțire a sancțiunilor nu este lipsită de imperfecțiuni. În special, trebuie de menționat că această clasificare nu trebuie să fie recunoscută ca principală (de bază), ci ca parte componentă posibilă a clasificării sistemului de sancțiuni juridice în întregime.

După **modul lor de reglementare** deosebim: sancțiuni generale (prevăzute în legi-cadru, coduri etc.) și sancțiuni speciale, reglementate prin legi speciale [17, p. 240].

După **gradul lor de determinare**, sancțiunile pot fi: absolut determinate, relativ-determinate, alternative și cumulative. Astfel, sancțiunile *determinate absolut* indică măsura concretă a influenței de stat, care trebuie să fie aplicată în caz de încălcare a acestei norme. În legislația penală sancțiunile determinate absolut se întâlnesc foarte rar. Particularitatea lor constă în faptul că în ele legislatorul soluționează chestiunea nemijlocită cu privire la tipul și cuantumul pedepsei, pentru comiterea oricărei infracțiuni prevăzute de dispoziția acestui articol, independent de particularitățile ei individuale. De aceea, practica de aplicare a sancțiunilor determinate absolut nu provoacă greutăți esențiale și măsura de constrângere, în esență, este determinată la calificarea faptei social-periculoase. Ca exemplu, din legislație, putem menționa: contractul matrimonial se încheie în formă scrisă și se autentifică notarial, nerespectarea acestor prevederi atrage nulitatea contractului (art. 28, al.(3) Codul Familiei).

Respectiv, sancțiunile *determinate relativ* stabilesc limita superioară și inferioară sau numai limita superioară a măsurii de influență de stat în privința făptuitorului. În ele, legislatorul soluționează chestiunea, care ține nemijlocit de tipul de pedeapsă sau încurajare, care trebuie să fie aplicată în privința persoanei care a comis fapta. Spre deosebire de sancțiunile absolut determinate, sancțiunile determinate relativ, de exemplu, nu prevăd un cuantum concret al pedepsei, oferindu-i instanței de judecată posibilitatea de individualizare a ei în funcție de particularitățile faptei ilegale comise și personalitatea celui vinovat. Acestea sunt, spre exemplu, sancțiunile normelor Părții speciale a dreptului penal exprimate prin formulele: se pedepsește cu privațiune de libertate pe termen de la ___ până la ___ ani; se pedepsește cu privațiune de libertate pe termen până la ___ ani. Prin urmare, gradul de determinare formală a acestor sancțiuni este mult mai mic, decât cel al sancțiunilor determinate absolut. Ca exemple concrete, din legislație,

putem menționa: omorul unei persoane se pedepsește cu închisoare de la 10 la 15 ani (art. 145, Codul Penal); neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinți sau de către persoanele care îi înlocuiesc a obligațiilor de întreținere, de educare și de instruire a copilului se sancționează cu amendă de la 5 la 20 de unități convenționale (art. 63, Codul Contravențional).

Sancțiunile *alternative* însă permit de a alege din două sau câteva variante posibile de măsuri de influență de stat, una singură care cel mai mult corespunde circumstanțelor concrete ale faptei comise. De exemplu, următoarele modele ale sancțiunilor normelor de drept penal: se pedepsește cu privațiune de libertate pe termen până la ___ ani sau - cu muncă în folosul comunității pe termen de ___, sau - cu demiterea din funcție. Exemple din legislație: vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății cauzată din imprudență se pedepsește cu amendă în mărime de până la 650 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani (art. 157, Codul Penal); injuria adusă în public, vorbele sau faptele care înjosesc onoarea și demnitatea persoanei se sancționează cu amendă de la 20 la 60 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de până la 60 de ore (art. 69, Codul Contravențional).

Sancțiunile *cumulative* sunt acele sancțiuni, în care regula de drept stabilește pentru unul și același fapt juridic mai multe sancțiuni obligatorii [8, p. 246]. Ca model, putem lua iarăși sancțiunile penale: se pedepsește cu închisoarea și privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții. Exemplu din legislație: cauzarea intenționată a unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane se pedepsește cu închisoare de la 2 la 6 ani sau cu amendă în mărime de la 1150 la 1350 de unități convenționale, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani (art. 166, Codul Penal); practicarea activității farmaceutice fără utilizarea sistemului informațional de evidență a circulației medicamentelor, utilizarea acestui sistem cu încălcarea cerințelor stabilite se sancționează cu amendă de la 100 la 150 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere cu privarea de dreptul de a practica activitate farmaceutică pe un termen de la 3 luni la un an (art. 77, al(6) Cod Contravențional).

Astfel, determinarea conținutului oricărei sancțiuni juridice presupune: pe de o parte, prezența limitelor superioară și inferioară a ei, respectarea cărora este cerință necesară a principiului legalității în activitatea de aplicare a dreptului; pe de altă parte – gradul concret de determinare formală, ceea ce, la rândul său, limitează mai mult sau mai puțin posibilitățile de discreție la alegerea tipului și cuantumului pedepsei sau încurajării.

Această clasificare cuprinde doar sancțiunile - măsuri de constrângere, însă dacă am aplica clasificarea conform gradului de determinare față de întregul sistem de sancțiuni juridice, atunci ea ar putea fi examinată în calitate de clasificare suplimentară, ci nicidecum principală. În special, e necesar de menționat că această clasificare trebuie să fie recunoscută, ca parte componentă posibilă a clasificării întregului sistem al sancțiunilor juridice. Cu toate acestea, această clasificare se prezintă a fi întemeiată. Anume această clasificare – în funcție de gradul de determinare – poate fi utilizată, ținând cont atât de acțiunile pozitive, cât și de cele negative ale subiectului dreptului.

O. Leist propune, ca un criteriu principal de clasificare a sancțiunilor, în cele de *restabilire a ordinii de drept încălcate* și în *sancțiuni pecuniare*. În motivarea deciziei sale, O. Leist aduce următorul argument. Divizarea sancțiunilor în sancțiuni pecuniare și de restabilire a ordinii de drept absoarbe și clasificarea de ramură a lor. Mai mult ca atât, toate sancțiunile de ramură își găsesc locul în cea din urmă clasificare, totodată fiind expuse și în lista descriptivă, unindu-se în grupuri mai mari cu trăsături, calități, particularități tipice comune [193, p. 11-12]. Persoana care a comis încălcarea normei de drept este supusă influenței sancțiunilor reprezentate prin consecințe nefavorabile din punct de vedere juridic, însă caracterul acestor consecințe este diferit, ceea ce este condiționat într-o anumită măsură de caracterul daunei cauzate. Dacă poate fi recuperată dauna cauzată, dacă poate fi restabilită integral sau parțial situația perturbată, dacă mai are rost executarea obligației neexecutate în modul corespunzător, atunci se aplică sancțiunile de restabilire a ordinii de drept încălcate. Însă, dacă este cauzat un prejudiciu care nu poate fi înlăturat, recuperat, dacă executarea obligației nu are rost sau dacă există necesitatea de a impune grevări suplimentare, cu scopul prevenției generale sau speciale, atunci se aplică sancțiunile pecuniare.

Următoarea clasificare este prezentată de E. Satina, care împarte sancțiunile în funcție de ***caracterul faptei care a avut ca urmare aplicarea sancțiunilor***, exprimat în aprecierea finală ce se conține în sancțiune, în sancțiuni negative, pozitive și quasinegative [212, p. 20-22]. Astfel, la sancțiunile pozitive se referă sancțiunile – încurajări, la negative – sancțiunile represive, precum și sancțiunile de restabilire a dreptului – pedepsele. Sancțiuni quasinegative sunt sancțiunile de protecție și cele de nulitate. Astfel, sancțiunile pozitive: reprezintă măsurile favorabile pentru persoana față de care sunt aplicate; conțin aprecierea pozitivă din partea societății și statului; sunt legate de acțiunile pozitive și dorite pentru societate. Particularitățile sancțiunilor negative: reprezintă consecințele nefavorabile pentru persoana față de care se aplică; conțin condamnarea, aprecierea negativă din partea societății și statului; se realizează prin intermediul aplicării directe sau indirecte a constrângerii de stat; sunt legate de fapte ilegale și întotdeauna se realizează în cadrul răspunderii.

Prezintă interes și clasificarea în dependență **de efectul imediat pe care îl produce aplicarea sancțiunii**. În dependență de acest criteriu, sancțiunile se clasifică în: sancțiuni reparatorii (anularea efectelor faptelor ilicite și repararea prejudiciului); sancțiuni eliminatorii (detenția pe viață, internarea într-un azil); represive (închisoarea, amenda); sociale (îndepărtarea de la un anumit loc, excluderea de la exercitarea unor profesii, plasamentul într-o familie modestă) [250, p. 29-30].

O altă clasificare, tratată în doctrină, este **potrivit competenței de aplicare**. În dependență de acest criteriu, sancțiunile juridice pot fi: aplicate numai de către instanța de judecată (închisoarea, privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, lichidarea persoanei juridice etc); aplicate numai de către agentul constator (avertismentul, mustrarea, concedierea, aplicarea punctelor de penalizare); aplicate atât de către instanța de judecată, cât și de către agentul constator – amenda [50, p. 72-73].

La D. Baltag, găsim reflectată o altă clasificare a sancțiunilor și anume, în **dependență de regimul lor juridic** [12, p. 144]. Astfel, în dependență de acest criteriu, sancțiunile se clasifică în: sancțiuni transmisibile (aici autorul ne sugerează ca exemplu sancțiunile civile) și sancțiuni netransmisibile (ca exemplu, sunt sancțiunile penale).

După **natura încălcării, forma pe care o îmbracă conduita ilicită ce reclamă o anumită sancțiune**, deosebim: sancțiuni penale, sancțiuni civile, sancțiuni administrative și sancțiuni disciplinare [12, p. 144]. Acestei clasificări i-am destinat un capitol separat, întrucât această clasificare corespunde raportului juridic ce se naște între fapta ilicită săvârșită și sancțiunea reclamată de aceasta, fiind compatibilă și cu formele răspunderii juridice.

Dacă este să facem o concluzie asupra problemei abordate, putem conchide că în doctrina Teoriei generale a dreptului lipsesc câteva clasificări care ar putea completa șirul clasificărilor sancțiunilor juridice.

O primă clasificare ar fi cea în dependență de **domeniul dreptului vizat**: în sancțiuni **materiale** și **procesuale**. Valoarea clasificării propuse, constă în faptul că ea cuprinde nu doar domeniul dreptului material, ci și al celui procesual. Considerăm că lipsa acestei clasificări este argumentată prin faptul că existența sancțiunilor procesuale în drept nu este recunoscută de toți, ceea ce este motivat prin poziția, precum că dreptul procesual este o formă de existență a dreptului material. Suntem de părerea că stabilind normele juridice, statul concomitent a stabilit regulile de realizare a lor – normele procesuale care au un obiect special de reglementare ce include raporturile sociale, care apar în procesul de realizare a normelor tuturor ramurilor de drept. Realizarea normelor procesuale, la rândul său, este asigurată într-o anumită măsură de sancțiunile procesuale. Normele juridice materiale și procesuale, la fel ca și sancțiunile materiale și procesuale, pe de o parte, nu pot fi examinate separat unele de altele, pe de altă parte, nu este

corect să nu fie recunoscută existența sancțiunilor procesuale, odată ce regulile stabilite de realizare a acțiunilor procesuale necesită mijloace normative de asigurare și încălcarea lor conduce la survenirea anumitor consecințe juridice, multe din care au particularități ale sancțiunilor juridice [31, p. 33-37].

O altă clasificare este în dependență de *persoana supusă sancționării*. Și aici, ne referim la sancțiuni aplicate doar persoanelor fizice și sancțiuni aplicate doar persoanelor juridice (această clasificare o regăsim în legislație: de exemplu, art. 62, 63 C. P; art.32 C. Contr.). Mai mult decât atât, răspunderea penală a persoanei juridice a dobândit în Europa o nouă dimensiune, mai ales după Congresul internațional de drept penal comparat, care s-a desfășurat la Budapesta în anul 1978 și, plecând de la Recomandarea R(88) din 20 octombrie 1988 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei prin care statele au fost invitate să admită răspunderea penală a persoanelor juridice mai multe state, printre care și Republica Moldova, au decis reglementarea acestei instituții.

O altă clasificare ar fi, cea *în funcție de gradul lor de autonomie*. În funcție de acest criteriu, sancțiunile pot fi clasificate în: sancțiuni principale și sancțiuni complementare.

Prin **concluzie** putem menționa că, prezența în literatura juridică a mai multor tipuri de criterii de clasificare a sancțiunilor juridice, a condiționat necesitatea abordării și soluționării chestiunii cu privire la recunoașterea echivalenței lor sau a delimitării uneia din ele, în calitate de clasificare principală. Opiniile savanților din domeniu, cu privire la această problemă, s-au împărțit: unii consideră clasificările echivalente, alții oferă prioritate unei anumite clasificări. Clasificarea sancțiunilor juridice are valoare nu atât teoretică cât practică, deoarece ea are legătură strânsă cu determinarea, perfecționarea și aplicarea lor [229, p. 29-31].

Însă, efectuând analiza unui număr destul de mare de cercetări teoretice generale și de ramură, atât în literatura națională, cât și în cea străină, putem menționa că: această temă nu este dezvoltată suficient, ceea ce se manifestă în neclaritatea criteriilor de clasificare a sancțiunilor; majoritatea savanților își orientează opiniile doar asupra clasificării sancțiunilor negative.

Totodată, trebuie de subliniat faptul că, clasificarea sancțiunilor nu rămâne nemodificată, ea se află în stare de mișcare, se dezvoltă, se schimbă odată cu dezvoltarea societății. Doar sancțiunile se află într-o strânsă legătură cu condițiile social-economice, politice și altele de existență a societății noastre și se modifică împreună cu ele. În același timp, acest proces este condiționat de căutarea celor mai eficiente sancțiuni, de perfecționarea continuă a conținutului și aplicării lor. În așa fel, efectuând delimitarea diferitor tipuri de sancțiuni juridice, trebuie de ținut cont că, scopul principal al clasificării sancțiunilor juridice nu este delimitarea arbitrară a unei sau altei varietăți de sancțiuni ale normelor juridice, ci este analiza lor comparativă, în legătură

cu necesitatea de sporire ulterioară a eficienței de acțiune a lor asupra omului și raporturilor în societate.

3.3. Principiile aplicării sancțiunii juridice

Toate relațiile reglementate de normele de drept nu sunt rupte una de alta, ci se află în legătură reciprocă și interdependență multilaterală în cadrul unui sistem complex. De aceea și sancțiunile destinate protecției acestor raporturi trebuie examinate, la fel, într-o anumită unitate și interdependență internă, adică în sistem. *Ca și oricare sistem, sistemul sancțiunilor trebuie să fie construit pe anumite principii de bază.*

În acest sens, cercetarea aplicării sancțiunilor nu ar fi deplină, dacă nu am cerceta principiile de aplicare a sancțiunilor, doar anume prin ele se descoperă caracterul deosebit al aplicării lor.

Subliniind importanța principiilor pentru sistemul dreptului, în doctrină s-a constatat că dacă dreptul apare ca un total de norme sociale obligatorii, unitatea acestei totalități este datorată consecvenței tuturor normelor față de un număr minim de principii fundamentale. Așadar, principiile dreptului constituie esența lui și reprezintă fundamentul oricărui sistem de drept. În măsura în care sunt cunoscute, recunoscute de către autoritatea de stat, ele dau validitate și stabilitate sistemului de drept.

În doctrină nu există o opinie comună referitoare la principiile aplicării sancțiunilor juridice. Însă, prin analogie, putem conchide că din moment ce sancțiunea este obiect al raportului juridic de răspundere, atunci *principiile răspunderii juridice sau principiile aplicării sancțiunilor juridice sunt idei călăuzitoare, care își găsesc expresia în toate normele de drept ce reglementează diferitele forme sub care se poate prezenta această instituție juridică* [56, p. 88]. Ele reflectă, într-un mod specific, cerințele principiilor generale ale dreptului, principii în care se exprimă ideile directe ale întregului sistem juridic, iar principiile generale ale aplicării sancțiunilor juridice alcătuiesc o categorie distinctă de cea a principiilor generale ale dreptului, întrucât nu toate normele ce alcătuiesc dreptul pozitiv au incidență în domeniul răspunderii juridice, ci numai acelea care reglementează cazurile, condițiile și modalitățile în care intervine una din formele răspunderii juridice [12, p. 181].

În majoritatea lucrărilor, consacrate principiilor de aplicare a sancțiunilor, această problemă este cercetată, în principal, la nivelul aplicării sancțiunilor-pedepse (în domeniul penalului sau contravenționalului) ori a sancțiunilor civile. Trebuie de menționat și un alt neajuns al abordării, caracteristice multor autori la soluționarea chestiunii cu privire la sistemul principiilor de aplicare a sancțiunilor, cum este lipsa privirii acestor principii ca o anumită

unitate internă. *Ca urmare, principiile de aplicare a sancțiunilor se prezintă ca o adunare mecanică de idei diferite, ci nu ca un complex unic.*

Considerăm că după cum se încearcă în doctrină de a sistematiza principiile răspunderii juridice [12, p. 183], tot așa trebuie înfăptuită sistematizarea și consolidarea principiilor de aplicare a sancțiunilor juridice. Astfel, cercetarea doctrinei ne-a dat posibilitatea să ajungem la o sistematizare a principiilor de aplicare a sancțiunilor juridice.

Respectiv, în opinia autorului, se prezintă posibil de a propune următoarea clasificare a principiilor de aplicare a sancțiunilor în: *universale sau generale, de bază și suplimentare* [35, p. 130-146].

Principiile ***universale de aplicare a sancțiunilor*** determină aspectele cele mai importante, consfințite în Constituția Republicii Moldova, de aplicare a sancțiunilor juridice, față de întreaga totalitate a raporturilor sociale. Principiile ***de bază de aplicare a sancțiunilor***, reies din normele legislației în vigoare și caracterizează cele mai importante aspecte de aplicare a sancțiunilor în majoritatea ramurilor dreptului. Principiile ***suplimentare de aplicare a sancțiunilor*** reies din normele legislației în vigoare și caracterizează particularitățile de aplicare a sancțiunilor în unele ramuri ale dreptului.

Astfel, la principiile *universale* de aplicare a sancțiunilor se referă: legalitatea, umanismul, democrația, proporționalitatea sau corespunderea sancțiunii aprecierii finale a faptei comise.

Respectiv, din rândul principiilor *de bază* de aplicare a sancțiunilor fac parte: inevitabilitatea acțiunii, individualizarea sau personificarea, principiul interdicției dublei sancționări etc.

Din rândul principiilor *suplimentare* de aplicare a sancțiunilor fac parte: vinovăția, reglementarea procesuală a aplicării sancțiunii etc. [181, p. 37-40].

În continuare vom încerca să caracterizăm în parte aceste principii. Astfel, dacă este să ne referim la ***principiul aplicării sancțiunii juridice doar în temeiul legii***, putem menționa că unele cerințe ale principiului legalității au fost identificate încă în Codul lui Hammurabi (sec. al XVIII-lea î.e.n.), în sensul că trebuie să existe legi clare care să definească faptele ce se pedepsesc și sancțiunile corespunzătoare.

În prezent, principiul legalității este consacrat în toate constituțiile statelor și în toate legislațiile penale. El este consacrat și în Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948), în Pactul internațional cu privire la drepturile politice și civile (15 decembrie 1966) și în Convenția Europeană a drepturilor omului (5 decembrie 1950). În termenii primului alineat al art. 7 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, la momentul la care a fost comisă, nu constituia infracțiune

conform dreptului național sau internațional. Este modalitatea de consacrare convențională a principiului legalității incriminării și pedepsei, unul dintre pilonii dreptului internațional.

În jurisprudența Curții, principiul legalității obligă autoritățile legislative ale statului să legifereze prin texte precise, lipsite de echivoc. Infrațiunea trebuie să fie clar precizată, altfel spus, pornind de la definirea acțiunilor sau omisiunilor care angajează răspunderea penală, trebuie să fie posibilă definirea acțiunilor sau inacțiunilor care angajează răspunderea penală, chiar dacă această definiție este dată de instanțele care interpretează dispoziția în cauză [283].

Așa cum a fost conceput și interpretat de către organele Convenției, principiul legalității incriminării și pedepselor, apare ca un principiu cardinal al dreptului penal, unul dintre fundamentele statului democratic. În definitiv, acest principiu este o aplicare particulară a principiului fondator al oricărui stat de drept, acela de a avertiza înainte de a lovi [150, p. 305]. Principiul legalității este o protecție împotriva arbitrariului, ceea ce explică forța sa de consacrare și, corelativ, slăbiciunea unor eventuale limitări. Elementul de bază al oricărei analize, pe care judecătorul național și, în subsidiar, cel european trebuie să o facă în acest context, este acela de a observa dacă, la momentul la care o persoană acuzată că a comis fapta, există deja o dispoziție legală care pedepsea fapta respectivă și dacă pedeapsa aplicată nu a depășit limitele stabilite prin această dispoziție.

La rândul său, principiul legalității, ca principiu universal de aplicare a sancțiunilor, constă în necesitatea aplicării depline și stricte a sancțiunilor juridice către toți subiecții dreptului. Cu toate acestea, nu se admite și aplicarea legii penale conform analogiei, care a fost utilizată în Uniunea Sovietică și desigur, și în Republica Moldova, până în anul 1958. Adică, oricare faptă, care nu era direct prevăzută în legea penală, dar era recunoscută social-periculoasă, putea avea, ca urmare răspunderea penală conform articolului din legea penală, prevăzut pentru o faptă similară. Aplicarea analogiei a provocat multe abuzuri și samavolnicie.

Din modul în care au fost redactate dispoziții legale referitoare la principiul legalității, rezultă că nicio faptă nu poate fi considerată ca infracțiune, dacă nu există o lege care să prevadă acest lucru (*nullum crimen sine lege*) și nicio sancțiune penală nu poate fi aplicată, dacă ea nu era prevăzută de lege pentru fapta comisă (*nulla poena sine lege*). Legalitatea incriminării și pedepsei apare, astfel ca una dintre cele mai importante limitări penale, reprezentând principala garanție a securității juridice a cetățeanului în fața dreptului penal [161, p. 36]. În doctrina de specialitate s-a arătat, de altfel, că imperativul de securitate juridică pe care principiul legalității este chemat să-l garanteze, nu poate fi realizat prin simpla existență a unei norme care incriminează anumite fapte. Norma de incriminare trebuie să îndeplinească, de asemenea, și această condiție suplimentară, aceea de a fi redactată cu suficientă claritate, astfel încât orice persoană să-și poată da seama dacă o acțiune sau o inacțiune intră sub imperiul său [160, p. 39].

Remarcăm însă că, în lipsa unei sancțiuni juridice clare, dar mai ales în lipsa unei reglementări constituționale precise, imperativul clarității normei de incriminare penală rămâne, așa cum am arătat, fără nicio consecință practică efectivă.

În condițiile regimului juridic de democrație niciun fel de calități personale, sociale, rasiale, psihologice, morale sau de alt gen, trecutul persoanei, legăturile ei de rudenie sau alte legături, obiectivele de voință care nu au fost exprimate în comportament antisocial - nimic nu poate fi temei pentru aplicarea sancțiunii juridice, cu excepția normelor legislației în vigoare.

În literatura de specialitate se prevede că, cerințele de bază ale legalității, care se exprimă în condițiile regimurilor politice democratice sunt: universalitatea dreptului, adică necesitatea legislației dezvoltate perfecte, în care toate raporturile sociale sunt reglementate de lege, ci nu prin abuzul, nu la discreția, nu la dorința cuiva. Totodată, în legislație nu trebuie să existe lacune esențiale sau imperfecțiuni care ar oferi posibilitate pentru acțiuni arbitrare; superioritatea Constituției și legilor constituționale; egalitatea tuturor în fața legii, îndeplinirea cerințelor egale față de toți participanții raporturilor sociale, lipsa privilegiilor pentru cineva; existența mecanismelor sociale și juridice care asigură realizarea drepturilor (respectarea strictă și executarea obligațiilor; posibilitățile de folosire liberă a drepturilor subiective); stabilitatea, statornicia ordinii de drept, lucrul eficient al întregului mecanism de reglementare juridică.

La cele ce s-au discutat, B. Negru menționează că, principiul legalității poartă un caracter complex. Acest caracter se manifestă prin faptul că: răspunderea juridică se face numai în baza normei juridice; aplicarea sancțiunii ține de competența strictă a statului și a reprezentanților lui oficiali; organele statului activează în strictă conformitate cu prevederile normelor juridice [130, p. 468-469].

De asemenea, legalitatea nu poate fi considerată un principiu care există ca ceva de sine stătător în raport cu umanismul. Din punct de vedere istoric, ideea legalității îndreptată, în special, spre protecția drepturilor persoanei, împotriva abuzului din partea societății, a apărut în cadrul doctrinei umaniste, parte componentă a căreia ea rămâne până în timpul de față.

Principiul umanismului, ca unul din principiile generale de aplicare a sancțiunilor, oferă o caracteristică reală a conținutului raporturilor dintre societate și persoană. Umanismul, în calitate de concept complex, multilateral, care include câteva noțiuni relativ independente, nu atât de universale, caracterizează întreg conținutul principiilor de aplicare a sancțiunilor.

Elementele umanismului sunt caracteristice tuturor țărilor civilizate. Ele descoperă una din caracteristicile importante valoroase ale dreptului. Dreptul consolidează și garantează real drepturile și libertățile firești și indispensabile ale fiecărui om: dreptul la viață, sănătate, libertate și securitate personală, dreptul la apărarea demnității și reputației, protecția împotriva oricărei imixțiuni abuzive în viața personală și altele. Totodată, umanismul, ca principiu al activității

legislative și de aplicare a dreptului, trebuie umplut cu conținutul inspirat, în primul rând, din teoria generală a umanismului.

Umanismul, ca principiu de aplicare a sancțiunilor, se exprimă și în faptul că: libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile, astfel percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege [53, art. 25]; orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime [53, art. 20]; nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante [53, art. 24], etc.

Totodată, la aplicarea sancțiunilor sunt folosite multiple idei ale umanismului. Din ele, în special, fac parte: reducerea continuă, până la anularea ca atare, a volumului de utilizare a celor mai dure sancțiuni, din punct de vedere al esenței lor represive; reducerea treptată a conținutului represiv și majorarea conținutului educativ al sancțiunilor, ce țin de influența corectării prin muncă asupra cetățenilor; asigurarea egalității tuturor cetățenilor în fața legii; reducerea obligatorie a pedepsei în cazul existenței temeiului real, sub formă de apreciere pozitivă a activității sociale a persoanei vinovate înainte și după comiterea infracțiunii etc.

Cu toate acestea, pentru ca principiul umanismului să se realizeze, cu adevărat, prin aplicarea sancțiunii juridice trebuie ca, în primul rând, necesitatea acțiunilor umane să fie conștientizată de fiecare persoană. Și în al doilea rând, gândurile și acțiunile umane nu trebuie să se reducă la lozinci declarative și doleanțe, ci să se realizeze prin apărarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului în stat și în societate.

Principiul democratismului, ca unul din principiile universale de aplicare a sancțiunilor, și-a găsit manifestare în normele de drept ce reglementează modul de organizare și de activitate a organelor puterii de stat, care determină statutul juridic al persoanei, caracterul raporturilor ei cu statul.

Principiul democratismului este declarat în Constituția Republicii Moldova: „Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială” [53, art. 16]. De asemenea, acest principiu este consacrat în majoritatea actelor normative de ramură, ca de exemplu art. C.P., care stipulează: *„Persoanele care au săvârșit infracțiuni sunt egale în fața legii și sunt supuse răspunderii penale fără deosebire de sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație. Apărarea drepturilor și intereselor unei persoane nu poate fi realizată prin încălcarea drepturilor și intereselor altei persoane sau a unei colectivități”* [48, art. 5]. Potrivit acestui principiu,

persoanele care au săvârșit infracțiuni sunt egale în fața legii și care nu prevede imunități sau privilegii pentru vreo categorie aparte de persoane. Ei sunt supuși răspunderii fără deosebire de rasă, sex, culoarea, origine națională sau socială, limbă, religie, opinie politică etc. Cu toate acestea, drepturile și posibilitățile democratice, în primul rând, drepturile și posibilitățile persoanei, ca cel mai important element al democrației, devin realitate a vieții sociale prin intermediul drepturilor juridice subiective și realizarea acestora.

Poporul își execută puterea sa în două forme ale democrației: directă (nemijlocită) și reprezentativă. Democrația reprezentativă se realizează, mai întâi, prin intermediul instituțiilor reprezentative și alte organe electivă. În esență, principiul democratismului poate fi exprimat prin formularea că toată reglementarea juridică penală exprimă și reflectă voința și conștiința societății moldovenești și servește interesele întregii colectivități. În baza acestui principiu, societatea, prin reprezentanții ei, aleși în puterea legiuitoare, vor incrimina numai acele fapte pe care membrii societății, prin acești reprezentanți, le califică drept infracțiuni și tot ei vor stabili prin lege acele pedepse și măsuri care exprimă voința și conștiința juridică a societății.

Principiul proporționalității ca unul din principiile universale de aplicare a sancțiunii juridice, constă în corespunderea măsurii pedepsei cu măsura de ilegalitate în comportamentul persoanei, altfel vorbind, proporționalitatea dintre faptă și aprecierea dată ei de către stat.

Principiul proporționalității își găsește o oarecare consacrare în dreptul pozitiv al Republicii Moldova, cu toate că nu întotdeauna este menționat expres în textul normelor, aplicabilitatea acestuia rezultă din reglementarea condiționată a restricționării drepturilor și libertăților garantate, astfel încât, restrângerea drepturilor să fie legitimă și conformă standardelor unei societăți democratice. De exemplu, C. Contr. al R. Moldova în art. 9 consacră principiul individualizării răspunderii și sancțiunii contravenționale, la aplicarea legii contravenționale ținându-se cont de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției, de persoana făptuitorului și de circumstanțele atenuante ori agravante. Și C.P. al R. Moldova, în textul art. 7, consacră principiul individualizării răspunderii penale și a pedepsei penale, care de fapt reprezintă una din accepțiunile principiului proporționalității, racordat raporturilor de drept penal. Astfel, la aplicarea legii penale, se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală.

S-ar putea spune că, acest principiu al proporționalității a fost efectul implementării conceptului constituțional din dreptul anglo-american în constituțiile Europei continentale. Văzut ca o măsură de siguranță împotriva folosirii excesive a puterii legislative și administrative a statului, din 1970 principiul proporționalității a început să fie invocat în mod constant de Curtea Europeană de Justiție, devenind astfel unul dintre principiile generale de drept european.

Principiul proporționalității înseamnă că, orice măsură luată de o autoritate publică și care afectează drepturile indivizilor trebuie să fie corespunzătoare atingerii unui scop legitim, necesară în vederea atingerii aceluși scop și în același timp cea mai rezonabilă. Un caz practic de aplicare a acestui principiu îl putem numi pe cel *C-210/91 Comisia Europeană vs. Grecia*, C-286/82 și 26/83 *Luisi și Carbone împotriva Ministero del Tesoro* și *Cauza 203/80 Casati*, toate indică importanța principiului proporționalității cu privire la sancțiunile ce pot fi instituite de statele membre în diverse domenii: *Măsurile administrative și penalitățile nu trebuie să treacă dincolo de ce este strict necesar, în așa fel încât procedurile de control să nu îngreuneze libertățile pe care le cere Tratatul și nu trebuie să fie însoțite de o penalitate disproporționată cu gravitatea încălcării, încât să devină un obstacol în exercitarea acelei libertăți (paragraful 20, C-210/91 Comisia Europeană vs. Grecia)* [284].

După cum bine observăm, acest principiu are două dimensiuni. Pe de o parte, el funcționează ca o garanție pentru societate, în sensul de a constitui o protecție a cetățenilor față de comportamentele delictuale. Sancțiunea asigură această garanție, în sensul că anulează avantajele pe care infractorii le procură prin încălcarea ei. Se restabilește, astfel echilibrul rupt prin fapta ilicită și stimulează pe bunul cetățean să persevereze în respectarea legii. Pentru a se produce acest efect, nu este necesar doar să existe orice sancțiune, ci trebuie ca aceasta să corespundă și să se adecveze așteptărilor grupului social. O sancțiune prost individualizată, la nivel legal, va fi contrazisă permanent de așteptările sociale, unul din indicatorii anomaliei fiind tocmai rebeliunea jurisprudenței împotriva codului. Pe de altă parte, sancțiunea, prin definirea condițiilor în care poate fi aplicată, asigură o protecție a individului împotriva tendințelor abuzive manifestate de mecanismul statal represiv.

O pedeapsă justă este deci o pedeapsă proporționată, al cărei quantum trebuie să fie stabilit în funcție de gravitatea delictului și de vinovăția autorului. Sub acest aspect, nu există un contrast, ce nu poate fi redus, între apărarea socială și retribuție, deoarece pedeapsa, văzută ca justă răsplată, este cel mai bun mijloc de apărare al societății [3, p. 17]. A proceda altfel, înseamnă a ajunge la rezultate greu conciliabile.

Cu toate acestea, principiul menționat, într-o măsură sau alta, asigură corespunderea dintre drepturi și obligații, dintre muncă și remunerare, dintre infracțiune și pedeapsă, meritele persoanei și recunoașterea lor în societate. Căci, anume prin intermediul proporționalității se atinge corespunderea optimală dintre comportamentul posibil și cel necesar și aprecierea rezultatelor lui. Cu toate acestea, pe lângă limitele sancțiunii, legislatorul stabilește și partea inițială (de reper), în temeiul căreia, instanța de judecată individualizează răspunderea, ținând cont de circumstanțele concrete ale infracțiunii comise și personalitatea celui vinovat. Aici, putem menționa că mai întâi de toate, sancțiunea trebuie să fie adaptabilă, deci să permită

adaptarea ei concretă la gradul de pericol al faptei și al făptuitorului. Această adaptare este rezultatul unui proces complex, căci ea cuprinde o serie de activități desfășurate de diferite organe, după criterii și reguli determinate, conform faptei săvârșite și persoanei care a săvârșit-o, la care, uneori, se adaugă o serie de factori externi, dată fiind dimensiunea spațială și temporală a fenomenului juridic [55, p. 79]. În așa fel, stabilind sancțiunile alternative sau sancțiunile relativ – determinate cu un decalaj destul de mare dintre limitele ei superioară și inferioară, legislatorul oferă instanței de judecată posibilitatea reală de a individualiza pedeapsa în fiecare caz concret. Adică, la pronunțarea sentinței, instanța este capabilă să țină cont de toate particularitățile circumstanțelor de comitere a infracțiunii și ale personalității persoanei vinovate și, astfel să asigure echitabilitatea pedepsei stabilite.

La principiile universale sau generale de aplicare a sancțiunii se mai poate de adăugat și **principiul neretroactivității legii**. Articolul 23 din Constituția R.Moldova stipulează că: „Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nicio pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos.” Esența acestui principiu constă în faptul că organele abilitate trebuie să țină cont de libertățile fundamentale ale omului, atât la etapa de elaborare a normelor, cât și la etapa executării lor. Abaterile de la acest principiu pot fi acceptate, numai în condițiile expres prevăzute de Constituție și de alte legi (cum ar fi de exemplu, aplicarea legii penale mai favorabile). Principiul neretroactivității legii interzice ca legea să producă efecte - drepturi și obligații - pentru faptele consumate înaintea intrării în vigoare a legii noi.

Principiul inevitabilității sau **obligativității tragerii la răspundere**, ca principiu de aplicare a sancțiunii, constă în faptul că sancțiunea care se aplică, în privința făptuitorului, are influență de prevenire nu prin severitatea, ci prin inevitabilitatea survenirii. Orice faptă ilicită trebuie să fie depistată, să fie stabilite persoanele care au comis-o și, ținându-se cont de toate împrejurările care au importanță la stabilirea corectă a răspunderii juridice, aceste persoane să fie sancționate în conformitate cu prevederile normei juridice violate [130, p. 460]. Astfel, inevitabilitatea constă în faptul, că nicio încălcare nu poate rămâne neobservată sau nedescoperită, că fiecare încălcare trebuie să fie făcută publică, să nimerească în vizorul statului și societății, să fie supusă condamnării. Aici, putem formula o concluzie că, răspunderea juridică și aplicarea unei sancțiuni constituie o consecință inevitabilă a săvârșirii unei fapte ilicite.

În continuare ne vom referi la *principiile de bază de aplicare a sancțiunilor*.

Și aici menționăm, **principiul operativității tragerii răspunderii juridice și al aplicării sancțiunii**. Astfel, aplicarea sancțiunii reprezintă reacția societății prin forța de constrângere a statului față de faptele ilicite. O asemenea reacție trebuie să fie operativă [8, p. 747]. Aici, D.

Baltag menționează că, este important ca sancțiunea juridică aplicată unei persoane să survină în momentul când ecoul social al faptei prezintă un grad de intensitate mai mare, căci numai astfel va avea eficiență maximă [12, p. 204]. În caz contrar, răspunderea juridică și sancțiunea aplicată își vor pierde efectul dorit.

Tot la principiile de bază putem adăuga și ***principiul interdicției dublei sancționări sau non bis in idem*** [12, p. 200]. În baza acestui principiu se interzice de a sancționa a doua oară aceeași persoană pentru aceeași faptă, deoarece cel ce a comis fapta ilegală de acum a suportat sancțiunea pentru fapta săvârșită. Aceasta, nu exclude aplicarea mai multor forme de răspundere juridică pentru faptele ilicite, prin care au fost încălcate mai multe norme juridice [8, p. 747]. Nu am putut trece cu vederea acest principiu în primul rând, pentru că el este stabilit a reprezenta un drept fundamental al omului în instrumente ca: Pactul internațional ONU asupra drepturilor civile și politice din 1966 care, în art. 14 alin. (7) prevede că „nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit din pricina unei infracțiuni pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă, în conformitate cu legea și cu procedura penală a fiecărei țări.” În mod asemănător, în art. 4 din Protocolul al 7-lea la Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede sub denumirea „Dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori” că, nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicțiile aceluiași stat, pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii și procedurii penale ale acestui stat.

Principiul răspunderii pentru fapta săvârșită cu vinovăție, ca principiu suplimentar de aplicare a sancțiunii juridice, înseamnă că persoana poate fi supusă răspunderii numai pentru acele acțiuni (inacțiuni) social-periculoase și consecințe social-periculoase survenite, în privința cărora este stabilită vinovăția sa.

Totodată, acest principiu presupune doar răspunderea personală, cu alte cuvinte, la răspundere poate fi trasă numai acea persoană care a comis fapta ilegală în calitate de executant sau a fost organizatorul ei, complicele ori instigatorul și răspunderea nu poate fi trecută asupra altor persoane (de exemplu, părinți, tutori), cu excepțiile prevăzute expres lege (cum ar fi, răspunderea părinților pentru copiii lor minori, în cadrul răspunderii civile delictuale).

Oricare abatere, de la acest principiu, poate avea ca urmare încălcarea legalității, poate condiționa soluționarea nedreaptă a problemei despre tipul și volumul răspunderii. Subliniind importanța și complexitatea teoretică a stabilirii vinovăției persoanei care a comis fapta social-periculoasă, trebuie de menționat că stabilirea greșită a formelor și tipurilor vinovăției conduce la un număr mare de erori judiciare.

În special, în Codul penal al R.M. definiția vinovăției lipsește. În dicționarele enciclopedice, etimologice ale limbii române contemporane, termenul „vinovăție” este înțeles și ca faptă, și ca infracțiune, ca și cauză a lor, precum și răspunderea pentru ele etc.

În legislația procesual-penală termenul „vinovăție” înseamnă prezența componenței infracțiunii în fapta persoanei. Pe această concepție a vinovăției este bazat și principiul prezumției nevinovăției. Art. 21 din Constituție prevede că, „Orice persoană, acuzată de un delict, este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale”.

În timpul de față, în literatura juridică, există mai multe concepte ale vinovăției, dintre care putem specifica două principale: teoria de evaluare a vinovăției (normativă, etică); teoria psihologică a vinovăției.

În conformitate cu teoria de evaluare, vinovăția persoanei pentru fapta comisă se reduce la caracteristica de evaluare (socială, morală, politică) dată de instanța de judecată, formulată în imputare. Astfel, în teoria de evaluare, vinovăție se declară numită ba comportamentul reprobabil, ba evaluarea negativă a comportamentului, ba cumulul de particularități obiective ce caracterizează fapta și persoana care a comis-o, care merită acuzare juridică din partea instanței [201, p. 56- 62]. Neajunsul abordării de evaluare este posibilitatea extinderii nelimitate a abuzului judiciar, încălcărilor multiple ale legalității, care ar putea conduce la acuzarea persoanelor nevinovate și eliberarea de răspundere penală a persoanelor care au comis infracțiuni.

În științele juridice din țara noastră este răspândită teoria psihologică a vinovăției. În conformitate cu această concepție, vinovăția este atitudinea psihologică a persoanei în formă de intenție și imprudență față de fapta social-periculoasă comisă, prevăzută de legea penală și față de consecințele ei social-periculoase. În acest sens, vinovăția se examinează drept categorie psihologică liberă de influența aprecierilor politice, sociale și morale care au tendință spre acuzarea obiectivă. Asemenea aprecieri sunt posibile numai în privința faptei în întregime.

În conformitate cu teoria psihologică a vinovăției, fiecare acțiune (inacțiune) social-periculoasă și ilegală, care este imputată persoanei, se consideră volitivă și conștientă. Vinovăția nu este pur și simplu atitudinea psihică sub formă de conștientizare a faptului și valorii lui sau previziune. Vinovăția este atitudinea exprimată în comiterea faptului conștientizat. Cu atât mai mult că, conștiința și voința nu există de sine stătător și pot fi examinate numai în unitatea procesului psihologic interior al vieții omului. De aceea, delimitarea lor este o condiție necesară pentru clarificarea conținutului și valorii vinovăției. În așa fel, vinovăția este determinată de activitatea conștiinței omului și voinței lui.

În dreptul penal, forma de vinovăție este înțeleasă ca ceea ce exprimă legătura interioară și modul de organizare a interacțiunii conștiinței și voinței între ele, cât și cu condițiile externe [48, art. 17-18].

Totodată, diferite corelații dintre conștiință și voință la comiterea infracțiunii stau la baza împărțirii vinovăției în forme, iar în limitele unei și aceeași forme de vinovăție – în tipuri.

Astfel, în conformitate cu art.17, 18 ale Codului Penal al R.Moldova, poate fi recunoscută vinovată de comiterea infracțiunii numai persoana care a comis fapta social-periculoasă și ilegal-penală cu intenție sau imprudență.

În final, anume înțelegerea psihologică a vinovăției, restricționată prin formele determinate legislativ ale intenției și imprudenței, reprezintă un obstacol serios pentru imputarea obiectivă, în legătură cu care, orice complicitate reală, dar nevinovată la faptă, cât de grave urmări nu ar fi cauzat ea, nu poate fi examinată ca comitere a infracțiunii și nu poate servi temei pentru atragere la răspundere. Mai mult decât atât, Gh. Avornic consideră că acest principiu are o mare importanță și pentru realizarea efectului educativ pe care-l are răspunderea juridică. Ori, efectul educativ ar fi de neconceput dacă o persoană ar fi sancționată și atunci când nu i s-ar putea imputa nimic. Aplicarea unei sancțiuni, atunci când subiectul este vinovat, va avea asupra acestuia o înrâurire educativă, el evitând pe viitor să mai săvârșească asemenea fapte [8, p. 746].

Un alt principiu de aplicare a sancțiunilor este ***principiul răspunderii personale***, conform căruia, răspunderea revine numai celui efectiv vinovat de comiterea faptei ilicite, iar întinderea răspunderii se stabilește după circumstanțele personale ale autorului faptei. Consacrat în legislația R. Moldova (art. 6 C. P.), principiul personalității răspunderii constituie regula, potrivit căreia, atât obligația ce decurge dintr-o normă juridică de a avea o anumită conduită, cât și răspunderea, ce decurge din nesocotirea acelei obligații, revin persoanei care nu și-a respectat obligația, săvârșind fapta interzisă și nu alteia sau unui grup de persoane. Acest principiu vine să garanteze libertatea persoanei și determină aplicarea tratamentului sancționator doar acelei persoane, fizice ori juridice, care a încălcat normele de drept.

Am inclus acest principiu la cele suplimentare deoarece, în unele ramuri ale dreptului există și excepții de la el, ca de exemplu în cazul răspunderii reparatorii, există și răspunderea pentru fapta altuia (răspunderea părinților pentru copiii minori, a persoanei juridice pentru faptele membrilor) sau răspunderea solidară ori împreună cu alții. Astfel, în cazul răspunderii sancționatorii (represive), regula îmbracă un caracter absolut, pe când în cazul răspunderii reparatorii, în condiții limitativ prevăzute de lege, se admite și o răspundere pentru fapta altuia [157, p. 192-196].

Principiul ***reglementării procesuale***, ca unul din principiile suplimentare de aplicare a sancțiunii juridice, este bazat pe necesitatea consolidării legislative a anumitor etape de realizare

a sancțiunilor. Asemenea reglementare, o realizează normele de drept procesual, care în prezența anumitor fapte dau naștere raporturilor juridice procesuale. Foarte important este rolul măsurilor de constrângere procesuală pentru stabilirea, dezvoltarea și realizarea răspunderii juridice din momentul apariției și până la încetarea finală. Totodată, reglementarea acestui proces asigură nu doar obiectivul indicat, deși el este principal, procedura de cercetare și soluționare a cauzelor permite de a reacționa operativ la oricare fapt de încălcare a ordinii de drept. Mai mult decât atât, apariția și realizarea raportului juridic de răspundere are loc în cadrul unui proces jurisdicțional. Evoluția acesteia este întruchipată în forma procesuală [12, p. 397]. Am considerat a include acest principiu la cele suplimentare pentru că, se prezintă posibil de menționat că sancțiunile unor ramuri ale dreptului nu sunt reglementate procesual, cum ar fi, de exemplu, sancțiunile aplicate pentru litigii de muncă.

Principiul stabilirii unor sancțiuni revocabile. Acest principiu, l-am inclus la categoria celor suplimentare, pentru că este determinat de natura coercitivă a sancțiunilor de drept penal și presupune stabilirea unor sancțiuni care să poată fi retrase, remise în caz de eroare, care să nu aibă efecte definitive odată aplicate. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului dezvoltată pe marginea noțiunii de „eroare judiciară”, menționată în art. 3, din Protocolul nr. 7 la Convenție și relevă faptul că, aceasta este, ca regulă generală, asociată materiei penale și decurge din ideea de eroare de fapt săvârșită de instanța care, fiind chemată să se pronunțe asupra temeiului unei acuzații penale, pronunță condamnarea unei persoane nevinovate.

În **concluzie**, se prezintă posibil de a menționa că, sistemul principiilor de aplicare a sancțiunilor este cercetat insuficient în doctrină. Acest fapt este confirmat și prin lipsa cercetărilor fundamentale, și prin caracterul diferit al clasificării lor, care au fost propuse în compartimentele monografiilor de ramură și în literatura didactică, consacrate principiilor de aplicare a sancțiunilor [35, p. 130-146].

Cu toate acestea, cercetarea aplicării sancțiunilor juridice, nu ar fi fost deplină, dacă nu am fi studiat și principiile de aplicare a lor. Mai mult, principiile de aplicare a sancțiunilor, oferă o caracteristică generalizată și, în așa fel, contribuie la cunoașterea esenței și conținutului reglementărilor juridice a unor sau altor domenii din viața socială și activitatea de stat, ușurează cunoașterea valorii sociale a dreptului.

3.4. Eficacitatea aplicării sancțiunilor juridice

În istoria dreptului, sancțiunile au constituit o componentă deosebit de importantă în cadrul tuturor sistemelor juridice. Respectarea legalității democratice este o necesitate obiectivă a

consolidării statului de drept. De aceea s-a spus, pe bună dreptate, că dreptul devine eficient, numai în măsura în care sunt respectate prevederile sale [154, p. 125].

În literatura juridică nu există o părere unică despre noțiunea de eficacitate, nu s-a format concepția generală a eficacității dreptului, considerându-se că eficacitatea dreptului, în general, se substituie cu eficacitatea normei sau a sancțiunii acesteia etc. La fel, doctrina nu face distincție între termenii „eficiență” și „eficacitate”, considerându-le sinonime.

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, eficiența este „*ceva care are un anumit efect, acționează, conduce la rezultatele dorite, mai modern, mai productiv*” [279].

Eficiența, în sensul larg al cuvântului, se examinează ca măsura practicii sociale. Totodată, fiind o noțiune generală științifică, „eficiența” este o expresie generalizată a problemei modurilor raționale de atingere a scopului. Făcând abstracție de aceste noțiuni, este posibil de a evidenția eficiența specială sau de ramură – filosofică, economică, socială, juridică etc. Astfel, de exemplu, în filosofie „eficiența” se caracterizează ca acțiuni orientate ce țin de activitatea conștientă a oamenilor [179, p. 46-48].

În doctrina juridică prin eficacitatea dreptului se înțelege coraportul dintre obiectivele (scopurile) normelor juridice și rezultatul acțiunii lor [204, p.499]. După A. Negru și V. Zaharia, eficacitatea normelor juridice semnifică atingerea acelor obiective pe care le-a fixat legiuitorul, precum și rezultativitatea acțiunii mecanismului juridic, apreciată prin prisma nivelului de legalitate, ordine de drept [129, p. 142].

Lipsa unei definiții unice a noțiunii de „eficacitate” conduce la confuzia, substituirea diferitor grade de generalizare a acestui termen. Spre exemplu, eficacitatea dreptului, în general, este substituită cu eficacitatea normei juridice, eficacitatea normei – cu eficacitatea sancțiunii concrete prevăzute de ea etc.

Cu toate acestea, în jurisprudență, cercetările eficienței au loc în două direcții: prima din ele este cercetarea eficienței *diferitor fenomene juridice*: a dreptului în general, a ramurilor de drept, a unor norme juridice aparte, a sancțiunilor juridice; a doua este cercetarea *activității diferitor organe*, instituții și organizații, prin intermediul cărora se realizează normele juridice.

Totodată, în cadrul primei direcții, obiectul analizei este legătura dintre conținutul normelor de drept și rezultatele aplicării lor care au fost atinse. În cadrul direcției a doua, obiect al analizei sunt legăturile dintre aceste rezultate și activitatea practică a organelor, instituțiilor și organizațiilor concrete.

În opinia lui L. Popov „*cercetarea eficienței dreptului sau eficienței juridice, ca obiect integru de studiere, trebuie făcută la trei nivele: general – al dreptului în întregime, special – al ramurii de drept, particular – al normei de drept, sancțiunii, măsurii concrete de influență*” [207, p. 121-129].

Cu toate acestea, *în opinia noastră*, cercetarea eficienței sancțiunii juridice, trebuie făcută la patru nivele: general – al dreptului în general; special – al ramurii de drept; particular – al normei de drept; concret – al sancțiunii sau măsurii concrete de influență.

Eficiența de ramură, *reprezintă atingerea de către sancțiune a rezultatelor optime în protecția împotriva faptelor ilicite a raporturilor dintr-o anumită ramură*. Credem că, definirea eficienței în diferite ramuri de drept, în esență, trebuie să fie univocă și, în același timp, să se țină cont de specificul raporturilor reglementate, particularităților tipurilor de pedepse și stimulări.

Mulți autori definesc, credem noi, corect eficiența normelor de drept ca *capacitatea lor de a influența asupra raporturilor sociale, într-o direcție anumită utilă pentru societate sau de a contribui la atingerea scopului dorit și crearea rezultatului necesar* [206, p. 3; 221, p. 82-84], *ori de a asigura atingerea scopului social-util și obiectiv întemeiat al acestei norme* [191, p. 9], *sau de a asigura cursul normal al justiției* [221, p. 82-84], *sau raporturile dintre rezultatul atins efectiv, real al acțiunii ei și acel scop social, pentru atingerea căruia ea a fost adoptată* [213, p. 318] etc.

În același timp, eficiența normei juridice este anume rezultatul pozitiv al influenței ei, de aceea putem vorbi despre eficiența normei juridice, doar în cazul când consecințele pozitive ale realizării ei le depășesc pe cele negative. Eficiența aplicării normelor juridice depinde de anumite condiții obiective și subiective, care se referă la dreptul ca atare și la domeniul de realizare al lui. Cercetarea efectuată, ne permite să afirmăm că este necesar de clarificat condițiile eficienței acțiunii normei juridice, conform temeiului ce ține de elementele mecanismului de acțiune a dreptului.

În așa fel, condițiile de care depinde eficiența acțiunilor normei se vor referi: la însăși norma juridică; la activitatea organelor de aplicare a dreptului; la particularitățile de conștiință juridică și comportament ale cetățenilor care respectă sau încalcă cerințele normei juridice.

Una din condițiile de apreciere a eficienței acțiunii normelor juridice îl constituie calitatea activității de aplicare a dreptului. Cea mai desăvârșită lege, care se presupune a fi aplicată corect, de către organele de stat, va fi inefficientă dacă practica aplicării ei nu va corespunde cerințelor înaintate față de ea. Condiția principală de sporire a eficienței normelor juridice, în domeniul cercetat, este consolidarea în continuare a legalității, combaterea faptelor de aplicare greșită a normelor de drept.

Din alt grup de condiții, care asigură eficiența acțiunii normelor juridice, face parte nivelul înalt al conștiinței juridice a societății și individului, care realizează dispozițiile juridice. Aceste condiții includ asemenea indicatori, cum sunt: nivelul de cunoaștere a legii, gradul de aprobare a ei de către cetățeni, dezvoltarea aptitudinilor de reglementare juridică [8, p. 588-589] etc. Cu cât mai înalt este nivelul de cunoaștere a normelor juridice respective și a sancțiunilor acestora, cu

cât mai pozitiv se apreciază prevederile conținute în ele, cu atât mai cu succes ele se realizează și, respectiv, au o eficiență mai mare. Eficiența acțiunii normei juridice poate fi apreciată în raport cu aplicarea ei în societate, în general, în diferite păături sociale și grupuri de populație, precum și în cadrul unor categorii de persoane aparte.

Credem că, eficiența sancțiunii juridice nu poate fi determinată fără înțelegerea clară a scopului ei. Însă, examinând scopurile sancțiunilor, trebuie să ținem cont de faptul că „măsura de bază (scara de evaluare) a eficienței normei juridice este scopul, pentru atingerea căruia această normă a fost creată” [211, p. 6].

Respectiv „*eficiența dreptului*”, „*eficiența normei juridice*”, „*eficiența sancțiunii*” reprezintă noțiuni echivoce și doar scopurile fiecăreia, din aceste categorii juridice, sunt diferite din punct de vedere al componenței cantitative și calitative. În așa fel, pentru studierea eficienței diferitor categorii ale dreptului (ramura dreptului, instituția dreptului, norma juridică aparte, sancțiunea juridică) e necesară stabilirea scopurilor nemijlocite ale lor.

După cum am menționat anterior, sancțiunea juridică are câteva tipuri de obiective, și anume: juridice, politice, economice, educative etc. Astfel, respectiv la scopurile de aplicare a sancțiunilor pot fi referite cele: *juridice* – aplicarea față de cei care încalcă normele de drept a măsurilor de influență pentru respectarea regimului de legalitate; *politice* – apărarea bazelor sistemului constituțional și garantarea realizării drepturilor și libertăților principale ale omului și cetățeanului, asigurarea apărării țării și securității statului; *economice* – repararea prejudiciului cauzat, de exemplu, a celui material; *educative* – stimularea comportamentului social-util etc.

Însă, scopul sancțiunilor poate fi obiectiv, în măsura în care el reflectă corect realitatea existentă și determină direcțiile și căile de transformare ale lui. Cu toate acestea, alegerea scopului este generată de condițiile obiective de existență, reflectate în necesitățile și interesele omului și presupune alegerea celor mai utile mijloace (măsuri, metode, moduri de acțiune) pentru realizarea lui. Scopurile fără mijloace nu sunt reale, căci în lipsa unui scop concret toate mijloacele existente nu vor conduce la careva rezultat pozitiv.

De asemenea, trebuie de stabilit nu doar scopurile sancțiunii, mijloacele de atingere a lor, ci și faptul cât de real ele pot fi atinse de practica de aplicare a legii. În fine, rezultat al aplicării sancțiunii juridice este nu doar comportamentul participanților raporturilor juridice, dar și diferite consecințe materiale, spirituale și de alt gen.

Totodată, sancțiunea întotdeauna are un scop bine determinat, însă rezultatul deseori nu survine, ori survine peste un timp foarte îndelungat. Rezultativitatea poate fi determinată prin utilizarea diferitor metode, iar rezultatul, în majoritatea cazurilor, nu poate fi determinat imediat. *Scopul propus de norma juridică va fi atins atunci, când va deveni cunoscut rezultatul important.* După aceasta, se poate de judecat despre eficiența sancțiunii juridice.

Cu toate acestea, determinarea rezultatului acțiunii sancțiunii reprezintă un proces complex și de lungă durată. Și, complexitatea procesului indicat, constă nu doar în aspectul său sociologic, dar și în faptul că trebuie de ținut cont că asupra rezultatului normei juridice, într-o anumită măsură, influențează și fenomenele negative, precum și factorii externi, non-juridici (morali, politici, ideologici). Și A. Negru, și V. Zaharia evidențiază cauzele ce duc la diminuarea eficacității dreptului, și anume: situațiile imprevizibile; lacunele și coliziile în drept; lipsa reacției sociale la încălcarea normelor juridice [129, p. 144-146]. Toate acestea, într-un fel complică depistarea rezultatului acțiunii normei de drept concrete sau al sancțiunii juridice concrete. În același timp, pentru sancțiunile pozitive și negative rezultatul la fel va fi diferit. Astfel, rezultatul aplicării sancțiunii pozitive poate fi (în mod ideal) aprobarea și încurajarea comportamentului social-activ dorit și oferirea stimulărilor suplimentare materiale și de alt gen, stimularea comportamentului ulterior social-activ al persoanei care l-a manifestat și al celor din jur. Rezultatul aplicării sancțiunii negative poate fi (în mod ideal) restabilirea ordinii de drept, suprimarea comportamentului ilegal și educația infractorului.

În fine, pentru stabilirea eficienței sancțiunii juridice, trebuie de clarificat nu doar scopul (scopurile) urmărite de ea, ci și raportul dintre acest scop și rezultat.

Alăturându-ne la opinia majorității cercetătorilor ca Gh. Avornic[8], A. Negru și V. Zaharia[129], S. S. Alexeev[177,178], I. C. Samoșenco[211], V. A. Kozlov[191] etc., menționăm că eficiența sancțiunii juridice poate fi determinată conform următoarei formule:

$$\text{Eficiența sancțiunii juridice} = \frac{\text{scopul} - \text{rezultatul}}{\text{mijloace}}$$

Respectiv, *eficiența sancțiunii juridice trebuie examinată ca raportul diferenței dintre scopurile pe care le urmărește ea și rezultatul actual față de mijloacele consumate.*

Cu toate acestea, determinarea practică a eficienței sancțiunii juridice întotdeauna va fi relativă, deoarece rezultatul obținut la atingerea scopului stabilit este foarte greu de determinat. Deci, eficiența normei juridice trebuie înțeleasă nu doar ca atingerea consecințelor maximal utile, dar și ca obținerea pur și simplu unui rezultat pozitiv.

Însă, trebuie de menționat că nu toate sancțiunile juridice sunt la fel de eficiente. Astfel, în literatura juridică există diferite opinii în privința clasificării eficienței sancțiunilor juridice.

Unii autori ca, de exemplu, S. Alexeev[177], I. Samoșenko[211], V. Kozlov[191] etc. examinează trei grade ale eficienței: slab-eficient, de eficiență medie și de mare eficiență.

Gh. Avornic menționează despre faptul că normele juridice pot fi: eficiente și ineficiente; cu eficiență redusă; și antieficiențe [8, p. 591].

Însă, din practica aplicării sancțiunilor juridice, asupra celor ce au încălcat normele juridice, se poate de concluzionat că, unele sancțiuni juridice nu-și ating scopul scontat de

legiuitor. Și, după *părerea autorului*, se poate de confirmat cu certitudine că, la această clasificare mai putem adăuga încă un grad de eficiență a sancțiunilor și anume: *ineficient; slab-eficient; de eficiență medie; de mare eficiență*.

Am pornit această clasificare de la ideea că, dacă ținem cont de formula propusă anterior, pentru calcularea eficienței sancțiunii, poate fi remarcată eficiența „cu semnul minus” sau eficiența „egală cu zero” a sancțiunilor. Asemenea eficiență, poate fi luată în considerare, de exemplu, atunci când rezultatele apropiate de scop sunt obținute: cu cheltuieli considerabile; cu cauzarea prejudiciului, în proporții mari, ce nu poate fi recuperat nicidecum; când scopul sancțiunii juridice nu este atins, necâtând la acțiuni legitime multiple, la aplicarea mijloacelor economice și oportune pentru atingerea lui.

La rândul său, sancțiunea juridică trebuie considerată *slab-eficientă*, dacă există totuși o serie de rezultate pozitive la atingerea scopului, însă: se utilizează mijloace neeconomice; rezultatul este obținut, dar nu imediat.

De *eficiență medie* trebuie considerată sancțiunea juridică care, în fond, atinge scopul propus cu cheltuieli nesemnificative, admisibile la această etapă.

La sancțiunile *de mare eficiență* pot fi atribuite sancțiunile, prin aplicare, iar în unele cazuri, prin existența cărora scopul este atins: cu cheltuieli minime; cu prejudiciu minim; în cel mai scurt timp.

În fine, putem **concluziona** că, *la determinarea gradului de eficiență a sancțiunii juridice, trebuie de ținut cont de scopuri, raportându-le la mijloacele consumate și rezultatul obținut. De aceea, de regulă, sunt alese scopurile principale, cele mai importante, care constituie momentul inițial la determinarea gradului de eficiență a sancțiunii juridice.*

O importanță mare, la determinarea eficienței sancțiunii juridice, o au așa ziii indicatori ai eficienței sancțiunii juridice. În special, după cumulum de indicatori pozitivi, putem judeca despre nivelul de atingere a scopului propus.

Astfel, fiecărui criteriu al eficienței îi corespund câțiva indicatori. Tipurile indicatorilor depind de particularitățile scopurilor sancțiunii juridice concrete.

Indicatorii se împart în: *general*, caracteristici pentru o serie sau pentru toate normele juridice; *concreți*, caracteristici pentru norma de drept concretă, sancțiunea juridică concretă. De exemplu, din indicatorii generali fac parte indicatorii care caracterizează rezultatul activității subiectului supus răspunderii; conștiința juridică etc. Indicatori concreți ai sancțiunilor pot fi corelațiile dintre: numărul de subiecți ai dreptului și numărul de infracțiuni de același tip săvârșite; cheltuielile de aplicare a dreptului cu rezultat pozitiv atins etc.

Anume cu ajutorul acestor indicatori se determină gradul de eficiență al sancțiunii juridice.

Indicatorii caracterizează nivelul, gradul de atingere a criteriului și posedă valoare calitativă și cantitativă. În același timp, cel mai complicat se prezintă a fi depistarea și stabilirea indicatorilor calității.

De regulă, indicatorii eficienței sancțiunilor se determină prin intermediul parametrilor ce caracterizează proprietățile lor de bază. În special, indicatorii care caracterizează eficiența sancțiunii, se exprimă în următoarele informații: despre oportunitatea aplicării sancțiunii; despre utilitatea aplicării sancțiunii; despre economicitatea aplicării sancțiunii; despre optimalitatea aplicării sancțiunii [206, 207] etc.

O importanță mare are și legalitatea alegerii sancțiunii. Astfel, realitatea scopurilor propuse determină alegerea mijloacelor oportune, utile, economice, optime și legale. Deși, mijloacele aplicate, pentru atingerea rezultatului pozitiv, pot fi juridice sau non-juridice și ele trebuie luate în considerare atât în cumul, cât și fiecare în parte.

Trebuie de ținut cont de faptul, că „oportunitatea” se manifestă ambiguu. În primul rând, din partea organelor puterii de stat, care emit actele normative de drept. În al doilea rând, din partea organelor de stat și cetățenilor care le execută. În primul caz, oportunitatea este înțeleasă ca fiind capacitate a organelor de stat de a emite un act normativ la nivel înalt juridic și tehnic, care corespunde direcției generale de dezvoltare a statului, bazat pe cunoașterea legilor obiective și necesităților de dezvoltare, care urmărește un scop final – construcția societății civile și statului de drept. În al doilea caz, oportunitatea este înțeleasă ca activitate conștientă, rațională, oportună, îndreptată spre atingerea scopului propus, care răspunde intereselor și condițiilor acestui moment și direcției generale de dezvoltare a statului contemporan.

Cu toate acestea, trebuie de ținut cont că și categoria „utilitate” are o serie de trăsături comune cu categoria „oportunitate”. În special, dacă partea vinovată trebuie să poarte răspundere pentru infracțiune în orice caz, trebuie de observat ce rezultat va fi obținut la aplicarea unei sau altei sancțiuni. Căci, este importantă atingerea rezultatelor pozitive. Aplicarea unei sancțiuni mai dure sau invers, unei sancțiuni mai blânde, va contribui la faptul că norma juridică nu va avea efect, iar aceasta se va răsfrânge negativ asupra dezvoltării raporturilor juridice concrete.

La rândul său, termenul „economic” trebuie înțeles ca „cel care dă posibilitate de a economisi ceva, profitabil” [279]. Astfel, în final, la atingerea scopului pot conduce și mijloacele cheltuite irațional sau cheltuite într-un quantum disproporționat de mare, însă acești indicatori nu vor corespunde criteriului de eficiență, deoarece în majoritatea cazurilor, indicatorii principali, vor fi negativi, prin urmare, nu va fi rezultat. De aceea, în acest caz, nu va fi sens să vorbim despre eficiență. În fine, anume economicitatea influențează asupra rezultatului acțiunii sancțiunii juridice, deși indirect.

Costurile pe care le suportă societatea, în legătură cu infracționalitatea, se compun în mare parte din: *costurile pentru prevenirea ilicitului* (inclusiv ordinea publică, protecția individuală, asigurarea bunurilor pentru cazuri de furt etc.); *costurile ca efect al faptei ilegale* (daunele cauzate sănătății, serviciile de protecție a victimei, prejudiciul fizic și psihologic care este greu de estimat etc.) și; *costurile de răspuns la faptele ilegale* (costurile de urmărire penală, judecare a cauzei, serviciul de probațiune și penitenciar, costurile de detenție etc.).

În speranța realizării scopurilor pedepselor penale, sistemele corecționale și de executare a pedepselor sunt tentate de a solicita din ce în ce mai mulți bani publici. În situații de crize bugetare, orice Guvern se va întreba, nu atât referitor la necesitatea de a acoperi costurile unui sistem de executare a pedepselor penale (acesta oricum va exista), ci mai mult, cum asigurăm ca resursele bugetare să fie utilizate în mod eficient. Abordările statelor în acest sens sunt cele mai diferite, unele state au încercat a reduce aplicabilitatea unor sancțiuni (de exemplu, detențiile costisitoare), promovând pedepsele alternative detenției; altele de a promova mai mult sancțiuni pecuniare; altele de a elibera din detenție înainte de termen pe cei bolnavi sau bătrâni; altele de a aplica amnistiei etc.

În sfârșit, prin concluzie nu am putea caracteriza eficiența sancțiunii, fără a ține cont de cheltuielile sociale care au condus la rezultatul pozitiv. În acest sens, o mare importanță are categoria „optimalitatea”. Optimalitatea constă din asemenea indicatori, cum sunt: minimul de timp consumat, minimul de forțe consumate, minimul de energie umană consumată etc.

În special, V. Kozlov propune de a considera unul din criteriile generale ale eficienței normei juridice, anume optimalitatea ca „atingere a rezultatului maxim cu cheltuielile sociale minime” [191, p. 11].

De asemenea, în calitate de indicatori ai eficienței sancțiunii juridice, trebuie de numit și indicatorii care caracterizează: recidivul după aplicarea sancțiuni juridice și comportamentul criminal al persoanei după aplicarea acestei sancțiuni.

Sancțiunea juridică poate manifesta funcția sa socială atunci când este executată și omul a suportat restricțiile de drept stabilite în ea. Totodată, în calitate de regulator al raporturilor sociale, dreptul acționează asupra raporturilor prin intermediul voinței și conștiinței participanților, de aceea mijloacele alese incorect de subiect ori contravin scopurilor normei juridice și, în majoritatea cazurilor, au ca urmare aplicarea sancțiunilor, ori atingerea scopului devine inexecutabilă.

În **concluzie**, putem menționa că, sancțiunile constituie o parte importantă a oricărui sistem de reglementare. Ele pot fi considerate eficiente dacă asigură respectarea legislației, dacă reflectă în mod adecvat gravitatea încălcării și nu depășesc ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor urmărite și cu efect ce-i determină pe oameni să-și schimbe comportamentul, dacă

sunt suficient de severe pentru a împiedica autorii încălcării legislației să repete aceeași faptă ilegală, precum și alți posibili autori de la a comite fapte similare. Pentru ca sancțiunile să îndeplinească aceste cerințe, sunt în joc o serie de factori, precum natura și nivelul sancțiunilor prevăzute de lege, sistemele instituționale și procedurale care guvernează aplicarea acestora, identificarea eficientă a încălcărilor și aplicarea efectivă a sancțiunilor prevăzute de lege.

Eficacitatea este absolut necesară transformării unei ordini morale în ordine juridică. Cu toate acestea, determinarea practică a eficienței sancțiunii juridice întotdeauna va fi relativă, în legătură cu faptul că, rezultatul obținut la atingerea scopului stabilit este foarte greu de determinat.

3.5. Concluzii la capitolul 3

În **concluzie** la acest capitol, putem confirma că, cercetarea sancțiunilor juridice, nu ar fi fost deplină dacă nu am fi cercetat *caracterele* lor, deoarece doar prin ele se descoperă conținutul lor complex. Astfel, cercetând doctrina, în cadrul general al fenomenului răspunderii juridice, putem conchide că, sancțiunea juridică dispune de anumite caractere specifice și anume: caracterul represiv sau represiv – aflictiv, caracterul legal, caracterul preventiv, caracterul educativ, caracterul reparatoriu, măsură de constrângere statală. Aici, am putea adăuga, considerând că, putem să-l atribuim ca și caracter al sancțiunii juridice faptul că, sancțiunea juridică se aplică doar făptuitorului în cazurile *când sunt întrunite condițiile legale de răspundere juridică*. În urma acestor analize, putem remarca faptul că, în raport cu felul sancțiunii, unele dintre aceste caractere se manifestă cu promptitudine, în timp ce altele sunt estompate.

În ceea ce privește problema *funcțiilor* sancțiunii juridice, doctrina distinge diferite asemenea funcții în raport cu tipul și esența sancțiunii. Astfel, doctrina penală contemporană atribuie sancțiunilor de drept penal funcția de constrângere, funcția de reeducare, funcția de exemplaritate și funcția de eliminare. În materie civilă și administrativă, doctrina atribuie sancțiunii trei funcții: sancționatorie, reparatorie, educativ – preventivă. Analizând conținutul acestor funcții, expuse de diferiți autori, am observat că între ele nu există o demarcație netă, ele fiind permanent în raporturi de interdependență.

Caracterele și funcțiile sancțiunii juridice, desigur că, fixează *scopul ei*. Aici, putem menționa că, sancțiunea este principalul mijloc de realizare a scopului legii, de aceea scopul sancțiunii coincide cu scopul legii. Legea apără împotriva faptelor ilicite suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, viața și sănătatea persoanei, drepturile și libertățile cetățenilor, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept. Cu alte cuvinte, apără

sistemul și relațiile sociale de fapte socialmente periculoase care subminează cele mai importante condiții de existență ale societății.

În ceea ce privește *clasificarea sancțiunilor*, făcând analiza unui număr destul de mare de cercetări teoretice generale și de ramură, atât în literatura națională, cât și în cea străină, putem menționa că: această temă nu este dezvoltată suficient, ceea ce se manifestă în neclaritatea criteriilor de divizare a sancțiunilor; majoritatea cercetătorilor își orientează opiniile doar asupra clasificării sancțiunilor negative.

Concluzionând, admitem că este posibilă delimitarea următoarelor *criterii de clasificare* a sancțiunilor juridice: după ramura de drept pe care o acoperă; după natura lor; după modul lor de reglementare; în funcție de efectul consecințelor; în funcție de gradul de determinare; în funcție de caracterul faptei care a avut ca urmare aplicarea sancțiunilor, exprimat în aprecierea finală respectivă care se conține în sancțiune; potrivit competenței de aplicare etc.

Totodată, trebuie de subliniat faptul că, clasificarea sancțiunilor nu rămâne nemodificată, ea se află în stare de mișcare, se dezvoltă, se schimbă odată cu dezvoltarea societății. Mai mult decât atât, efectuând delimitarea diferitor tipuri de sancțiuni juridice, trebuie de ținut cont că, scopul principal al clasificării sancțiunilor juridice, nu este delimitarea arbitrară a unei sau altei varietăți de sancțiuni juridice, ci este analiza lor comparativă, în legătură cu necesitatea de sporire ulterioară a eficienței de acțiune a lor asupra omului și raporturilor în societate [229, p. 29-31].

Totuși, autorul consideră că, în doctrina Teoriei generale a dreptului, lipsesc câteva clasificări, care ar putea completa șirul clasificărilor sancțiunilor juridice. O primă clasificare ar fi cea în dependență de ***domeniul dreptului vizat***: în sancțiuni *materiale* și *procesuale*. Valoarea clasificării propuse, constă în faptul că ea cuprinde nu doar domeniul dreptului material, ci și al celui procesual. O altă clasificare este în dependență de ***persoana supusă sancționării***. Și aici, ne referim la sancțiuni aplicate doar persoanelor fizice și sancțiuni aplicate doar persoanelor juridice (această clasificare o regăsim în legislație: de exemplu, art. 62, 63 C. P.; art.32 C. Contr.). Mai mult decât atât, răspunderea penală a persoanei juridice a dobândit în Europa o nouă dimensiune, mai ales după Congresul internațional de drept penal comparat, care s-a desfășurat la Budapesta în anul 1978 și, plecând de la Recomandarea R(88) din 20 octombrie 1988 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei prin care statele au fost invitate să admită răspunderea penală a persoanelor juridice mai multe state, printre care și Republica Moldova, au decis reglementarea acestei instituții. O altă clasificare ar fi, cea ***în funcție de gradul lor de autonomie***. În funcție de acest criteriu, sancțiunile pot fi clasificate în: sancțiuni principale și sancțiuni complementare.

Dacă este să ne referim la *principiile de aplicare a sancțiunilor*, putem spune că ele oferă o caracteristică generalizată și, în așa fel, contribuie la cunoașterea esenței și conținutului

reglementărilor juridice a unor sau altor domenii din viața socială și activitatea de stat, precum și ușurează cunoașterea valorii sociale a dreptului, în general, și al sancțiunilor juridice, în mod special. Autorul tezei a construit un model de utilizare a sancțiunii juridice, prin evidențierea principiilor de aplicare ale acesteia. Considerăm că, după cum se încearcă în doctrină de a sistematiza principiile răspunderii juridice, tot așa trebuie înfăptuită sistematizarea și consolidarea principiilor de aplicare a sancțiunilor juridice. Astfel, cercetarea doctrinei ne-a dat posibilitatea să ajungem la o sistematizare a principiilor de aplicare a sancțiunilor juridice. Respectiv, în opinia autorului, se prezintă posibil de a propune următoarea clasificare a principiilor de aplicare a sancțiunilor în: *universale sau generale, de bază și suplimentare* [35, p. 130-146].

Și, în final, dacă este să ne expunem asupra problemei *eficienței sancțiunilor*, putem spune că, această problemă este cel mai puțin tratată în literatura de specialitate, ceea ce pentru autor va constitui subiect de cercetare în viitor. Totuși, putem **concluziona** că, *la determinarea gradului de eficiență a sancțiunii juridice, trebuie de ținut cont de scopuri, raportându-le la mijloacele consumate și rezultatul obținut. De aceea, de regulă, sunt alese scopurile principale, cele mai importante, care constituie momentul inițial la determinarea gradului de eficiență a sancțiunii juridice*. Aici se poate de adăugat că, o importanță mare, la determinarea eficienței sancțiunii juridice, o au așa-ziii indicatori ai eficienței sancțiunii juridice. În special, după cumulum de indicatori pozitivi, putem judeca despre nivelul de atingere a scopului propus. Și, după **părerea autorului**, se poate de confirmat cu certitudine că, în dependență de eficiența lor, sancțiunile pot fi clasificate în: *ineficiente; slab-eficiente; de eficiență medie; de mare eficiență*.

4. PARTICULARITĂȚILE SANCTIUNILOR ÎN CADRUL RAPORTURILOR DE RĂSPUNDERE CIVILĂ, PENALĂ, CONTRAVENȚIONALĂ ȘI DISCIPLINARĂ

4.1. Sancțiunea civilă în cadrul raportului de răspundere civilă

În materia dreptului există o multitudine de sancțiuni, acestea constituind o componentă fundamentală în cadrul oricăror sisteme juridice. În economia de piață, sancțiunile civile își au locul bine determinat, având un rol fundamental în ansamblul de garanții juridice, destinate să asigure desfășurarea, în condițiuni optime a actului de justiție, constituind un instrument la îndemâna subiecților implicați, ce trebuie adaptat la fiecare situație specifică.

Până a trece la subiectul supus cercetării, este relevant a vorbi în câteva cuvinte, despre răspunderea juridică civilă, deoarece, după cum am menționat și anterior, aceste două noțiuni sunt strâns legate între ele. În virtutea generalității și multitudinii aplicațiilor sale, răspunderea civilă reprezintă unul dintre domeniile cele mai interesante și datorită numeroaselor oscilații și schimbări, suferite în decursul timpului.

Codul Civil al R. Moldova nu definește răspunderea civilă. Definițiile legale privesc exclusiv răspunderea delictuală și răspunderea contractuală. Nici codul anterior nu a oferit o astfel de definiție, astfel că literatura de specialitate a trasat, sub vechea reglementare, particularitățile răspunderii civile, în contextul formelor răspunderii juridice. Răspunderea civilă este una dintre formele răspunderii juridice, reprezentând raportul obligațional, în temeiul căruia, cel ce a păgubit pe altul este ținut să repare prejudiciul cauzat victimei [57, p. 815].

În raport de izvorul din care se naște obligația de reparare a prejudiciului, în dreptul civil există două forme de răspundere: delictuală și contractuală. Altfel spus, distincția dintre răspunderea delictuală și cea contractuală rezultă din originea obligației care a fost încălcată și a cărei nesocotire determină caracterul ilicit al acțiunii sau inacțiunii [40, p. 442].

Dominate de ideea fundamentală a reparării unui prejudiciu, între cele două forme ale răspunderii civile nu există deosebiri de esență, fundamentale [1, p. 236; 2, p. 290-291; 139, p. 171; 157, p. 122]. Răspunderea civilă este unitară, neputându-se vorbi, decât pe plan teoretic, de unele diferențieri de regim juridic, așa cum Codul civil reglementează distinct cele două răspunderi: în art. 1398-1431 răspunderea delictuală, iar în art. 602-630 și art. 733-748 răspunderea pentru neexecutarea obligațiilor contractuale, prin obligarea debitorului la plata de daune-interese. Dacă însă, în locul unei examinări teoretice a celor două forme ale răspunderii civile, s-ar încerca o clarificare a problemei diferențierii lor, pe baza dispozițiilor legale și a necesităților practice, controversata chestiune a dualității răspunderii civile își pierde din

importanță. Totuși, chiar și pe plan practic, apare uneori ca importantă, punerea în evidență a unor deosebiri între cele două forme ale răspunderii, deosebiri care produc consecințe juridice importante. În ceea ce privește raportul dintre răspunderea delictuală și răspunderea contractuală, este unanim recunoscut că prima reprezintă dreptul comun al răspunderii civile, pe când cea de a doua este o răspundere cu caracter derogator, special. Astfel, ori de câte ori în dreptul civil nu suntem în prezența răspunderii contractuale, vor fi aplicabile regulile privitoare la răspunderea civilă delictuală [1, p. 236; 2, p. 39; 80, p. 61-62;].

Atât răspunderea civilă delictuală, cât și cea contractuală, iau naștere ca urmare a încălcării unei obligații, aducându-se atingere unui drept subiectiv al unei persoane. Totuși, deosebiri între aceste forme ale răspunderii civile există și o *primă deosebire* între ele o constituie faptul că, în cazul răspunderii delictuale, obligația încălcată este o obligație legală, generală, ce revine tuturor subiectelor de drept, de a nu vătăma drepturile altuia prin fapte ilicite, pe când, în cazul răspunderii contractuale, obligația încălcată este o obligație stabilită printr-un contract preexistent, deci o obligație concretă. Condiția care se cere este ca acel contract să fie valabil încheiat. O a *doua deosebire* între ele, privește subiectul ce o poate invoca, de aceea, răspunderea contractuală poate fi invocată numai de către părțile contractante, având în vedere principiul relativității efectelor contractului, pe când terții se raportează la contract ca la un fapt juridic, pentru acoperirea eventualelor prejudicii suferite putând apela la răspunderea delictuală. Alte diferențieri între răspunderea delictuală și cea contractuală privesc unele condiții ale răspunderii, referitoare la punerea în întârziere și la convențiile de nerăspundere. În cazul răspunderii delictuale, autorul faptei ilicite este de drept pus în întârziere, *dies interpellat pro homine*. Însă, pentru a se angaja răspunderea contractuală, este necesar ca partea care nu și-a executat obligația contractuală, să fi fost pusă în întârziere, în formele prevăzute de lege, aceasta neoperând de drept, *dies non interpellat pro homine*. Convențiile de nerăspundere încheiate anterior săvârșirii faptei ilicite sunt, în principiu, nule în cazul răspunderii delictuale, pe când în cazul răspunderii contractuale, cu anumite limite, acestea sunt admisibile. Întinderea reparației este mai mare la răspunderea delictuală decât la cea contractuală, fiind integrală, atât pentru prejudiciile previzibile, cât și pentru cele neprevizibile. Cu alte cuvinte, în ambele cazuri se răspunde atât pentru prejudiciul efectiv - *damnum emergens*, cât și pentru foloasele nerealizate - *lucrum cessans*, însă, dacă debitorul contractual răspunde numai pentru prejudiciul cauzat, care a fost prevăzut ori era previzibil la momentul încheierii contractului, pe plan delictual răspunderea este integrală. În materia răspunderii contractuale se poate răspunde, de asemenea integral, numai dacă prejudiciul provine dintr-o culpă gravă, asimilată dolului. Atunci când prejudiciul ce trebuie reparat, îndeosebi cel nepatrimonial, presupune o obligație de a face și aceasta este adusă la îndeplinire printr-un mijloc de constrângere cum ar fi, daunele cominatorii, trebuie cunoscută

întinderea reparației, atât pe plan delictual, cât și în materie contractuală, întrucât și aici putem vorbi de o răspundere contractuală pentru prejudicii nepatrimoniale. De asemenea, o problemă importantă este aceea a aplicării unor mijloace de constrângere, când se angajează răspunderea civilă a mai multor debitori. Aici, trebuie precizat că răspunderea delictuală are un caracter solidar (art. 530 - 549 Cod Civil), astfel încât și mijloacele de constrângere pot acționa asupra tuturor codebitorilor solidari. Este necesar însă, pentru a fi în prezența solidarității pasive, ca prejudiciul produs să fie rezultatul unui singur fapt prejudiciabil, săvârșit de mai multe persoane, care au acționat într-o unică rezoluție delictuală. În materie contractuală, în cazul în care există mai mulți debitori, solidaritatea nu operează, cu excepția situațiilor în care este prevăzută expres prin lege sau rezultă din contract. O altă deosebire apare pe planul sarcinii probei culpei și al consecințelor culpei. În materie contractuală, creditorul unei obligații trebuie să dovedească numai existența contractului și faptul că acea obligație nu a fost executată, culpa debitorului fiind prezumată pe baza acestor dovezi (art. 512-514 Cod Civil). În materia răspunderii delictuale, ca regulă generală, culpa autorului faptei ilicite prejudiciabile trebuie să fie dovedită de către persoana prejudiciabilă, existând însă și cazuri de excepție, în care culpa este prezumată [138, p. 332-334].

În sfera largă a instituțiilor de drept civil, complexitatea dezvăluie un tot unitar, asimilabil simplității specifice unei reguli. Astfel, nu reprezintă o excepție faptul că sancțiunile de drept civil îmbracă forme variate, determinate pe de o parte de complexitatea evidentă a domeniului juridic, iar pe de altă parte de caracterul indiscutabil, creat prin înlănțuirea dispozițiilor normative.

Sancțiunile civile, de fapt la fel ca și alte sancțiuni juridice, care fac parte din categoria altor ramuri de drept, îndeplinesc garanția esențială a legalității, precum și reprezintă un mijloc de constrângere, fără de care nu ar fi posibilă o funcționare eficientă a unui sistem juridic.

Sancțiunile civile constau în luarea unor măsuri dezavantajoase, contra celor care au încălcat raporturile juridice civile, respectiv drepturile patrimoniale sau personal-nepatrimoniale [106, p. 6]. Și în doctrina civilă, apar uneori momente de confuzie, între răspunderea juridică și sancțiunea juridică. Astfel, Rene Savatier [260, p. 16] dă următoarea definiție răspunderii civile: „răspunderea civilă este obligația ce incumbă unei persoane de a repara paguba cauzată alteia prin fapta sa sau prin fapta persoanelor sau lucrurilor ce depind de această persoană”. Datorită faptului că obligația de reparare a prejudiciului, cauzat printr-o faptă ilicită civilă, este în realitate o sancțiune civilă înseamnă că, în acest mod de abordare, răspunderea civilă este privită ca o obligație a autorului faptei ilicite civile de a suporta o sancțiune civilă. În acest mod se identifică răspunderea cu sancțiunea. Dar, răspunderea și sancțiunea, după cum s-a mai specificat, nu pot fi identice sub nicio formă. Ele sunt două fațete ale aceluiași fenomen social. *Sancțiunea* nu

vizează decât un aspect al răspunderii: reacția societății. Răspunderea juridică formează cadrul juridic de realizare pentru sancțiuni [19, p. 42].

De asemenea, în literatura de specialitate s-a subliniat importanța distincției existente între sancțiunile civile propriu-zise și pedepsele civile, primele considerându-se având cu precădere un rol reparator, iar secunde o funcție în principal cu caracter reprimator. Astfel, se arată că sancțiunile civile propriu-zise vizează direct patrimoniul persoanei sancționate (revocarea actului fraudulos, anularea actului juridic, rezoluțiunea actului juridic, plata unor despăgubiri etc.) fiind transmisibile și cesibile, în timp ce pedepsele civile (decăderea dintr-un drept subiectiv) vizează în principal persoana subiectului, având un caracter personal, chiar dacă uneori este vizat și patrimoniul persoanei căreia i se aplică pedeapsa civilă [157, p. 114].

Sancțiunile civile pot fi clasificate după cum se referă la acte juridice, la drepturile patrimoniale și drepturile personal-nepatrimoniale.

Astfel, sancțiunile ce se referă la actele juridice private sunt: nulitatea, rezoluțiunea, rezilierea, caducitatea, revocarea, reducățiunea, inopozabilitatea.

Prin **nulitate** se înțelege acea sancțiune a dreptului civil, care constă în lipsirea unui act, în tot sau în parte, de efectele juridice, în vederea cărora el a fost făcut, din cauza nesocotirii dispozițiilor legale edictate pentru încheierea sa valabilă [127, p.335]. Nulitatea intervine în cazurile fie expres prevăzute de lege sau, este posibil ca aceasta să parvină ca rezultat al unor împrejurări ce nu sunt expres reglementate, dar care le putem deduce din textul legii.

În Hotărârea Curții Supreme de Justiție a R.Moldova cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil, nr.1 din 07.07.2008, s-a remarcat că materia nulității nu are un sediu unitar, compact, reglementarea nulității fiind dispersată.

Din cadrul diverselor reglementări făcute în textul legii, a actelor normative, sub diferite formulări atât literatura de specialitate, cât și practica judiciară face o clasificare a nulității în: nulitate absolută și nulitate relativă.

Nulitatea absolută a actului juridic poate fi invocată de orice persoană care are un interes născut și actual. Instanța de judecată o invocă din oficiu [45, art. 217, alin. (1)]. Nulitatea absolută operează în toate cazurile în care lipsește una din condițiile de validitate ale actului juridic și anume: când consimțământul a lipsit datorită unei erori obstacol; când părțile nu au avut capacitatea juridică necesară; când obiectul a lipsit, a fost ilicit sau contrar regulilor de conviețuire socială; când cauza a lipsit, a fost falsă, ilicită sau imorală; când forma cerută de lege pentru validitatea actelor formale (solemne) nu a fost respectată; când actul juridic civil s-a încheiat în fraudă legii.

Din enunțarea acestor cazuri rezultă că nulitatea absolută sancționează nerespectarea unei dispoziții legale imperative, al cărei scop îl constituie ocrotirea unui interes general [149, p. 97].

Nulitatea relativă a actului juridic poate fi invocată doar de persoana în al cărei interes este stabilită sau de succesorii ei, de reprezentantul legal sau de creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice. Instanța de judecată nu poate să o invoce din oficiu [45, art. 218, alin. (1)]. Astfel, legiuitorul a prevăzut în mod exhaustiv subiecții care pot să ceară nulitatea relativă, subliniindu-se inițiativa persoanei interesate, fapt confirmat prin aceea că este necesar de a se adresa în instanța de judecată direct, deoarece aceasta din oficiu nu poate să o invoce.

Nulitatea relativă (anulabilitatea) are drept scop apărarea nu a unui interes general (ca în cazul nulității absolute) ci a unui interes personal [149, p. 97].

Nulitatea relativă intervine în următoarele cazuri: când consimțământul dat, la încheierea actului juridic respectiv, a fost viciat prin: eroare, violență sau dol; când actul a fost încheiat fie de o persoană fără capacitate de exercițiu, fie de o persoană cu capacitate de exercițiu restrânsă, fără respectarea dispozițiilor legale; când s-a încălcat o dispoziție legală, pentru care legea prevede nulitatea relativă [149, p. 97].

Rezoluțiunea poate fi cerută la un act juridic (contract sinalagmatic cu executare imediată), încheiat valabil, în cazul când una din părți nu-și respectă culpabil obligația într-un contract sinalagmatic cu executare imediată și constă în desființarea retroactivă, cu repunerea părților în situația existentă anterior încheierii lui [99, pct.3]. Sunt pasibile de rezoluțiune următoarele contracte: de vânzare-cumpărare, donație, înstrăinare a bunului cu condiția întreținerii pe viață, de împrumut etc.

Rezilierea reprezintă desfacerea unui contract cu executare succesivă, a cărui executare a început pentru neexecutarea culpabilă a obligațiilor uneia dintre părți. Ea acționează *ex nunc*, adică nu are efect retroactiv [159, p.15].

Prin **caducitate** se înțelege ineficacitatea, care lovește un act juridic valabil, ce nu a produs încă efecte și care se datorează unui eveniment survenit după formarea valabilă a actului și independent de voința autorului [99, pct.3.2]. De exemplu, legatul cuprins într-un testament valabil, devine caduc, dacă legatarul precedează testatorului sau dacă renunță la legat ori dacă bunul ce formează obiectul legatului piere [49, p. 76].

Atât nulitatea, cât și caducitatea sunt cauze de ineficacitate, dar se deosebesc între ele mai ales: sub aspectul *domeniului sau sferei de aplicare*, nulitatea privește orice act juridic, în timp ce caducitatea se întâlnește numai în sfera actelor unilaterale; sub aspectul *naturii cauzelor* ce le determină, pe când nulitatea intervine pentru încălcarea dispozițiilor legale imperative, edictate pentru încheierea valabilă a actului, caducitatea operează pentru împrejurări, care fac imposibilă executarea actului valabil încheiat, așadar nulitatea presupune un act nevalabil încheiat, pe când

caducitatea presupune un act valabil încheiat; sub aspectul *datei cauzelor* de ineficacitate, cauzele de nulitate sunt anterioare ori concomitente momentului încheierii actului juridic, pe când caducitatea intervine întotdeauna pentru cauze ulterioare încheierii lui; sub *aspectul modului de aplicare*, nulitatea presupune de regulă intervenția organului cu atribuții jurisdicționale, pe când caducitatea operează de drept, fără a fi necesară intervenția instanței de judecată; sub *aspectul întinderii efectelor juridice*, nulitatea produce efecte *ex tunc* (în principiu), caducitatea produce efecte numai pentru viitor, întrucât pentru trecut actul juridic respectiv nu produsese niciun efect; sub *aspectul rolului voinței părților*, nulitatea presupune uneori încălcarea cu intenție sau din culpă a dispozițiilor legale imperative, pe când împrejurarea care determină caducitatea, este întotdeauna, străină de voința autorului actului juridic (nu însă și de voința beneficiarului actului respectiv) [49, p.76].

Revocarea, ca sancțiune de drept civil, constă în înlăturarea efectelor actului juridic, din cauza ingratitudinii gratificatului sau neexecutării culpabile a sarcinii [49, p.76]. Revocarea constă în retractarea voinței exprimate pentru încheierea unui act juridic. Totodată, în cazul revocării donației, aceasta îmbracă forma unei sancțiuni juridice pentru ingratitudine ori pentru neexecutarea sarcinii. De regulă, revocarea constituie un drept al consumatorului, în cazurile expres stabilite de lege, și exercitarea acesteia nu necesită a fi motivată. În cazul donației, revocarea se efectuează numai pe cale judecătorească [99, pct.3.1].

Nulitatea și revocarea se aseamănă, în sensul că ambele reprezintă cauze de ineficacitate a actului juridic civil, produc, în principiu, efecte retroactive și sunt în principiu judiciare [49, p. 76].

Între nulitate și revocare există deosebiri importante care fac din ele două instituții juridice pe deplin autonome: ca domeniul de aplicare, nulitatea privește orice act juridic civil, în timp ce revocarea se aplică numai liberalităților; după cauzele care le determină, cauzele de nulitate sunt cauze de nevalabilitate, pe când cauzele de revocare constau în ingratitudinea gratificatului sau în neexecutarea culpabilă a sarcinilor de către acesta, după caz; ca dată a cauzelor, cauzele de nulitate sunt contemporane momentului încheierii actului, în timp ce cauzele de revocare sunt necesarmente ulterior încheierii actului juridic civil.

Inopozabilitatea este sancțiunea pentru nerespectarea de către părți a măsurilor de publicitate, prevăzute de lege, pentru ocrotirea terților. De exemplu, în conformitate cu prevederile art. 876 alin.(2) din Codul civil, contractul de locațiune a unui bun imobil, pe un termen ce depășește 3 ani, trebuie înscris în Registrul bunurilor imobile. Nerespectarea acestei reguli, are ca efect, inopozabilitatea contractului față de terți. În sensul exemplului dat, dacă locatorul va înstrăina bunul dat în locațiune, noul proprietar va trebui să respecte dreptul

locatarului, doar dacă acesta din urmă, a respectat cerințele de publicitate prescrise de lege [99, pct.3.2].

Reducțiunea este o sancțiune civilă, care poate fi relevată din prevederile art.1505 și 1570 din Codul civil. Aceasta se aplică testamentelor și constă în reducerea mărimii averii testate, datorită faptului că se încalcă partea rezervată sau, în cel de-al doilea caz, datorită unor erori matematice comise de testator la întocmirea testamentului, ce au avut ca urmare indicarea unei mărimi exagerate a averii, care o depășește pe cea reală [99, pct.3.2]. Deci, aceasta reprezintă o restrângere ce se aplică în momentul depistării unor încălcări, erori, care soldează cu sancțiunea respectivă.

Sancțiunea reprezintă, de asemenea, un moment inseparabil de obligațiile civile, care se aplică în caz de neîndeplinire de către debitor a obligațiilor sale față de creditor. Din dispozițiile Codului civil, putem deduce că în caz de neexecutare benevolă a obligației din partea debitorului, creditorul poate recurge la forța coercitivă a statului, pentru aducerea la îndeplinire a obligației, fie în natură sau în echivalent. Sancțiunea obligațiilor, în măsura posibilului, va consta în realizarea în natură a conținutului obligației. Dar, această executare în natură, nu este tot timpul posibilă sau admisibilă, mai ales pentru obligațiile de a face [278].

Sancțiunea obligației a fost definită în diferite moduri: dreptul creditorului de a recurge la forța de constrângere a statului pentru realizarea dreptului său pe calea unei acțiuni sau dreptul creditorului să procedeze la executarea silită pentru realizarea creanței sale sau mijloacele pe care, pe de o parte, legea le pune la îndemâna creditorului în vederea realizării la nevoie a creanței sale prin constrângerea debitorului la executare și, pe de altă parte, mijloacele pe care legea le pune la îndemâna debitorului în vederea executării la nevoie a prestației, pe care o datorează chiar împotriva voinței creditorului [1, p.14-15; 51, p. 496-497].

Astfel, se consideră că, sancțiunea obligației constă în mijloacele ofensive pe care, de regulă, creditorul le poate exercita prin intermediul forței de constrângere a statului, pentru a obține executarea prestației ce i se datorează, iar uneori doar în posibilitatea legală de a refuza restituirea prestației executată voluntar de către debitor [51, p.496-497; 138, p. 334].

Deci, după cum putem observa, sancțiunea obligației civile are loc prin intermediul mijloacelor ofensive în cele mai frecvente cazuri, acțiunea în justiție și executarea silită. Prima reprezintă un act procesual efectuat de către creditorul obligației, de a se adresa în instanța de judecată, pentru ca ulterior, după pronunțarea unei hotărâri definitive, debitorul va fi obligat la executarea obligației sale. Executarea silită intervine atunci, când creditorul are un titlu executoriu, ce-i permite să-și valorifice dreptul său, adică debitorul fiind supus executării silite la îndeplinirea prestației pe care o datorează.

Sancțiunile ce se referă la drepturile patrimoniale sunt daunele interese, care reprezintă o sancțiune generală și sancțiunile particulare ce se referă la drepturile reale și obligații.

Daunele – interese reprezintă despăgubirile în bani la care este obligat prin hotărâre judecătorească debitorul, în scopul reparării prejudiciilor cauzate creditorului prin neexecutarea obligațiilor contractuale sau prin executarea lor defectuoasă ori cu întârziere [278]. După cum putem observa, sancțiunea dată constituie o remediere a faptei săvârșite, care și a atras aplicarea unei astfel de sancțiuni și care presupune implicarea directă a factorului material, adică patrimoniul.

Numim daune-interese indemnizația pecuniară alocată unei persoane pentru repararea unui prejudiciu pe care l-a suportat. Ele sunt sancțiunea a ceea ce numim răspundere civilă. Uneori, ele apar ca o sancțiune *principală*, de exemplu, pentru repararea unui prejudiciu corporal sau moral sau pentru a repara deteriorarea proprietății altuia. Alteori, ele apar ca o sancțiune *accesorie*, care vine să completeze o altă sancțiune; astfel, un contract fraudulos va fi anulat și daune-interese vor fi acordate părții lezate pentru a-i compensa pierderile. Alteori, daunele-interese au un caracter subsidiar, intervenind când sancțiunea principală nu poate fi aplicată din cauza unei imposibilități materiale sau morale. Astfel, sancțiunea daunelor-interese se găsește în spatele ansamblului sistemului sancțiunilor civile [278].

Evaluarea daunelor-interese are loc fie prin instanța de judecată, fie prin convenția dintre părți, fie legal.

Evaluarea judiciară se face prin hotărâre judecătorească, respectând câteva principii în această materie: principiul reparării integrale a prejudiciului presupune obligația instanței de judecată de a acorda creditorului o indemnizație, egală cu prejudiciul real suferit, care include atât paguba efectiv suferită, *damnum emergens*, cât și câștigul nerealizat, *lucrum cessans*; debitorul răspunde doar pentru prejudiciile previzibile la momentul încheierii contractului. Când prejudiciul a fost produs prin dol, răspunderea debitorului nu va mai fi rezumată la prejudiciul previzibil ci la întregul prejudiciu; vor fi supuse reparării prejudiciile directe, adică doar cele care s-au produs datorită neexecutării contractului într-o relație de cauzalitate directă.

Evaluarea legală a daunelor-interese este cea făcută prin lege și privește prejudiciul suferit de creditor, ca urmare a nerespectării de către debitor a obligației ce are ca obiect o sumă de bani.

Evaluarea convențională. Clauza penală. Evaluarea daunelor-interese poate fi făcută și prin convenția părților intervenită înainte de producerea prejudiciului. Această înțelegere poartă numele de clauză penală și este reglementată de art. 624-630 C. C. Clauza penală (penalitatea) este o prevedere contractuală prin care părțile evaluează anticipat prejudiciul, stipulând că

debitorul, în cazul neexecutării obligației, urmează să remită creditorului o sumă de bani sau un alt bun [45, art.634, alin. (1)].

Din perspectiva naturii juridice a clauzei penale, având ca reper definiția clauzei penale din alin.1 art. 634 C.C., se consideră că legiuitorul a oferit prevalență teoriei dualiste, potrivit căreia clauza penală este o pedeapsă civilă reparatorie, dar și o reparație sancționatorie, pentru ipoteza neexecutării ilicite a contractului principal de către debitor. Privită astfel, clauza penală cuprinde sau regroupează într-o singură noțiune atât natura sa reparatorie, de stabilire anticipată a daunelor-interese, cât și aceea de pedeapsă privată, în sensul de sancțiune contractuală pentru neexecutarea ilicită a obligațiilor contractuale. Prin obligarea debitorului la plata clauzei penale se repară prejudiciul cauzat creditorului și, în același timp, se pedepsește comportamentul ilicit al debitorului, care constă în neexecutarea obligațiilor sale contractuale [139, p. 684]. Deși executarea clauzei penale nu este condiționată de dovedirea existenței și întinderii prejudiciului, acordarea ei are însă ca scop principal (și) repararea prejudiciului suferit de creditor. Din perspectiva structurii mixte a clauzei penale, se consideră că acordarea clauzei penale are loc, în principal și preponderent, ca pedeapsă civilă, pentru a se sancționa faptul neexecutării contractului și numai în subsidiar, pentru repararea prejudiciului cauzat; în consecință, ea nu constituie în primul rând o despăgubire, ci, mai degrabă, o pedeapsă [49, p. 131].

Tot la categoria de sancțiune civilă putem menționa și **arvuna**. Prevederile art. 631 Cod civil reglementează arvuna, care este o sumă de bani sau un alt bun, pe care o parte contractantă o dă celeilalte părți, pentru a confirma încheierea contractului și a-i garanta executarea. Dacă prestația datorată se execută integral, arvuna este o suprasolvire și se restituie părții care a predat-o la încheierea contractului [169, p. 636]. În alternativa neexecutării obligației de către plătitorul arvunei, cealaltă parte contractantă poate cere rezoluțiunea contractului și poate reține arvuna, în mod legitim. Dimpotrivă, dacă cel ce a primit arvuna nu-și execută obligația, plătitorul arvunei poate cere rezoluțiunea contractului și obligarea celeilalte părți contractante să-i restituie dublul arvunei.

Referindu-ne la sancțiunea drepturilor reale, orice drept real presupune stăpânirea titularului asupra bunului, adică a valorii sociale a lucrului, care face obiectul dreptului. Dacă această stăpânire este sustrasă titularului, sancțiunea constă într-o acțiune de reintegrare. Dacă este doar tulburată, sancțiunea va fi un ordin judiciar de încetare a tulburării, însoțită eventual de daune-interese. În fine, dacă obiectul dreptului este deteriorat, sancțiunea constă în daune-interese [278].

La categoria de sancțiuni civile cu caracter nepatrimonial se atribuie nedemnitătea succesorală, care constă în decăderea moștenitorului din dreptul de a moșteni o persoană decedată, datorită săvârșirii unor fapte grave (expres prevăzute de lege) împotriva defunctului

sau memoriei acestuia [267]. Deci, respectiva sancțiune intervine ca rezultat al unor acțiuni grave săvârșite față de cel ce lasă moștenirea, cât și împotriva moștenitorilor acestuia.

Nu poate fi succesor testamentar sau legal persoana care: a) a comis intenționat o infracțiune sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe, exprimate în testament, a celui ce a lăsat moștenirea; b) a pus intenționat piedici în calea realizării ultimei voințe, a celui ce a lăsat moștenirea și a contribuit, astfel la chemarea sa la succesiune ori a persoanelor apropiate sau la majorarea cotelor succesoriale ale tuturor acestora [45, art. 1431].

La categoria de sancțiuni civile considerăm oportun a ne expune și asupra termenului de **prescripție extinctivă**. Sub aspect terminologic, în literatura juridică s-au conturat două accepțiuni ale noțiunii de prescripție extinctivă, și anume: instituție de drept civil care are această denumire și stingere a dreptului material la acțiune [28, p. 277]. Reglementarea actuală a instituției prescripției extinctive o regăsim în Titlul **IV Termenele, Capitolul II** a Codului civil. Codul civil nu definește prescripția *in terminis*, ci consacră doar obiectul și efectul său juridic: stingerea dreptului material la acțiune, dacă nu a fost exercitat în termenul stabilit de lege. În literatura juridică, prescripția a fost definită ca fiind acea instituție juridică, ce constă în stingerea dreptului la acțiune în sens material, ca urmare a neexercitării dreptului în termenul stabilit de lege [105, p. 136; 118, p. 257-258].

În literatura de specialitate au fost date și alte definiții, cum ar fi: a) mijloc de stingere a dreptului material la acțiune, prin neexercitarea acelui drept într-un anumit răstimp [105, p. 433]; b) stingerea acelei componente a dreptului la acțiune, care constă în posibilitatea titularului dreptului subiectiv de a cere obligarea subiectului pasiv la executarea obligației corelative sau la recunoașterea dreptului subiectiv contestat, datorită nesesizării organului de jurisdicție în termenul prevăzut de lege [28, p. 270]; c) acea sancțiune care constă în stingerea, în condițiile stabilite de lege, a dreptului material la acțiune neexercitat în termen [27, p. 268]; d) acel mod de transformare a conținutului raportului juridic civil constând în stingerea dreptului de realizare silită a obligației civile corelative din cauza neexercitării lui în termenul stabilit de lege [167, p. 92]; e) acel mod de înlăturare a răspunderii civile constând în stingerea dreptului material la acțiune neexercitat în termenul stabilit de lege [133, p. 43-44]; f) acea sancțiune, îndreptată împotriva pasivității titularului dreptului subiectiv civil sau al unei situații juridice, ocrotite de lege care, în condițiile legii, nu va mai avea posibilitatea de a obține protecția juridică a acesteia prin exercitarea dreptului material la acțiune [28, p. 278].

Practica judiciară definește prescripția ca mijloc de stingere a obligațiilor și a acțiunilor, determinat de un interes de ordine publică și de stabilitate socială, ca situațiile de fapt stabilite într-un timp anterior să nu mai poată fi schimbate. Ea apare ca o sancțiune a creditorului nediligent, care a lăsat mai mult timp să treacă, fără a-și valorifica dreptul subiectiv. Ca atare,

odată cu expirarea termenului legal, titularul unui drept ocrotit de lege pierde nu dreptul de a acționa, ci dreptul de a-l mai constrânge pe debitor la îndeplinirea obligației sale, care poate consta în executarea unei prestații, în respectarea unei situații juridice, în suportarea unei sancțiuni civile. Prescripția este, așadar, o sancțiune juridică îndreptată împotriva pasivității titularului unui drept subiectiv sau al unei situații juridice ocrotite de lege.

În **concluzie**, putem spune că, sancțiunile civile reprezintă acele categorii de măsuri stabilite de legiuitor, care se aplică odată ce persoana a săvârșit careva fapte ce încalcă textul legii. De asemenea, am observat că acestea la rândul lor pot avea atât caracter patrimonial, cât și personal nepatrimonial, în esență fiecare având scopul de a repara prejudiciul cauzat, de a reeduca, precum și de a preveni o eventuală abatere, încălcare a legislației civile [30, p. 40-48].

Pentru aplicarea unei sancțiuni de drept civil nu este neapărat necesară existența unui prejudiciu. Dacă, prin fapta ilicită și culpabilă a unei persoane, s-a produs un prejudiciu în patrimoniul altei persoane, atunci va interveni răspunderea civil-delictuală. Sancțiunea civilă nu intervine însă pentru cauzarea de prejudicii, ci pentru săvârșirea, cu vinovăție, a unei fapte ilicite. În cazul producerii unui prejudiciu, se pot cere daune corespunzătoare. De aici, și concluzia că, o altă condiție pentru aplicarea oricărei sancțiuni de drept civil este existența vinovăției. Vinovăția este atitudinea psihică a celui ce comite o faptă ilicită față de fapta sa și față de consecințele acesteia. Vinovăția poate îmbrăca forma intenției sau a culpei. Forma de vinovăție nu are importanță, deoarece sancțiunea se va aplica indiferent de aceasta. Lipsa vinovăției va înlătura însă aplicarea sancțiunii (de exemplu, în cazul rezoluțiunii, dacă debitorul dovedește că a fost împiedicat să-și execute obligația datorită unui caz de forță majoră). S-a apreciat că în cazul răspunderii civile contractuale nu este necesară cercetarea culpei, deoarece vinovăția debitorului nu constituie o condiție de existență a acestei forme de răspundere civilă. Într-adevăr, în situația obligațiilor de rezultat, culpa fiind prezumată, simpla neexecutare a obligației contractuale declanșează răspunderea civilă contractuală. La obligațiile de mijloace însă, vinovăția debitorului trebuie cercetată de instanță, în fiecare caz concret în parte. Aici culpa nu mai este prezumată și ea apare clar, fără echivoc ca o condiție a răspunderii contractuale.

În funcție de interesele pe care le apără, personale sau generale, unele sancțiuni pot fi înlăturate (de exemplu, nulitatea relativă poate fi acoperită prin confirmare), în timp ce altele se vor aplica indiferent de voința părților (imposibilitatea confirmării nulității absolute).

Ca efect al aplicării sancțiunii civile, se va restabili situația anterioară săvârșirii faptei ilicite. Sancțiunea își poate produce efecte fie pentru trecut (*ex tunc*), fie numai pentru viitor (*ex nunc*), în funcție de specificul sancțiunii respective și de natura actului juridic (cu executare imediată sau cu executare succesivă). Efectele sancțiunii pot fi mai mult sau mai puțin energice,

putând consta în desființarea contractului sau numai în reducerea unor prestații succesive [30, p. 40-48].

Generalizând, putem confirma cu certitudine că, sancțiunile civile dispun de anumite **caractere specifice**, ceea ce le și deosebește de la alte sancțiuni: ilicitul sancționabil derivă din încălcarea unei norme juridice care să reglementeze raporturi juridice civile; pot fi aplicate atât subiectului de drept, persoană fizică, cât și persoanei juridice; sancțiunile de drept civil se aplică indiferent de circumstanțele personale ale autorului ilicitului sancționabil, indiferent de vârsta acestuia sau de frecvența, sau repetiția faptelor ilicite; izvorul sancțiunilor de drept civil rezidă fie într-un act normativ, fie într-o manifestare de voință a particularilor în acest sens; aplicarea ei, nu este condiționată de o indispensabilă intervenție a instanțelor de judecată sau a altor organe jurisdicționale, aceasta fiind necesar, doar în cazul neexecutării de bună voie a sancțiunii; uneori, sancțiunile civile pot fi alternative (de exemplu, pentru neexecutarea culpabilă a unui contract sinalagmatic, partea care și-a executat obligația poate invoca fie excepția de neexecutare a contractului, fie rezoluțiunea acestuia).

4.2. Sancțiunea penală în cadrul raportului de răspundere penală

În general, după cum am specificat și în capitolele anterioare, sancțiunile sunt văzute ca reprezentând reacții sociale față de diferite acțiuni umane indezirabile. Însă, literatura de specialitate [14, p. 8] atribuie conceptului de sancțiune atât valențe pozitive, cât și valențe negative. În categoria sancțiunilor de tip pozitiv sunt incluse recompensele, în timp ce în categoria sancțiunilor de tip negativ sunt incluse pedepsele. Noțiunile de sancțiune penală și pedeapsă penală nu se suprapun, relația dintre cele două concepte, reprezentând mai degrabă raportul a două ansambluri de elemente, dintre care unul se include integral în celălalt. Conform dreptului penal autohton, în categoria sancțiunilor penale pot fi incluse o serie de pedepse privative și neprivative de libertate (detenția pe viață, închisoare, amenda), precum și măsurile educative aplicabile minorului care să răspundă penal (avertismentul, internarea în centrul de reeducare). De asemenea, sancțiunile penale pot fi impuse cu variate scopuri, printre care: a pedepsi, a proteja publicul, a descuraja, a neutraliza, a trata sau a reeduca. Astfel că, uneori se face confuzie între „pedeapsă” ca tip de sancțiune și „a pedepsi” ca scop urmărit prin aplicarea unei sancțiuni penale.

Astfel, sancțiunile de drept penal reprezintă o instituție de bază a dreptului penal care, alături de instituția infracțiunii și instituția răspunderii penale, formează pilonii oricărui sistem de drept penal. Reglementarea sancțiunilor de drept penal este importantă pentru întreaga sferă penală, înscriindu-se ca aspect esențial al principiului fundamental al legalității și contribuind la

realizarea ordinii de drept atât prin conformare, cât și prin constrângerea exercitată față de cei care au nesocotit dispozițiile normelor penale. Sancțiunile de drept penal reprezintă consecințe ale încălcării normelor penale.

În doctrina și legislația națională, precum și în cea internațională, găsim prea puține definiții date sancțiunii penale. Cu toate acestea, instituția sancțiunii penale, a fost întotdeauna în centrul atenției oamenilor de știință din domeniu. Așa cum s-a menționat de către ilustrul doctrinar rus, N.D. Sergheievshii, la începutul sec. al XX-lea au existat până la 24 de curente filosofice, care justificau dreptul statului de a pedepsi pe autorii crimelor și aproximativ 100 de teorii individuale invocate de experții în drept [275]. Marcel Ioan Rusu definește sancțiunile penale, ca fiind acele măsuri de constrângere și de reeducare, prevăzute de legea penală, aplicate persoanelor care au săvârșit fapte incriminate de către aceasta, în scopul prevenirii săvârșirii de noi asemenea fapte, prin reeducarea lor [153, p. 138]. Lipsa definițiilor date sancțiunii penale, se explică prin faptul că, accentul s-a pus întotdeauna pe elucidarea noțiunii de pedeapsă, considerată a fi singura sancțiune penală, menită să asigure restabilirea ordinii de drept încălcată prin săvârșirea unei infracțiuni și mai ales că o sancțiune, în accepțiunea generală, este privită ca o pedeapsă ce se aplică atunci când o persoană încalcă dispozițiile unei norme juridice [43, p. 34-40]. Dacă în concepția școlii clasice a dreptului penal pedeapsa constituie singurul mijloc de reacție socială împotriva infractorilor, evoluția ulterioară a dreptului penal a adus la asimilarea și a altor măsuri, care pe lângă conținutul lor coercitiv, au dobândit și valențe educative sau preventive. De aceea, alături de pedepse, măsurile de siguranță constituie sistemul sancțiunilor penale sau instituția juridică a sancțiunilor penale.

Sancțiunile penale se deosebesc de alte sancțiuni juridice și au anumite caractere, care le individualizează în ansamblul sancțiunilor juridice. Numărul acestor caracteristici diferă de la un doctrinar la altul, variind de la trei și ajungând la unii până la șapte [182, p. 189]. Însă, aceste caracteristici pot fi rezumate, după cum urmează:

- Sancțiunile penale au un *caracter public*, ele sunt prevăzute în normele dreptului penal și se aplică în numele statului de organele penale competente [210, p. 185];
- Sancțiunile penale au un *caracter retributiv*, represiv ce implică o represiune, o constrângere; această constrângere este concepută, astfel încât să nu ducă la suferințe fizice, la înjosirea morală a celui condamnat, precum și la oferirea posibilității de a se reintegra cât mai rapid în societate [153, p. 138];
- O altă caracteristică definitorie a sancțiunii penale este *personalitatea ei*, ce constă în faptul că se aplică doar celui vinovat [203, p. 339];
- Sancțiunile penale au ca scop prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât pentru cei ce au săvârșit-o, dar și pentru cei tentați să le săvârșescă etc.

În concluzie, putem menționa că, legea penală pune accentul pe atingerea a patru scopuri, în urma aplicării sancțiunii față de condamnat: restabilirea echității sociale; corectarea condamnatului; prevenția specială sau prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea condamnaților; prevenția generală sau prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea altor persoane [36, p. 427].

Dacă este să analizăm aceste scopuri în plan comparat, tindem să subliniem faptul că, doctrina penală franceză consideră ca scopuri ale sancțiunii penale și, în special ale pedepsei ca: răsplata, intimidarea, preîntâmpinarea și corectarea, pe când doctrinarii din Marea Britanie pun accentul pe elementul represiv, restabilirea echității sociale și apărarea societății de atentate criminale [38, p. 71]. În legislația mai multor state scopurile pedepsei sunt formulate indirect. Astfel, în Partea II, secț. 18 din Codul de legi al SUA, printre factorii determinanți de stabilire a pedepsei sunt: participarea la respectarea legii, abținerea de la comiterea unei infracțiuni [205, p. 71].

Dacă este să analizăm evoluția sancțiunilor penale, putem confirma că ele evoluează de la un deceniu la altul, de la o perioadă de dezvoltare istorică la alta, astfel încât pe baza principiilor unanim acceptate într-o societate democratică conținutul, natura și durata sancțiunilor penale se schimbă cu altele, unele dispar definitiv (pedeapsa cu moartea), altele își schimbă conținutul (munca silnică - în munca în folosul comunității). Odată cu aceste schimbări, apar însă conduite infracționale noi, cum ar fi, de exemplu, criminalitatea informatică, cea din sistemul bancar, terorismul - care presupun noi tipuri de sancțiuni ce sunt adoptate chiar pe plan internațional. Corespunzător acestor cerințe, în legislațiile penale, pe lângă pedepse, considerate mult timp singurele sancțiuni de drept penal eficace în lupta împotriva infracționalității, au fost introduse și alte sancțiuni de drept penal cu rol preponderent preventiv, educativ.

În Codul penal al Republicii Moldova sunt prevăzute două categorii de sancțiuni de drept penal: pedepsele și măsurile de siguranță [48].

De-a lungul timpului, **pedeapsa** a fost definită în mai multe feluri. Doctrina română definește pedeapsa ca o măsură de constrângere, o măsură de represiune, de privațiune pentru cel care a săvârșit o infracțiune, „este un rău cu care se răspunde răului produs prin săvârșirea infracțiunii” [39, p. 283]. C. Mitrache definește pedeapsa penală ca „singura sancțiune penală menită să asigure restabilirea ordinii de drept încălcată prin săvârșirea unei infracțiuni” [122, p. 82].

Definiția legală a pedepsei în R. Moldova o regăsim în dispozițiile art. 61 C. P., „Pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor” [48, art. 61]. Dacă este să facem

comparație, între definițiile expuse mai sus, putem confirma cu ușurință că, în primele definiții caracterul principal al pedepselor este acela profund retributiv, prin pedepsirea infractorului urmărindu-se numai excluderea din societate și inducerea unei suferințe infractorului pentru fapta săvârșită. În definiția legală, caracterul pedepsei se diversifică, astfel că la acest moment, principalele trăsături ale pedepsei nu mai sunt cele de constrângere și excludere din societate, intervenind un aspect foarte important, acela al reeducării. În lumina modificărilor aduse Codului penal, principala distincție a pedepselor se face după natura persoanei căreia i se aplică pedeapsa: astfel avem pedepse ce se aplică persoanelor fizice și pedepse ce se aplică persoanelor juridice. Noua lege a înțeles să introducă răspunderea penală și pentru persoanele juridice care, sub imperiul vechiului Cod, nu răspundeau penal.

Astfel, conform C. P. al R. Moldova, persoanei fizice i se pot aplica următoarele pedepse [48, art. 62]: amendă; privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate; retragere a gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat; munca neremunerată în folosul comunității; închisoare; detențiune pe viață.

Persoanei juridice i se pot aplica următoarele pedepse [48, art. 63]: amendă; privare de dreptul de a exercita o anumită activitate; lichidarea.

Art. 62 din C.P. cuprinde o enumerare limitativă a *pedepselor principale*: detențiunea pe viață, închisoarea, munca neremunerată în folosul comunității și amenda, fără a le arăta în același loc și limitele generale ale acestora. Acestea vor fi arătate odată cu descrierea conținutului fiecărei categorii de pedepse.

Pedepsele complementare nu au caracter de sine stătător, ele acționând numai alături unor pedepse principale privative de libertate de o anumită gravitate. Aplicarea pedepsei complementare are ca scop completarea pedepsei principale privative de libertate și ca atare, nu poate fi niciodată aplicată singură. Își are justificarea în faptul că de multe ori pedeapsa principală, datorită caracterului infracțiunii săvârșite sau a trăsăturilor proprii persoanei infractorului, apare ca insuficientă pentru atingerea scopului urmărit prin pedeapsă. Are un conținut variabil și divizibil, poate fi ușor individualizată în raport cu nevoile de reeducare a infractorului, contribuind la o mai justă individualizare a pedepselor.

Dacă este să concluzionăm, la ceea ce s-a expus anterior, putem menționa că am putea clasifica pedepsele, ținând cont de următoarele criterii:

- după obiectul asupra căruia poartă – pedepse privative sau restrictive de libertate, pedepse pecuniare, pedepse privative sau restrictive de drepturi morale;

- *după durata lor* – pedepse perpetue sau fără termen (de exemplu, pentru persoana fizică - retragerea gradului militar, iar pentru persoana juridică – lichidarea ei) și pedepse temporare (majoritatea pedepselor sunt temporare);
- *în funcție de gradul lor de autonomie* – pedepse principale, pedepse complementare și pedepse mixte.

Măsurile de siguranță sunt sancțiuni de drept penal, menite să lărgască gama de sancțiuni necesare prevenirii fenomenului infracțional. Noțiunea de măsuri de siguranță are un înțeles comun, de uz general și un înțeles tehnic, aparținând limbajului juridic. În sens comun, prin măsuri de siguranță înțelegem măsurile luate pentru realizarea unei ambianțe lipsite de primejdie, măsuri de pază, măsuri de prevenire. În sens tehnic, juridic, prin măsuri de siguranță se desemnează o categorie de sancțiuni penale, cu scop eminent preventiv, aplicabile persoanelor care comit fapte prevăzute de legea penală și prezintă o stare de pericol social [135, p. 27]. Exponenții curentelor pozitivistice și neo-pozitivistice concep măsurile de siguranță ca măsuri de apărare socială, menite a înlocui conceptul perimat de pedeapsă, câtă vreme exponenții școlii clasice a dreptului penal contestă caracterul penal al măsurilor de siguranță, ele găsiindu-și loc doar în domeniul dreptului administrativ. În prezent, în doctrina penală, se recunoaște în mod unanim caracterul de sancțiuni penale al măsurilor de siguranță. Definiția legală a măsurilor de siguranță o găsim la art. 98 C.P. al Republicii Moldova, care stipulează că „măsurile de siguranță au drept scop înlăturarea unui pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală”. Măsurile de siguranță, spre deosebire de pedepse, *nu sunt consecințe ale răspunderii penale și nu depind de gravitatea faptei săvârșite*, ele putând fi luate chiar dacă făptuitorului nu i se aplică o pedeapsă, fiindcă luarea acestor măsuri este provocată de existența stării de pericol pe care o reprezintă în special persoana făptuitorului. Fiind menite să combată starea de pericol, pusă în evidență prin săvârșirea faptei prevăzute de legea penală și să prevină săvârșirea de noi infracțiuni, măsurile de siguranță se iau, de regulă, pe durată nedeterminată (atâta timp cât durează starea de pericol) și indiferent dacă făptuitorului i se aplică ori nu o pedeapsă.

Potrivit dispozițiilor art. 98 C.P., din categoria măsurilor de siguranță fac parte: măsurile de constrângere cu caracter medical; măsurile de constrângere cu caracter educativ; expulzarea; confiscarea specială; confiscarea extinsă.

Analizând prevederile art. 98 – 106 C.P., putem deduce că principiile de aplicare și executare a măsurilor de siguranță sunt: principiul legalității, principiul umanismului, caracterul postdelictual al măsurilor de siguranță, starea de pericol - ca temei al măsurilor de siguranță, caracterul eminent preventiv al măsurilor de siguranță, măsurile de siguranță sunt sancțiuni care se iau pe durată nedeterminată, imprescriptibile, dar revocabile.

Prin concluzie, putem spune că starea de pericol care impune luarea unei măsuri de siguranță poate privi persoana făptuitorului sau anumite bunuri, dar în acest din urmă caz, pericolul pe care îl prezintă acestea, este raportat tot la persoana celui care a săvârșit fapta prevăzută de legea penală. De natura și gravitatea pericolului se ține seama și la individualizarea măsurilor de siguranță sau la stabilirea duratei acestora. Luarea unei măsuri de siguranță este însă exclusă, în cazul în care, a intervenit dezincriminarea faptei sau a expirat termenul de introducere a plângerii prealabile, deoarece în aceste cazuri lipsește calitatea de subiect de drept penal al făptuitorului. Măsurile de siguranță se iau numai față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală; încetarea procesului penal împotriva inculpatului, pe motiv că fapta nu există, nu a fost săvârșită de inculpat ori nu este prevăzută de legea penală, exclude luarea unei măsuri de siguranță față de acesta.

Temeiurile răspunderii penale sunt unice și se aplică în egală măsură față de orice persoană care a împlinit vârsta cerută de lege (art. 5 și art. 51 C.P.). Însă, vârsta minorului este luată în considerație la individualizarea răspunderii penale și a pedepsei penale. Astfel, persoana în vârstă de până la 18 ani, poate fi liberată de răspundere penală, în temeiul prevederilor art. 54 C.P.[48, art. 54]: „persoana în vârstă de până la 18 ani, care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, poate fi liberată de răspundere penală dacă s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale”. Astfel, dacă la momentul pronunțării sentinței se constată că scopul pedepsei poate fi atins fără aplicarea pedepsei penale, inculpatul minor poate fi liberat de pedeapsa respectivă și față de el să se aplice măsurile de constrângere cu caracter educativ, prevăzute de art. 104 C.P. și anume:

1) Avertismentul în calitate de măsură de constrângere cu caracter educativ, conform art.104 C.P., constă în explicația dată minorului despre pericolul pe care-l prezintă fapta comisă și preîntâmpinarea de a nu săvârși noi infracțiuni;

2) O altă măsură de constrângere, cu caracter educativ, este încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat, măsură care constă în transmiterea obligației și împuternicirea persoanelor nominalizate (părinți, tutore, curator, rudă apropiată, organele de tutelă și curatelă etc.) de a exercita controlul asupra comportamentului minorului, a întreprinde activități educative în vederea îndepărtării lui de la mediul criminal și formării unei personalități socializate. Această măsură poate fi efectivă, dacă mediul familial sau cel în care se află minorul îl poate influența pozitiv;

3) Obligarea minorului de a repara daunele cauzate constă în recuperarea prejudiciului cauzat victimei sau altor persoane prin săvârșirea infracțiunii. La aplicarea acestei măsuri, trebuie să se ia în considerare starea materială a minorului, prezența surselor de venit proprii, angajarea în câmpul muncii etc. Repararea daunei, poate avea loc și prin efectuarea lucrărilor de

restabilire, reparație de către minor, prestarea anumitor servicii. În aceste cazuri, instanța trebuie să țină cont atât de capacitățile fizice, cât și de abilitățile de muncă ale minorului [96].

4) Obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică. Măsura dată, care poartă un caracter mixt, complex educativ-curativ, se ia față de minorii, ale căror deficiențe fizice sau psihice, inadaptabilitate socială, traumă psihică, rezultate din comiterea infracțiunii sau cauzate de mediul lor de viață, împiedică formarea normală a personalității lor. Măsura dată, nu este privativă de libertate și se aplică atunci când tratamentul medical poate fi efectuat și în condiții de aflare a minorului la libertate.

5) Internarea minorului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, reprezintă o măsură educativă privativă de libertate, care constă în plasarea minorului în instituțiile speciale menționate, pe o perioadă nedeterminată, care însă nu poate dura mai mult decât până la atingerea vârstei de 18 ani. În cazuri excepționale, prelungirea termenului de aflare a persoanei în aceste instituții după atingerea vârstei de 18 ani, este permisă numai până la absolvirea unei școli de cultură generală sau de meserii (alin. 2, art. 93 C.P.).

În conformitate cu art.111 alin.1 lit. (a) al Codului Penal, minorii în privința cărora au fost aplicate măsuri de constrângere cu caracter educativ, se consideră ca neavând antecedente penale. Minorului îi pot fi aplicate concomitent câteva măsuri de constrângere cu caracter educativ, iar în cazul eschivării sistematice de la aceste măsuri de constrângere de către minor, instanța de judecată, la propunerea organelor de stat specializate, anulează măsurile aplicate și trage vinovatul la răspundere.

Pedeapsa pentru minori se pronunță, atunci când instanța de judecată apreciază că măsurile educative și măsurile de corecție nu sunt suficiente pentru îndreptarea minorului sau dacă infracțiunea este gravă și impune, ca urmare a vinovăției cu care a fost comisă, aplicarea unei pedepse. Săvârșirea infracțiunii de către un minor, constituie o circumstanță atenuantă la stabilirea pedepsei [48, art. 76, alin. 6], față de minori nu se aplică detențiunea pe viață [48, art. 71, alin. 3] „detențiunea pe viață nu poate fi aplicată femeilor și minorilor”), la stabilirea pedepsei închisorii pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduse la jumătate [48, art. 70 alin.3], închisoarea ca pedeapsă față de minori poate fi aplicată pe un termen ce nu depășește 15 ani pentru cumul de sentințe [48, alin. 3 art. 70 C.P.].

Așa cum am arătat anterior, conform dreptului penal autohton, în categoria sancțiunilor penale sunt incluse o serie de pedepse privative și neprivative de libertate, precum și măsurile de siguranță. Înainte de începerea executării, pedeapsa penală este adaptată în raport cu gravitatea

infracțiunii și cu pericolozitatea infractorului, pentru a se asigura îndeplinirea funcțiilor și scopurilor acesteia. Acest proces poartă denumirea de „individualizare a pedepsei”. C. Mitache arată că, în individualizarea pedepsei se țin cont de stările, situațiile sau împrejurările anterioare, concomitente sau subsecvente comiterii infracțiunii și care reliefează un grad mai ridicat sau mai scăzut de pericol social al faptei, sau de pericolozitate a infractorului [122, p. 48-51]. Aceste stări sau împrejurări au fost denumite de legiuitor „circumstanțe atenuante” [48, art. 76] și „circumstanțe agravante” [48, art. 77], care însoțesc răspunderea penală față de fapta comisă. În funcție de aceste circumstanțe, de limitele de pedeapsă fixate de lege, de gradul de pericol social al faptei săvârșite și de persoana infractorului, instanța realizează individualizarea sancțiunii. Ori, este extrem de importantă viziunea asupra sancțiunii prin raportarea la esența, funcțiile și scopul ei, pentru că numai raportat la o astfel de înțelegere, judecătorul poate aplica o pedeapsă justă, echilibrată, care ca și quantum să nu fie nici prea mare, dar nici prea mică, să fie echilibrată, proporțională cu gravitatea faptei, dar luând în considerare și persoana infractorului. Judecătorul, întotdeauna, sancționează o faptă trecută, dar privește și spre viitor, pentru a preveni săvârșirea altor fapte de același infractor sau de alte persoane, prin funcțiile de intimidare și de exemplaritate a pedepsei, funcții atât de necesare în vederea ocrotirii valorilor sociale pe care legea penală le protejează.

Încercând o privire de ansamblu asupra acestui subiect, se poate concluziona că, sancțiunile de drept penal au, în general, caracter represiv sau retributiv, implicând anumite privațiuni sau restricții. Dintre sancțiunile de drept penal, pedepsele prezintă în mod preponderent acest caracter, pe câtă vreme alte sancțiuni de drept penal, cum ar fi măsurile de siguranță, au caracter preponderent preventiv și educativ. Totodată, sancțiunile de drept penal au un caracter necesar și inevitabil. De asemenea, ele se caracterizează prin faptul că acționează *post delictum*, avându-și cauza în săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală [228, p. 448-456].

În ceea ce privește discuția pe marginea funcțiilor tradiționale ale sancțiunii penale, majoritatea teoreticienilor fac referire la patru orientări, în raport cu care este formulată reacția socială împotriva infracțiunii, și anume: retribuția, descurajarea, incapacitatea și reabilitarea. De asemenea, pe lângă aceste patru orientări tradiționale, în ultimele decenii s-a născut o nouă orientare penală, cel mai des formulată prin termenul de justiție restaurativă. Funcția principală a pedepsei penale, conform paradigmei acestei orientări, este repararea, aducând în scenă – alături de societate și infractor – pe victima infracțiunii, în încercarea de a identifica modalitatea ideală de restabilire a echilibrului existent înaintea crimei.

În **concluzie** putem spune că, evoluția politicii penale nu mai poate constitui, în momentul de față, doar o problemă internă a fiecărui stat în parte. Pe de o parte, revoluția tehnologică și

tendința spre integrare economică internațională au stimulat o consecință subsecventă negativă, și anume dezvoltarea nestăpânită a vectorului transnațional al criminalității, mondializarea criminalității organizate și a terorismului, apariția noilor forme de criminalitate între care criminalitatea informatică, „spălarea” banilor proveniți din afaceri ilicite și diseminarea deșeurilor toxice, constituie doar o enumerare nelimitativă. Pe de altă parte, tendința naturală de a pune pe primul loc respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și adoptarea standardelor internaționale în această materie nu poate lăsa indiferente guvernele și parlamentele naționale, care în procesul de adoptare a legii interne și de aplicare a acesteia, trebuie să respecte aceste standarde. Deci, politica penală nu mai poate fi doar o problemă de tradiții culturale interne, ci o necesitate specifică, izvorâtă din pragmatismul, dar și din aspirațiile umaniste ale societății globale. Fără îndoială, că această tendință nu reprezintă o negare a valorilor proprii fiecărui popor, ci o tentativă de armonizare, o încercare de a face posibilă conviețuirea într-o lume care trebuie să fie a tuturor.

De asemenea, evoluția dreptului penal este marcată de încercarea continuă de a ține sub control agresivitatea umană cu caracter infracțional și de a legaliza, controla și umaniza reacția agresivă de răspuns la aceasta, respectiv, sancțiunea. Scara pedepselor, care se află în vârful piramidei sancțiunilor penale, a cunoscut în ultima perioadă, transformări majore atât prin mărirea limitelor unor pedepse, cât și prin introducerea unor pedepse noi și eliminarea altora. Într-o asemenea perspectivă, legiuitorul ar trebui să se întrebe, dacă sistemul sancționator penal și toate măsurile represive, așa cum sunt ele reglementate în prezent, sunt pe deplin satisfăcătoare, în raport cu cerințele societății. În lumina acestor cerințe se desprinde concluzia că unele mijloace de represiune penală au devenit inefficiente (spre exemplu, sancțiunile pentru actele de corupție), iar altele în neconcordanță cu finalitatea și funcțiile sancțiunii penale. Ori, în aceste cazuri, judecătorul trebuie să aibă la îndemână mecanisme pentru a putea decide asupra aplicării sancțiunii, evaluând următoarea situație: pedeapsa va face mult mai mult rău dacă va fi aplicată, decât dacă nu va fi aplicată [228, p. 448-456].

4.3. Sancțiunea contravențională în cadrul raportului de răspundere contravențională

După cum s-a menționat pe tot parcursul cercetării, este dificil a găsi un alt concept juridic așa de mediatizat și controversat, în literatura științifică de specialitate, ca cel al răspunderii juridice, în general, și cel al sancțiunii juridice, în particular. Acest lucru este întru totul justificat, având în vedere rolul esențial al răspunderii juridice în universul dreptului.

În cadrul formelor de răspundere juridică, pe lângă răspunderea penală, un rol important îl ocupă răspunderea administrativă, deoarece printre cele mai frecvente fapte antisociale se

regăsește abaterea administrativă. În doctrină, nu de puține ori, răspunderea administrativ-contravențională este confundată cu răspunderea administrativă. Răspunderea contravențională reprezintă o formă a răspunderii administrative, alături de răspunderea administrativ-disciplinară și răspunderea administrativ-patrimonială, actualmente contravenția fiind o formă de manifestare a ilicitului administrativ, forma cea mai gravă a acestuia, iar regimul său juridic este preponderent un regim al dreptului administrativ, rolul acesteia constând în aplicarea de sancțiuni contravenționale, persoanelor vinovate de încălcarea dispozițiilor legale ce prevăd și sancționează contravenții. Sancțiunea contravențională, reprezintă o măsură de constrângere sau reeducare, aplicată contravenientului în scopul corectării și reeducării acestuia, precum și prevenirii comiterii contravențiilor [85, p. 109].

Sintetic vorbind, dar edificator, sancțiunile contravenționale sunt definite în doctrina actuală ca reprezentând o grupă a sancțiunilor juridice, ce se aplică persoanelor fizice și juridice care au săvârșit contravenții. Sancțiunile juridice nu constituie mijloace de răzbunare a societății, ci de prevenire a săvârșirii faptelor ilicite, de aceea sancțiunea contravențională nu prezintă un scop în sine, ci un mijloc de ocrotire a relațiilor sociale și de formare a unui spirit de responsabilitate. Alături de infracțiune, contravenția este singura faptă ilicită care aduce atingere unor valori sociale generice, respectiv, prin săvârșirea unei contravenții se aduce atingere unor valori care interesează întreaga comunitate.

În legislația R. Moldova, noțiunea de contravenție a fost pentru prima dată definită în art. 9 al Codului cu privire la contravențiile administrative, adoptat la 29 martie 1985.

Însă, cadrul juridic depășit al regimului contravențional, în condițiile edificării statului de drept în Republica Moldova, a determinat necesitatea elaborării unui nou cadru juridic, adaptat condițiilor și imperativelor timpului. Prin Legea nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008 a fost adoptat Codul contravențional al Republicii Moldova, care a intrat în vigoare la 31 mai 2009. Din momentul apariției noii legi contravenționale, este confirmată, *de jure*, existența dreptului contravențional ca ramură distinctă a sistemului de drept în țara noastră.

Pornind de la conținutul art. 32 din Codul contravențional al Republicii Moldova, putem afirma că prin sancțiune contravențională se înțelege o *măsură de constrângere sau de reeducare aplicată contravenientului, în scopul corectării comportamentului acestuia și al prevenirii de comitere a unor noi contravenții atât de către contravenientul însuși, cât și de către alte persoane*. Din această definiție rezultă că sancțiunea contravențională are un triplu caracter: coercitiv (măsură de constrângere statală), corectiv (reeducare în spiritul respectării ordinii de drept de către persoane care au comis cu vinovăție o contravenție prevăzută de legea contravențională) și de prevenire a abaterilor contravenționale, fiecare dintre ele implicând o finalitate distinctă. În ceea ce privește trăsăturile caracteristice ale contravenției, este remarcabilă

și opinia cercetătorului, Victor Guțuleac, potrivit căreia, sancțiunea contravențională, privită în cadrul general al sancțiunilor juridice, dispune de anumite trăsături caracteristice: este o formă de constrângere statală prevăzută de legea contravențională; se aplică numai în cazul comiterii cu vinovăție a unei fapte antisociale, stipulate în Codul Contravențional al R.M.; se aplică numai de organele abilitate prin legea contravențională; se aplică, de regulă, în mod extrajudiciar; aplicarea sancțiunii contravenționale nu atrage după sine consecințele antecedentului penal [93, p. 145].

Ca și celelalte tipuri de sancțiuni juridice și sancțiunile contravenționale trebuie aplicate doar de organele competente, conform unei proceduri clar prestabilite în legislație și respectând anumite principii: legalitatea sancțiunilor contravenționale; răspunderea personală a contravenientului; stabilirea unor sancțiuni contravenționale compatibile cu morala și concepția juridică a societății; individualizarea sancțiunilor contravenționale [94, p. 4-9] etc.

În legislația națională, sistemul sancțiunilor contravenționale, prevăzute în Codul contravențional al Republicii Moldova, se deosebesc de aceiași parametri, prevăzuți în Codul cu privire la contravențiile administrative (1985). Această deosebire privește, în primul rând, noutatea introdusă prin noua reglementare, și anume cea care se referă la subiectul răspunderii contravenționale. Legea precedentă clasifica sistemul sancțiunilor, în funcție de scopul aplicării lor, în două grupe: principale și complementare. În legea nouă însă, a apărut încă un criteriu de structurare a sancțiunilor contravenționale și anume, cel în funcție de destinatarul sancțiunii, potrivit căruia ele sunt grupate în: aplicate persoanei fizice și aplicate persoanei juridice.

Astfel, Codul contravențional al R. Moldova prevede următorul sistem de sancțiuni contravenționale:

- Aplicate *persoanei fizice*: avertismentul; amenda; privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate; privarea de dreptul de a deține anumite funcții; aplicarea punctelor de penalizare; privarea de dreptul special (dreptul de a conduce vehiculul, dreptul de a deține armă și de portarmă); munca neremunerată în folosul comunității; arestul contravențional [46, art. 32 alin. (2)].

- Aplicate *persoanei juridice*: amenda; privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate [46, art. 32 alin. (5)].

Doctrina însă, clasifică sancțiunile contravenționale, în dependență de următoarele criterii: caracterul sancțiunii, destinația, interesele afectate, modul de aplicare etc. Astfel, potrivit **destinației**, sancțiunile se divizează în: *principale*; *complementare*. Potrivit **intereselor afectate**, sancțiunile se grupează în: *morale* (avertismentul - art. 33 C.Contr. al R.Moldova); *materiale* (amenda – art. 34 C. Contr. al R.Moldova; munca neremunerată în folosul comunității – art. 37 C.Contr. al R.Moldova); *sancțiuni ce afectează alte drepturi fundamentale ale persoanei*

(privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate – art. 35 C. Contr. al R.Moldova; privarea de dreptul de a deține anumite funcții – art. 35 C. Contr. al R.Moldova; privarea de dreptul special – art. 36 C. Contr. al R.Moldova; arestul contravențional – art. 38 C. Contr. al R.Moldova); *sanctiuni de prevenire* – aplicarea punctelor de penalizare (art. 36 C. Contr. al R.Moldova). Potrivit **competenței de aplicare**, sancțiunile contravenționale pot fi: *aplicate numai de către instanța de judecată* (privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, privarea de a deține anumite funcții, privarea de dreptul special, munca neremunerată în folosul comunității, arestul contravențional); *aplicate numai de către agentul constatat* (avertismentul, aplicarea punctelor de penalizare); *aplicate atât de către instanța de judecată, cât și de către comisia administrativă, procuror, agentul constatat* – amenda [50, p. 72-73].

În continuare, vom încerca să examinăm succint esența fiecărei sancțiuni contravenționale enumerate. Astfel, cea mai blândă sancțiune contravențională principală este *avertismentul*. În conformitate cu art. 33 al Codului Contravențional al R.Moldova avertismentul constă în atenționarea contravenientului, în scris, asupra pericolului faptei săvârșite și în recomandarea de a respecta pe viitor dispozițiile legale. Sancțiunea avertismentului, prevăzute în art.198 alin (3) și (4), art. 247 alin (1), art. 251 alin. (4) și (5), art. 319, art. 366 alin (1) din Codul Contravențional al R.Moldova, se aplică de către agentul constatat, în condițiile art.446 alin. (1), fără remiterea cauzei contravenționale în instanța de judecată. La aplicarea avertismentului, ca sancțiune contravențională, nu se întocmește un proces-verbal cu privire la contravenție [46, art. 446 alin. (1) lit. b)].

Amenda, apreciată ca fiind sancțiunea contravențională cea mai importantă, specifică dreptului administrativ, este o sancțiune pecuniară, ce afectează contravenientul prin diminuarea patrimoniului său, fapt pentru care a fost denumită sancțiune patrimonială. Amenda contravențională constă în luarea silită, din patrimoniul contravenientului, a unei sume de bani și trecerea acesteia în patrimoniul statului, al instituțiilor publice sau al unităților administrativ-teritoriale [136, p. 511]. Amenda este sancțiunea care se aplică pentru fapte cu un grad de pericol social mai mare decât în cazul aplicării avertismentului, fiind întâlnită cel mai frecvent în legislație. Mărimea amenzii este determinată de norma juridică concretă, care instituie fapta ca fiind contravenție. Amenda se stabilește în unități convenționale. Pe 16 martie 2017 au intrat în vigoare noile modificări la Codul Contravențional. Conform acestora, unitatea convențională, care până în prezent constituia 20 de lei, a crescut până la 50 de lei.

Prin *dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* se înțelege un post într-o întreprindere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori o subdiviziune, filială a lor în care, persoana respectivă prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, deține anumite drepturi și obligațiuni în vederea exercitării funcțiilor autorității

publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție sau organizatorico-economice. Privarea de dreptul de a deține anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate este aplicată doar de instanța de judecată. Această sancțiune se aplică în cazurile în care, ținând cont de caracterul contravențiilor comise de persoana vinovată, legea declară ca fiind inadmisibilă desfășurarea unei anumite activități sau deținerea unei anumite funcții de către aceasta. Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate se aplică atât ca pedeapsă penală și sancțiune contravențională principală, cât și în calitate de pedeapsă ori sancțiune complementară. Această categorie de sancțiune este constituită din două interdicții diferite: a) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții; b) privarea de dreptul de a exercita anumite activități.

Prin comiterea unei contravenții, folosindu-se de funcția ori profesia sa, contravenientul este considerat nedemn să o mai exercite în continuare, pentru un termen de la 3 luni la 1 an, stabilit de instanța de judecată [46, art. 35 alin. (3)]. Privarea de dreptul special de a conduce vehicule, se aplică în cazurile prevăzute la art. 36, alin. (2) Cod Contravențional, pe un termen de la 6 luni la 1 an. Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții, ca sancțiune contravențională, se aplică față de persoanele care se află în serviciu în organele de stat sau în administrația publică, precum și față de cele care gestionează organizații comerciale, obștești sau alte organizații nestatale. Măsura de pedeapsă enunțată se realizează prin rezilierea contractului individual de muncă între condamnat și administrația respectivă. Acest fapt este confirmat de inscripțiile operative în carnetul de muncă, și anume: în ce temei, pe ce perioadă și de la care funcții sau activitate este îndepărtat contravenientul. Sancțiunea privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, ca sancțiune contravențională principală sau ca pedeapsă complementară la pedeapsa sub formă de amendă sau muncă neremunerată în folosul comunității, se execută de către birourile de probațiune de la locul de trai al contravenienților.

Privarea persoanei juridice de dreptul de a desfășura o anumită activitate constă în stabilirea interdicției de a încheia anumite tranzacții, de a emite acțiuni sau alte titluri de valoare, de a primi subvenții, înlesniri și alte avantaje de la stat sau de a desfășura alte activități. Privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate poate fi limitată la un anumit teritoriu al unității administrativ-teritoriale sau la o anumită perioadă a anului și se stabilește pentru un termen de la 3 luni la un an.

Aplicarea *punctelor de penalizare* se referă numai la contravențiile prevăzute în capitolul XIII "Contravenții în domeniul circulației rutiere". Această sancțiune se aplică numai ca sancțiune complementară, în condițiile prevăzute de sancțiunea normei materiale concrete. Ea are un caracter de prevenire a recidivului contravențional. În cazurile și în mărimea prevăzută de sancțiunea normei contravenționale din capitolul XIII [46, art. 228-245], conducătorului de

vehicul declarat vinovat de săvârșirea contravenției, odată cu aplicarea sancțiunii principale, i se acordă un număr de puncte de penalizare, ca sancțiune complementară.

Făcând o scurtă trimitere la sancțiunile, care vizează regimul circulației pe drumurile publice, se poate constata că în 19 din cele 27 de state membre ale Uniunii Europene sunt aplicabile punctele de penalizare, bineînțeles, acestea diferind prin numărul lor variabil de la un stat la altul. Reținerea permisului de conducere se aplică, la nivel european, pe o perioadă de la 3 la 6 luni, ajungând până la 1 an de zile în Anglia, 2 ani în Polonia și chiar și 3 ani în Franța, iar sancțiunea drastică a confiscării autovehiculului se aplică în Anglia sau Olanda, pentru viteză excesivă, în timp ce în Anglia, aceeași sancțiune se aplică și pentru conducerea autovehiculului sub influența băuturilor alcoolice [50, p. 72-73].

Privarea de un drept special, ca sancțiune contravențională, se referă la trei tipuri de drepturi ale cetățeanului: de a conduce vehicule; de a deține armă de foc; de portarmă. Esența acestei sancțiuni contravenționale, constă în privarea cetățeanului de anumite drepturi stabilite de instanța de judecată, în cazul și în ordinea stabilită prin lege. Este de menționat că privarea de dreptul de a conduce vehicule, nu poate fi aplicată persoanei cu dizabilități, care folosește vehiculul ca unic mijloc de deplasare, cu excepția cazurilor când l-a condus atribuindu-i cu bună știință un număr de înmatriculare fals ori l-a condus în stare de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanțe, ori s-a eschivat de la examenul medical de constatare a acestei stări, ori a părăsit locul accidentului rutier la care a fost participant. Privarea de dreptul de a deține armă și de portarmă, se dispune de instanța de judecată, pentru un termen de la 3 luni la un an, în funcție de gravitatea contravenției prevăzute în Partea specială a Cărții întâi a C.Contr. al R.Moldova. La expirarea termenului de privare de dreptul de a conduce vehicule sau de dreptul de a deține armă și de portarmă, persoana este repusă în acest drept.

Munca neremunerată în folosul comunității este o sancțiune nouă introdusă în legea contravențională și constă în antrenarea contravenientului persoană fizică, în afara timpului de serviciu de bază sau de studii, la munca stabilită de autoritatea administrației publice locale. Ea se stabilește pe o durată de la 10 la 60 ore, se execută timp de 2-4 ore pe zi și poate fi aplicată doar persoanelor care acceptă să o execute. În caz de eschivare de la munca neremunerată în folosul comunității, această sancțiune se înlocuiește cu arest contravențional, calculându-se o zi de arest pentru 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității. Este de menționat, că munca neremunerată în folosul comunității nu poate fi aplicată persoanelor declarate invalizi de gradul I și II, militarilor în termen, militarilor și efectivului atestat al organelor afacerilor interne, angajați pe bază de contract, femeilor gravide, persoanei care este unicul întreținător al copilului cu vârsta de până la 8 ani și nici persoanelor care au împlinit vârsta generală de pensionare. Această sancțiune se prestează în cel mult 6 luni, timp care curge de la data rămânerii definitive a

hotărârii judecătorești. În ceea ce privește această sancțiune contravențională, putem cu certitudine să afirmăm că este foarte greu de aplicat în practică sau poate chiar imposibil de aplicat, din simplul considerent că norma ce prevede această sancțiune stipulează că: „Munca neremunerată în folosul comunității poate fi aplicată doar persoanelor care acceptă să execute o asemenea sancțiune” [46, art. 37, alin. (3)]. Probabil, anume din aceste considerente, în prezent norma juridică analizată este, practic, „moartă”.

Arestul contravențional este o sancțiune contravențională excepțională, care constă în privarea de libertate pe un termen stabilit prin hotărârea judecătorească și care se execută în condițiile prevăzute de Codul de executare. Se aplică pentru săvârșirea unei fapte, care atentează sau creează un pericol real pentru sănătatea ori integritatea corporală a persoanei, sau în cazul neexecutării intenționate a unei alte sancțiuni contravenționale. În legea precedentă, arestul contravențional era prevăzut ca sancțiune la comiterea a 26 de contravenții, pe când în legea nouă – la 12 contravenții. Dacă este să facem o comparație a legislației contravenționale cu țările vecine, putem menționa, de exemplu, că în Federația Rusă „arestul administrativ” se aplică în calitate de sancțiune în 34 de norme materiale [188].

Spre deosebire de legea contravențională precedentă, care prevedea că durata arestului era de până la 30 de zile, potrivit legii contravenționale în vigoare, durata arestului contravențional este stabilită de la 3 la 15 zile. Și, doar în cazul concursului de contravenții sau al cumulului de hotărâri de sancționare pentru care, conform legii, se prevede în calitate de sancțiune arestul contravențional, instanța de judecată poate aplica această sancțiune pe un termen de până la 30 de zile [46, art. 38 alin. (4)]. Comiterea unei contravenții, a cărei sancțiune prevede arestul contravențional, este și unul dintre temeiurile juridice pentru reținerea făptuitorului acestei contravenții. De aceea, atât la emiterea hotărârii judecătorești privind aplicarea arestului contravențional, cât și la executarea acestei hotărâri, se ține cont de faptul că durata reținerii contravenționale se include automat în durata arestului contravențional aplicat. Conform politicii promovate prin recomandările Consiliului Europei, conform căreia se susține și se recomandă statelor membre ale Consiliului oportunitatea dezvoltării și aplicării sancțiunilor alternative la sancțiunile privative de libertate și în contextul acestor tendințe, a normelor articolului 37 al Convenției cu privire la drepturile copilului (adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989), care statuează că „arestarea, deținerea sau întemnițarea unui copil trebuie să fie conformă cu legea și nu va fi decât o măsură extremă și cât mai scurtă posibil” [54], precum și în contextul prevederilor Legii nr. 338-XIII din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului, în special a articolului 28 din lege, în care se prevede de asemenea că „reținerea sau arestarea copilului sunt aplicate doar ca măsuri excepționale...” [115, art. 28], aplicarea față de minorii între 16 și 18 ani a măsurii arestului poate fi considerată mult prea

severă ori contravențiile nu sunt fapte ce se caracterizează printr-un pericol social sporit, asemănător infracțiunilor, pentru care aplicarea sancțiunii privării de libertate, fie și pentru o scurtă durată de timp, să fie justificată. În aceste condiții și, luând în considerație că vârsta până la care o persoană se consideră a fi copil este de 18 ani, în doctrină s-a propus și considerăm oportun, completarea alineatului (6) al articolului 38 din C. Contr., cu încă o categorie de persoane, cărora nu li se aplică arestul contravențional și anume a minorilor între 16 și 18 ani.

Expulzarea este „o măsură de îndepărtare silită de pe teritoriul Republicii Moldova a cetățenilor străini și apatrizilor care au încălcat regulile de ședere” [46, art. 40 alin. (1)]. Prevederile alineatului (2) al art. 40 C. Contr., la rândul său, stabilesc că aceasta – expulzarea – poate fi aplicată ca sancțiune complementară. Trebuie remarcat faptul că expulzarea, fiind plasată în capitolul IV, care reglementează sancțiunile contravenționale, nu este consemnată în calitate de sancțiune contravențională în articolul 32 – „Sancțiune contravențională”, articol care stabilește expres sancțiunile pasibile de aplicare pentru săvârșirea unei contravenții. Or, normele părții specială a Codului contravențional prevăd pentru fiecare contravenție, în calitate de sancțiune, doar careva dintre sancțiunile stabilite la articolul 32 din Codul respectiv. În aceste condiții, se observă că, expulzarea urmează a fi aplicată în calitate de sancțiune și, mai mult decât atât, doar ca sancțiune complementară. Una dintre condițiile expulzării, constă în constatarea stării de pericol, care poate avea sursa, fie în natura sau în gravitatea faptei, fie în însăși persoana făptuitorului, care este cetățean străin sau apatrid. De aceea, pentru aplicarea expulzării, este necesar nu doar de a constata că subiectul contravenției este cetățean străin sau apatrid, dar este necesar de a determina și că expulzarea este soluția potrivită pentru înlăturarea unei stări de pericol și prevenirea săvârșirii ulterioare, de către acesta, a unor fapte socialmente periculoase.

Analizând doctrina juridică și legislația în domeniul contravențional, putem conchide că la aplicarea sancțiunii contravenționale, pentru asigurarea ordinii de drept, o importanță majoră are utilizarea corectă a principiului stabilirii și aplicării unor sancțiuni contravenționale compatibile cu gradul de pericol social al atentatului la valorile protejate, cu morala și concepția juridică a societății. Rolul primordial în acest sens îi revine legislatorului. La elaborarea și adoptarea normelor contravenționale materiale este necesar, ca felurile pedepselor și limitele lor incluse în sancțiune, să fie proporționale gradului de pericol social la valorile protejate de această normă. Persoana, care documentează o asemenea contravenție, trebuie să aplice contravenientului o sancțiune în conformitate cu: gradul pericolului social al ilicitului; personalitatea contravenientului; prejudiciul cauzat etc. și nu în ultimul rând, luând în considerare toate circumstanțele faptei atât cele atenuante, cât și cele agravante. În acest caz, putere are organul de

stat, deoarece el are dreptul de a stabili sancțiunea, pe când contravenientului îi rămâne doar să se supună și să execute sancțiunea [33, p. 60-65].

Astfel, în raportul juridic de răspundere contravențională participă două subiecte, dintre care unul este activ (statul) și altul este pasiv (contravenientul). Deși, statul, în acest raport juridic are prioritate, după părerea autorului I. Creangă, el nu poate pedepsi direct persoana vinovată, deoarece dreptul de a sancționa nu se aplică automat, ci se cere pedepsirea pe calea unei proceduri speciale prevăzute de lege [62, p. 7]. Procedura de stabilire a sancțiunilor este desfășurată de către organele împuternicite, ca titulare de drepturi și obligații, având scopul de constatare și examinare a cazului contravențional și stabilire a pedepsei în așa mod, încât prin aceasta să se asigure ordinea de drept, precum și apărarea drepturilor legitime ale persoanelor.

Analiza aspectelor evocate la acest subiect, a permis autorului formularea următoarelor **concluzii**, în ceea ce privește sancțiunea contravențională: sancțiunea contravențională reprezintă o formă a sancțiunii juridice și reprezintă o instituție de bază a dreptului contravențional; în baza analizei diverselor opinii privind noțiunea de sancțiune contravențională, pledăm pentru următoarea definiție: sancțiunea contravențională reprezintă o măsură de constrângere sau reeducare, aplicată contravenientului în scopul corectării și reeducării acestuia, precum și prevenirii comiterii contravențiilor; latura juridică a sancțiunii contravenționale este bine conturată și se manifestă, în primul rând, prin faptul că ea: a) este aplicată doar pentru atingerea scopului propus de norma juridică contravențională; b) se aplică doar în funcție de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției comise; c) se aplică numai în cazul comiterii cu vinovăție a unei fapte antisociale, stipulate în Codul Contr. al R.Moldova; d) se aplică numai de organele abilitate prin legea contravențională [33, p. 60-65].

4.4. Sancțiunea disciplinară în cadrul raportului de răspundere în dreptul muncii

Sanctionarea disciplinară reprezintă o acțiune întreprinsă de către angajator, ca urmare a comportamentului defectuos al salariatului, în urma neexecutării sau executării necorespunzătoare a contractului individual de muncă. Sancțiunea disciplinară deci reprezintă oportunitatea angajatorului de a pedepsi salariatul pentru orice acțiune comisă în rezultatul neîndeplinirii corespunzătoare a atribuțiilor de muncă încredințate. Legislația muncii enumeră exhaustiv sancțiunile disciplinare, în scopul apărării drepturilor și intereselor legitime ale salariaților, la fel indică procedura de aplicare a sancțiunilor disciplinare, precum și efectele acestora [32, p. 122].

Doctrina juridică ne furnizează o multitudine de definiții ale sancțiunii disciplinare. Astfel, în opinia cercetătorilor E. Boișteanu și N. Romandaș [25, p. 652], sancțiunile disciplinare

constituie mijloace de constrângere prevăzute de lege, având ca scop apărarea ordinii disciplinare, dezvoltarea spiritului de răspundere pentru îndeplinirea conștiincioasă a îndatoririlor de serviciu și respectarea normelor de comportare, precum și prevenirea producerii unor acte de indisciplină. Mai mult decât atât, autorii menționează că, sancțiunile disciplinare se prezintă sub formă de sancțiuni specifice dreptului muncii, rezultate din puterea disciplinară a angajatorului.

La rândul său și Mihaela Pop afirmă că, sancțiunile disciplinare sunt măsuri *specifice dreptului muncii* reflectându-se, prin consecințele lor, doar asupra raportului juridic de serviciu, fără a afecta celelalte drepturi personale și patrimoniale ale angajaților [140, p. 19].

În urma cercetărilor definițiilor din literatura științifică de profil, propunem o nouă definiție a sancțiunii disciplinare. Așadar, *sancțiunea disciplinară reprezintă măsurile de constrângere nefavorabile, aplicate de către angajator, ca urmare a comportamentului defectuos al salariatului, în urma neexecutării sau executării necorespunzătoare a contractului individual de muncă, al celui colectiv de muncă și al altor acte emise în interiorul unității, în scopul restabilirii ordinii încălcate și prevenirii producerii unor acte similare.*

Spre deosebire de legea penală sau cea contravențională, legislația muncii nu indică pentru care dintre abaterile disciplinare se aplică una sau alta dintre sancțiuni.

Sancțiunile disciplinare constituie mijloace de constrângere prevăzute de lege, cu un pronunțat caracter educativ și care au ca scop: apărarea ordinii publice; dezvoltarea spiritului de răspundere pentru îndeplinirea cu conștiinciozitate a îndatoririlor de serviciu; respectarea normelor de comportare; prevenirea producerii unor acte de indisciplină.

În cazul oricărei sancțiuni de drept, inclusiv a sancțiunii disciplinare, urmează a fi aplicate următoarele principii: *principiul legalității sancțiunii* și *principiul non bis in idem*. Potrivit principiului legalității sancțiunii, angajatorul nu poate aplica decât una din sancțiunile prevăzute de lege, iar prin contractul colectiv de muncă, nu pot fi prevăzute sancțiuni disciplinare diferite de cele reglementate de legislația muncii – nu pot fi stabilite alte sancțiuni disciplinare sau nu se pot agrava cele existente. Ca argument al celor discutate supra, servesc dispozițiile art. 206 alin. (2) și ale art. 200 din C.M. al R.Moldova, potrivit cărora un alt regim sancționator nu poate fi stabilit decât prin statutele și regulamentele disciplinare aprobate de Guvern, precum și prin alte acte normative ce vizează statutul juridic al unei anumite categorii de salariați [25, p. 652]. Însă, angajatorul poate preciza, prin Regulamentul de ordine internă, modul de aplicare al sancțiunilor disciplinare, organul competent care are dreptul de a le stabili, criteriile în baza cărora se aplică fiecare dintre sancțiunile disciplinare etc. Un alt principiu general de drept, de care trebuie să se țină seama, este acela că nu pot fi aplicate pentru aceeași faptă două sancțiuni de aceeași natură

(non bis in idem). Pentru una și aceeași abatere disciplinară nu poate să fie aplicată decât o singură sancțiune disciplinară. Astfel, încălcarea obligațiilor de muncă, sancționată odată disciplinar, nu poate face ulterior obiectul unei noi sancțiuni disciplinare, de exemplu, pe motivul că sancțiunea aplicată anterior nu a fost suficient de severă în raport cu fapta săvârșită [32, p. 122].

Însă, este posibil ca o abatere ce a fost sancționată o dată disciplinar, să fie luată din nou în considerare în cazul săvârșirii unei alte abateri disciplinare, dar numai spre a se determina gradul mărit de gravitate al acesteia din urmă față de caracterul repetat al încălcării obligațiilor de muncă, iar nu pentru a face ea însăși obiectul unei noi sancțiuni. În cazul repetării unor abateri de aceeași gravitate, sancțiunile disciplinare se aplică în mod progresiv față de insuccesul gradului de severitate al sancțiunii precedente, pentru îndreptarea celui în cauză. În situația în care, gravitatea unei abateri apare sporită, în raport cu una anterioară sancționată disciplinar, rezultă, în mod firesc, că și sancțiunea disciplinară pentru noua abatere, spre a-și putea atinge scopul, trebuie să fie mai severă decât cea precedentă. De exemplu, la data de 05.07.2013, judecătorului Curții de Apel Bender, XX i-a fost aplicată sancțiune disciplinară sub formă de avertisment. La scurt timp de la aplicarea sancțiunii, în legătură cu faptul că magistratul a repetat abaterea disciplinară – încălcarea termenelor de redactare a hotărârilor judecătorești, a fost sancționat cu mustrare [97; 98].

Codul muncii al R.Moldova nu prevede expres noțiunea sancțiunii disciplinare, însă în art. 206 reglementează categoriile de sancțiuni aplicabile salariaților: avertismentul; mustrarea; mustrarea aspră; concedierea (în temeiurile prevăzute la art.86 alin.(1) lit.g) -r) Codul Muncii).

Nu putem să trecem cu vederea și faptul că legiuitorul a enumerat sancțiunile disciplinare în ordine crescătoare: de la cea mai blândă, la cea mai severă. Din acest fapt însă, nu reiese că pentru orice abatere, oricât de gravă, ar trebui să se înceapă cu aplicarea primei sancțiuni disciplinare sau că, dacă pentru o abatere anterioară nu a fost aplicată o anumită sancțiune, atunci pentru o nouă abatere, indiferent de gravitatea ei, nu ar putea fi aplicată decât sancțiunea disciplinară imediat superioară celei precedente.

Sancțiunea disciplinară ce se aplică este aceea care apare indicată în rezultatul analizei disciplinare, putându-se recurge la aplicarea oricăreia din sancțiunile prevăzute de lege - fie chiar și direct, sancțiunea cea mai aspră pentru o abatere unică, dar gravă - respectiv, aceea a desfacerii disciplinare a contractului individual de muncă [87, p. 194-195].

Unele dintre statutele disciplinare enunță criterii orientative, cu toate acestea însă, formulările rămân generice, nereferindu-se la abateri determinate [87, p. 473]. Astfel, urmează ca la alegerea unei sancțiuni disciplinare, pentru a corespunde abaterii săvârșite, trebuie să se recurgă la criteriile generale pe care tot legea le prevede: gravitatea abaterii disciplinare comise,

alte circumstanțe obiective (împrejurările în care a fost săvârșită; gradul de vinovăție al persoanei încadrate în muncă; consecințele abaterii disciplinare; comportarea generală în serviciu a salariatului; eventualele sancțiuni disciplinare aplicate anterior acesteia etc.).

Doctrina juridică autohtonă și română [131, p. 317; 151, p. 404; 171, p. 195] clasifică sancțiunile disciplinare, în raport cu două criterii principale: în dependență de categoria de personal cărora li se aplică și după criteriul efectelor produse.

După **criteriul efectelor produse**, sancțiunile disciplinare se pot împărți în sancțiuni cu efect *precumpănitor moral* (de exemplu: mustrarea și avertismentul) și sancțiuni cu efect *precumpănitor patrimonial* (de exemplu: mustrarea aspră, concedierea). Acest criteriu de clasificare este adoptat de Codul Muncii, care începe, în ordinea gravității, cu sancțiunile care au efect pur moral și continuă, în aceeași ordine, cu cele al căror efect direct este de natură materială [32, p. 122]. În opinia altor autori [87, p. 572; 155, p. 150; 171, p. 672], această împărțire are un caracter relativ, deoarece însăși sancțiunile cu efect moral pot produce urmări de ordin patrimonial (de ex.: pierderea dreptului la prime), iar sancțiunile cu efect patrimonial produc, fără îndoială, și un efect moral, fără de care este de neconceput orice sancțiune.

După **criteriul categoriei de personal** cărora li se aplică, sancțiunile disciplinare se împart în: *sancțiuni generale*, care sunt prevăzute de Codul muncii; și b) *sancțiuni speciale*, care sunt prevăzute în alte legi organice, statute și regulamente disciplinare. Pentru încălcarea unor îndatoriri comune se aplică sancțiunile generale, iar pentru încălcarea obligațiilor proprii unei anumite activități, se aplică sancțiunile disciplinare specifice [119, p. 263; 25, p. 652].

În opinia autoarei, Irina Sorică [155, p. 151], în raport cu **durata efectelor**, sancțiunile disciplinare pot fi clasificate în: sancțiuni cu *durată determinată* și sancțiuni cu *durată nedeterminată*. În lista sancțiunilor cu durată nedeterminată se înscriu concedierea salariatului și avertismentul (dat fiind faptul că reabilitarea disciplinară nu mai este reglementată). În categoria sancțiunilor cu durată determinată sunt incluse celelalte sancțiuni, dat fiind faptul că termenele sunt prevăzute în însuși conținutul lor (de exemplu, suspendarea dreptului de a fi promovat în funcție în decursul unui an, suspendarea dreptului de a fi avansat în trepte de salarizare pe o perioadă de la unu la doi ani).

Sancțiuni disciplinare generale. După cum s-a accentuat anterior, art. 206 alin. 1 din Codul muncii prevede că pentru încălcarea disciplinei de muncă, angajatorul are dreptul, să aplice față de salariat, următoarele sancțiuni disciplinare: a) avertismentul; b) mustrarea; c) mustrarea aspră; d) concedierea (în temeiurile prevăzute la art.86 alin.(1) lit.g)-r)).

Legislația în vigoare poate prevedea, pentru unele categorii de salariați și alte sancțiuni disciplinare, cum ar fi: avertisment, observația, mustrarea, mustrarea aspră, suspendarea dreptului de a fi promovat în funcție în decursul unui an, suspendarea dreptului de a fi avansat în

trepte de salarizare pe o perioadă de la unu la doi ani, destituirea din funcția publică, retrogradare în funcție, retrogradare în grad de clasificare sau în grad militar special, reținere a conferirii gradului special, preîntâmpinarea că nu corespunde serviciului, în conformitate cu rezultatele atestării etc.

În cele ce urmează, vom analiza fiecare dintre sancțiunile incluse în categoria sancțiunilor generale și speciale.

Avertismentul reprezintă o sancțiune disciplinară care poate fi aplicată angajatului, pentru un fapt ilicit comis din partea sa. Aceasta este cea mai blândă sancțiune, pe care o poate stabili angajatorul, în privința angajaților. M. L. Belu Magdo menționează că avertismentul este comunicarea scrisă, făcută salariatului vinovat, prin care este atenționat în privința faptei săvârșite, punându-i-se în vedere că, dacă nu se va îndrepta și va săvârși noi abateri, va fi sancționat disciplinar mai grav, mergându-se până la sancțiunea extremă a desfacerii disciplinare a contractului de muncă [119, p. 263]. Avertismentul constituie o sancțiune disciplinară, doar în situația în care a fost comunicată salariatului în scris, în caz contrar, este posibil ca salariatul să fie atenționat și verbal, fără ca un astfel de procedeu să constituie o sancțiune disciplinară.

Mustrea. Verbul „a mustra”, provine de la cuvântul latin *monstrare* (a arăta) și are în limbajul nostru comun sensul de a arăta cuiva greșelile pe care le-a comis. Mustrea reprezintă acea sancțiune disciplinară care constă într-o notificare scrisă, prin care i se pune în vedere salariatului, care săvârșește o abatere disciplinară, că nu și-a îndeplinit în mod responsabil una sau mai multe din obligațiile de serviciu, atrăgându-i-se atenția să se îndrepte pe viitor [155, p. 153].

Mustrea aspră. Practica a demonstrat că între mustrea și mustrea aspră nu există distincții majore. Totodată, se consideră că abaterea disciplinară sancționată cu mustrea aspră este de o gravitate mai mare. Considerăm oportună, reflectarea în art. 206 Codul Muncii al R.M. a abaterilor disciplinare concrete, care urmează a fi sancționate cu mustrea aspră, la fel, este necesară indicarea termenului minim de validitate a fiecărei dintre sancțiunile disciplinare, în corespundere cu gravitatea abaterii.

Concedierea este cea mai gravă măsură pe scara sancțiunilor disciplinare și se aplică în cazul în care salariatul a săvârșit o abatere gravă sau abateri repetate de la regulile de disciplină a muncii ori de la cele stabilite prin contractul individual de muncă, contractul colectiv de muncă sau regulamente interne.

În opinia doctrinarului, O. Ținca, angajatorul poate dispune concedierea disciplinară, în cazul săvârșirii cu vinovăție a unei singure fapte, care tulbură profund activitatea angajatorului și face imposibilă continuarea relațiilor de muncă [172, p. 34-39]. Vis-a-vis de legislația autohtonă și cea română, care nu definesc „fapta gravă”, în Franța, prin această noțiune se înțelege acea

faptă imputabilă salariatului, de o asemenea nocivitate, încât face imposibilă menținerea contractului individual de muncă. Gravitatea abaterii se analizează pe baza elementelor sale, a împrejurărilor de fapt în care a fost comisă, a circumstanțelor personale ale autorului, pe baza cărora se poate concluziona că menținerea salariatului în unitate nu mai este posibilă [119, p. 263].

Astfel, Codul Muncii al R.Moldova identifică următoarele fapte sancționate cu concediere disciplinară: încălcarea repetată, pe parcursul unui an, a obligațiilor de muncă, dacă anterior au fost aplicate sancțiuni disciplinare; absența repetată, fără motive întemeiate de la lucru timp de 4 ore consecutive (fără a ține cont de pauza de masă) în timpul zilei de muncă; prezentarea la lucru în stare de ebrietate alcoolică, narcotică sau toxică, stabilită în modul prevăzut la art.76 lit.k) din Codul Muncii; săvârșirea la locul de muncă a unei sustrageri (inclusiv, în proporții mici) din patrimoniul unității, stabilite prin hotărâre a instanței de judecată sau a organului de competență căruia ține aplicarea sancțiunilor administrative; comiterea de către salariatul care mânuiește nemijlocit valori bănești sau materiale a unor acțiuni culpabile, dacă aceste acțiuni pot servi temei pentru pierderea încrederii angajatorului față de salariatul respectiv; încălcarea obligației prevăzute la art. 6 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale; încălcarea gravă repetată, pe parcursul unui an, a statutului instituției de învățământ de către un cadru didactic (art. 301); comiterea, de către salariatul care îndeplinește funcții educative, a unei fapte imorale incompatibile cu funcția deținută; aplicarea, chiar și o singură dată, de către un cadru didactic a violenței fizice sau psihice față de discipoli (art. 301); semnarea de către conducătorul unității (filialei, subdiviziunii), de către adjuncții săi sau de către contabilul-șef a unui act juridic nefondat, care a cauzat prejudicii materiale unității; încălcarea gravă, chiar și o singură dată, a obligațiilor de muncă de către conducătorul unității, de către adjuncții săi sau de către contabilul-șef; prezentarea de către salariat angajatorului, la încheierea contractului individual de muncă, a unor documente false (art.57 alin.(1)), fapt confirmat în modul stabilit.

Observăm faptul că, Codul Muncii la unele abateri disciplinare sancționate cu concediere, face referire la condiția încălcării repetate. La întrebarea ce se înțelege printr-o abatere sistematică, în literatura juridică și practica judiciară s-au dat răspunsuri diferite. S-a susținut astfel, că pentru a se putea aplica prevederile acestei reglementări, este suficient să se facă dovada că angajatul a săvârșit mai multe abateri, fără să fie nevoie să se facă dovada sancționării lui disciplinare pentru abaterile săvârșite. Se pare însă, că o asemenea susținere se lovește de un serios impediment procedural, cu grave implicații asupra fondului problemei. Într-adevăr, se pune întrebarea, dacă din punct de vedere juridic, un angajat care n-a fost sancționat disciplinar, care dacă n-a parcurs toate fazele procesuale prevăzute de lege pentru constatarea abaterii

disciplinare, nu s-ar găsi în aceeași situație cu angajatul care n-a săvârșit nicio abatere disciplinară. Ni se pare, că așa cum de altfel s-a remarcat în literatura juridică [81, p. 78] — dacă am accepta o soluție contrară, și anume dacă am considera că un angajat se face vinovat de abateri sistematice, fără să fi fost în prealabil sancționat, ar însemna să fie „lipsite de eficiență garanțiile instituite prin reglementarea procedurii aplicării sancțiunilor disciplinare“ [81, p. 79].

Aplicarea sancțiunilor disciplinare generale se face potrivit anumitor reguli procedurale, reglementate de art. 207-211 ale Codului Muncii și au un dublu scop [155, p. 131]: pe de o parte - asigură eficiența combaterii acțiunilor dăunătoare procesului muncii, iar pe de altă parte - garantează stabilirea exactă a faptelor și asigurarea dreptului la apărare al salariaților, pentru evitarea unor erori în sancționarea disciplinară.

Una din regulile de bază, cunoscută și în legislația României, Federației Ruse este cea, care interzice în mod expres, *aplicarea amenzilor disciplinare sau a altor sancțiuni pecuniare* (art. 206 alin. (3) din C.M. al R.Moldova).

Este unanim cunoscut faptul că, nicio sancțiune disciplinară, cu excepția avertismentului scris, nu se poate aplica fără parcurgerea procedurii cercetării disciplinare prealabile. O mare parte din angajatori fac erori pe parcursul procedurii de cercetare disciplinară, erori care pot atrage nulitatea deciziei de concediere, fie pentru motive de fond, fie pentru motive de formă.

Procedura de aplicare a sancțiunii disciplinare presupune parcurgerea obligatorie a următoarelor etape: **a) constatarea abaterii disciplinare** (Comiterea unei abateri disciplinare trebuie fixată (probată) printr-un act constatator care poate purta denumiri diferite: act, proces-verbal, nota de serviciu etc.); **b) convocarea salariatului în vederea solicitării explicației în forma scrisă privind fapta comisă;** **c) emiterea ordinului (dispoziției, deciziei, hotărârii) de sancționare disciplinară** [25, p. 654-655].

Astfel, sancțiunea disciplinară se aplică prin ordin (dispoziție, decizie, hotărâre), în care se indică în mod obligatoriu, sub sancțiunea nulității: temeiurile de fapt și de drept ale aplicării sancțiunii; termenul în care sancțiunea poate fi contestată; organul în care sancțiunea poate fi contestată.

Ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) de sancționare, cu excepția sancțiunii disciplinare sub formă de concediere conform art. 206 alin.(1) lit.d) din Codul muncii, care se aplică cu respectarea art. 81 alin.(3) din norma legală sus-indicată, se comunică salariatului, sub semnătură, în termen de cel mult 5 zile lucrătoare de la data emiterii, iar în cazul în care acesta activează într-o subdiviziune interioară a unității (filială, reprezentanță, serviciu desconcentrat etc.) aflate în altă localitate - în termen de cel mult 15 zile lucrătoare și produce efecte de la data comunicării. Refuzul salariatului, de a confirma prin semnătură comunicarea ordinului, se fixează într-un proces-verbal semnat de un reprezentant al angajatorului și un reprezentant al

salariaților. Mai mult decât atât, prin noile modificări aduse C.M. al R.Moldova, în cazul aplicării sancțiunilor disciplinare, angajatorul este obligat să ceară, în scris, salariatului o explicație scrisă privind fapta comisă. Explicația privind fapta comisă poate fi prezentată de către salariat în termen de 5 zile lucrătoare de la data solicitării. Refuzul de a prezenta explicația cerută se consemnează într-un proces-verbal, semnat de un reprezentant al angajatorului și un reprezentant al salariaților – art. 208 alin. (1) Codul Muncii.

Ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) de sancționare poate fi contestat de salariat, în instanța de judecată, în termen de 3 luni de la înștiințare.

Dacă nu este stabilit un alt termen, termenul de validitate a sancțiunii disciplinare este de un an, din ziua aplicării. Dacă pe parcursul acestui termen, salariatul nu va fi supus unei noi sancțiuni disciplinare, se consideră că sancțiunea disciplinară nu i-a fost aplicată. Angajatorul, care a aplicat sancțiunea disciplinară, este în drept să o revoce în decursul unui an, din proprie inițiativă, la rugămintea salariatului, la demersul reprezentanților salariaților sau al șefului nemijlocit al salariatului.

În interiorul termenului de validitate a sancțiunii disciplinare, salariatului sancționat nu i se pot aplica stimulări.

Din cele expuse anterior, putem menționa următoarele ***particularități ale sancțiunilor disciplinare***: se aplică în rezultatul săvârșirii unei abateri disciplinare; subiectul pasibil de a primi o sancțiune disciplinară este salariatul, adică persoana fizică care activează în baza unui contract individual de muncă; lista sancțiunilor disciplinare este prevăzută *expres și limitativ* în Codul muncii și alte legi speciale, aplicabile diferitelor categorii profesionale, în acest sens, oricare altă sancțiune aplicată de angajator va avea drept efect nulitatea acesteia; sancțiunile disciplinare pot fi aplicate doar în interiorul termenului de prescripție; sancțiunea se aplică prin ordin, în care se indică temeiurile de fapt și de drept ale aplicării ei, termenul și organul în care sancțiunea poate fi contestată și care se comunică salariatului, sub semnătură, în termen de 5 zile lucrătoare de la data când a fost emis [32, p. 122].

Totodată, considerăm că art. 206 Codul Muncii al R.M. ar trebui să reflecte concret, pentru care categorii de abateri disciplinare urmează a fi aplicate fiecare dintre sancțiunile disciplinare. La fel, este necesară o reflectare concretă a termenului minim de validitate a fiecărei dintre sancțiunile disciplinare, în corespundere cu gravitatea abaterii.

4.5. Concluzii la capitolul 4

Rezumând cele expuse în acest capitol, menționăm că, sancțiunea reprezintă deci instrumentul de realizare a răspunderii juridice, obiectul acestui raport juridic de constrângere,

iar scopul sancțiunii poate fi represiv, preventiv, educativ sau reparatoriu. În funcție de natura încălcării, forma pe care o îmbracă conduita ilicită sancțiunile vor fi: **civile** (precum nulitatea, revocarea, despăgubirea, restituirea bunurilor sau restabilirea situației anterioare etc.), **penale** (pedepsele, măsurile de siguranță), **contravenționale** (amenda, avertismentul, mustrarea etc.), **disciplinare** (avertismentul, mustrarea, concedierea) etc.

Cercetând fiecare din aceste domenii, putem concluziona că în lupta împotriva faptelor ilicite, măsurile de apărare socială, pe parcursul dezvoltării societății umane, s-au diversificat, rod al dezvoltării unor științe juridice relativ noi, precum: criminologia, știința penitenciară etc., care au reliefat necesitatea găsirii celor mai eficiente măsuri de restabilire a ordinii de drept încălcate, de prevenire a săvârșirii acestora în viitor. Corespunzător acestor cerințe, în legislațiile naționale, pe lângă sancțiunile „istorice” de ramură, considerate mult timp singurele sancțiuni eficiente în lupta împotriva infracționalității, au fost introduse și alte sancțiuni cu rol preponderent preventiv, educativ, cum ar fi, spre exemplu – munca în folosul comunității în dreptul penal.

Cercetând aceste sancțiuni, autorul a identificat particularitățile fiecărei categorii în parte.

Astfel, **sancțiunile civile** dispun de anumite *caractere specifice*, ceea ce le și deosebește de la alte sancțiuni: ilicitul sancționabil derivă din încălcarea unei norme juridice care să reglementeze raporturi juridice civile; pot fi aplicate atât subiectului de drept, persoană fizică, cât și persoanei juridice; sancțiunile de drept civil se aplică indiferent de circumstanțele personale ale autorului ilicitului sancționabil, indiferent de vârsta acestuia sau de frecvența, sau repetiția faptelor ilicite; izvorul sancțiunilor de drept civil rezidă fie într-un act normativ, fie într-o manifestare de voință a particularilor în acest sens; aplicarea ei, nu este condiționată de o indispensabilă intervenție a instanțelor de judecată sau a altor organe jurisdicționale, aceasta fiind necesar, doar în cazul neexecutării de bună voie a sancțiunii; uneori, sancțiunile civile pot fi alternative (de exemplu, pentru neexecutarea culpabilă a unui contract sinalagmatic, partea care și-a executat obligația poate invoca fie excepția de neexecutare a contractului, fie rezoluțiunea acestuia); majoritatea sancțiunilor civile au scop reparator și educativ[30, p. 40-48].

Sancțiunile penale se deosebesc de alte sancțiuni juridice și au anumite caractere, care le individualizează în ansamblul sancțiunilor juridice. Astfel, sancțiunile penale au un *caracter public*, ele sunt prevăzute în normele dreptului penal și se aplică în numele statului de organele penale competente; sancțiunile penale au un *caracter retributiv*, represiv ce implică o represiune, o constrângere; această constrângere este concepută, astfel încât să nu ducă la suferințe fizice, la înjosirea morală a celui condamnat, precum și la oferirea posibilității de a se reintegra cât mai rapid în societate; o altă caracteristică definitorie a sancțiunii penale este *personalitatea* ei, ce constă în faptul că se aplică doar celui vinovat; sancțiunile penale au ca scop prevenirea

săvârșirii de noi infracțiuni atât pentru cei ce au săvârșit-o, dar și pentru cei tentați să le săvârșească [228, p. 448-456]etc.

Analiza aspectelor evocate, referitor la **sancțiunile contravenționale**, a permis autorului formularea următoarelor *concluzii*: sancțiunea contravențională reprezintă o formă a sancțiunii juridice și reprezintă o instituție de bază a dreptului contravențional; natura juridică a sancțiunii contravenționale este bine conturată și se manifestă, în primul rând, prin faptul că ea: a) este aplicată doar pentru atingerea scopului propus de norma juridică contravențională; b) se aplică doar în funcție de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției comise; c) se aplică numai în cazul comiterii cu vinovăție a unei fapte antisociale, stipulate în Codul Contr. al R.Moldova; d) se aplică numai de organele abilitate prin legea contravențională; e) se aplică, de regulă, în mod extrajudiciar; f) aplicarea sancțiunii contravenționale nu atrage după sine consecințele antecedentului penal; g) marea lor majoritate au caracter educativ [33, p. 64-65].

Autorul, de asemenea, menționează că, și **sancțiunile disciplinare** prezintă anumite particularități specifice: se aplică în rezultatul săvârșirii unei abateri disciplinare; subiectul pasibil de a primi o sancțiune disciplinară este salariatul, adică persoana fizică care activează în baza unui contract individual de muncă; lista sancțiunilor disciplinare este prevăzută *expres și limitativ* în Codul Muncii și alte legi speciale, aplicabile diferitelor categorii profesionale, în acest sens, oricare altă sancțiune aplicată de angajator va avea drept efect nulitatea acesteia; sancțiunile disciplinare pot fi aplicate doar în interiorul termenului de prescripție; sancțiunea se aplică prin ordin, în care se indică temeiurile de fapt și de drept ale aplicării ei, termenul și organul în care sancțiunea poate fi contestată și care se comunică salariatului, sub semnătură [32, p. 122].

Autorul a considerat necesar de a trata cele mai importante forme ale sancțiunii, ori este imposibil de a face cercetări asupra sancțiunii juridice – la nivel general, fără a cunoaște particularitățile fiecărei forme în parte. Mai mult ca atât, științele juridice de ramură tratează fiecare formă specifică a sancțiunii juridice, iar *Teoria generală a dreptului*, într-un efort de sinteză, își propune să definească și să circumscrie cât mai exact noțiunea de sancțiune juridică, în scopul clarificării acestei noțiuni pe cât de complexă, pe atât de necesară sistemului juridic și societății în ansamblu.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Scopul principal al investigației noastre a constituit cercetarea complexă și multilaterală a conceptului sancțiunii juridice - ca obiect al raportului juridic de răspundere, prin determinarea naturii sale juridice, a conținutului, caracterelor, funcțiilor, scopului, principiilor de aplicare și eficacității sancțiunii, fapt ce a contribuit la argumentarea științifică a acestui concept, întru formularea recomandărilor de perfecționare a cadrului științific, instituțional și normativ, în vederea reliefării aspectului acesteia.

În urma analizei și generalizării materiei expuse în teză, formulăm următoarele concluzii:

1. În ceea ce privește stadiul actual al cercetărilor științifice, ținând cont de cele relatate în doctrină, putem confirma cu certitudine, că sancțiunile sunt cercetate pe diferite dimensiuni ale realității juridice: ca un *element obligatoriu* al normei juridice, realizarea căruia este dependentă de executarea sau neexecutarea dispoziției normei juridice; ca *obiect al raportului juridic de răspundere*, care se realizează sub formă de *măsuri cu diferit conținut*, conținând *aprecierea finală a faptului* din partea societății și statului; ca *instituție* alcătuită din ansamblul normelor juridice, care reglementează genurile și formele de consecințe ale încălcării dispozițiilor normelor juridice [34, p. 244-248].

2. *Raportul juridic de răspundere* apare ca reacție a statului și a societății la conduita ilicită a subiectelor de drept. În cadrul raportului juridic de răspundere, subiectul care a încălcat dispoziția normei este tras la răspundere, el își execută sancțiunea. Astfel, în cadrul acestui tip de raport, domină funcția de apărare socială a dreptului împotriva faptelor ilicite.

Dacă este să stabilim o interconexiune între norma juridică, sancțiunea juridică și răspunderea juridică, atunci putem confirma că, între ele există o strânsă interdependență, întrucât fapta ilicită, interzisă prin norma juridică, atrage prin săvârșirea ei răspunderea juridică. Astfel, fapta ilicită fiind unicul temei al răspunderii juridice, iar răspunderea juridică fără sancțiune ar fi lipsită de obiect. Corelația poate fi și inversă, întrucât aplicarea sancțiunii nu poate fi justificată decât de existența răspunderii juridice a făptuitorului, iar răspunderea juridică nu se poate întemeia decât pe săvârșirea unei fapte contrare normei juridice.

O altă concluzie care se impune este că, sancțiunea și răspunderea, deși uneori se confundă, sunt și rămân două noțiuni distincte. Astfel, în raport cu instituția răspunderii juridice, sancțiunile juridice apar ca o premisă. Răspunderea juridică nu apare decât dacă a avut loc încălcarea unor norme de drept care, prin excelență, sunt înzestrate cu sancțiuni. Pe de altă parte, sancțiunea juridică apare ca obiect al răspunderii juridice, ca scop final al acesteia. Așa privită, răspunderea juridică se conturează ca un cadru instituțional și juridic care asigură realizarea sancțiunilor juridice. Însă, răspunderea juridică nu se rezumă doar la realizarea sancțiunii, odată

ce poate exista și fără realizarea sancțiunii, însă aplicarea sancțiunii întotdeauna este bazată pe răspundere și nu poate exista fără ea. Deseori, aplicarea sancțiunii nu este obligatorie pentru răspunderea juridică, deoarece răspunderea juridică e posibilă și fără sancțiune.

Vorbind despre conținutul răspunderii juridice, credem că sancțiunea trebuie înțeleasă atât *în plan larg* cât și *în plan restrâns*. În sensul *larg* al cuvântului, trebuie considerată sancțiune, orice consecință negativă care survine în urma tragerii la răspundere a celui ce încalcă norma juridică. În acest caz, considerăm că nu prezintă importanță caracterul și natura socială a acestor consecințe. În sens *restrâns* însă, sancțiunea trebuie înțeleasă ca o formă juridică de constrângere de stat, constrângere ale cărei forme și dimensiuni sunt stabilite de organele competente ale puterii de stat [226, p. 257-262].

3. În orice societate, normele și sancțiunile juridice ocupă un loc central în cadrul mijloacelor de constrângere și control social. Cu toate acestea, ele se dovedesc a fi ineficiente și devin ineficiente, dacă nu există garanția că au fost înțelese, urmate și respectate de către indivizii sau grupurile sociale, cărora le sunt adresate [31, p. 33-37]. Examinând abordările expuse în doctrină, față de înțelegerea termenului sancțiune, propunem o definiție proprie. Astfel, **sancțiunea** ca obiect al raportului juridic de răspundere, constă în acele măsuri de constrângere nefavorabile, aplicate subiectului care a săvârșit o faptă ilicită, la etapa de concretizare a răspunderii juridice, de către organele de stat împuternicite, cu scopul apărării persoanei și societății împotriva acestor fapte și de a restabili drepturile și interesele încălcate, spre menținerea și promovarea ordinii de drept.

O altă concluzie care se impune este că, sancțiunile - ca obiect al raportului juridic de răspundere, prezintă anumite *particularități specifice* și anume: se aplică în urma a încălcării dispoziției normei juridice; se aplică strict în conformitate cu legea; reprezintă măsuri nefavorabile, nedorite pentru persoana față de care sunt aplicate; ele apreciază comportamentul; se realizează indiferent de dorința persoanei; nu au întotdeauna un impact imediat asupra acelorora care încalcă dispoziția normei.

Privită în cadrul general al fenomenului răspunderii juridice, sancțiunea juridică dispune de anumite caractere și anume: *caracterul represiv; caracterul legal; caracterul preventiv; caracterul educativ; caracterul reparatoriu; sancțiunea juridică – atribut al statului*. La acest subiect, am putea adăuga chiar, considerând că putem să-l atribuim ca caracter al sancțiunii juridice și faptul că, sancțiunea juridică se aplică făptuitorului doar în cazul *când sunt întrunite condițiile legale de răspundere juridică*.

4. Dacă este să ne referim la evoluția sancțiunii juridice, putem menționa că din cele mai îndepărtate timpuri și până în zilele noastre, sancțiunea juridică a trecut printr-o multitudine de conjuncturi, ce i-au produs schimbări de esență și conținut. De la reacția instinctivă, manifestată

prin pedeapsa primitivă, trecută mai târziu prin perioada răzbunării și expiațiunii juridice, substituită treptat cu ideea dreptății sau cea a justiției, la care se alătură utilitatea socială, sancțiunea s-a umplut treptat și cu conținut moral și uman. Astfel, pedepsele crude, barbare specifice perioadelor antice și medievale, capătă în perioada modernă un caracter: natural, social, juridic etc. Mai mult decât atât, epoca modernă înscrie în istoria gândirii umane, o accentuată preocupare pentru problematica juridică. În această perioadă, numeroși gânditori raționaliști se ridică împotriva legislației penale plină de cruzime și a lipsei de umanitate a dreptului penal feudal. Și doar în contemporaneitate, i se atribuie sancțiunii juridice sensul de urmare a încălcării comandamentului juridic al unei norme de drept.

Generalizând deosebirile sancțiunilor juridice de celelalte sancțiuni sociale, putem conchide că spre deosebire de sancțiunile morale și cele religioase, sancțiunea juridică este mai gravă, mai promptă și mai eficace, având și un caracter obligatoriu [34, p. 244-248; 226, p. 257-262].

5. Luând în considerare ansamblul sancțiunilor, putem discerne, dincolo de scopurile particulare ale fiecăreia în parte, un scop general: *asigurarea eficacității ordinii juridice*. Mai mult decât atât, sancțiunea este principalul mijloc de realizare a scopului legii. Legea apără împotriva faptelor ilicite suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, viața și sănătatea persoanei, drepturile și libertățile cetățenilor, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept și, de aceea, scopul legii coincide cu scopul sancțiunii.

În ceea ce privește funcțiile sancțiunii juridice, doctrina distinge diferite asemenea funcții, în raport cu tipul și esența sancțiunii. Astfel, doctrina penală atribuie sancțiunilor de drept penal funcția de constrângere, de reeducare, de exemplaritate și funcția de eliminare. În materie civilă și administrativă, doctrina atribuie sancțiunii trei funcții: sancționatorie, reparatorie, educativ-preventivă. Analizând conținutul acestor funcții, expuse de diferiți cercetători, am observat că între ele nu există o demarcație netă, fiind permanent în raporturi de interdependență.

6. Concluzionând, admitem că este posibilă delimitarea următoarelor criterii de clasificare a sancțiunilor juridice: după ramura de drept pe care o acoperă; după natura lor; după modul lor de reglementare; în funcție de efectul consecințelor; în funcție de gradul de determinare; în funcție de caracterul faptei care a avut ca urmare aplicarea sancțiunilor, exprimat în aprecierea finală respectivă care se conține în sancțiune; potrivit competenței de aplicare etc. Astfel, putem spune că, prezența în literatura juridică a diferitor criterii de clasificare a sancțiunilor, a condiționat necesitatea abordării și soluționării chestiunii cu privire la recunoașterea echivalenței lor sau a delimitării uneia din ele, în calitate de clasificare principală. Opiniile cercetătorilor din domeniu, cu privire la această problemă, s-au împărțit: unii consideră clasificările echivalente, alții oferă prioritate unei anumite clasificări. Însă, după părerea autorului, clasificarea

sancțiunilor juridice are valoare nu atât teoretică, cât practică, deoarece cercetarea lor comparativă are legătură strânsă cu determinarea, perfecționarea și aplicarea lor [31, p. 33-37].

7. Și problema cu privire la sistemul principiilor de aplicare a sancțiunilor este dezvoltată insuficient în doctrină. Despre acest lucru mărturisește și lipsa cercetărilor fundamentale și diversitatea clasificărilor principiilor, care au fost propuse în compartimentele monografiilor de ramură și literatura didactică dedicate lor. Astfel, în opinia noastră, se prezintă posibil de a propune *următoarea clasificare a principiilor de aplicare a sancțiunilor* în: generale sau universale, de bază și suplimentare [35, p. 130-146]. Principiile *universale de aplicare a sancțiunilor*, consfințite în Constituția Republicii Moldova, determină aspectele cele mai importante de aplicare a sancțiunilor juridice față de întreaga totalitate a raporturilor sociale. Principiile *de bază de aplicare a sancțiunilor*, reies din normele legislației în vigoare și caracterizează cele mai importante aspecte de aplicare a sancțiunilor, în majoritatea ramurilor dreptului. Principiile *suplimentare de aplicare a sancțiunilor*, reies din normele legislației în vigoare și caracterizează particularitățile de aplicare a sancțiunilor în unele ramuri ale dreptului.

8. În ultimii ani a crescut considerabil atenția științei juridice, față de problemele eficacității dreptului, în general, și a sancțiunilor juridice, în special. Respectiv, *eficacitatea sancțiunii juridice trebuie examinată ca raportul diferenței dintre scopul (scopurile) sociale pe care le urmărește ea și rezultatul la momentul actual raportată la mijloacele consumate*. Astfel, propunem *patru grade* de determinare a eficienței sancțiunilor: *ineficient; slab-eficient; de eficiență medie; de mare eficiență*. Cu toate acestea, determinarea practică a eficienței sancțiunii juridice, întotdeauna va fi relativă, în legătură cu faptul că rezultatul obținut la atingerea scopului stabilit este foarte greu de determinat. Prin urmare, eficiența sancțiunii juridice trebuie înțeleasă nu doar ca atingerea consecințelor maximal utile, dar și ca obținerea pur și simplu a rezultatului pozitiv.

9. În funcție de natura încălcării, forma pe care o îmbracă conduita ilicită sancțiunile vor fi: **civile, penale, contravenționale, disciplinare** etc. Autorul a considerat necesar de a trata cele mai importante forme ale sancțiunii, ori este imposibil de a face cercetări asupra sancțiunii juridice – la nivel general, fără a cunoaște particularitățile fiecărei forme în parte.

În contextul celor investigate, enunțate și argumentate în teză, propunem următoarele **recomandări**:

1. Clasificarea sancțiunilor nu rămâne nemodificată, ea se află în stare de mișcare, se dezvoltă, se schimbă odată cu dezvoltarea societății. Doar sancțiunile se află într-o strânsă legătură cu condițiile social-economice, politice și altele de existență a societății noastre și se modifică împreună cu ele. Ținând cont de cele spuse, propunem trei clasificări pe care le găsim importante, și anume cea în dependență de *persoana supusă sancționării*, aici ne referim la

sanctiuni aplicate doar persoanelor fizice și sanctiuni aplicate doar persoanelor juridice (cu atât mai mult că această clasificare o regăsim în legislație, de exemplu., art. 62, 63 C. P.; art.32 C. Contr.). A doua clasificare ar fi, cea *în funcție de gradul lor de autonomie*. În funcție de acest criteriu, sancțiunile pot fi clasificate în, sancțiuni principale și sancțiuni complementare. Și, a treia clasificare ar fi cea în dependență de *domeniul dreptului vizat*. În dependență de acest criteriu, sancțiunile se împart în: *materiale și procesuale*. Valoarea clasificării propuse, constă în faptul că ea cuprinde nu doar domeniul dreptului material, ci și al celui procesual.

2. Legislația R. Moldova trebuie să prevadă posibilități clare de a delimita noțiunile de sancțiune de cea de pedeapsă ori aceste noțiuni nu sunt identice, pedeapsa fiind o categorie a sancțiunii penale. De aceea, recomandăm de a completa art. 61 C. P. al R. Moldova cu definiția sancțiunii penale, fiind exclusă orice confuzie între termenul pedeapsă și sancțiune. Astfel, sancțiunea penală ar putea fi definită ca *acea măsură de constrângere sau de reeducare, aplicată infractorului, în urma săvârșirii de către acesta a unei infracțiuni, de către organele de stat împuternicite, în scopul corectării comportamentului acestuia și al prevenirii comiterii de noi infracțiuni*.

3. De asemenea, propunem a completa art. 206 din C. M. al R. Moldova cu definiția sancțiunii disciplinare ori după cum am menționat, această formă de sancțiune prezintă particularități specifice. Astfel, ***sancțiunea disciplinară reprezintă măsurile de constrângere nefavorabile, aplicate de către angajator, ca urmare a comportamentului defectuos al salariatului, în urma neexecutării sau executării necorespunzătoare a contractului individual de muncă, al celui colectiv de muncă și al altor acte emise în interiorul unității, în scopul restabilirii ordinii încălcate și prevenirii producerii unor acte similare***.

4. Recomandăm de a completa și art. 206 alin. (5) din C. M. al R. Moldova: Angajatorul stabilește sancțiunea disciplinară aplicabilă în raport cu gravitatea abaterii disciplinare săvârșite de salariat, avându-se în vedere următoarele: a) împrejurările în care fapta a fost săvârșită; b) gradul de vinovăție al salariatului; c) consecințele abaterii disciplinare; d) comportarea generală în serviciu a salariatului; e) eventualele sancțiuni disciplinare, aplicate anterior salariatului.

5. Considerăm oportun să recomandăm ca pe viitor, la nivelul de elaborare a normelor și stabilire a sancțiunilor, să fie utilizate diferite metode de cercetare - sociologice, psihologice, statistice - pentru a obține o imagine mai exactă a acțiunii lor potențiale și a prognoza eficacitatea lor viitoare. Mai mult decât atât, la baza aplicării sancțiunii trebuie să stea și raționalitatea economică, raționalitate care trebuie să prescrie tehnica potrivită de a sancționa și de a măsura sancțiunea. Pe acest fond, trebuie să înceapă o perioadă de reflecție cu privire la crearea unui sistem mai eficient de sancționare, al cărui final va fi marcat de apariția unui sistem sancționator cel puțin relativ, eficient. Pentru cercetarea sancțiunilor, la nivelul indicat al

realității juridice, trebuie efectuate sondaje ale populației pe scară largă, precum și cercetări departamentale. Pentru aceasta, trebuie să se examineze practica disponibilă a sancțiunilor existente, statisticile de utilizare a lor, diferite studii sociologice etc. În acest sens propunem – ca la nivelul diferitor organe de ocrotire a normelor de drept, să fie formate *subdiviziuni pentru cercetarea sociologică, psihologică și statistică* a sancțiunilor ținând cont de realitatea juridică contemporană.

Avantajele și valoarea elaborărilor propuse țin de momentul că, sub aspect teoretico-științific s-a reușit a înfăptui o generalizare, sintetizare, sistematizare și actualizare a noțiunii de „sancțiune” ca obiect al raportului juridic de răspundere, au fost identificate reglementările de ultimă oră, de care urmează să se ghideze organele de drept, în situațiile aplicării sancțiunilor juridice. Totodată, aceste subiecte au fost tratate și studiate în conformitate cu tendințele și exigențele contemporane, specificate în normele juridice. De asemenea, avantajele acestor recomandări, se evidențiază în următoarele domenii: domeniul legislativ: prin implementarea recomandărilor propuse s-ar asigura unitatea sistemului juridic, precum și consecvența normelor juridice; domeniul jurisprudențial: s-ar asigura aplicarea corectă și unitară, de către instanțele de judecată, a sancțiunilor juridice.

Luând în calcul cele menționate, teza de doctor a contribuit la soluționarea unei **probleme științifice** de importanță majoră, care a constatat în elaborarea instrumentarului de identificare și fundamentare științifică a conceptului sancțiunii juridice – ca obiect al raportului juridic de răspundere, fapt care a determinat evidențierea acestuia în cadrul dimensiunii subiective de ansamblu al răspunderii juridice, iar prin consecință și dezvoltarea sistemului de reglementare a sa, considerent ce duce la clarificarea și perfecționarea pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a celor investigate, în vederea implementării ultimelor modificări și completări operate în cadrul acestui studiu.

Planul cercetărilor de perspectivă în investigarea temei este direcționat spre:

- Continuarea investigațiilor privind sancțiunea juridică în diferite ramuri ale dreptului;
- Studierea practicii judiciare în vederea depistării deficiențelor ce apar la aplicarea prevederilor legislației în vigoare;
- Studierea eficienței sancțiunilor juridice are o importanță teoretică și practică și implică examinarea lor în continuare, prin definirea criteriilor și indicatorilor de performanță, stabilirea metodelor de măsurare a eficienței și identificarea căilor concrete de sporire a eficienței.

BIBLIOGRAFIE

A. Referințe bibliografice în limba română

1. Albu I. Drept civil. Introducere în studiul obligațiilor. Cluj Napoca: Dacia, 1984. 279 p.
2. Anghel I. Răspunderea civilă. București: Editura Științifică, 1970. 449 p.
3. Antoniu G. Contribuții la studiul esenței, scopului și funcțiilor pedepsei. În: Revista de drept penal nr. 2/1998, p. 9-24.
4. Apostol P. Norma etică și activitate normată. București: Editura Științifică, 1968. 182 p.
5. Aristotel. Artă retorică și artă poetică, cap.12, citat de M. Killias. Précis de criminologie. Berna: Ed. Staempfli. 658 p.
6. Aristotel. Politica, citat de H. Göppinger. Kriminologie. München: Ed. C.H.Beck, 1971. 463 p.
7. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Cartier Juridic, 2004. 653 p.
8. Avornic Gh. Tratat de teoria generală statului și dreptului. Iași: Vasiliana-98, 2016. 1036 p.
9. Baieș S., Băieșu A. Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Vol.II. Chișinău, 2005. 526 p.
10. Baltag D. Probleme actuale în cunoașterea esenței și conținutului răspunderii juridice. În. Studii juridice universitare, 2009, ULIM, p.17-31.
11. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Curs universitar. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010. 535 p.
12. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: F.E.P. „Tipogr. Centrală”, 2007. 440 p.
13. Baltag D. Abordarea științifică a conceptului răspunderii juridice în știința teoretico-juridică contemporană. În: Revista Națională de Drept nr.2, 2007, p. 27-33.
14. Banciu D. Sociologie juridică (ipostaze și funcții sociale ale dreptului). București: Hyperion XXI, 1995. 166 p.
15. Banciu D. Sociologie juridică îndrumar teoretic și practic. București: Știința, 2004. 176 p.
16. Barac L. Elemente de teoria dreptului. București: ALL BECK, 2001. 288 p.
17. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică. București: Lumina Lex, 1997. 375 p.
18. Bădescu M. Sancțiunea juridică în teoria, filosofia dreptului și în dreptul românesc. București: Lumina Lex, 2002. 319 p.
19. Barligeanu G. Răspunderea juridică. În: Tribuna Economică, București, 1999, p.42.
20. Beccaria C. Despre infracțiuni și pedepse. Tradusă de A. Roșu. București: Editura Științifică, 1965. 158 p.
21. Bloșenco A. Răspunderea civilă delictuală. Chișinău: 2002. 308 p.

22. Boboș Gh. Teoria generală a dreptului. Cluj Napoca: Ed. Dacia, 1996. 332 p.
23. Boboș Gh. Teoria generală a statului și dreptului. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983. 278 p.
24. Boboș Gh. Teoria generală a dreptului. Cluj Napoca: Ed. Dacia, 1994. 332 p.
25. Boișteanu E, Romandaș N. Dreptul muncii. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 736 p.
26. Boroi G., Anghelescu C. Curs de drept civil. Partea generală. București: Ed. Hamangiu, 2011. 448 p.
27. Boroi G. Drept civil. Partea generală. București: Ed. All, 1998. 310 p.
28. Boroi G., Stănciulescu L. Instituții de drept civil în reglementarea noului Cod civil. București: Ed. Hamangiu, 2012. 696 p.
29. Bostan I., Covali S. Regimul juridic al sancțiunilor din domeniul bancar. În: Revista Meridian Ingineresc nr. 3, 2014, p. 73-77.
30. Bostan I., Nicolaev E. Aspecte teoretice privind regimul juridic al sancțiunilor civile. În: Legea și viața nr. 8, 2016, p. 40-48.
31. Bostan I. Noțiunea, conținutul și clasificarea sancțiunilor juridice. În: Legea și viața nr. 8, 2015, p. 33-37.
32. Bostan I. Regimul juridic al sancțiunilor disciplinare. În: Conferința Științifică Internațională a doctoranzilor „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători”: Teze, Chișinău: Artpoligraf, 2014, p. 122.
33. Bostan I. Aspecte teoretice privind regimul juridic al sancțiunilor contravenționale. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică. Chișinău 2015, p. 60-65.
34. Bostan I. Natura juridică a sancțiunii. În: Universitas Europea XXI : Știința universitară în contextual integrării europene - Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică: Conf. șt. teoretico-practică intern., Chișinău: 2013. p. 244-248.
35. Bostan I. Principiile aplicării sancțiunilor juridice. În: Studii Juridice Universitare nr. 1-2, 2016, p. 130-146.
36. Botnaru A. Drept penal. Partea generală. Vol.I. Chișinău: Cartier juridic, 2007. 620 p.
37. Botnaru S., Șavga A. Drept penal. Partea Generală. Vol. I. Chișinau: Cartier Juridic, 2005, 620 p.
38. Bujor V., Buga L. Drept penal comparat. Note de curs. Chișinău: Cartier juridic, 2003. 104 p.
39. Bulai C. Drept Penal Partea Generală. București: Ed. All Beck, 1997. 647 p.
40. Cantacuzino M. Elementele dreptului civil. București: Editura ALL, 1998. 744 p.
41. Ceterchi I., Craiovan I. Introducere în teoria generală a dreptului. București: Editura All, 1998. 186 p.

42. Ceterchi I. Introducere în teoria generală a dreptului. București: All, 1993. 128 p.
43. Chiș I. Pedepse penale necarcerale ale secolului XXI. București: Wolters Kluwer, 2009. 280 p.
44. Ciobanu D. Introducere în studiul dreptului. București: Hyperion XXI, 1992. 208 p.
45. Codul civil al Republicii Moldova. Nr.1107 XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86/661.
46. Codul contravențional al Republicii Moldova. Nr.218/24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 36.
47. Codul muncii al Republicii Moldova. Nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 29.07.2003, nr. 159-162.
48. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2002, nr. 128-129/1012.
49. Cojocaru E. Răspunderea juridică civilă (studiu teoretic, legislativ și comparativ de drept). Chișinău, 2002. 126 p.
50. Comarnițaia E. Răspunderea contravențională ca modalitate a constrângerii statale în domeniul asigurării ordinii de drept. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 161 p.
51. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova. Vol. I, Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. 816 p.
52. Constantin D. Gândirea egipteană antică în texte. București: Editura Științifică, 1974. 298 p.
53. Constituția Republicii Moldova, adoptată prin Legea de la 29.07.94. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 18.08.1994, nr.1.
54. Convenția internațională cu privire la drepturile copilului. Adoptată la 20 noiembrie 1989, New York. Adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. În vigoare la 20 septembrie 1990. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului RM, nr.408-XII din 12.12.90. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993.
55. Corcenco A. Răspunderea minorilor pentru săvârșirea contravențiilor administrative. Chișinău: Academia de Științe a Republicii Moldova, Institutul de Filosofie, Stat și Drept, 2005. 144 p.
56. Costin M. N. Răspunderea juridică în dreptul R .S. România. Cluj Napoca: Editura Dacia, 1974. 220 p.
57. Costin M.N., Costin M.C. Dicționar de drept civil. București: Ed. Hamangiu, 2007. 995 p.
58. Costin M. N. O încercare de definire a noțiunii de răspundere juridică. În: Revista Română de Drept, nr.5, 1970.
59. Craiovan I. Teoria generală a dreptului. București: Militară, 1997. 362 p.
60. Craiovan I. Doctrina juridică. București: All Beck, 1999. 528 p.

61. Craiovan I. Tratat elementar de teoria generală a dreptului. București: All Beck, 2001. 360 p.
62. Creangă I. Curs de drept administrativ. Chișinău: Epigraf, 2003. 336 p.
63. Culic N., Stroe C. Introducere în filosofia dreptului. București: Lumina Lex, 1993. 175 p.
64. Daneș Ș., Papadopol V. Individualizarea judiciară a pedepselor. București: Editura Juridică, 2002. 512 p.
65. Diaconu Gh. Pedepsa în dreptul penal. București: Lumina Lex, 2001. 200 p.
66. Dicționarul explicativ al limbii române. Academia română. Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”. București: Univers enciclopedic, 1998. 1192 p.
67. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. București: ALL, 1995. 516 p.
68. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Enciclopedie Juridică. București: Socec, 1930. 278 p.
69. Djuvara M. Evoluție și revoluție. În: vol. Doctrinile partidelor politice. București: Garamond, 1924, p. 371-389.
70. Djuvara M. Teoria Generală a Dreptului. Drept Rațional. Izvoare și drept pozitiv. București: ALL BECK, 1999. 606 p.
71. Dogaru I. Teoria generală a dreptului. București: Editura Științifică, 1999. 466 p.
72. Dongoroz V. Drept Penal. Reeditarea ediției din 1939. București: Societății, 2000. 772 p.
73. Doru P. Pedepsa în lupta contra infracționalismului. Atribute și rol. În: Revista de drept penal nr.1, 1994, p. 33-48.
74. Drimba O. Istoria culturii și civilizației, vol II. București: Saeculum 1.0 Vestala, 2008. 384 p.
75. Drimba O. Istoria culturii și civilizației, vol III. București: Saeculum 1.0 Vestala, 2008. 416 p.
76. Drimba O. Istoria culturii și civilizației, vol V. București: Saeculum 1.0 Vestala, 2008. 448 p.
77. Drimba O. Istoria culturii și civilizației, vol I-X. București: Saeculum 1.0 Vestala, 1998. 1225 p.
78. Dumitru M. Reevaluarea judiciară a clauzei penale. În: Revista Dreptul nr. 4, 2008, p. 125-153.
79. Dvoracek M., Lupu Gh. Teoria generală a dreptului. Iași: Fundației Chemarea, 1996. 391 p.
80. Eliescu M. Răspunderea civilă delictuală. București: Editura Academiei, 1972. 515 p.
81. Flitan C. Răspunderea disciplinară a angajaților. București: Editura Științifică, 1959. 167 p.
82. Flonta M., Keul H. K. Filosofia practică a lui Kant. Iași: Polirom, 2000. 272 p.
83. Fodor E.M. Norma juridică, parte integrantă a normelor sociale. Cluj Napoca: Argonaut, 2003. 208 p.

84. Foucault M. A supraveghea și a pedepsi. Pitești: Parelela 45, 2005. 410 p.
85. Furdui S. Dreptul contravențional. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 248 p.
86. Ghimpu S., Țiclea A. Dreptul muncii, vol.II. București: Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., 1994. 263 p.
87. Ghimpu S., Țiclea A. Dreptul muncii. București: All Beck, 2000. 738 p.
88. Giorgio del Vechio. Lecții de filozofie juridică. București: Europa Nova, 1995. 352 p.
89. Giurgiu N. Răspunderea și sancțiunile de drept penal. Focșani: Editura Neuron, 1995. 191 p.
90. Grimal P. Civilizația romană, vol. I. București: Editura Minerva, 1973. 373 p.
91. Grotius H. Despre dreptul războiului și al păcii. București: Editura Științifică, 1968. 1091 p.
92. Guștiuc A. Drept bancar, Volumul I. Chișinău: Tipografia „Elena V.I”, 2002. 284 p.
93. Guțuleac V. Tratat de drept contravențional. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 318 p.
94. Guțuleac V., Prisăcari D. Sancțiunea contravențională: noțiune, trăsături și principii de aplicare. În: Legea și viața, 2012. p. 4-9.
95. Hanga V. Mari legiuitori ai lumii. București: Lumina Lex, 1994. 319 p.
96. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii. Nr. 39 din 22.11.2004.
97. Hotărârea Colegiului disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii. Nr. 25/9 din 05.07.2013.
98. Hotărârea Colegiului disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii. Nr. 38/12 din 01.11.2013.
99. Hotărârea Curții Supreme de Justiție a RM, cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil. Nr.1 din 07.07.2008.
100. Hotărârea Guvernului nr. 493 din 14.08.2009 pentru aprobarea Regulamentului privind evidența contravențiilor în domeniul circulației rutiere și asigurarea accesului titularului permisului de conducere la informația despre punctele de penalizare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.08.2009, nr. 127130.
101. Hotcă M. Drept contravențional. Partea generală. București: Editas, 2003. 438 p.
102. Humă I. Teoria generală a dreptului. Galați: Ed. Fundației Academice Danubius, 2000. 144 p.
103. Ignătescu C. Lecții de Teoria generală a dreptului. București: Hamangiu, 2014. 156 p.
104. Ionașcu A. Drept civil. Partea generală. București: Didactică și Pedagogică, 1963. 199 p.
105. Ionașcu Tr. și autorii. Tratat de drept civil, vol. I. Ed. Academiei, 1967. 493 p.
106. Ionescu S. Eseu asupra sancțiunilor de drept civil (în materia contractelor). Craiova: Universitaria, 1999. 218 p.

- 107.** Ionescu M. Teoria Generală a Dreptului. București: Universitatea „Hyperion”, 2011. 152 p.
- 108.** Iovanaș I. Răspunderea juridică penală. Considerații teoretice cu privire la răspunderea administrativă. Autoref. tezei de doctor. Cluj, 1968. 22 p.
- 109.** Kant Imm. Critica rațiunii practice. București: Paideia, 2003. 164 p.
- 110.** Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului. Nr.320 din 27.12.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 01.03.2013, nr. 4247.
- 111.** Legea cu privire la Procuratură. Nr. 3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 25.03.2016, nr. 6977.
- 112.** Legea cu privire la statutul judecătorului. Nr. 544 din 20.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 22.01.2013, nr. 1517.
- 113.** Legea instituțiilor financiare. Nr. 550 din 21 iulie 1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 13.05.2011, nr. 7881.
- 114.** Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei. Nr. 548XIII din 21.07.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 12.10.1995, nr.5657.
- 115.** Legea privind drepturile copilului. Nr. 338XIII din 15 decembrie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 02.03.1995, nr. 13.
- 116.** Legea serviciului în organele vamale. Nr. 1150 din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 24.08.2000, nr. 106108.
- 117.** Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158 din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial din 23.12.2008, nr. 230232.
- 118.** Lupan E. Drept civil. Partea generală. București: Lumina Lex, 1999. 288 p.
- 119.** Magdo M. L. Belu. Răspunderea disciplinară în sistemul general al legislației muncii. În: Revista Română de dreptul muncii nr. 1, 2005, p. 263.
- 120.** Marcu L. Introducere în studiul dreptului. Enciclopedie juridică. București: Tipografia Universității Ecologice, 1993. 310 p.
- 121.** Mihai Gh., Motică R. Introducere în studiul dreptului (vol. III). Timisoara: Alma Mater, 1995. 349 p.
- 122.** Mitrache C. Drept penal român: partea generală. București: Casa de Editură și Presă Șansa, 1994. 208 p.
- 123.** Montesquieu I. Ch. Despre Spiritul Legilor. București: Editura Stiințifică, 1964. 325 p.
- 124.** Moscati S. Vechi civilizații semite. București: Editura Meridiane, 1975. 316 p.
- 125.** Mircea E. Istoria credințelor și ideilor religioase. Chișinău: Universitas, 1994. 424 p.
- 126.** Mureșan M., Chirică D. Contribuții la studiul conceptului de sancțiune civilă (I). În: Studia Univ. Babeș Bolyai, Iurisprudentia, XXXIII, 1988, p. 355.

127. Mureșan M., Chirică D. Contribuții la studiul conceptului de sancțiune civilă (II). În: Studia Univ. Babeș Bolyai, Iurisprudentia, XXXIV, 1989, p. 335.
128. Neamțu G., Stan D. Asistența socială. Studii și aplicații. Iași: Polirom, 2005. 448 p.
129. Negru A., Zaharia V. Teoria generală a dreptului și statului în definiții și scheme. Chișinău: Bons Offices, 2009. 200 p.
130. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 529 p.
131. Negru T., Scorțescu C. Dreptul muncii. Curs universitar. Chișinău: Labirint, 2010. 320 p.
132. Negulescu P. Tratat de drept administrativ, vol. I. București: Tipografiile Unite Române, 1934. 590 p.
133. Nicolae M. Tratat de prescripție extinctivă. București: Universul Juridic, 2010. 1288 p.
134. Opreșan C. Sancțiunile în Dreptul civil român, o posibilă sinteză. În: Revista Română de Drept nr. 11, 1982, p. 11-19.
135. Pașca V. Măsurile de siguranță. Sancțiuni penale. București: Lumina Lex, 1998. 287 p.
136. Petrescu R. Drept administrativ. Cluj Napoca: Ed. Accent, 2004. 656 p.
137. Platon. Dialoguri. Protagoras. Paris: Editura Les Belles Lettres, 1966. 324 p.
138. Pop L. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. București: ed. Lumina Lex, 2000. 512 p.
139. Pop L. Tratat de drept civil. Obligațiile. Vol.II. București:Universul Juridic, 2009. 832 p.
140. Pop M. Răspunderea disciplinară a funcționarilor publici. Studiu comparativ. Autoref. teză de doctor, București, 2012. 51 p.
141. Pop T. Curs de criminologie. Cluj Napoca: Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1928. 717 p.
142. Popa N. Teoria generală a dreptului. București: Actami, 1998. 336 p.
143. Popa N. Teoria generală a dreptului. București: ALL BECK, 1992. 290 p.
144. Popescu A. Teoria dreptului. București: Editura Fundației „România de mâine”, Ediția a III-a, 1999. 232 p.
145. Popescu R. Dreptul de moștenire. Limitele dreptului de a dispune prin acte juridice de bunurile moștenirii. București: Universul Juridic, 2004. 328 p.
146. Popescu S. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2000. 366 p.
147. Radu M. D. Dreptul român al obligațiilor. ClujNapoca: Argonaut, 2008. 237 p.
148. Ralea M., Hariton T. Sociologia succesului. București: Editura Științifică, 1962. 568 p.
149. Răuschi Ș., Ungureanu T. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana Juridică. ediția a II-a. Iași: Chemarea, 1997. 300 p.
150. Renucci J. F. Tratat de drept European al drepturilor omului. București: Hamangiu, 2009. 1128 p.

151. Romandaș N., Boișteanu E. Dreptul Muncii. Manual. Chișinău: Cartdidact, 2007. 404 p.
152. Rotaru C. Fundamentul pedepsei. Teorii moderne. București: Editura C.H.Beck, 2006. 376 p.
153. Rusu M.I. Instituții de drept penal. Partea generală. București: Editura Hamangiu, 2007. 240 p.
154. Santai I. Introducere în studiul dreptului. Sibiu: Universitatea din Sibiu, 1996. 190 p.
155. Sorică I. Răspunderea disciplinară a salariaților. București: Wolters Kluwer, 2010. 256 p.
156. Speranția E. Introducere în filosofia dreptului. Cluj Napoca: Cartea Românească, 1944. 575 p.
157. Statescu C., Birsan C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. Bucuresti: Ed. All, 1994. 416 p.
158. Stegăroiu C.C. Drept penal. Partea generală, Partea a II-a. Cluj: Litografia Invățământului, 1958. 298 p.
159. Stoica V. Rezoluțiunea și rezilierea contractelor civile. București: Ed. All, 1997. 220 p.
160. Streteanu F. Tratat de drept penal. Partea generală. Vol. 1. București: C. H. Beck, 2008. 720 p.
161. Szczepanski J. Noțiuni elementare de sociologie. București: Editura Științifică, 1972. 441 p.
162. Șarambei I., Șarambei N. Personalități ale lumii antice. București: Semne, 1997. 320 p.
163. Ștefănescu I.T. Disciplina muncii și răspunderea disciplinară a personalului muncitor din unitățile socialiste de stat. București: Academiei, 1979. 189 p.
164. Tanașoca N. S. Literatura Bizanțului. Studii, antologie, traduceri și prezentare. București: Univers, 1971. 468 p.
165. Tanoviceanu I. Tratat de drept și procedură penală, vol. III. București: Curierul Judiciar, 1926. 868 p.
166. Tarhon V. Răspunderea patrimonială a organelor administrației de stat și controlul indirect al legalității actelor administrative. București: Editura Științifică, 1967. 224 p.
167. Toader C. Drept civil român. Curs selectiv pentru licență. Ed. a III-a revăzută și adăugită. București: Press Mihaela, 1998. 1288 p.
168. Turcu I., Deleanu V. Introducere în teoria și practica răspunderii materiale. Cluj Napoca: Dacia, 1984. 90 p.
169. Turcu I. Noul Cod Civil. Cartea a V- a. Despre obligații (art.1164-1649). Comentarii și explicații, București: C.H. Beck, 2011. 752 p.
170. Țiclea Al. Dreptul muncii. București: Rosetti, 2004. 823 p.

171. Țiclea Al. Tratat de dreptul muncii. București: Universul Juridic, 2007. 1056 p.
172. Ținca O. Observații referitoare la concedierea disciplinară pentru abatere gravă. În: Revista Română de Dreptul Muncii nr. 6, 2008, p. 34-39.
173. Vonică R. Introducere generală în drept. București: Lumina Lex, 2000. 599 p.
174. Voicu C., Voicu A. Teoria generală a dreptului. București: Universul juridic, 2013. 404 p.
175. Vrabie G., Popescu S. Teoria generală a dreptului. Iași: Ștefan Procopiu, 1993. 186 p.

B. Referințe bibliografice în limba rusă

176. Алексеев И.А. К вопросу о понятии ответственности в системе права. В: Государство и право, № 2, 2009, с. 82-87.
177. Алексеев С.С. Общая теория права. Т.1. Москва: Юридическая литература, 1981. 360 с.
178. Алексеев С.С. Государство и право: учебное пособие. Москва: Проспект, 2009. 148 с.
179. Андрющенко М.Н. Понятие эффективности и его философский смысл. Вып. 12ю Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1971, с. 386.
180. Базылев Б.Т. Юридическая ответственность. Красноярск: Изд-во Красноярского университета, 1985. 120 с.
181. Баранов В.М. Теория юридической ответственности: Лекция. Новгород: Нижегородский юридический институт МВД РФ, 1998. 58 с.
182. Бастрыкин А.И. Уголовное право России. Практический курс. Москва: Волтере Клувер, 2007. 808 с.
183. Боброва Н.А., Зражевская Т.Д. Ответственность в системе конституционных норм. Воронеж: Изд. Воронежского университета, 1985, 159 с.
184. Братусь С.И. Юридическая ответственность и законность. Очерк теории. Москва: Юридическая литература, 1976. 213 с.
185. Галаган И.А. Право, свобода и социальная ответственность личности (К критике буржуазных концепций). В: кн. Право и борьба идей в современном мире. Москва: 1980. с. 112.
186. Даль В.И. Толковый словарь русского языка. Москва: Дрофа, 2011. 2716 с.
187. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии. Учебник для вузов. Москва: Юрист, 1996. 632 с.
188. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30.12.2001 № 195ФЗ; http://www.consultant.ru/popular/koap/13_17.html. (vizitat 30.03.2014).

- 189.** Комаров С. Общая теория государства и права. Курс лекций. Москва: Манускрипт, 1996. 448 с.
- 190.** Комаров С. Общая теория государства и права. Учебник. 8 –е изд. исправленное и дополненное. Москва: Издательство Юридического института, 2012. 520 с.
- 191.** Козлов В. А. Вопросы теории эффективности правовой нормы. Автореф. канд. дисс., 1972, 48 с.
- 192.** Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. 9-е изд. Москва: Н.К. Мартынов, 1909. 364 с.
- 193.** Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву. Москва: МГУ, 1981. 239 с.
- 194.** Лейст О.Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права. Москва: Зерцало, 2002. 288 с.
- 195.** Липинский Д.А. Юридическая ответственность. Тольятти: ВУиТ, 2002. 400 с.
- 196.** Липинский Д.А. Формы реализации юридической ответственности. Дисс.на соискание научной степени канд. юрид. наук. Саратов, 1999. 144 с.
- 197.** Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. Саратов: Издательство Саратовского Университета, 1994. 184 с.
- 198.** Малейн Н.С. Юридическая ответственность и справедливость. Москва: Юрид. лит, 1992. 215 с.
- 199.** Марченко М.Н. Теория государства и права: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2009. 656 с.
- 200.** Мелешников А.В, Никитин А.В. Позитивная юридическая ответственность и позитивные санкции. В: Современные проблемы государства и права: Сборник научных трудов. Под ред. П.Н. Панченко, А.В. Никитина; Нижегородский филиал Московского гуманитарно-экономического института. Нижний Новгород, 2003. Вып. 2. 196 с.
- 201.** Миньковский М.Г., Петелин Б.Я. О понятии вины и проблемах ее доказывания. В: Государство и право. № 5, 1992, с. 56-62.
- 202.** Назаренко Г.В. Теория государства и права: учеб. пос. Москва: Ось 89, 1999. 176 с.
- 203.** Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекций. В двух томах. Т. 1. Общая часть. Москва: Юридическая литература, 2004. 496 с.
- 204.** Нерсисянц В. С. Проблемы общей теории права и государства. Москва: Норма, 2006. 813 с.
- 205.** Никифоров Б.С. Решетников Ф.М. Современное американское уголовное право. Москва: Наука, 1990. 256 с.

206. Пашков А.С, Чечот Д. М. Эффективность правового регулирования и методы ее выявления. В: Сов. государство и право. № 8, 1965. с. 3-11.
207. Попов Л.Л. Проблемы эффективности административно-правовых санкций. Автореферат дис. канд. юрид. наук. Москва, 1977, 32 с.
208. Протасов В.Н. Что и как регулирует право. Москва: Юрист, 1995. 95 с.
209. Пугинский Б.И., Сафиуллин Д.Н. Правовая экономика: проблемы становления. Москва: Юрид. лит., 1991. 240 с.
210. Рарога А.И. Уголовное право России. Части Общая и Особенная. Москва: Эксмо, 2009. 496 с.
211. Самощенко И.С., Никитинский В.И. Изучение эффективности действующего законодательства. В: Советское государство и право. № 8, 1969, с.5-6.
212. Сатина Э.А. Основные аспекты правового санкционирования. Автореф. канд. дис. Саратов, 2001. 26 с.
213. Тихомиров Л.В, Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. Москва: Издание г-на Тихомирова М.Ю., 1997. 526 с.
214. Фаткуллин Ф. И. Проблемы теории государства и права. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1987. 336 с.
215. Фельдштейн Г. С. Природа умысла. Москва: т-во тип. А.И. Мамонтова, 1898, 22 с.
216. Федоров Г. К. Теория государства и права. Chişinău: Реклама, 2004. 570 р.
217. Фридмэн Л. Введение в американское право. Пер. с англ. / Под ред. М. Калантаровой. Москва: Прогресс, 1992. 286 с.
218. Червонюк В.И. Теория государства и права: учебник. Москва: Инфрам, 2006. 704 с.
219. Черданцев А. Ф. Специализация и структура норм права. В: Правоведение. № 1, 1970. с. 41-49.
220. Черных Е. Юридическая ответственность и государственное принуждение. Теория государства и права. Курс лекций. Под. Ред. Н.И.Матузова и А.В.Малько. Москва: Юрист, 2001. 672 с.
221. Чечот М. Выявление Эффективности некоторых гражданскопроцессуальных норм с помощью социологических методов. В: сб. Проблемы социологии права. Вильнюс. № 1, 1970, с.82-84.
222. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы. Пер. с фр. Вл. Наумова, ред. И. Борисовой. Москва: Ad Marginem, 1999. 324 с.

C. Referințe bibliografice în limbile engleză, franceză, spaniolă și italiană

223. Bertholet A. Histoire de la civilisation d'Israel. Paris: Payot, 1982. 433 p.

224. Bloch M. *La societate feudala*, citat de M. Bădescu. Torino: Einaudi, 1976. 513 p.
225. Bonner R. *Administration of Justice from Homer to Aristotle*. The Lawbook Exchange, Ltd., 1911, apud G.M. Calhoun. 736 p.
226. Bostan I. Legal sanction in the social punishment system. In: *Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship* 6th edition, Bucharest: Publishing House, 2013. 257-262 p.
227. Bostan I. The evolution of the legal sanction in some ancient state entities. In: *Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship* 9th edition, Bucharest: Publishing House, 2016. p. 848-863.
228. Bostan I. Theoretical and practical aspects of the criminal sanctioning system of the Republic of Moldova. In: *Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship* 7th edition, Bucharest: Publishing House, 2014. p. 448-456.
229. Bostan I. The concept, the concept and the classification of the legal sanctions. In: *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція* 2015, nr. 14, том 1. p.29-31.
230. Brehier L. *Le monde byzantin: Vie et mort de Byzance*. Paris: Editions Albin Michel, 1946 et 1969. 632 p.
231. Brehier L. *Les institutions de l'empire byzantin*. Paris: A. Michel, 1970. 640 p.
232. Calhoun G.M. *The Growth of Criminal Law in Ancient Greece*. New Jersey: Law Book Exchange LTD Union, 1999. 103 p.
233. Dargie R. *Ancient Greece. Crime and Punishment*. Minneapolis: Compass Point Books, 2007. 32 p.
234. Djuvara M. *Le fondement du phénomène juridique*. Paris: Sirey, 1913. 246 p.
235. Djuvara M. Les grands problèmes du Droit: le droit positif. În: *Analele Facultății de Drept*, nr. 4. București, 1939. p. 11-12.
236. Ellenberger H.F. La vendetta. În: *Revue internationale de criminologie et de police technique* nr. 2, 1981. p. 125-142.
237. Gassin R. La criminologie et de tendances modernes de la politique repressive. În: *Revue de science criminelle et de droit penal compare* nr. 2, 1981. p.266.
238. Gaston Z. *Les institutions de la France au XVIe siècle*. Paris: Presses Universitaires de France, 1948. 404 p.
239. Giorgio del Vecchio. *Philosophie du Droit*. Paris: Dalloz, 1959. 476 p.
240. Gramatica F. La politique de defence sociale devant les aspects nouveaux de la delinquance. In: *Revue de science criminelle et de droit penal compare*, nr. 2, 1972. p.518 .

241. Hudson B.A. Understanding justice An introduction to ideas, perspectives and controversies in modern penal theory. Buckingham: Open University Press, 2003. 218 p.
242. Jean Brethe La Gressaye, Marcel Laborde La Caste. Introduction generale a letude du droit. Paris: Librairie du recueil Sirey, 1947. 572 p.
243. Jeremias J. Moses und Hammurabi. Leipzig, 1903. 129 p.
244. Kuper R. J. The implementation of international sanction: Netherlands and Rhodesia. Sijthoff. 1978. 358 p.
245. Lacroix M. Contribution épistémologique à l'édifice de la responsabilité civile. În: Studia Universitatis Babeş Bolyai Iurisprudentia, nr. 1, 2010, p. 31-48.
246. Lalou H. La responsabilité civile. Principes élémentaires et applications pratiques. Paris: Dalloz, 1932. 828 p.
247. Martin E.A. Dictionary of Law. Oxford New York: Oxford University Press, 2002. 551 p.
248. Maxwell J.C. There's No Such Thing as Business Ethics (There's Only ONE RULE for Making Decisions). New York: Warner Business Books, 2003. 146 p.
249. Melville G., Cochrane J., & Marsh I. Criminal justice: an introduction to philosophies, theories and practice. London: Routledge, 2004. 236 p.
250. Merle R., Vitu A. Traite de droit criminel. Paris: Cujas, 1967. 360 p.
251. Michelet J. Histoire de France au seizieme siecle Renaissance. Paris: Alph. Lemerre, 1887. 461 p.
252. Miethe Terance D., and Hong Lu. Punishment a comparative historical perspective. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 217 p.
253. Pelayo García. Las Formas Políticas En El Antiguo Oriente. Caracas: Monte Avila Edilores,. 1969. 233 p.
254. Pescatore P. Introduction à la science du droit. In: Revue internationale de droit comparé. Volume 12, Numéro 2, 1960, 468 p.
255. Pinatel J. La Société criminogène. Paris: Calman Lévy, 1971. 239 p.
256. Pinatel J. Criminologie et societe repressive. In: Revue de science criminelle et de droit penal compare, nr. 4, 1981. p. 766-776.
257. Pratt J. Punishment and civilization. London: Sage publications, 2002. 213 p.
258. Radcliffe-Brown A. R. Social Sanction. Volume 13. In: Encyclopaedia of the Social Sciences. New York: Macmillan, 1934. p. 531-534.
259. Ross H. Laurence. Perspectives on the Social Order. Readings in Sociology. New York: Mcgraw Hill Book Company, 1968. 658 p.
260. Savatier R. Traite de la responsabilité civile en droit francais. Paris: R. Pichon et R. Durand-Auzias, 1939. 636 p.

261. Tunes R. Les grandes culturas de la humanida. vol. III. La Habana: Ed. Revolucionaria, 1980. 564 p.
262. Vass Anthony A. Alternatives to Prison: Punishment, Custody and the Community. London: Sage. 1990. 205 p.
263. Viliey M. La formacition de la pensee juridique moderne. Paris: Collection "Quadrige", 2013. 640 p.
264. Watt W.M. The influence of Islam on Mediaeval Europe. Edinburgh: Univ. Press, 1987. 128 p.
265. Wrightsman S.L. Psychology and the Legal System. California: Brooks Cole Publishing Company Monterey, 1987. 496 p.

D. Webografie

266. Baldwin D. A. Power of Positive sanctions // World Politics. 1971. Vol. 24, Issue 1: 1938
[http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20\(1971\)%20The%20Power%20of%20Positive%20Sanctions.pdf](http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20(1971)%20The%20Power%20of%20Positive%20Sanctions.pdf) (vizitat la 14.11.2015).
267. Bănărescu I. Note de curs. Dreptul succesoral. USEM, Chișinău, 2013. // http://www.usem.md/uploads/files/Note_de_curs_drept_ciclul_1/086_Dreptul_succesoral.pdf (vizitat la 22.06.2016).
268. http://documentareonline.ro/pdf_samples/Sample_OXUKw1mWWxfaSOw6R9yVrC0.pdf. (vizitat la 25.02.2014).
269. Corpus iuris civilis. În: Wikipedia. http://ro.orthodoxwiki.org/Codul_lui_Iustinian. (vizitat la 25.04.2016).
270. Cartea a doua a lui Samuel, XIV, // http://bibliacatolica.ro/Biblia/Vechiul%20Testament/10_2Samuel.pdf (vizitat la 15.04.2016)
271. Cartea a doua a Regilor, XIV// <http://www.bibliaortodoxa.ro/vechiultestament/67/II%20Regi> (vizitat la 15.04.2016).
272. Cracea M. Cercetarea și sanctionarea disciplinară a salariatilor. În HR Manager, nr. 29, 2013 // <http://hrmanageronline.ro/cercetareasisanctionareadiscliplinaraasalariatilor/> (vizitat la 15.02.2014).
273. Iuliana Savu. Introducere în drept. Ediția a II-a. București, 2007. <http://ru.scribd.com/doc/7059258/IntrodreptAnulISemI> (vizitat la 20.04.2016).
274. George L. În: William Smith, ed. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. London: Murray, 1875.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Codex_G_et_H.html (vizitat la de 20.04.2016).

275. Уголовное наказание. În: Wikipedia. http://ru.wikipedia.org/wiki/Уголовное_наказание. (vizitat la 28.03.2014).
276. <http://www.justice.md/md/dic/> (vizitat la 20.06.2016).
277. <http://www.referatele.com/referate/istorie/online2/InchizitiainEvulMediuSpaniaRomaRepr esaliileimpotrivaereticilorProceduraMartoriiPede.php>. (vizitat la 16.04.2016).
278. http://www.stiucum.com/drept/dreptcivil/Clasificareasanctiunilorcivi94645.php#_ftn6. (vizitat la 06.06.2016).
279. Dicționarul explicativ al limbii române. <https://dexonline.ro/definitie/eficienta>. (vizitat la 17.01.2013).
280. Dicționarul explicativ al limbii române. <https://dexonline.ro/definitie/moral%C4%83>. (vizitat la 25.09.2014).
281. Dicționarul explicativ al limbii române. <https://dexonline.ro/definitie/r%C4%83spundere/paradigma>. (vizitat la 27.07.2016).
282. Dicționarul explicativ al limbii române. <https://dexonline.ro/definitie/rezultat>. (vizitat la 19.11.2013).
283. Kokinakis vs. Grecia, 14307/88, 25 mai 1995 / [http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=00124501#{\"itemid\":\[\"00124501\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=00124501#{\) (vizitat la 23.09.2014).
284. Principiul proporționalității în dreptul European. Exemple de neproporționalitate din legislația și practica românească. www.curierulfiscal.ro. (vizitat la 29.03.2017).

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata Bostan Ina, declar pe răspundere personală că, materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Semnătura

Bostan Ina

LISTA PUBLICAȚIILOR

1. Articole în reviste naționale, categoria C:

1. Bostan Ina, Covali Sorina. Regimul juridic al sancțiunilor din domeniul bancar. În: Revista Meridian Ingineresc nr. 3, 2014. p. 73-77 (0,3 c.t.)
2. Bostan Ina, Nicolaev Elena. Aspecte teoretice privind regimul juridic al sancțiunilor civile. În: Legea și viața nr. 8, 2016. p. 40-48 (0,6 c.t.)
3. Bostan Ina. Noțiunea, conținutul și clasificarea sancțiunilor juridice. În: Legea și viața nr. 8, 2015. p. 33-37 (0,3 c.t.)
4. Bostan Ina. Aspecte teoretice privind regimul juridic al sancțiunilor contravenționale. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică nr. 10, 2015. p. 60-65 (0,4 c.t.)
5. Bostan Ina. The concept, the concept and the classification of the legal sanctions. В: Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція 2015, nr. 14, том 1. p. 29-31 (0,2 c.t.)
6. Bostan Ina. Principiile aplicării sancțiunilor juridice. În: Studii Juridice Universitare nr. 1-2, 2016. p. 130-146 (0,5 c.t.)

2. Materiale ale comunicărilor științifice:

7. Bostan Ina. Regimul juridic al sancțiunilor disciplinare. În: Conferința Științifică Internațională a doctoranzilor „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători”: Teze, Chișinău: Artpoligraf, 2014. p. 122 (0,5 c.t.)
8. Bostan Ina. Natura juridică a sancțiunii. În: Universitas Europaea XXI : Știința universitară în contextual integrării europene — Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică: Conf. șt. teoretico-practică intern. Chișinău: U.L.I.M., 2013. p. 244-248 (0,3 c.t.)
9. Bostan Ina. Legal sanction in the social punishment system. În: Proceedings of the International Conference European Union's Hystory, Culture and Citizenship 6th edition. Bucharest: Publishing House, 2013. p. 257-262 (0,4 c.t.)
10. Bostan Ina. The evolution of the legal sanction in some ancient state entities. În: Proceedings of the International Conference European Union's Hystory, Culture and Citizenship 9th edition. Bucharest: Publishing House, 2016. p. 848-863 (0,4 c.t.)
11. Bostan Ina. Theoretical and practical aspects of the criminal sanctioning system of the Republic of Moldova. În: Proceedings of the International Conference European Union's Hystory, Culture and Citizenship 7th edition. Bucharest: Publishing House, 2014. p. 448-456 (0,6 c.t.).

CURRICULUM VITAE

Ina Bostan

Data nașterii: 15 aprilie 1978

Locul nașterii: Șuri, Drochia

Domiciliul: Chișinău

E-mail: elaalexandra@mail.ru

Telefon: (+373 22) 33 92 90, (+373) 69554662

Studii:

1995-2000	Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România, licențiat în drept
2003-2004	Studii de masterat UTM, Programul de masterat Drept Patrimonial
2012-2016	doctorand Universitatea Liberă Internațională, Specialitatea 551.01 Teoria generală a dreptului.

Experiența profesională:

2000 -2003	juristconsult, societate comercială, Galați, România
2003-2004	șeful secției juridice și resurse umane ÎS„INCERCOM”
2005-2010	jurist în societate comercială SRL „Olioterra”
2003-prezent	lector superior, Departamentul Drept, UTM, titular al disciplinelor: bazele statului și dreptului; dreptul bancar și valutar; dreptul comercial; dreptul locativ; dreptul familiei.

Cursuri de formare continuă:

- 30 iunie 2005 - Centrul Tehnologiilor Inovatoare „Sicres Plus” în comun acord cu Centrul de Instruire și Asistență Economică al ASEM - „Experiența aplicării unor articole din Codul fiscal și din Codul muncii în întreprinderi și organizații”;
- Administrator al insolvențelor – certificat nr.021 din 21 noiembrie 2013 eliberat de Universitatea de studii Economice Europene „Constantin Stere”;
- Mediator – atestat nr.294 din 2013 eliberat în temeiul Hotărârii Consiliului de mediere nr.2 din 26.10.2013;
- Programul de formare continuă în domeniul medierii (22 ore), Adeverință Nr. 5 – 16/24-FM, 29.10.2016.
- Școala de primăvară Jean Monnet „Integrarea europeană și Economia UE”, organizată în cadrul proiectului european EUREM probleme de dezvoltare economică ale UE și relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană (27-31 martie 2017, 40 ore).

Activitate științifică:

- Ina Bostan. Evoluția și clasificarea bunurilor imobile în Republica Moldova. În: Analele Catedrei Drept Patrimonial, N.1, Chișinău, 2007. p. 43-44;
- Ina Bostan. Dezvoltarea micului business în Republica Moldova. În: Analele Catedrei Drept Patrimonial, N.2, Chișinău, 2010. p. 26-27;

- Ina Bostan, Oprea Alexandru. Exproprierea pentru cauză de utilitate publică, În: Conferința tehnico-științifică a studenților și doctoranzilor UTM, Chișinău 2005, p.225-227;
- Viorica Ursu, Ina Bostan. Caracteristica principalelor tipuri de contracte de locațiune. În: Conferința tehnico-științifică a studenților și doctoranzilor UTM, Chișinău, 2011. p.411-414;
- Ina Bostan. Particularitățile instituției tutelei și curatei în Republica Moldova. În: Conferința tehnico-științifică a studenților și doctoranzilor UTM, Chișinău, 2009. p.393-398;
- Ina Bostan. Manifestarea concurenței pe piață. În: Analele științifice ale Catedrei Drept Patrimonial nr. 3, Chișinău, 2012. P. 63-68;
- Ina Bostan. Aspecte comparative între noțiunile de patrimoniu, capital social, capital propriu și capital vărsat al societății comerciale. În: Analele științifice ale Catedrei Drept Patrimonial, Chișinău 2013. p. 69-72;
- Ina Bostan. Persoana juridică – subiect individual de drept. În: Conferința Tehnico-Științifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor și Studenților, 15-17 noiembrie, 2012. p. 187-190;
- Bostan Ina. Organele statului ce exercită controlul asupra funcționării persoanei juridice. În: Anuarul științific al IRIM, volumul XII, Chișinău, 2013. p. 195-202;
- Bostan Ina, Ivanov Iurie, Pisarenco Olga, Trofimova Natalia, Ursu Viorica. Bazele statului și dreptului. Suport de curs. Chișinău: Arva Color, 2013;
- Ina Bostan. Suport de curs la disciplina „Drept comercial”, Chișinău, U.T.M., 2013;
- Ina Bostan, Babălău Denis. Suport de curs pentru ciclul II, la disciplina „Dreptul afacerilor”, Chișinău, UTM, 2015.

Aria intereselor științifice:

Evoluția sancțiunii juridice; natura juridică și importanța sancțiunii juridice în sistemul dreptului. Evoluția societăților comerciale în RM; constituirea și înregistrarea societăților comerciale; drepturile și obligațiunile antreprenorului; reorganizarea și lichidarea societăților comerciale.

Activitate editorială:

2007- prezent - membru al Colegiului de redacție la Analele științifice ale Departamentului Drept, Facultatea Construcției, Geodezie și Cadastru, Universitatea Tehnică din Moldova;
 2011 - prezent – membru al colegiului de redacție la publicația schiței de curs „Bazele statului și dreptului”.

Cunoașterea limbilor străine:

Rusa (fluent), franceza (bine).

Informație suplimentară:

Cunoașterea calculatorului: Windows, Internet, MS Office.

Deținător al premiilor:

- 2013** Diplomă de gradul III la Premiile Senatului UTM, compartimentul „Cel mai bun manual universitar al anului 2013, UTM”.
- 2014** Medalie cu prilejul aniversării a 50 de ani de la fondarea UTM